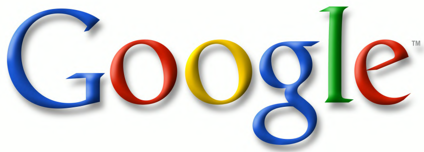

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

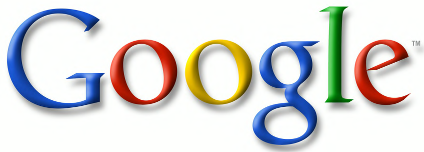
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

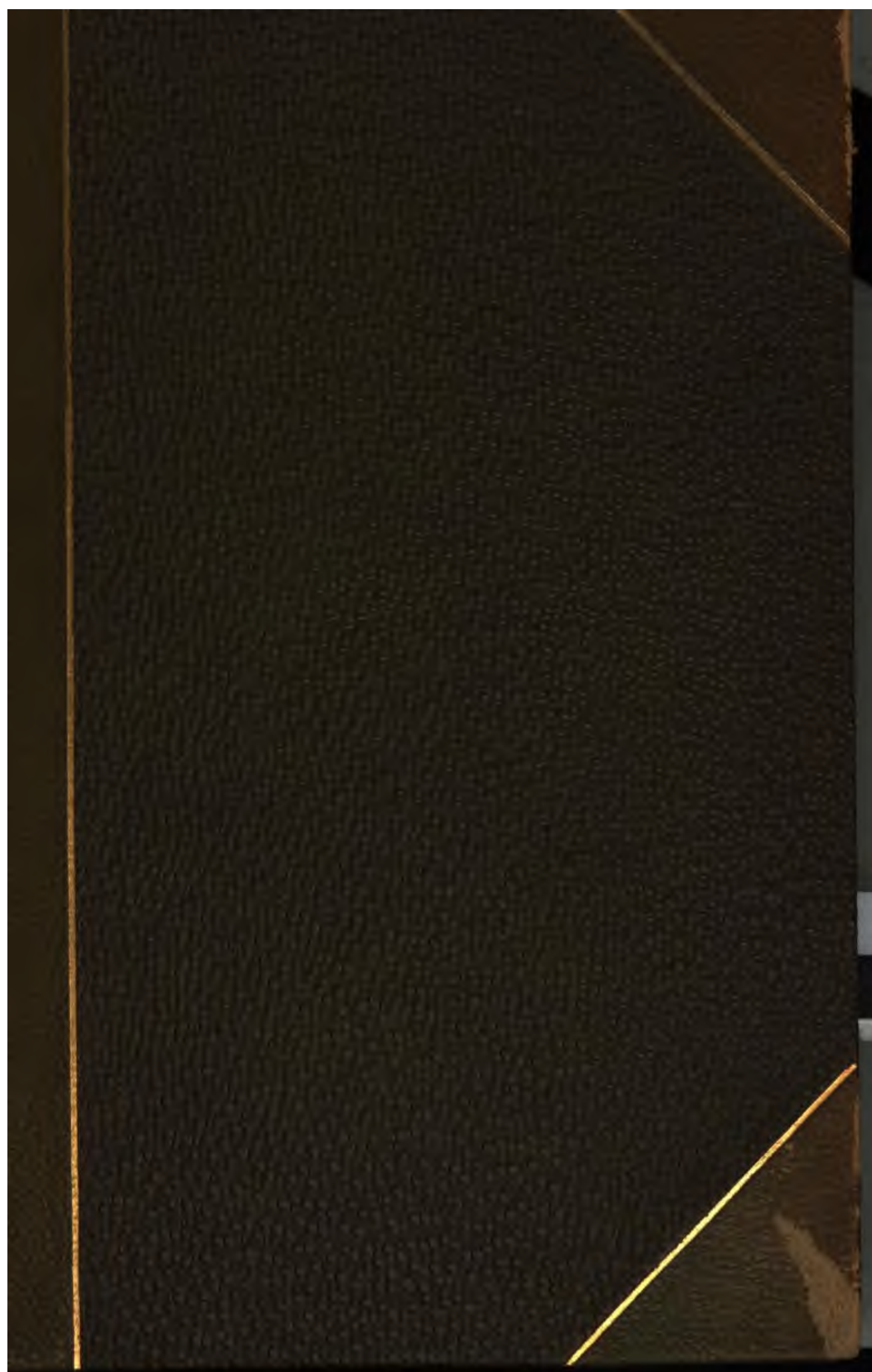
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

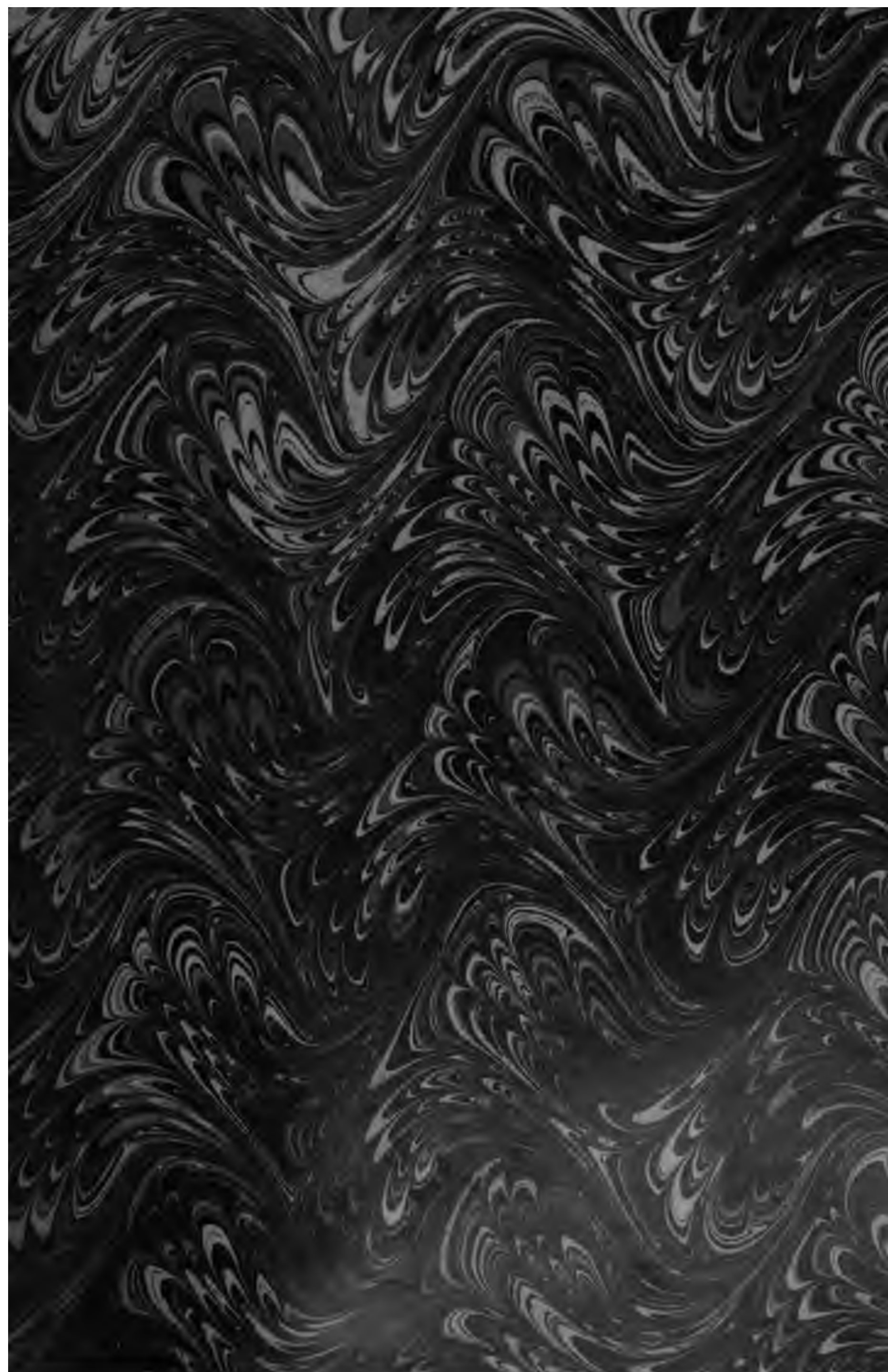
Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

~~167 e 37~~

122 c 31

~~167 e 87~~
122 c 31

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN.

XI.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

Uit de letterkundige geschiedenis van den dag. (1877—78). — Lindo. — Potgieter. — Paul Déroulède. — Marcellus Emants. — Mina Krüseman. — Louise Sieffert. — Cremer. — Huet. — Frans de Cort. — Sardou. — Th. J. Werndly (Didymus).

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1884.

UIT DE LETTERKUNDIGE GESCHIEDENIS VAN DEN DAG, 1877—1878.

Inleiding. — Het jaar 1876. — Holland op zijn smalst. — Thorbecke's Standbeeld. — Herleving van het tooneel.

1 *Januari* 1877.

Een oogenblik omzien, voordat wij weder in den trein stappen, voordat de locomotief met het naamcijfer 1877 ons weer vooruitsleurt naar het onbekende terrein der toekomst — een oogenblik omzien is den reiziger aan het eindstation 1876 wel gegund.

De reis is zoo snel voorbijgegaan — al duurde ze een geheel jaar! Nauwelijks is het ons mogelijk aan alles te denken, wat op den tocht voorviel. Feiten en woorden hebben we opgeteekend, maar 't geen zooeven plaats greep, is door nieuwe gebeurtenissen uit ons geheugen verdrongen — we mogen inderdaad wel een oogenblik omzien.....

Voor Nederland is het jaar 1876 zeer belangrijk geweest. Reeds heeft men er elders met lof op gewezen. Als the Times ons prijst, zal er wel wat van aan zijn. De barsche Londenaar lijdt niet aan eene hypertrophie van bewondering voor de grootheid van ons vaderland. Daarom mogen wij het nu bij het begin van een nieuwen jaarkring met blijdschap

verzekeren: Nederland heeft in 1876 groote dingen gedaan.

Groote dingen — en niemand vreeze, dat er hier melding zal gemaakt worden van den oorlog aan de Belgische centen of van het driedaagsche straatrumoer te Amsterdam in September — grooter dingen kunnen er genoemd worden door een Nederlander, die het goede en schoone weet te waardeeren, zonder zich in zijn genot te laten hinderen door het vermoeiend gedruisch der nooit moegekeven partijschappen.

Groote dingen, daar behoort in de eerste plaats toe gerekend te worden: de opening van het reusachtig kanaal: Holland op zijn Smalst. Amsterdam ligt nu aan de Noordzee, even goed als Venetië aan de Adriatische. Amsterdam wordt geroepen tot nieuw leven — tot eene krachtsontwikkeling als weleer in de zeventiende eeuw, toen bijna iedere tien jaren hare vesten zich verder landwaarts indrongen. Het verwonderlijk grootsche werk is eindelijk tot stand gekomen na jaren geduld, tegenspoed en critiek. Te midden van het oorlogsgedruisch in het Oosten, werd de nieuwe overwinning van Nederland op waterbouwkundig gebied met bescheidenheid aangekondigd en.... zelfs the Times sprak er van.

Jong Amsterdam heeft nu kans de goede, brave stad in het aanstaand laatst vierdedeel onzer negentiende eeuw zich met nieuwe veerkracht te zien ontplooien; jong Amsterdam zal aan Ooster- en Westerdoksdijk weer het mastbosch omhoog zien schieten als in de dagen, toen Vondel den Lof der Zeevaart zong. En de bonte wimpels van alle kleuren zullen het luid verkondigen, dat jong Amsterdam de handen uit de mouwen stak, dat niet alleen nieuwe wegen zijn geopend, maar ook nieuwe, sinds lang verwaarloosde handelsbetrekkingen zijn aangeknoopt; dat de pakhuizen niet te huur behoeven te staan; dat de duizendvoudige hamerklop op de werven een hoopvolle muziek voor de toekomst doet hooren.

Daarenboven, Amsterdam zal eene universiteit bezitten. Zijne aloude doorluchtige school zal als een Fenix uit hare asch worden herboren. Inderdaad, het tot stand komen der Wet op het Hooger Onderwijs is een der groote dingen

van het jaar 1876. Sints 1848 is er gesproken, gewenscht, gewacht, geklaagd — maar bij al wat er goeds en blijvends op wetgevend gebied tot stand kwam, geene wet op het hooger onderwijs. Sints 1866 evenwel begon de zaak ernstig te worden opgevat — de staatsman, die het eerst een ontwerp van wet indiende, zag, na een tiental jaren van velerlei lotswisseling op staatkundig gebied, eindelijk zijne poging met gewenschten uitslag kronen. Dit is voor Nederland even heugelijk als de steeds klimmende opbrengst der Rijksmiddelen en de schoone koffi-oogsten in de Preanger.

De klacht, zoo dikwerf aangeheven over toenemende verwaarloozing van classieke studiën, zal nu eindelijk stuiten op de heuglijke feiten door de ten uitvoer legging der Wet op het Hooger Onderwijs tot stand gekomen. Terwijl van velerlei zijden nieuwe waardeering der Helleensche Oudheid valt te genieten, zal ook onze aloude roem op dit gebied herbloeien, ware het wellicht, dat de grammatisch-critische richting voor eene meer realistische methode moest onderdoen, zoodat Hellas en Latium thans uit een historisch-letterkundig en antiquarisch oogpunt zouden worden beoefend.

Nog meer heuglijke feiten zijn chronologisch aan 1876 verbonden. Het Noorden van Nederland werd door de opening van de spoorweglijn Groningen—Nieuweschans—Irhoven eindelijk met Noord-Duitschland verbonden. De talrijke bezwaren zijn ten slotte overwonnen, de beide koopsteden Groningen en Bremen reiken elkaar de hand. Groningen, dat door de nieuwe wet op 't Hooger-Onderwijs zijne universiteit behoudt, zal nu weldra het schoone tempelgebouw zijner alma mater van den luchtigen voetstap der steeds talrijker aanstroomende akademische jongelingschap hooren weergalmen, wanneer goede wenken worden gevolgd.

Een belangrijk verschijnsel op wetgevend gebied was de spoorwegbegrooting van 1876, waarbij Noord- en Zuid-Holland, Friesland, Groningen, Overijsel, Gelderland en Utrecht hoofdzakelijk gebaat worden door nieuwe spoorwegverbindingen tusschen die steden van den tweeden rang, als Enkhuizen, Gorkum en Delfzijl, welke tot nog toe buiten het net onzer staatsspoorwegen waren geïsoleerd.

Op het gebied van waardeering, aan groote mannen en groote gebeurtenissen verschuldigd, heeft 1876 te wijzen op het standbeeld van Thorbecke te Amsterdam, op het standbeeld van Jan Pietersz. Koen te Batavia opgericht — en tevens op luisterrijke feesten te Gent gevierd ter gedachtenis der Gentsche Pacificatie. Het strekt Amsterdam tot hooge eer, dat het geen oogenblik aarzelde een zijner pleinen beschikbaar te stellen voor de oprichting van Thorbecke's standbeeld. Wel vernam men, dat het muitend kermisgeboefte de schendende hand naar het monument heeft willen uitstrekken, maar niemand, — ook hij, die meende, dat onzen eersten staatsman dezer eeuw geen standbeeld toekwam, waar Joan van Oldenbarnevelt, Frederik Hendrik, Jan de Witt en Willem III elke onderscheiding van dien aard moesten derven — niemand zal in de wandaden van het kermisgrage steegjespak eene uiting van het waarachtige Amsterdamsche volk zien. En zoo komt tevens de afschaffing der kermis in 1876 in de rij der heugelijke feiten voor volk en vaderland.

De stad Gent heeft zich op voorbeeldige wijze gekweten van de schoone taak om in 1876 aan 1576 te denken. De Pacificatie-feesten hebben de hoogst gespannen verwachting beschaamd. Het kloek gemeentebestuur van Gent, met vaste en smaakvolle hand geleid door het collegie van Burgemeester en Schepenen, heeft welverdiende lauweren geoogst voor het fel bestreden werk. Hulde te brengen aan edele geesten als Oranje en Marnix, die voor alles gewetensvrijheid en religievrede op prijs stelden, scheen zelfs in 1876 aan velen nog eene zeer moeilijke zaak — gelukkig, dat eene indrukwekkende meerderheid zich met geestdrift bij den Gentschen magistraat aansloot en dat het eeuwfeest met ongemeenen luister is gevierd.

Op het gebied van letteren en kunst, heeft de afgeloopen jaarkring zich onderscheiden door eene warme belangstelling voor het Tooneel. De vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel debuteerde met den bijval van de overgroote meerderheid der Nederlandsche schouwburgvrienden. Aanstonds was vooruitgang waar te nemen. Avonden, gedurende welke de

Danicheffs, de Benoitons, de Lastertongen, de Bittere Pil, de George van Lalaing, de Amsterdamsche Jongen werden vertoond, boden een edel kunstgenot, zooals in geen vijf-en-twintig jaren in den Nederlandschen Schouwburg konde worden gesmaakt. Nog kan veel worden volmaakt, nog blijft er te wenschen over, maar de gelukkige invloed van de nieuwe vereeniging, in verband met het streven van het Tooneelverbond, is voor ieder zichtbaar, die niet door chronische nurkschheid in het oordeelen wordt beneveld.

Kunsten, wetenschappen en letteren hebben in 1876 gewichtige verliezen geleden. De poëzie verloor in Nederland: Dr. Jan Pieter Heye, een volkszanger ongeëvenaard in rythmische zoetvloeiendheid en vaderlandschen zin; — in Duitschland ontsliepen Freiligrath, Simrock en Anastasius Grün (Anton Auersperg) — een trits van mannen, wier nobele duitsche hartelijkheid en mannelijke geestdrift bezwaarlijk zal worden overtroffen. Frankrijk verloor George Sand en Alphonse Esquiros, edele geesten, die een niet aan te vullen ledig achterlaten. De kunst moest in Nederland Alexander Wüst en Samuel Verveer betreuren, de wetenschap beweende het verlies van de Hoogleeraren Van Kerckhoff en De Bosch Kemper, de Staat zag met weemoed een gelukkig generaal als Pel, een hooggeacht staatsdienaar als Mackay, een geniaal strijder op velerlei gebied als Groen van Prinsterer vallen.

De leêge plaatsen kunnen wellicht niet onmiddellijk op even waardige wijze worden ingenomen — maar het voegt ons desniettemin het woord te herhalen van Koen: „Desespereert niet!" En met dezen wensch op de lippen stappen wij in den trein, die ons naar het eindstation 1877 zal voeren. De Hemel geve, dat men dit jaar niet van spoorwegongelukken moge hooren spreken!

FRANSCH OF DUITSCH?

Fransch of Duitsch? — Vertaalde drama's uit het Duitsch. — Kotzebue. — Benedix. — Laube. — Vertaalde drama's uit het Fransch. — Scribe. — Augier. — Sardou.

Men heeft de vraag gesteld, of het — bij gebrek aan Nederlandsche tooneelwerken — beter was Duitsche dan wel Fransche drama's voor onzen nationalen schouwburg te vertolken.

Ik wensch eene bijdrage te leveren tot beantwoording van deze quaestie.

Vooreerst is de schaarschheid van Nederlandsche tooneelstukken zoo groot niet, als men beweert — maar Nederlandsche drama's en goede drama's zijn twee dingen. Ons schouwburgpubliek heeft de opvoeding niet ontvangen, die den bloei van een Théâtre Français mogelijk maakt — en daarom zal de vertooning van een zeer goed stuk als de Neven misschien niet met de gewenschte belangstelling worden beloond. Reeds heeft de Vereeniging: „Het Nederlandsch Tooneel" ons verblijd door het ten tooneele brengen van stukken, door Van Lennep, Helvetius van den Bergh, Schimmel, Van Heyst en Van Maurik geschreven. Te Rotterdam werden drama's van Multatuli, Rosier Faassen en Marcellus Emants vertoond — altemaal levensteekenen van een herbloeiend nationaal tooneel. Daarenboven bevat de tooneelarbeid van Hofdijk en Cremer nog veel goeds en zouden in ieder geval drama's als Van Lenneps Een dichter in de Bank van Leening en Schimmels Napoleon opnieuw kunnen worden bestudeerd.

Maar met dit al ontbreekt eene genoegzame hoeveelheid

oorspronkelijke stukken en men zal moeten voortgaan — evenals de Engelschen, Spanjaarden, Italianen en Denen dagelijks doen — om 't zij van het Duitsche, 't zij van het Fransche tooneel zooveel mogelijk goede hulp te ontleenen. De vraag Fransch of Duitsch doet zich hier opnieuw voor. Oppervlakkig schijnt het, dat de banden van stamverwantschap ons allereerst op Duitschland wijzen. Daar verheugt zich de nationale „Bühne" in een bloeiend leven — daar worden Lessing, Goethe, Schiller, Kotzebue, Iffland, Collin, Körner, Heinrich von Kleist en Zacharias Werner, groote geesten uit het laatst der vorige en het begin der tegenwoordige eeuw, nog immer toegejuicht; daar hielden de dichters niet op den schouwburg met uitstekende oorspronkelijke kunstwerken te verrijken, want na den schoonen tijd van Goethe en Schiller kwamen Grillparzer, Halm, Immermann, Platen en Raupach in het tijdvak van 1820 tot 1850, kwam eindelijk de jongere school: Benedix, Brachvogel, Gutzkow, Geibel, Laube, Hebbel, Mosenthal, Meissner en Julius Mosen.

Heeft ons Nederlandsch tooneel van deze schitterende rijkdommen gebruik gemaakt?

Vertolkingen van Lessing, Goethe en Schiller werden bijna uitsluitend door letterkundige belangstelling beproefd. Ten Kate schonk eene bewonderenswaardige proeve uit den Faust, maar niemand hoopte Duitschlands classieke meesterstukken op ons tooneel te zien, omdat ons de Devrients, de Dawisons, de Seebachs, de Zieglers, de Gotzmanns ontbraken. Van Kotzebue bleef zich zeer lang een en ander blijspel op ons répertoire handhaven; het meest gezocht waren: De arme Dichter, De Verwarring en De Broedertwist, nog onlangs vertoond. Ifflands Jagers hebben ondanks stroomen van tranen tevens voor korten tijd onze landgenooten geroerd. Von Kleist heeft een gelukkig blijspel „Der zerbrochene Krug" (1811) het licht doen zien, misschien destijds in onze taal overgebracht, maar nu geheel vergeten. Zoo staat het met de oudste der Duitsche groote tooneelschrijvers —

en men behoeft zich hierover juist niet te verwonderen. Het tijdvak 1775—1820, zoo glansrijk in de geschiedenis der Duitsche letteren uitblinkend, bezat tevens de schaduwzijde, dat het geprikkelde, steeds rijker zich ontwikkelende nationale zelfbewustzijn allermeest in hoog rhetorische taal sprak, dat het echte Duitsche idealismus zich in driftige, pathetische verzen deed hooren, die ten onzent niet begrepen, althans niet genoten konden worden. Daarom trokken de blijspeldichters met hun noodzakelijk realismus ons nog het meest aan en bleef er dus van den vruchtbaren Kotzebue hier en daar nog een blijspel aan Nederlandsche schouwburghabitue's bekend.

Het Duitsche drama van 1820—1850 werd maar weinig meer voor ons tooneel nagevolgd. Van Franz Grillparzer bleef Sappho (1818) tot op onze dagen leven, Halm (vrijheer von Münch-Bellinghausen) maakte grooten naam met zijne Griseldis, der Sohn der Wildniss en der Fechter von Ravenna (1854), doch hij werd hier meer letterkundig besproken dan dramatisch vertoond. Met de anderen ging het niet beter en alleen de latere school (1850—1877); vond bij ons ruimere waardeering. Wel mag er met leedwezen van geklaagd worden, dat eene industrieele tooneelschrijfster als Birch-Pfeifer zoo veel vertalers vond; maar de romans, die zij voor het voetlicht bracht, waren meest Engelsche en Fransche — zoodat haar arbeid hier onopgemerkt kan ter zijde gelegd worden.

Allermeest mocht Roderich Benedix in Nederland sympathie vinden, daar vele van zijne beste stukken, inzonderheid: „Der Störenfried" en „Die zärtlichen Verwandten," met genoegen in min of meer bekwame vertolkingen werden ontvangen. Een effekt-stuk als Narciss van Brachvogel, vooral door het talent van Dawison gered, zou op ons kalm publiek maar een zeer geringen indruk kunnen maken, misschien, dat daarom ook zoo weinig aandacht verleend is aan Gützkows inderdaad verdienstelijke tooneelscheppingen. Eene historische komedie als Zopf und Schwert (1843) zal hare hoorders meeslepen, als zij ten minste behoorlijk wordt vertoond. De proef werd in den Haag

met zeer middelmatigen uitslag voor eenige jaren genomen. Maar de beste van Gützkows ernstige stukken: „Uriel Acosta" en „Richard Savage" bleven alleen in de moedertaal voor het Duitsche theater in de Amstelstraat bewaard. Geibel heeft niet te vergeefs Sofonisbe geschreven, maar de welgemeende poging van den Voorzitter der Vereeniging „het Nederlandsch Tooneel," bij de opening van den Schouwburg in het vorig jaar beproefd, bewijst genoeg, dat lyrische fijnheid en tragische kracht nog geene toovermacht op onze schouwburgbezoekers uitoefenen — aangenomen, dat de geheele voorstelling vlekkeloos ware geweest. Heinrich Laube heeft het bij ons niet veel verder gebracht — wij kennen zijne uitstekende dramaas: „Die Karlsschüler," „Struensee" en „Essex," alleen in het Duitsch. Hetzelfde lot trof Friedrich Hebbel, wiens hartstochtelijke, bruischende taal van „Judith" (1841) tot aan de „Nibelungen" (1862) zelfs in Duitschland niet altijd ongelaakt bleef. Daarentegen verwierf Mosenthals Debora (1849) in haar Nederlandsch kleed een gunstig onthaal, terwijl van zijne latere produkten alleen: „Der Sonnenwendhof" (1856) eene enkele reize werd vertoond.

Van tijd tot tijd is er dus een Duitsch blijspel, bij uitzondering een treurspel in onze taal overgebracht, en steeds was de uitkomst, dat het groote publiek in den schouwburg min of meer onbewogen naar zijne haardsteden terugkeerde. Het verschijnsel zou verwondering kunnen baren, indien de stelling opging, dat stamverwantschap altijd geestverwantschap moet ten gevolge hebben. De Duitsche „Bühne" moge ons de hoogste belangstelling inboezemen, geen Nederlandsch dramatisch auteur zal met Duitschen hartstocht, Duitsche zwaarmoedigheid, Duitsche ingewikkeldheid en wijsgeerige diepte een blijvenden bijval bij ons publiek verwerven. Zij, die in Nederland den nationalen schouwburg bezoeken, wenschen naar de inspraak van hun eigenaardigen aanleg andere dingen te zien, dan diepzinnige geheimraden, lyrische onschuld, declameerende vrijheidshelden, raadselachtig woordenspel en sociale wijsbegeerte. De dramatische litteratuur in Duitschland,

zoo rijk, zoo eerbiedwaardig, zoo wegslepend voor wie de oorspronkelijke gewrochten leest of ziet vertoonen, behoudt bij vertaling in ons bescheiden Nederlandsch iets ongenietbaars, iets onverkwikkelijks, 't welk gemakkelijker te gevoelen dan te veroordeelen is.

Er is steeds eene breede klove geweest tusschen de Nederlandsche en Duitsche maatschappij, daar beider idealen, wenschen en inspanningen van geheel verschillenden aard waren. Ons staatkundig voorleden, onze opvoeding als staatsburgers in de geschiedenis, maakt ons zeer ongeschikt om ons spoedig in Duitsche politieke toestanden te verplaatsen. Maatschappelijk doet zich hetzelfde verschijnsel voor — de dozijnen van buigende geheim-, hof- en andere raden, van genadige, geëerbiedigde en innig vereerde waardigheidsbekleeders, van droomende, opstuivende, doordravende volksleiders, van peinzende, ontdekkende, wereldtorschende wijsgeeren maken op ons Nederlandsch hart een indruk van stillen wrevel of van naïve verbazing, daar het ons vreemd te moede wordt bij dezen oceaan van woorden, woorden, woorden.....

De voorstelling van dit alles op het tooneel vindt geene echo in ons Nederlandsch hart; wij luisteren slechts naar den Duitschen blijspeldichter, die ergens een hoek van het volle menschenleven met zijn luim heeft waargenomen en het ons daarom dierbaar maakt. Het verheven Duitsch idealismus, gesteund zelfs door zijn eerbiedwekkendste bondgenoot, het Duitsch patriotismus, beweegt ons maar middelmatig — de wijdloopigheid van een W i l h e l m T e l l herinnert ons, dat W i l l e m v a n O r a n j e de Zwijger genoemd werd. Onze volkshistorie, onze volksaard hebben weinig gemeen met Duitsche geschiedenis en Duitsche karakteristiek — vanwaar dan geestdrift voor Duitsche tooneelhelden?

Nederlanders en Duitschers zijn beiden van Germaanschen bloede, maar de verschilpunten in de geschiedenis, de in 't oog springende ongelijkheid van beider bodem, van beider klimaat en natuur, het contrast van beider volkskarakter leidde tot eene geheel verschillende opvatting en ontwikkeling der dramatische kunst. Het weemoedig idealisme van de kunstenaars, die aan de rotsoevers van den Rhijn of aan de blauwe

golven van den Donau hunne jeugd hebben doorgebracht, ligt op mijlen afstand van den kalmen, realistischen blik door onze landgenooten op vlakke weiden en grenzelooze gezichteinders geworpen. De Duitsche artisten leerden omhoog te zien naar de sneeuwtoppen der Alpen en Karpathen, de Nederlandsche bespiedden de grillige wolkenstapels aan den horizon en glimlachten vol voldoening, als de trage stralenbundels der nog verscholen zon hier of daar een mantel van goudstof uitspreidden over de grauwe dreven of grijze wateren.

Zal het nog noodig zijn op het hemelsbreed onderscheid te wijzen tusschen de Duitsche en Nederlandsche schilderscholen van alle tijdvakken, behoeft het nader betoog, dat de geschiedenis der letteren ten onzent op elke bladzij de leer predikt: niet naar het Oosten, maar naar het Zuiden richtte zich de blik onzer dichters? Zoo zal het misschien ook kunnen verklaard worden, dat de Nederlandsche litteratuur van den aanvang af voortdurend sporen van Franschen invloed vertoont en aan de Duitsche letteren meer door voorbeeld dan door navolging is verwant. Wie uit achtenswaardige liefde voor den gemeenschappelijken Germaanschen broederband het hoofd mocht schudden, gelieve te bedenken, dat Vondel reeds schitterde met zijne tragische alexandrijnen, toen onze Heynsius den Duitschen Opitz aanleiding gaf dezen klassieken versmaat naar de oevers van den „blonden Rhijnstroom" over te planten [1]).

De Nederlandsche poëzie in de middeleeuwen leefde van navolging der chevalereske Fransche kunst — de Frankische Charlemagne, de reuzenheld Roland werden de lievelingsheroën onzer middeleeuwsche vinders. In het Bourgondische tijdvak zuchtten de Vlaamsche en Hollandsche Rhetorijkers onder het juk der taalverbastering, zoodat alras onze poëzie meer uit Franschen dan uit echt Hollandschen bodem opgroeide. Deze schadelijke neiging werd in den bloeitijd onzer nationale lettergeschiedenis schitterend overwonnen door ijverige studie der Latijnsche poëten, maar, toen dezelfde eer-

---

[1]) Over den invloed der Fransche tragoedie op Vondel. Zie Busken Huet, „Het Land van Rembrand," afl. 15 (1884) bl. 240–249.

bied ook de tijdgenooten van L o u i s XIV tot een nieuw letterkundig leven deed ontwaken, begon de oorspronkelijkheid ten onzent af te nemen naar evenredigheid van ons staatkundig overwicht in Europa.

Gedurende de zeventiende eeuw (1610—1680) kennen wij zeventig jaren van nationalen bloei op letterkundig terrein. Minder verkwikkelijk is het volgend tijdvak (1680—1780), toen wij gedurende eene eeuw tot de trouwste scholieren der Fransche Muzen behoorden. Gedurende het zeventiende-eeuwsche classicisme bleef er eene betrekkelijke oorspronkelijkheid, die men des te gemakkelijker voor eenvoudige Fransche navolging varen liet, omdat men te Versailles nog grooter eerbied voor het Latijnsche model koesterde dan in den Amsterdamschen schouwburg.

De laatste honderd jaren (1780—1877) hebben bij zeer verschillende invloeden van buiten toch allerminst de liefde voor Fransche litteraire schoonheden aan Nederland ontroofd. Er is eene sterke Engelsche stroom van 1820—1840, maar de Fransche onderstroom blijft merkbaar. V a n L e n n e p en O l t m a n s schijnen het oog te richten naar W a l t e r S c o t t, maar beiden ondergaan niet minder den invloed van A l e x a n d r e D u m a s, p è r e en van V i c t o r H u g o, den historischen romanschrijver. De beroemde roode hand van P e r r o l, bij O l t m a n s, kwam reeds vroeger voor bij D u m a s, als „L a m a i n d r o i t e d u S i r e d e G i a c." Uit Duitschland begonnen Kantsche wijsbegeerte en romantische sentimentaliteit in eene voorgaande periode (1780—1820) invloed te oefenen op onzen R h y n v i s F e i t h, maar de Feitsche weemoed heeft geen heirleger van scholieren gevonden, daar de meester reeds door een tijdgenoot op zijne averechtsche knutselarijen is gewezen met de woorden:

„Een enkelen P o s a te scheppen geldt meer
„Dan duizend romancen vol riddergeweer!"

Intusschen bleek ons reeds bij eene vroegere gelegenheid, dat noch L e s s i n g, noch S c h i l l e r, noch G o e t h e ooit op een Nederlandsch tooneel in onze taal tot ons spraken, en zoude de stad kunnen worden aangewezen, waarin sommige der beschaafde bewoners op de hoogte van G o e t h e's F a u s t zijn gekomen door de opera van G o u n o d. Zoo is

het met de historie van ons tooneel in 't algemeen gegaan. Sints 1815 bestond er een Nederlandsch nationaal tooneel, vooral te Amsterdam op het Leidsche Plein, maar de eenige nationale naam, die er op de aankondigingen schitterde onder de regeering van koning Willem I, was die van Helvetius van den Bergh. De traditiën van Van Merken, Van Winter, Nomsz, De Lannoy, Bilderdijk, bleven nog eene pooze in eere, eindelijk werden deze Nederlandsche auteurs terzijde gelegd, omdat ze de schouwburgbezoekers alleen maar wisten naar binnen te troonen als er een ballet volgde met veel maillots en rooskleurig tricot.

Toen sinds 1830 de Fransche Romantiek zich meester maakte van de aanzienlijkste Parijsche en provinciale theaters, ving er ten onzent een wedstrijd aan wie het eerst — en dikwijls mocht men er bijvoegen wie het slechtst — de Fransche drama's en blijspelen zou vertolken. De eerste blijspeldichter der romantische school, Eugène Scribe (1791—1851), werd hier vooral in zijne bekende historische intrigenstukken: Bertrand et Raton (1833) en La verre d'eau (1840) genoten. Van zijn fijnere comediën: La camaraderie (1837) en Une chaîne (1841) werd letterkundig veel werk gemaakt — men genoot immers Potgieter's Letterkundige Bentgenooten? — maar voor het Nederlandsche tooneel werd er geen partij van getrokken. Scribe heeft bijna honderd tooneelwerken voltooid, waarvan onze vaderlandsche schouwburgen (1830—1850) onderscheiden nu vergeten drama's zagen vertoonen. Niet immer echter waren er bekwame mannen als Scribe aan het woord. De romantische effectstukken van Victor Hugo en van den ouden Dumas gaven aanleiding tot het scheppen van talrijke gruweldraken, die weldra eene groote aantrekkelijkheid begonnen te bezitten voor Nederlandsche schouwburgbestuurders. Wie herinnert zich niet: Het gebed der Schipbreukelingen, Marie Jeanne, Lazaro de Veehoeder, de Bultenaar (men schreef: de Gebochelde), Margot de „bloemverkoopster", Ben Leil en tal van andere vodden aan het répertoire van het Théâtre de la Porte Saint-Martin ontleend? Op dezen weg lag de

onvermijdelijke ondergang van ons Nederlandsch tooneel en wij waren reeds aardig gevorderd, toen de gelukkige nationale terugwerking sinds 1869 begon.

Inmiddels had men ook menig beter Fransch kunstgewrocht op onze schouwburgen overgebracht. Van den chef der romantische legioenen, Victor Hugo, vertolkte men Angelo, tyran de Padoue (1835), waarin onze Kleine-Gartman later wist uit te munten als Thisbe, ook Ruy Blas (1838) werd beproefd. De oude Alexandre Dumas genoot hier den meesten bijval met zijn Kean (1836) en met zijne Mademoiselle de Belle-Isle (1838). Emile Augier werd aanstonds bij zijn optreden met Gabrielle (1850) in nederlandsche verzen vertolkt door S. J. van den Bergh, later kwamen ook zijne beste blijspelen in proza, waaronder vooral Le Gendre de M. Poirier — gezamenlijk geschreven met Jules Sandeau — op het Nederlandsch répertoire. De Mercadet van Honoré de Balzac is meermalen vertoond, terwijl Madame de Girardin (Delphine Gay) ook voor onzen schouwburgen hare geestige blijspelen: La joie fait peur, en Le chapeau de l' horloger voltooide.

De geschiedenis van het tweede keizerrijk moge voor een smaakvol lezer niet doorworstelbaar schijnen, op de bladzijde, die aan het tooneel gewijd is, prijken de namen van Theodore Barriere, van Alexandre Dumas fils en van Victorien Sardou. Vooral de beide laatsten zijn ten onzent bekend. De eerste is met zijne typische Parijsche zedenschetsen, met zijne Faux Bonhommes misschien minder genietbaar, aan Dumas fils en Sardou werd zeer bijzondere opmerkzaamheid gewijd. Men volgde hunne werken en bij ieder nieuw blijspel werd de vraag besproken of het bruikbaar zou kunnen gemaakt worden voor ons tooneel. De jonge Dumas bleef meestal onvertolkt, omdat hij een zeer fijn dramatisch talent bezit, 't welk in het geestig woord en wederwoord bestaat, bijna onmogelijk om te vertalen. Verdi maakte zich meester van zijne Dame aux Camélias, die in het Nederlandsch nergens in 't openbaar zou zijn toegejuicht, evenmin als zijne Demi-monde, meer

bekend door den titel dan door den inhoud. Van zijnen arbeid werd alleen begenadigd: Diane de Lys en Les idées de madame Aubray, terwijl nu onlangs de bijval aan: Les Danicheff geschonken, meer ten voordeele van den jongen Dumas komt dan aan zijn russischen medearbeider.

Victorien Sardou heeft niet te klagen. Eene gebrekkige bewerking van zijne „Pattes de mouche" — het meesterstuk der moderne fransche comedie — is ten tooneele gebracht. Men heeft: „Nos Intimes" vertaald, men heeft zelfs eene erbarmelijke verhaspeling van zijn „Rabagas" in het Nederlandsch vertoond, omdat men destijds hoopte, dat Rabagas als satyre op Gambetta ieder conservatief hart van zaligheid zou doen kloppen, zonder te vermoeden, dat de auteur niemand anders dan Emile Ollivier bedoelde. Dat „La famille Benoiton" nog dagelijks wordt toegejuicht leert de geschiedenis van den dag, en zelfs „Nos Bons Villageois" zijn een oogenblik in hun haveloos Nederlandsch kleed toegejuicht.

Is het noodig meer feiten te vermelden, om te staven dat onze schouwburg niet leeg zal blijven, wanneer men bij gebrek aan oorspronkelijke kunstwerken, vertalingen uit het Fransch vertoont? Naast de schaduwzijde aan dit verschijnsel eigen, naast dit gemis aan nationale levenskracht, mag men de goede diensten niet gering schatten, door het bloeyend Fransch tooneel aan het onze bewezen. In Engeland, Denemarken en Italië doet zich hetzelfde verschijnsel voor! Het blijft de vraag, of wij Nederlanders, naar de verhouding onzer kracht, in het navolgen den Franschen meer schuldig zijn dan de vermelde natiën? Het blijkt uit de feiten, dat wij meer luisteren naar de Fransche Thalia dan naar de Duitsche — thans schijnt mij de vraag aan de orde, waarom de oude sympathie voor Frankrijk steeds blijft voortleven, en eindelijk: Fransch of Nederlandsch?

GEORG EBERS.

Georg Ebers. — Zijn Uarda. — 1352 vóór Christus. — Bent-Anat. — Pentaur. — Nefert. — De lijkenopenaars. — De arts Nebsecht. — Het heilige hart. — Mozes. — Ramses II en de triumf van Kadesch.

Februari 1877.

Een kunstwerk te scheppen en daarvoor een tijdvak te kiezen, 't welk meer dan dertig eeuwen van onze dagen verwijderd is, schijnt een vermetel pogen.

Twee groote schilders der negentiende eeuw hebben het beproefd beelden uit het oud-Aegyptische leven van vóor drieduizend jaren op het doek te brengen. Hunne poging is met goeden uitslag bekroond. De namen van den nederlandschen Alma Tadema en van den duitschen Gustav Richter behoeven enkel genoemd te worden, om deze bewering te staven. Op letterkundig gebied is geen mindere roem te beurt gevallen aan den uitstekenden Aegyptoloog Georg Ebers, die voor eenige jaren hetzelfde ondernam in zijne „Aegyptische Königstochter." Het boek is vooral in ons vaderland met groote sympathie begroet, daar er eene vertolking van gegeven werd door eene zeer bekwame hand.

Geen wonder derhalven, dat menig goede vriend van Georg Ebers' muze in Duitschland en Nederland met belangstelling kennis nam van den onlangs verschenen tweeden roman, door den beroemden Aegyptoloog voltooid onder den titel: „Uarda, Roman aus dem alten Aegypten." [1]) In September volschreven, was weinige maanden later een tweede druk

---

[1]) Zweite unveränderte Auflage. 3 Bände, Stuttgart und Leipzig. 1877.

noodzakelijk. Daar het met grond te verwachten is, dat een dergelijk boek nog langen tijd in Nederland de aandacht zal trekken, schijnt het mij ongeoorloofd er hier langer het stilzwijgen over te bewaren.

Reeds het feit is beteekenisvol. Een man, wiens naam een bij uitstek goeden klank bezit op het terrein der Aegyptische wetenschap, heeft het niet beneden zich geacht tot tweemaal toe de uitkomsten van zijn wetenschappelijk onderzoek in den vorm van een verdicht verhaal te kleeden, heeft het gewaagd het misnoegen der aristokraten van de wetenschap te trotseeren door het schrijven van een roman.

Prof. Van Limburg Brouwer heeft zich eenmaal moeten verontschuldigen, omdat hij als hoogleeraar de stoutigheid pleegde een meesterstuk te scheppen — den Diofanes. Wat de vader deed voor het oud-Helleensche leven, deed de zoon voor oud-Hindostan. De Akbar van den laatste bleek geen minder cieraad voor onze wetenschap en onze letteren, dan de Grieksche romans van den eerste. En gelijk het zich denken laat, dat sommige der aanzienlijkste mannen van de wetenschap den arbeid van de beide Brouwers, van Ebers, van Scheffel (Ekkehardt), van Bekker (Gallus), van Kingsley (Hypathia) en van Alberdingk Thijm (Portretten van Vondel) eene bedenkelijke afwijking van den goeden weg zullen keuren, des te meer mag in de leekenwereld der kunst er prijs op gesteld worden, dat deze edele, dichterlijk gestemde gemoederen de schatten van hun wetenschappelijk onderzoek niet te hoog gesteld hebben, om ze door den tooverstaf der fantazie te doen schitteren in de oogen der duizenden en duizenden van oningewijden.

De Uarda van Georg Ebers bevat eene reeks van tafereelen uit het oud-Aegyptische leven zooals het in de veertiende eeuw vóor Christus hoofdzakelijk in het beroemde Thebe aan de Nijl werd geleefd. Het is den auteur niet alleen om archæologie en historie te doen, hij wil een boeiend epos leveren uit den grooten tijd van Koning Ramses II. Ebers brengt zijne lezers naar de doodenstad aan den linkeroever van den Nijl, bij het vallen van den avond in den zomer van 1352 v. Chr. Voor de hooge torenmuren van den tempel door

Koning Seti I, vader van Ramses II, gesticht, houden een wagen en een draagstoel op. De dochter des Konings, Bent-Anat, vraagt aan de priesters van den Setitempel een arts, omdat ze met haar wagen een meisje overreden had. Het kind is het dochtertje van een lijkenopenaar, van een onreinen paraschiet, Pinem. De Princes beveelt haar aanzienlijken wagenvoerder, Paaker, den arts naar de woning van den paraschiet te brengen. Daarna wordt ons een blik in den Setitempel gegund, waar niet alleen de dooden-kultus der gestorven leden van het Koningshuis, maar ook een hoogeschool voor priesters en aanzienlijken is gevestigd. De hoogepriester Ameni treedt op en wordt door den dichter en priester Pentaur onderricht van de wenschen der Princes. Ameni is verontwaardigd, dat Bent-Anat zich heeft verontreinigd door in het huis van den paraschiet te treden. Pentaur, een poëet van koninklijke gestalte, verdedigt haar, maar de opperpriester beveelt hem den volgenden dag, als de Princes weder naar de woning van den lijkenopenaar zal komen, haar daar op te wachten en haar aan te kondigen, dat zij onrein is geworden. Alleen de geestelijkheid van den Setitempel kan haar de reinheid teruggeven.

Daar de artsen in de scholen der tempels werden gevormd, vond Pentaur spoedig een bekwaam heelmeester in zijn vriend Nebsecht, die bijzonder degelijke studiën in de anatomie heeft ondernomen. Deze begeeft zich in gezelschap van Paaker naar de hut van den paraschiet. Des anderen daags trekt de dochter van Ramses II wederom naar den linkeroever van den Nijl, naar de doodenstad, om te vernemen, wat er van het gekwetste meisje geworden is. In hare nabijheid toeft Nefert, de schoone, jonge gade van des konings dappersten krijgsheld, Mena. Het blijkt tevens, dat Paaker, 's konings opperwagenmeester, eertijds om de hand zijner nicht Nefert heeft gedongen, doch dat Mena, die nu met Ramses II in het Noorden krijg voert tegen de Aramaeërs, haar heeft gehuwd.

De dichter poogt door eene uitvoerige schildering een hoogen dunk te geven van de schoonheid der beide vorstelijke vrouwen. Nefert, de gade van Mena, had iets jonkvrouwelijks in

haar voorkomen behouden. Hare groote, amandelvormige oogen zagen onder de lange wimpers met verbaasde, droomerige blikken in 't ronde. De tint van haar gelaat hield het midden tusschen het goudgeel en bronzig bruin, met dat warme inkarnaat, waardoor de Abessinische maagden nog immer schitteren. Bent-Anat bezat rijziger, indrukwekkender gestalte, dan hare vriendin. Zij geleek op den grooten koning Ramses. Haar oog was helder blauw, hare gelaatskleur lichter bruin, haar profiel kloeker en mannelijker dan bij Nefert. Beiden begeven zich naar de hut van den paraschiet Pinem, om naar den toestand van het gekwetste meisje Uarda te vernemen.

Nefert vreest de woning van den onreine te betreden, de Princes verschijnt onverschrokken en vindt het gewonde, buitengewoon blanke en bevallige kind op den grond uitgestrekt, terwijl twee oude lieden, grootvader en grootmoeder, met luide weeklachten haar lijden verkondigen. Zeldzaam was het, dat dit paraschietenkind het roodblonde hair van vreemde, noordelijke volken sierde. De arts Nebsecht poogde haar lijden te verzachten; ook de priester Pentaur stond in de hut, terwijl zijn sneeuwwit geestelijk gewaad aller aandacht trok. Hij moest aan de bevelen van den hoogepriester Ameni voldoen en Bent-Anat bestraffen, omdat zij het huis van een paraschiet had betreden. Toen de Princes verscheen, boog zij zich over het lijdende kind en legde eene roos uit haar haartooisel op de borst van het gewonde kind. De lijkenbezorger Pinem verwijt de vorstelijke jonkvrouw het ongeluk van zijne kleindochter, maar op voorspraak van Pentaur vergeeft hij haar.

Buiten de hut heeft Paaker een kort onderhoud met Nefert. De wagenmeester werpt der schoone vrouw van Mena voor de voeten, dat zij den held boven hem zelven, haar neef, heeft verkozen. Nefert verontschuldigt zich door hare liefde voor Mena. Daar zij in den gloeienden zonneschijn van dorst versmacht, zoekt Paaker eene frissche teug water. Zoo komt hij in het hol van eene grijze heks, Hekt genaamd, van wie hij eenen liefdedrank koopt, welken hij Nefert als koel bronwater doet drinken. Intusschen verschijnen

de Princes en Pentaur. Een kort gesprek heeft de koninklijke jonkvrouw met den priester verzoend. Zij begeeft zich naar den Setitempel en wordt door den opperpriester Ameni aanvankelijk in reinheid hersteld. Eene buitengewone ontroering heeft daarbij Pentaur overweldigd, zoodat hij later voor zijne leerlingen in den tempel eene rede uitspreekt vol poëzie en verhevenheid, maar met eene lichte tint van ketterij, die hem het misnoegen van Ameni op den hals haalt. De dichterlijke redenaar wordt verbannen naar den tempel van Hatasoe, om zijne verlichte denkbeelden in eene nederige betrekking te reinigen. Ameni was diep teleurgesteld, zijne beste leerlingen bleken onwaardig. Reeds was hem Mesoe (Mozes) ontrouw geworden. Thans volgde Pentaur.

De opperwagenmeester Paaker hoopt door zijn liefdedrank Nefert terug te zullen winnen. Hij beveelt zijne moeder Setchem zich weder te verzoenen met hare bloedverwante Nefert en met de moeder van deze, Katoeti. Dit drietal vrouwen is van het koninklijk geslacht en leefde in onmin, omdat Nefert aan Mena boven Paaker de voorkeur had gegeven. De moeder van Nefert, Katoeti, was tegen deze verbintenis ingenomen en had de voorkeur aan den ruwen, maar schatrijken Paaker geschonken. Er volgt eene volkomen herstelling van den vriendschapsband, terwijl daarbij tevens eene rol wordt gespeeld door Ani, den stadhouder des konings Ramses, welke Ani op trouwelooze wijze eene omwenteling tegen den afwezigen Koning in den zin heeft. Deze aanslag wordt gesteund door Katoeti, de moeder van Nefert, door Ameni, den hoogepriester, door Paaker, die het koningsgeslacht van Ramses haat heeft gezworen — en daarbij bewijst tevens een zeer zonderling persoon, de mismaakte dwerg Menoe, groote diensten. Menoe is een slaaf van Katoeti, en geeft zich uit voor een zoon of kweekeling van de heks Hekt.

Terwijl Ramses II met Mena tegen de Aramaeërs oorlog voert, komt er bericht uit het leger. Te vergeefs ziet Nefert naar een brief van haar dapperen gemaal uit. Hare schoonmoeder, Katoeti, ontvangt de tijding, hoe haar zoon, die met den Koning te velde trok, zijn goederen door spelen

verkwistte, zoodat hij zelfs de mummie zijns vaders verpandde voor dertig babylonische talenten. In dezen nood kan alleen de welgegoede Paaker helpen, en daarom poogt Katoeti dezen steeds meer in de samenzwering tegen den Koning Ramses te wikkelen, in de hoop, dat hem eenmaal nog de hand van Nefert zal beloonen, als de Koning en zijn veldheer Mena zullen gevallen zijn.

De opstand tegen den afwezigen Koning neemt grooteren omvang aan. De dwerg Nemoe, een slachtoffer der heks Hekt, die hem opzettelijk verminkt heeft, daar zij hem verkoopen wilde aan het koninklijk hof, blijft evenwel met zijne gewaande moeder samenspannen tegen Ramses II. Zij belooft den Stadhouder Ani haar steun, daar zij een geheim kent in verband met den persoon van Paaker, 't welk zij geneigd is te verkoopen. Daardoor zal de opperwagenmeester in de macht van den Stadhouder komen en tevens zal hij in den geldelijken nood van Katoeti voorzien.

In de nederige woning van den paraschiet Pinem heeft de arts Nebsecht voortdurend voor het herstel van Uarda gewaakt. Het zonderlinge kind met de schitterende roodblonde hairen is de dochter van Kaschta, den zoon van den lijkenbezorger, een soldaat, die huwde met eene blanke slavin, welke hij als krijgsbuit heeft veroverd. Ieder, die Uarda nadert, wijdt aanstonds zijne volle opmerkzaamheid aan deze nederige kleindochter van den paraschiet. De arts Nebsecht, de priester Pentaur, zelfs het gedrocht Nemoe — allen schijnen diep getroffen door de onuitsprekelijke lieftalligheid der jonkvrouw, die langzaam hare zware verwonding te boven komt.

Bij den haast al te rijken inhoud van dezen roman, „aus dem alten Aegypten", leg ik den vinger op eenige hoofdepisoden. In de eerste plaats trekt de arts Nebsecht de aandacht. IJverig onderzoeker en anatoom, heeft Nebsecht het vraagstuk van den zetel der ziel pogen te beantwoorden. Alleen zijn vertrouwde vriend Pentaur draagt kennis van dit voor een Aegyptiesch priester bijna al te stoute streven. Pentaur is aanhanger van een dichterlijk pantheïsmus, Nebsecht ziet alleen de natuur als realiteit. De eerste verkondigt, dat het leven van de wereldziel in ieder menschelijk hart

klopt, de laatste schudt het hoofd en zegt, dat hij eerst een menschenhart zou behooren te onderzoeken, voordat hij eenige stelling omtrent den zetel der ziel zou kunnen beslissen. De weetgierige anatoom tracht heimelijk den grijzen paraschiet Pinem te bewegen hem een menschenhart te bezorgen. De lijkenopenaar kan immers behendig het hart van een dier, van een ram of schaap in de plaats van het menschenhart stellen, niemand zal het vermoeden. Daar Nebsecht het leven van Uarda heeft gered, wil de grootvader aan zijn verlangen voldoen. De arts krijgt het hart van een gestorven priester in handen en wordt bij zijn onderzoek bevestigd in zijn sceptisch realisme.

Groote gevolgen knoopen zich aan dit feit vast.

De kolchyten, die de lijken balsemen, vinden het hart van een ram bij de ingewanden van den overleden priester. Daar juist de heilige ram van Ammon toevallig is omgekomen, wordt dit verschijnsel door den priester van den Seti-tempel voor een mirakel gehouden. Het hart van den ram wordt heilig verklaard door den opperpriester Ameni en zal bij een groot godsdienstig feest in plechtigen optocht door Thebe worden gedragen. Zoodra de oude paraschiet dit feit verneemt, brengen schande en wroeging hem tot waanzin.

Het groote doodenfeest wordt door de priesters van den Seti-tempel en van den Ammon-tempel luisterrijk gevierd. Het miraculeuse hart wordt rondgedragen. Daar de princes Bent-Anat door een nieuw vergrijp andermaal in een staat van onreinheid was vervallen, mocht zij zich met haar koninklijken broeder Rameri niet bij het feest van het doodendal aansluiten. De beide kinderen van Ramses II besluiten echter zich vermomd bij de menigte te voegen. Nefert vergezelt hen. Zij willen hunne bloemenkransen in stilte in de graftempels hunner vaderen brengen.

Des avonds trekt de processie met het heilige hart, dat in de duisternis begint te stralen van licht, door het doodendal naar den Seti-tempel. Bij de hut van den paraschiet Pinem gekomen, stort zich deze in zijne krankzinnigheid naar buiten en poogt luid lachend de priesters te bespotten. Al het volk valt nu op den ongelukkige. Zwaar mishandeld wijkt hij in

zijne woning. Een Aethiopisch soldaat wil Uarda bij de hairen uit de hut slepen, plotseling verschijnt Pentaur en bevrijdt met zijne reuzenkracht het sidderende meisje. Een zwaren paal uit den grond rukkend, brengt de priester al het volk aan 't wijken, maar alras omcingelt de menigte hem opnieuw en zou hij het slachtoffer der volkswoede geworden zijn, had niet de jonge Prins Rameri, in zijne vermomming onkenbaar, zich aan zijne zijde gesteld en hem een zwaard in de handen gegeven. Eindelijk treedt ook Bent-Anat voor het volk op en noemt haar naam. Uarda is gered, Pentaur wordt gevangen genomen.

Eene tweede hoofdepizode bevat het verhaal van Pentaurs lijden als gevangene, wanneer men hem met een tal van veroordeelden naar het Noorden sleept, waar hij in de steengroeven dwangarbeid zal verrichten. In Thebe heeft de partij van den stadhouder Ani alles tot een opstand tegen den afwezigen koning Ramses II voorbereid. Der princes Bent-Anat wordt een pelgrimstocht naar den tempel van de smaragden Hathor (godin der bevalligheid) bevolen door Ameni den opperpriester. Zij moet daartoe eene verre reize langs den Nijl tot aan de Schelfzee (Roode zee) ondernemen. Op deze wijze alleen kan men haar de reinheid teruggeven. Haar broeder Rameri, die, nadat hij Uarda bij den strijd met het volk gezien heeft, van een grenzeloozen hartstocht voor het paraschietenkind blaakt, ontdekt tevens de aanslagen van Ani en Ameni. Hij verlaat Thebe, om zich bij het leger van den Koning in het Noorden te voegen en hem het verraad van zijn bloedverwant meê te deelen. De beide kinderen van Ramses zijn op deze wijze verwijderd. Ook Pentaur en Nebsecht zijn als misdadigers naar de steengroeven verwezen. De handeling wordt nu overgebracht naar den oever van de Schelfzee, op het schiereiland van den Sinaï. Daar bevonden zich de mijnwerken, waarin Pentaur en Nebsecht veroordeeld waren slavendienst te verrichten. Beiden dragen hun lot met gelatenheid. De verbazende spierkracht van Pentaur komt telkens uit. Reeds heeft de epische dichter het vermoeden bij de lezers opgewekt, dat de dichter en priester Pentaur geenszins de zoon kan

zijn van een onaanzienlijk hovenier — zooals men zegt in den Seti-tempel. Reeds bekende de heks Hekt aan den stadhouder Ani, dat zij uit wraak weleer het kind van een hovenier verwisseld had met het kind van een der rijksgrooten Assa, dat niemand het bedrog had opgemerkt, dat de tuinmanszoon opgegroeid was onder den naam van Paaker, thands opper-wagenmeester des konings, terwijl Pentaur, de edelgeboren bloedverwant van het koninklijke huis, als priester leefde zonder zich van zijne aanzienlijke afkomst bewust te zijn.

In deze vernedering valt Pentaur een onverwacht geluk tebeurt. Hij wordt met andere dwangarbeiders naar de oäse van Rafidim, aan den voet van den berg Choreb, gezonden, om houtskolen te halen. In deze oäse is juist het heiligdom van de smaragden Hathor, waarheen de princes Bent-Anat met Nefert en Uarda een pelgrimstocht heeft ondernomen. Door de kloekheid van Uarda worden de beide gevangenen bevrijd. In de hut van een Amalekiet vinden Pentaur en Nebsecht eene schuilplaats. Merkwaardig is de ontmoeting, welke den priesterlijken poëet in het hooge gebergte van Choreb (Horeb) te deel valt. Hij ontmoet Mesoe (Mozes), die op het voorgebergte zijne kudden hoedt. Met lyrischen gloed spreken beide groote mannen over den eenigen God, door de prachtige natuur geopenbaard. Na zijne bevrijding ontmoet Bent-Anat den priester — beide edele harten hadden voor elkaar sinds lang geklopt. De princes wil haar vader te gemoet trekken en hem verklaren, dat zij den koninklijkgezinden Pentaur tot gemaal begeert.

De derde hoofdepizode voert naar het leger van Koning Ramses II bij den grooten slag van Kadesch, waar hij triumfeerde over den Vorst der Arameërs en Chetieten, nadat hij bijna door het verraad van zijn oppergids Paaker in handen der vijanden gevallen was. De beschrijving van dezen strijd, in de wanden der monumenten van Luqsor en Karnak gegrift, het nationale epos der Egyptenaren, is van Pentaur. Ebers volgt den Aegyptischen text. Het optrekken van de soldaten, van de bondgenooten bij de morgenschemering wordt schilderachtig beschreven. Dan volgt het

verraad van den wegwijzer Paaker, die te Thebe onder de samenzweerders is opgenomen en thands in het leger den Koning tot zijn val wil brengen.

Koning Ramses II met Mena op den strijdwagen kampend, terwijl hij zijne strijdleeuwen uit hun kerker bevrijdt, is episch geteekend. Ook het gevaar van den Faraö, als hij te midden der Chetieten en Danaërs bijna verlaten, plotseling door Pentaur wordt bijgestaan, terwijl Mena van den wagen springt, om den verrader Paaker te straffen — dit alles maakt een trotschen indruk. Na eene volkomene overwinning biedt Chetasar, Vorst der Chetieten, vrede aan, maar Ramses wil alleen aan de grenzen van Egypte onderhandelen: de overwonnen Koning moet zich bij zijn triumftocht aansluiten.

De laatste catastrofe grijpt plaats in Pelusium, den sleutel van Egypte in het Oosten. Ramses II wordt met ongehoorde pracht ontvangen. Zijn stadhouder Ani bereidt een feestelijken maaltijd. Een houten feestgebouw is met schitterende weelde ingericht, maar Ani beraamt, gesteund door Nefert's eerzuchtige moeder, Katoeti, een zwart verraad. Als het feest zal afgeloopen zijn, en ieder rust, zullen zij het houten gebouw in vlammen doen opgaan en het geheele geslacht van Ramses vernietigen. Het feest wordt door den triumfeerenden Faraö met jubel gevierd. Pentaur bezingt bij den gulden harp den slag van Kadesch. Algemeene bijval volgt. De Princes Bent-Anat rijkt den dichter een bloemenkrans. Ramses herkent zijn redder in den veldslag en schenkt hem de hand van zijne koninklijke dochter.

Des nachts slaan de vlammen alom uit het feestgebouw naar buiten. De verraders schijnen te zegevieren. Doch de kloekheid van Mena redt den Koning. Ook de zonen des Konings, waaronder de dappere Rameri, ook Bent-Anat en Nefert worden uit de brandende puinhoopen naar buiten gedragen. Doch Uarda wordt vermist. Reeds was zij naar buiten gevlogen, toen zij het gouden halssieraad miste, 't welk hare moeder, de vreemde slavin, haar had nagelaten. Bijna waren zij onder rook en vlammen gestikt, hadde niet de arts Nebsecht, met opoffering van zijn eigen leven, haar aan den vuurdood onttrokken. Het slot is zoo bevredigend moge-

lijk. De verraders komen bij den brand om of worden gestraft. Het blijkt, dat Uarda een koningskind is uit het bloed der Danaërs gesproten — hare moeder was de dochter van een vorst uit den griekschen Archipel; het halssieraad staaft dit, terwijl een der door Ramses verwonnen Koningen zich bij den Faraö en den wagenbestierder Mena aanmeldt, om vrede te sluiten. Een huwelijk tusschen Rameri en Uarda bevestigt hun verbond.

Aan het eind van dit groote en veelomvattende werk, is het billijk met eerbied te spreken van de buitengewoon wetenschappelijke waarde, die in dit letterkundig kunstwerk verborgen is. De korte aanteekeningen, aan den voet der bladzijden, verstoren den indruk slechts in 't voorbijgaan en zijn volstrekt noodig voor den niet-ingewijde, al kunnen de Aegyptologen ze missen. Alle gebeurtenissen, personen, bijzonderheden van eeredienst, huiselijk leven en krijg zijn aan wetenschappelijk gewaarborgde feiten ontleend. Het epos van Pentaur en eene plaats bij Herodotus gaven bij de algemeene Aegyptische wetenschap van Georg Ebers aanleiding tot dezen alleropmerkelijksten roman.

Mag aan eene bescheiden critiek wellicht voor eene pooze het woord geschonken worden dan zal zij bij waardeering van talrijke schoone tafereelen — vooral het fragment aan den slag van Kadesch en den triumf van Pelsium gewijd — niet mogen nalaten op te merken, dat Ebers, als romanschrijver, nog een weinig hangt aan de traditiën der oude romantische school. De geheimzinnige wichelares Hekt, de verwisseling van Pentaur en Paaker, de liefdedranken en slaapmiddelen — dit alles is uit het verouderde arsenaal der groote mannen van 1810—1830. Lord Lytton was indertijd een meester in deze materie en de oude Dumas zou, even als onze waardige Van Lennep, geen bezwaar gevonden hebben, om een half dozijn zonderling verdwaalde kinderen aan 't slot van het verhaal tot vorsten en hoogepriesters te promoveeren. In degelijkheid van wetenschap zal echter geen hunner naast Ebers kunnen genoemd worden. Op dit terrein is onze Aegyptische romanschrijver een waardig zoon van zijn tijd.

DE OUDE HEER SMITS.

De Oude Heer Smits. — Lindo en van Effen. — De nieuwe Nederlandsche Spectator. — De Brieven en Ontboezemingen. — Zijn kort en werkzaam leven.

Maart 1877.

Onze nederlandsche Letteren leden op nieuw een treurig verlies. Saturdag, den 10 Maart, ontsliep in den Haag Dr. Mark Prager Lindo. De geestige pen, die door den ouden heer Smits zoo voortreffelijk werd gehanteerd, rust voor altijd.

De oude heer Smits was nimmer oud, toen hij schreef en arbeidde; hij had den 19 Februari den leeftijd van acht-en-vijftig jaren bereikt. Hij was nauwelijks tot den herfst des levens gevorderd en scheen met jongen en frisschen moed nog tal van jaren vruchtbaar te zullen arbeiden — toen eene zware ziekte zijne levenskracht sloopte en de dood hem eene vroege rust van ijverig en gezegend werk verleende.

De oude heer Smits bekleedt in de geschiedenis onzer nationale litteratuur eene geheel eigenaardige plaats. Daar hij even als Justus van Effen een weekschrift stichtte, 't welk door hen Spectator genoemd werd, heeft men Lindo dikwerf met Van Effen vergeleken. Zou de oude heer Smits deze eer wellicht glimlachend van de hand hebben gewezen, men mocht hem dan tevens verzekerd hebben, dat Van Effen bij uitnemende fijnheid van waarneming en beminnelijken eenvoud van schildering, toch nimmer schitterde door die schertsenden humor, door dat vroolijk vernuft, waarvan Lindo het geheim bezat.

Om den ouden heer Smits recht te doen weervaren, is eene herinnering aan de welbekende feiten van zijn leven niet overbodig.

Lindo werd in 1819 te Londen geboren. Als knaap heeft

hij in die wereldstad geleefd, moest hij er de opvoeding ontvangen, die Londen aan iederen jongen met een sprankjen vernuft en fantasie begaafd, zoo geleidelijk om niet verschaft. Charles Dickens heeft in de zwarte jaren zijner kindsheid een kapitaal van waarnemingen vergaderd als alleen een Londen weet te schenken — zijn humor is eigenaardig gekleurd door den machtigen invloed der reuzenstad. Bij een knaap met gelukkigen aanleg, als Lindo bezat, zou de vruchtbare herinnering zijner geboorteplaats zich nooit geheel verloochnen, schoon hij vrij jong met zijne familie naar het Vasteland vertrok, om in Duitschland en Frankrijk te reizen. Eerst bezocht hij het gymnasium te Dusseldorp, later de academie van Bonn. Zoo werd de jongeling veelzijdig gevormd en voegde hij bij zijn Engelschen, naar het comische overhellenden geest, Duitsche degelijkheid van studie.

In 1842 koos Lindo Nederland tot tweede vaderland en ving hij te Arnhem zijne maatschappelijke loopbaan aan als leeraar in de moderne talen bij het gymnasium. Bijna tien jaren bleef hij te Arnhem werkzaam, waar hij in 1847 huwde met eene dochter van den Arnhemschen geleerden oudheidkundige Nijhoff. Door maatschappelijke en huiselijke banden aan ons vaderland verknocht, won Nederland in Lindo een staatsburger, die onzer samenleving uitstekende diensten zou bewijzen en onze letterkunde een algemeen bemind beoefenaar rijker zou maken.

Door bijzondere omstandigheden legde hij zijn leeraarsambt in 1852 neder, terwijl hij in 't volgend jaar te Utrecht, onder Opzoomer's leiding, den graad van Doctor in de Letteren verwierf met eene studie over Shakspere's Macbeth, terwijl hij tegelijkertijd een Latijnsch proefschrift: Diatribe in M. Porcii Catonis Uticensis vitam et mores het licht deed zien. Reeds had hij in de Arnhemsche Courant eenige schetsen geplaatst, die hem als den ouden heer Smits deden kennen, maar aanvankelijk werd het geheim dezer pseudoniem tot zijn groot vermaak getrouw bewaard. Nog in 1853 werd hij als leeraar aan de koninklijke Akademie te Breda benoemd, later verkreeg hij den titel van Hoogleeraar.

Te Breda stichtte Lindo het weekschrift: de nederlandsche Spectator. De eerste Brieven en Uitboezemingen van den ouden heer Smits hadden het licht gezien te Arnhem en waren met algemeenen bijval ontvangen. Het eerste deel der Brieven werd in korten tijd driewerf herdrukt. De Nederlandsche Spectator verscheen te Arnhem in 1856 — uitsluitend bestuurd door Lindo, met medewerking van zijn vriend Lodewijk Mulder en eenige anderen, die zich verborgen achter de noms de plume van Kwikstaart, Polvliet en Pierre Sansnom, waarin men dikwijls niets anders dan eene nieuwe vleeschwording van den hoofdredakteur en zijn vriend Mulder meende te herkennen.

Zij, die de eerste jaargangen van Lindo's weekschrift hebben gelezen, herinneren zich den vroolijken, prettigen toon van zijn onuitputtelijk vruchtbaren geest. Te beginnen met de taalles uit het eerste nummer van Januari 1856 tot den nieuwen Almanak in het laatst van December 1856, bleef Lindo steeds op de hoogte van zijne beste schetsen. Allervermakelijkst was de Proeve van eene groote Opera — waarin de oude heer Smits met zijn bijzonder talent voor parodie de wat lankwijlige aardigheden van Johannes Kinker, ruim veertig jaren vroeger het edelste in het genre, op losse wijze voorbijstreefde. De beste schetsen uit den jaargang 1856, zoo als: Een heel aangenaam gesprek met mijne vrouws tante, werden kort daarop in een nieuwen bundel der Brieven en Uitboezemingen vereenigd.

Gedurende 1857 was de Nederlandsche Spectator bijna uitsluitend in handen van den hoofdredacteur. Hij schreef ér toen de welbekende serie in: Bekentenissen eener jonge Dame, die later onder den titel Brieven van Clementine werden verzameld. Het tijdschrift had inmiddels vele vrienden gewonnen. Daarom werd voor den jaargang 1858 een nieuw plan gevormd. Naar het voorbeeld van Punch wilde men politieke en maatschappelijke schetsen geven; een jong, geestig teekenaar, de heer Schmidt Crans, stond de redactie ter zijde. In deze nieuwe gestalte klom het

getal der lezers van den Nederlandschen Spectator voortdurend. De knappe houtsneden met comische bijschriften vergezelden nu den onderhoudenden tekst. Lindo gaf in 1859 zijn roman Le Saltimbanque aan zijn tijdschrift en bleef onuitputtelijk in kleine geestige opstellen.

De naam van den ouden heer Smits was door deze vierjarige campanje voldoende gevestigd. Het geheim van zijn nom de plume was niet zoo licht meer te bewaren, nu duizenden gezinnen met belangstelling de verschijning van zijn weekblad volgden. De periode 1856—1860 was bij uitstek geschikt de nieuwe Spectatoriale Vertoogen met bijval te ontvangen. Na de eerste jaren der nederlandsche Romantiek van 1834—1844, schenen de schitterendste starren (Hildebrand, Klikspaan, Jonathan) dof te worden. De Gids bloeide wel in vollen luister, maar de deege degelijkheid won het van de gevleugelde geestigheid der eerste jaargangen. Iets aangenaams en prettigs naast de zware wetenschappelijke lauweren van „de Gids" scheen niet overbodig voor onzen gemoedelijken en verdraagzamen landaard en zoo maakte de Nederlandsche Spectator onder de wakkere leiding van den ouden heer Smits schielijk fortuin.

Sinds 1860 smolt Lindo's tijdschift saâm met den Tijdstroom en den Kunst- en Letterbode. Wel bleef hij nog hoofdredacteur, maar een aantal nieuwe medewerkers, waaronder Mr. C. Vosmaer, Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink, Cd. Busken Huet, A. Ising, Lod. Mulder, Gerard Keller en F. J. B. C. Robidé van der Aa, maakten Lindo de taak gemakkelijker. Hij schreef dit jaar zijne „Brieven over zeker iemand" (over den duivel). Levendig herinner ik mij, hoe ik hem in 1859 te Utrecht voor de eerste reis zag, terwijl hij in eene vergadering van het Nut dit opstel voorlas. Destijds had hij nog altijd een eenigszins Engelsch of uitheemsch accent in zijne voordracht, 't welk hij in zijne laatste jaren geheel overwonnen had. Maar ondanks zijn eigenaardige wijze van Nederlandsch te spreken, wist hij het Utrechtsch Nutspubliek zoo voortdurend te boeien, dat er dien avond meer gelachen werd, dan in tal van jaren te voren.

Intusschen had Lindo nog in velerlei opzicht op letterkundig gebied zich verdienstelijk gemaakt. In den zomer van 1852 reeds had hij dat vruchtbaar uitstapjen naar Parijs gemaakt, waarvan later zijne Schetsen in en om Parijs getuigden. Zijn vermakelijke trant van parodiëeren bij de beschrijving van eene voorstelling in de groote opera, waar men L'Enfant Prodigue van Auber en Scribe vertoonde, handhaafde zich hier in volle kracht. Nog op een ander terrein trad Lindo met autoriteit op, even als Justus van Effen, die Daniel de Foe en Mandeville vertolkte. Hij bewerkte eene uitstekend geslaagde overzetting van Tom Jones en Tristram Shandy.

Terwijl zijne medewerking aan den Nederlandschen Spectator minder aanhoudend behoefde te zijn, wijdde hij zich aan deze uiterst moeielijke taak — Fielding en Sterne in goed Nederlandsch tot ons te doen spreken. Aan den anderen kant gaven zijne Engelsche artikelen in Frasers Magazine onder den titel: Researches in Dutch Litterature wellicht voor het eerst in Engeland een juist begrip over ons Nederlandsch letterkundig leven.

Een nieuwe werkkring opende zich voor Lindo, toen hij in 1865 zijn Bredaasch professoraat met de betrekking van Inspekteur bij het Lager Onderwijs in Zuid-Holland verwisselde. De laatste jaren van zijn immer arbeidzaam leven (1865—1877) bracht hij in den Haag door, steeds ijverend voor de zaak van het Lager Onderwijs. Ieder, die hem in die betrekking leerde kennen, weet hoe nauwgezet hij zijne plichten waarnam, hoe blijmoedig hij het dikwijls moeilijke pad van het dagelijksche leven bewandelde. Lindo deinsde voor geene bezwaren terug, hij hield kalm vol en genoot rustig de stille voldoening zijn plicht te hebben gedaan.

Met weemoed zal ieder ontwikkeld Nederlander de doodstijding van den ouden heer Smits vernemen. Zoo is dan onze moderne Van Effen al te vroeg heengegaan — klagen we! En met innig leedgevoel klagen we, omdat hij ons zoo onverwacht had verrast en verrijkt met de merkwaardige gaven van zijn geest. Een Londenaar van geboorte, een Duitscher van ontwikkeling, zou deze rijke natuur met zijn

letterkundigen arbeid ons vaderland tot roem verstrekken. Zelden valt ons zulk eene bonne fortune ten deel. Hoe veelzijdig onze critische gave ook zij en hoe achtenswaardig diep wij ook den ontwikkelingsgang onzer nationale Lettergeschiedenis weten te schetsen in fonkelende artikels of strenge monographiën, niemand onzer, die Lindo's verdienste thans met het gewone fijne glimlachjen zou pogen te bevitten...

Neen, niemand. — Nu de dood ons een der beminnelijkste en rijkst begaafde tijdgenooten ontneemt, staan wij zwijgend bij de geopende groeve. Zekere ongevoeligheid voor de dagelijksche volharding onzer kunstenaars van allerlei richting moge soms het een of ander voorhoofd rimpelen, bij Lindo's graf past ons onbegrensde dankbaarheid voor wat deze nobele gast onzer natie voor de eer en den goeden naam van Nederland heeft gedaan.

VICTOR HUGO.

Victor Hugo. — Vijftig jaren in dienst der muzen. — De nieuwe serie der Légende des Siècles. — Xerxes. — Léonidas. — Sophokles.

April 1877.

Een gouden dichter-feest wordt zeldzaam gevierd. Vijftig jaren in dienst der Muzen door te brengen valt alleen den benijdenswaardige ten deel, wien de jaren niets roofden van de immer frissche veerkracht des geestes, wien de Zanggodinnen den schoonsten lauwer uit haar tempel schonken — de onsterfelijkheid.

Zulk een zeldzaam feest is voor eenige dagen gevierd door den vijf en zeventigjarigen Victor Hugo. Op zijn geboortedag, 26 Februari, bood hij zijn vaderland twee nieuwe deelen

poëzie aan, zes honderd bladzijden met krachtige, frissche, gespierde verzen. Zulk een daad is koninklijk — en herinnert ons aan den koninklijken dichter Joost van den Vondel, die gedurende zijn vijf en zeventigste levensjaar (1662) zijnen landgenooten een heldendicht — Johannes de Boetgezant — en een treurspel — de Batavische Gebroeders — gaf. Vondel schreef uit zijnen kerker „in de Bank van Leeninghe", de staatkundige gebeurtenissen van 1870 vergunden Victor Hugo eindelijk den zijne op het eiland Guernsey te verlaten.

Vijf-en-zeventig jaren en daarbij kracht — welk een privilegie, geschonken door de natuur. Vijf-en-zeventig jaren en daarbij genie — welk een diadeem, geschonken door de dankbare zusters van Phoebus Apollo. Het gelaat van den grijzen dichter moge eerbied afdwingen door het zilver aan zijne slapen, „omnia longaevo similis" [1]) — als Vondel schreef bij zijn portret, toen Filips de Koning hem schilderde op vijf-en-zeventigjarigen leeftijd — Victor Hugo bezit dezelfde van geestkracht stralende oogen als Vondel op het paneel van de Koning. Beide grijsaards zijn jong op dien hoogen leeftijd, want zij houden vol jaar op jaar stroomen van poëzie in talrijke bundels uit te storten, terwijl de nijd zijne tanden stomp knaagt aan de onvergankelijke gedenkzuil hunner kunstwerken. Vondel zou die zuil steeds hooger doen stijgen, hij had nog het levenstijdperk van 1662 tot 1679 voor zich — Victor Hugo belooft reeds aanstonds voort te gaan met den arbeid; in Mei 1877 zal een bundel verschijnen met den titel: „L'art d'être grand-père", in October een historisch werk: „Le crime du 2 Décembre", in Februari 1878 een nieuw deel gedichten: „Toute la lyre." Daarenboven beloofde hij nog eene derde serie zijner „Légende des Siècles", maar voegt er bij: „à moins que la fin de l'auteur n'arrive avant la fin du livre."

Dat Vondel veerkracht bezat, behoeft waarlijk niet uit

---

[1]) „In alles een oud man gelijk" — Virgilius, Aenaeis — IX, 650.

de opgeruimde regelen onder de Konings portret te worden gelezen:

„Ick telde vijf en seventigh,
„Toen Koning my, dus levendigh,
„Te voorschyn broght op zyn panneel.

„Wie van de kunst met kennis spreekt,
„Zeght, dat hier slechts de spraeck ontbreekt,
„Men kroon' het koninckiyck penseel."

Op tachtigjarigen leeftijd schreef hij den Noach, terwijl hij aan de werktafel der bank van leening al de glorie van de Ruyter, en zijn verheven treurspel Adam in ballingschap voltooide.

Victor Hugo zal zijn woord houden, als hem het voorrecht te beurt valt zijne geliefde kleindochter Jeanne aan zijne zijde te zien opgroeien — zijne pen zal niet rusten, zijn kunstrijke geest zal blijven scheppen, ondanks het bedenkelijk hoofdschudden van de bezorgde mannekens der critiek, die meenen dat een poëet gehouden is tusschen elk zijner werken een paar jaren te rusten. Men grijpe slechts naar den nieuwen bundel: La Légende des Siècles, nouvelle série. Men grijpe...... maar dit is misschien een onbescheiden verlangen. Ten onzent bloeit eene zekere geestesrichting, die alles eer verstaan zal, dan de Muze van Victor Hugo. Men koestert een heilzamen afkeer voor groote, luidklinkende woorden, en daar men somtijds van den een of anderen hondenslager in den tempel der kunst vernomen heeft, dat de auteur der Misérables „groote" woorden gebruikt, betuigt men levendige vreugde, als een potsenmaker in eenige zoutelooze volzinnen den stijl van den eerbiedwaardigen dichter parodiëert. Met uitzondering dus van sommige kortswijlige snuiters uit de vroolijke pers, die hun aanhang vinden bij menig „practisch" sieraad onzer maatschappij, zal onze uitnoodiging, om den nieuwen bundel: „La Légende des Siècles" ter hand te nemen, wellicht niet te vermetel klinken aan enkele vrienden van Victor Hugo.

Reeds in 1859 had onze dichter op Guernsey zijne eerste bladzijden onder den titel: „La Légende des Siècles” geschreven. De bittere klacht van den balling trof op de eerste bladzijde met pijnlijken weemoed:

„Livre qu'un vent t'emporte
„En France où je suis né!
„L'arbre déraciné
„Donne sa feuille morte.”

Beminnelijk zelfbedrog van den dichter — die dood gewaande bladeren verborgen de blozendste vruchten! En achttien jaren later zou de tweede verzameling der zangen, aan dit onderwerp gewijd, de levenskracht van den ouden boom op 't heerlijkst staven.

De hoofdgedachte der beide boeken is wijsgeerig en polemisch tevens: de tranen der lijdende menschheid — „l' épopée humaine, âpre, immense, — écroulée.” De geschiedenis heeft den kunstenaar hare treurigste bladzijden ontrold, de legende heeft hem hare geheimen in 't oor gefluisterd:

„La légende est parfois venue à (son) chevet,
„Mystérieuse soeur de l'histoire sinistre.”

Met dit reuzenplan in 't hoofd is hij aan den arbeid getogen. Overal waagde zijne hand stoute grepen — met Eva uit den Hof van Eden aanvangend, verplaatst zijne phantasie hem naar den heroëntijd der Perzen en Grieken; naar den heldenkring van Charlemagne; naar Bivar, het kasteel van El Campéador; naar het Escuriaal, waar Filips II hoopt en vreest voor zijne Armada; naar het slagveld van Eylau; naar den barricadenstrijd in de straten van Parijs.

Bij dit alles is de rijkdom van gedachten en beelden zoo overstelpend, dat men telkens rust moet nemen, om den eindindruk te overwegen. De scheppingskracht van den meester is nooit uitgeput, de inspanning van hoorder of lezer overschrijdt spoedig het assimilatie-vermogen van gewone hersenen. Bij Victor Hugo gluurt het streven naar het grootsche, het reusachtige bij iederen versregel om den hoek. Zijne phantasie leent hem daartoe een onmetelijk veld, waar zijne

paladijnen, zijne titans, zijne Cids hunne trotsche burchten bouwen ten spijt van vorsten, koningen, keizers en pausen. Er is iets eigenaardigs nationaal Fransch in deze kunstopvatting te waardeeren of te gispen. Wie een zanger van titanische krachtsinspanning wil zijn, behoort iets van den antidiluviaanschen reuzenaard in zijne natuur te bezitten. Elke misgreep leidt tot ontzettenden val, tot een contrast, waaraan niemand de echt comische waarde kan ontzeggen. Victor Hugo is onversaagd als een Titan; wanneer hij in den strijd zijn zwaard gebroken heeft, aarzelt hij niet een boom te ontwortelen, om zijn tegenstander te verpletteren.

De twee nieuwe deelen op zijn geboortedag verschenen, leggen een gunstig getuigenis af omtrent de ongerepte lenigheid zijner dichterlijke muskelen. Hij heeft alles gewaagd, alles aangegrepen. De goden van de Brahmanen, de schitterende Olympiërs valt hij aan, omdat de idylle van het oorspronkelijk natuurleven verstoord wordt door hunne nieuwe dynastiën:

„Les champs
„N'ont presque plus de fleurs, tous les dieux sont méchants,
„Les dieux semblent avoir ceuilli toutes les roses."

Maar, zoodra de dichter begint bekende historische heldengestalten te schilderen, waar hij grijpt in het volle historische menschenleven, daar openbaart hij zijn meesterschap. Cassandra, de gevangen Trojaansche profetes, treedt voor Clytemnestra op — aanstonds boeit de kloekheid van toets en kleur. Xerxes bedreigt Griekenland, omdat Griekenland als eene star fonkelt aan den horizon der Aziatische duisternis — derhalve trekt hij met de duizenden zijner bondgenooten tegen Hellas op. Aan de kusten van den Archipel gekomen, bij Abydos, deed Xerxes een reusachtige brug bouwen, om zijn leger naar Griekenland te voeren:

„Mais une nuit ainsi que montent des fumées,
„Un nuage farouche arriva, d'où sortit
„Le semoun, près duquel l'ouragan est petit;
„Ce vent sur les travaux poussa les flots humides,
„Rompit arches, pilliers, tabliers, pyramides
„Et heurtant l'Hellespont contre le Pont-Euxin,

„Fauve, il détruisit tout, comme on chasse un essaim;
„Et la mer fut fatale. Alors le roi sublime
„Cria: – Tu n'es qu'un gouffre et je t'insulte, abime!
„Moi je suis le sommet. Lâche mer, souviens-t'en –
„Et donna trois cent coups de fouet à l'Ocean.

„Et chacun de ces coups de fouet toucha Neptune.

„Alors ce dieu, qu'adore et que sert la Fortune,
„Mouvante comme lui, créa Léonidas,
„Et de ces trois cents coups il fit trois cents soldats,
„Gardiens des monts, gardiens des lois, gardiens des villes,
„Et Xercès les trouva debout aux Thermopyles."

Dit is niet de eenige meesterlijke greep – nog hooger staat: „La chanson de Sophocle à Salamine. De zestienjarige Sophocles bidt de Godin van den krijg hem eene „belle fille aux doux yeux" te kiezen, vóor hem het leven wordt ontnomen in den oorlog. Hij buigt voor het altaar van Bellona en biedt zich aan:

„Me voilà, je suis un éphèbe,
„Mes seize ans sont d'azur baignés" –

hij wijdt zich aan den krijgsdood maar vraagt vooraf:

„Choisis-moi de ta main sinistre
„Une belle fille aux doux yeux,

„Qui ne sâche pas autre chose
„Que rire d'un rire ingénu,
„Qui soit divine, ayant la rose
„Aux deux pointes de son seïn nu,

„Donne-la-moi, que je la presse
„Vite sur mon coeur enflammé.
„Je veux bien mourir o, déesse,
„Mais pas avant d'avoir aimé."

Twee bundels deels epische, deels lyrische poëzie aan zijne landgenooten te schenken, zelfs op vijf-en-zeventig-jarigen ouderdom, is eene mogelijkheid, die zich laat veronderstellen, maar twee zulke deelen als in de „nouvelle série" van de „Légende des Siècles" aan Frankrijk zijn geboden, verschijnen niet dikwijls in de historie der letteren. Er zijn thans nog enkelen, die met een verstrooid oor luisteren, als Victor Hugo het woord vraagt – zoodra de

doodsengel zijn mond voor altijd zal gesloten hebben, dan zullen ook zij bekeerd worden tot mijn geloof.

HET „NEDERLANDSCH TOONEEL.”

Het „Nederlandsch Tooneel”. — Kabaal en Liefde. — Ellendige toestanden van voorheen. — Herleving en bloei. — Peters.

Nog een klein tijdsverloop en de merkwaardige campanje van 1876—1877 is achter den rug.

Ik bedoel de campanje der kunstenaars onder leiding der Vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel. Zelden zijn de gebeurtenissen van eenig tooneelseizoen uit de laatste veertig jaren met zooveel ijver gevolgd en beoordeeld. 't Scheen dikwerf evenwel, of die overigens loffelijke ijver er zich meer op toelegde schaduwzijden, fouten en gebreken te ontdekken, dan wel het ruimschoots geschonken goede en schoone te waardeeren.

Wellicht is deze trek eene eigenaardigheid der Nederlandsche critiek, welke hare goede zijde heeft op het standpunt der vrienden van Hieronymus van Alphen, zeer dikwijls ook heeft deze eigenaardigheid haar zeer bedenkelijken kant. Men zondere de critiek uit, die onderteekend is door den beoordeelaar en die daardoor de gelegenheid aanbiedt tot een ridderlijken kamp, maar bedenke, dat niets gevaarlijker is, dan eenige oppervlakkige regelen, naamloos daarheen geworpen, waarin ons groot, goedhartig publiek de meening ziet van het dagblad of tijdschrift, 't welk het anonieme vonnis behelsde. Zeer zeldzaam wordt daarbij overwogen, dat die weinige gedrukte regelen eenvoudig de persoonlijke meening van een ongenoemde bevatten — zij oefenen veelszins eene magische werking uit, omdat ze gedrukt zijn.

Der Vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel ontbrak het niet aan veelzijdige geteekende of ongeteekende terechtwijzingen — eens zelfs verweet men haar, dat iemand, die de vertooning der „Danicheffs" met lof vermeld had, haar „lieve lonkjes" toewierp. Zoo ooit dan was de vereeniging in dit opzicht volkomen onschuldig. Men moge haar voor hare daden aanspreken, niemand kan haar verwijten, dat derden haar gunstig of ongunstig beoordeelen.

Een bewijs van „groote animositeit" — als men voor ettelijke jaren schreef — gaf de critiek vooral bij de vertooning van het drama „Fromont jun. en Risler sen." Het kwam in de residentie zelfs tot den voorslag, om de censuur van het gemeentebestuur op dit stuk te doen toepassen — als in Den Bosch op La vie Parisienne en La fille de mme Angot. De grief sproot voornamelijk uit de verhouding tusschen de twee hoofdpersonen: George Fromont en Sidonie Chèbe. Men vond geen woorden genoeg, om het onzedelijke, het stuitende van die betrekking met heftige verontwaardiging te laken. Wanneer inderdaad nimmer eenig Fransch tooneelwerk ware vertolkt, waarin eene soortgelijke verhouding tusschen held en heldin voorkomt, dan zoude deze uitbarsting van Nederlandsche driftigheid volkomen verklaarbaar schijnen — thans daalde deze onstuimige gisping tot eene „querelle d'allemand".

De Fransche roman uit het tijdvak 1830—1877 biedt bijna zonder uitzondering als hoofdonderwerp: een ongelukkig huwelijk. George Sand heeft dit genre met het meeste talent beoefend. Gustave Flaubert schreef een dergelijk kunstwerk: Madame Bovary, 't welk zijne beroemdheid niet alleen verwierf door eene vrijspraak van den rechter. In het Fransche drama, in de comédie de moeurs deed zich hetzelfde geval voor — het hoofddenkbeeld was: een ongelukkig huwelijk. Zou men daarom de Gabrielle van Emile Augier als aanstootelijk mogen brandmerken; zou men Sardou's Nos Intimes niet voor het Nederlandsch tooneel mogen vertolken? Men zoude met hetzelfde recht aan Molière kwalijk kunnen nemen, dat hij George Dandin heeft geschreven.

rang voor den ledigen Haagschen schouwburg te spelen. De algemeene onverschilligheid, de luchtige minachting van een publiek, 't welk hem in een gelukkiger tijdperk had gevierd, scheen hem fel te grieven. Nooit vergeet ik eene persoonlijke ontmoeting met den diep verbitterden man.

't Was in het foyer — hij stond onder de menigte verloren. Terwijl ik hem toevallig in 't gelaat zag, bemerkte ik plotseling, dat die zonderlinge man met saâmgeknepen lippen en uitgebluschte oogen Peters was. Ik haastte mij hem met belangstelling de hand te drukken en vernam nu een lang relaas van al wat hem op het hart lag. Met krampachtigen glimlach en gebroken stem wees hij op den goed bezetten schouwburg, nu er Fransche opera-voorstelling werd gegeven, terwijl hij met iets wilds in zijne gebaren van vervlogen jaren en vroegere glorie sprak, toen men zich eene plaats betwistte, als hij den Napoleon Bonaparte, den Joan Wouters, den Bode speelde. De treurige leegheid van den Haagschen schouwburg, waar hij thans gelegenheidsrollen vervulde, terwijl niemand zich herinnerde, wie hij vroeger geweest was, perste hem een doffe verwensching af, terwijl plotseling zijne oogen opvlamden van toorn. Ik huiverde bij den toon van zijne stem — de naderende waanzin kondigde er zich in aan.

Zulk een toestand bestond vroeger: volslagen ontstentenis van belangstelling in den nationalen schouwburg of in het lot en den persoon des kunstenaars. Langzaam kwam er verbetering — het Tooneelverbond oefende ook in de residentie een invloed ten goede. Sinds September van het vorige jaar is klimmende vooruitgang te bespeuren, schoon het getal der toeschouwers van tijd tot tijd nog te wenschen overlaat.

In deze omstandigheden rust een plicht op ieder, die hart heeft voor het nationaal tooneel, van den scherpzinnigsten censor tot den luidruchtigsten stamgast van den engelenbak: billijkheid en gematigdheid in het oordeel. Wie thans bij iedere gelegenheid overvraagt, zal later ruimschoots in staat gesteld worden de waarheid der alledaagsche spreuk: „Le meilleur est l'ennemi du bien!" te overwegen. De kunst zal steeds door critiek gevolgd worden —

niets billijker, niets gezonder dan deze dagelijksche gedachtenwisseling tusschen directeurs, acteurs en publiek. Maar zij, die in naam van het publiek spreken, behooren hun mandaat op nobele wijze te begrijpen. Hunne plaats is eene eereplaats — critiek te oefenen is eene moeielijke kunst. Dat heeft de groote Lessing bewezen, toen hij in Hamburg eene reeks van oordeelvellingen schreef, die nog in dit uur het schitterendst licht over de belangrijkste vraagstukken van dramatische kunst en dramatische poëzie verspreiden. Wij kunnen allen geen Lessings zijn, mijneheeren! maar wie belet ons een uitstekend voorbeeld te volgen?

OORLOGSMELODIEËN.

Oorlogsmelodieën. — Joost Van den Vondel. — Victor Hugo. — Ferdinand Lasalle.

Mei 1877.

Toen in Augustus 1870 de oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk verklaard werd, ontstond er ten onzent al spoedig een beslist partij-kiezen voor een der beide geduchte kampioenen.

Op dit oogenblik schijnt het partij-kiezen tusschen Rusland en Turkije niet zoo snel te gaan. Hoe verschrikkelijk het feit van den oorlog op zich zelf zij, de algemeene ontroering van 1870 wordt niet meer waargenomen. De strijd aan den Donau en in den Kaukasus wordt met zekere kalmte aangezien, terwijl de bloedige worsteling om Straatsburg en Metz met koortsachtige belangstelling werd gevolgd.

Niet alleen de ligging van het oorlogsterrein, niet alleen de overwegingen van het koelste eigenbelang bewegen de harten der toeschouwers tot sympathie of antipathie. Kalme

bespiegeling van de rede, edelmoedig afgrijzen van den bitteren, schijnbaar gewettigden menschenmoord op groote schaal hebben tevens invloed, maar vormen geenszins het eindoordeel der meerderheid.

Het gaat bij een oorlog als bij de lezing van een groot heldendicht. Men geeft in stilte zijne voorkeur aan eene der strijdende partijen — men bewondert A c h i l l e s, maar schenkt zijn hart aan H e k t o r. Men vraagt naar het zedelijk motief van den kamp, of laat zich wegslepen door uiterlijke omstandigheden. Ziet men het kleine Denemarken door den reusachtigen Duitschen Bond geëxecuteerd, zoo doet een oppervlakkig gevoel van edelmoedigheid partij trekken voor het kleine volkje, dat zijne rechten met zooveel hardnekkigheid verdedigt. En toch was het zedelijk motief van den kamp, door Duitschland aangevangen, volkomen te billijken, en het verzet van Denemarken tegen de eischen van den Bond geenszins verdedigbaar.

Toen Frankrijk na Sedan tot zieltoogens toe werd verpletterd door Duitschland, helde in ons vaderland de sympathie over naar het zwaar beproefde volk, terwijl men vergat, dat Duitschland op de snoodste wijze was gehoond zonder eenig zedelijk motief.

Thans aarzelt men zich partij te stellen, voor zoover geene zijdelingsche invloeden op ons oordeel van kracht zijn. Er wordt van beide zijden op een zedelijk motief gewezen, waaraan men niet gelooven wil. Ruslands optreden ten gunste van de vervolgde Turksche christenen schijnt velen een louter voorwendsel, de Turksche furie in Bulgarije beweegt nog meer edelmoedige harten hunne sympathie aan den beheerscher der kozakken te schenken.

't Ligt in den aard der zaak, dat eene nauwkeurige, onzijdige beslissing van het volkenrechtelijk geschil niet door het groote publiek zal worden gegeven. De toeschouwers van de reusachtige oorlogs-drama's laten zich wegslepen door hunne hartstochten, zij bepalen hun oordeel naar de gemakkelijk waarneembare buitenzijde van het vraagstuk. In Engeland ontvonkt een edelmoedig gevoel van humaniteit mannen als G l a d s t o n e en C a r l y l e, om krachtig op te komen tegen

Turksche barbaarschheid, terwijl eene practische opvatting van Oud-Engelands stoffelijk belang hunne tegenstanders naar de zijde van de „verheven Poort" doet overhellen.

Ten onzent zou geen dergelijk staatkundig motief de algemeene opinie behoeven te vormen en zou men bijna verwachten, dat de belangen der christelijke wereld ons volk — voortdurend in strijd met de belijders van den Islam in Oost-Indië — zouden hebben bewogen tot deernis met de Bulgaren, Bosniërs en Montenegrijnen. Is wellicht de overweging, dat de verdrukte volksstammen in den Balkan het christendom naar den Griekschen ritus belijden, een beletsel voor onze sympathie? Immers onze voorouders hadden het krasse devies: „Liever Turksch dan Paapsch" op de mutsen der Geuzen geschreven, die Leiden kwamen ontzetten, en kozen in de zeventiende eeuw nimmer partij tegen de Turken, toen deze hun gebied steeds verder in ons werelddeel uitbreidden.

Particularismus en godsdienstige onverdraagzaamheid zijn twee factoren, waarmeê een schrijver der Nederlandsche historie heeft af te rekenen. In 1669 doet zich het feit voor, dat Candia, lang door de Venetianen en de ridders van Malta verdedigd, op het punt staat door de Turken te worden genomen.

Paus Clemens IX doet een beroep op de christelijke staten van Europa. Het ridderlijke Frankrijk snelt aanstonds ten strijde, de Republiek der geüniëerde Provinciën besluit onzijdig te blijven. Handelsbelangen in den Levant, gebrek aan belangstelling in de katholieke Christenheid leidde tot dit besluit. Toen sprak de verontwaardigde Joost van den Vondel de volgende kernachtige verzen uit:

„De Middelantsche zee gesloten,
Gelijck 't Venetiaansche meer,
Zal dootsch voortaen geen rijcke vlooten
Door 't schuim zien bruizen heen en weêr.
Het Turckendom wil trots braveeren.
Al 't omgelegen Christenrijck
Zal lant- en zeekust zien schoffeeren,
En Christus kroon getrapt in slijck.
Het gantsche Europe, in bloet verzoopen,
Wil treuren om dees nederlaegh.
Wat raedt? de kruisgrens leght nu open,
En daghvaert zelf Godts vloek en plaegh.

De felle Turksche sabel schittert,
Te moedigh op haer halve maen,
Terwijl men, onderlingh verbittert,
De zon van 't Kruis ziet ondergaen.
Wy staen, als met gevleugelde armen,
En zien al koel dien ondergang
Van 't Kruis, het welck men kon beschermen,
Vergeefs verdaedight eeuwen lang.
Waeckt op, Martel, Buljon en Kroie,
Sint Luidewijck en 't Duitsche huis;
Men haelt het Griexe paert in Troie,
En niemant zet zich schrap voor 't Kruis."

Vondels klacht (Kandia op haer uiterste) zal wel geene navolging vinden, zelfs bij zijne geestverwanten van deze eeuw. Laat „het Turckendom" trots „braveeren", „al 't omgelegen Christenrijck" behoort tot de grieksche kerk, en de Russen hebben het aan de Polen niet verdiend, dat men hunnen onheiligen handen het zwaard van Martel, Bulioen óf van den Heiligen Lodewijk vertrouwe. Zoo wordt de verontwaardiging tegen de Turksche gruwelen merkelijk getemperd. De Bulgaren zijn door Russische zendelingen tot den opstand aangevuurd, de Bulgaren werden over de kling gejaagd, als weleer de Burgers van Naarden, Zutfen, Mechelen en Antwerpen door de Spanjaarden — de Bulgaren oogsten wat zij zaaiden. Daarenboven, de Europeesche politiek heeft zich op het ongehoordst met de inwendige huishouding der Turken bemoeid — dus: „Leve de Turken!"

Terwijl het zou kunnen geschieden, dat dit oordeel in Nederland met groote beslistheid geveld werd, bevreemdt mij nog een ander verschijnsel: dat de misdaad tegen de humaniteit in elken oorlog herhaald, niet luider wordt gelaakt. Men verdiept zich gaarne in allerlei mogelijkheden, men is niet ongeneigd de booze gissingen van The Times omtrent Duitschlands plannen met Nederland — tot vervelens en beleedigens toe eener bevriende mogendheid — te herhalen, maar over den eigenlijken oorlogsgruwel betuigt men weinig leedgevoel. De politieke zijde van het tegenwoordig vraagstuk houdt bijna alle hoofden bezig, de quaestie der menschelijkheid en der zedelijkheid staat — als meer geschiedt — op den achtergrond.

En nogmaals vraag ik hulp aan een dichter.

Laat het uit den nieuwen bundel: La Légende des Siècles blijken, hoe een dichterhart van weemoed trilt, als er gewaagd wordt van oorlog. Victor Hugo schrijft in 't voorbijgaan vier kopletten over al de ellenden van den krijg in zijn schoon gedicht: Le Romancero du Cid:

„La guerre est le cri du reitre,
„Du vaillant et du maraud,
„Un jeu d'en bas, et peut-être
„Un jugement de là haut;

„La guerre, cette aventure
„Sur qui plane le corbeau,
„Se résout en nourriture
„Pour les bêtes du tombeau;

„Le chacal se désaltère
„A tous ces sanglants hasards;
„Et c'est pour les vers de terre
„Que travaillent les Césars;

„Les camps sont de belles choses:
„Mais l'homme loyal ne croit
„Qu' à la justice des causes
„Et qu' à la bonté du droit."

Er bestaat nog eene andere opvatting van den oorlog.

Men heeft de poëzie van bloed en ijzer, als middel om groote daden te verrichten, met geestdrift geprezen. Het medelijden met de onschuldig gevallenen, die door den wil van den Caesar tot spijs voor de wormen werden bestemd, is bij deze beschouwing buitengesloten. De vriendelijke Napoleontische theorie, waarin de beklagenswaardige liniesoldaat als „kanonnenvleesch" optreedt, vindt zijne voorstanders. Het groote doel heiligt de middelen. Door het zwaard worden wereldgebeurtenissen tot stand gebracht — geweld gaat boven recht.

Deze theorie werd eens door een genialen zoon van Duitschland, door den krachtigen volksleider Ferdinand Lasalle geprezen. Lasalles roeping was het niet, als dichter te schitteren — hij was de man van daden, de agitator en daarom de advokaat van het geweld. In zijne tragedie Frans

von Sickingen laat hij Ulrich von Hutten eene lofrede op het zwaard houden:

„Ein Schwert, geschwungen für die Freiheit, ist
„Das fleischgewordne Wort, von dem Ihr predigt,
„Der Gott, der in die Wirklichkeit geboren.
„Das Christenthum, es ward durchs Schwert verbreitet,
„Durchs Schwert hat Deutschland jener Karl getauft,
„Den wir noch heut den Grossen staunend nennen!
„Es ward durchs Schwert das Heidenthum gestürzt,
„Durchs Schwert befreit des Welterlösers Grab!
„Durchs Schwert aus Rom Tarquinius vertrieben,
„Durchs Schwert von Hellas Xerxes heimgepeitscht,
„Und Wissenschaft und Künste uns geboren.
„Durchs Schwert schlug David, Simson, Gideon!
„So vor-wie seitdem ward durchs Schwert vollendet
„Das Herrliche, das die Geschichte sah,
„Und alles Grosse, was sich jemals wird volbringen,
„Dem Schwert zuletzt verdankt es sein Gelingen."

Hoe reeds aanstonds de theorie van Lasalle — de leermeester van Bismarck — het onbevooroordeeld menschenhart kwetst en beleedigt! Hoe weldra de sofistische redeneering treurig afsteekt bij de nobele verzekering:

„Mais l'homme loyal ne croit
„Qu'à la justice des causes
„Et qu'à la bonté du droit."

Het zwaard..... een bondgenoot van datzelfde Christendom, 't welk een tragisch lot voorspelt aan ieder, die het zwaard ter hand neemt — er behoort veel goeden wil toe dat op het zeggen van Lasalle te gelooven. Diezelfde lofzang ter eere van de verbreiding des Islams ware althans historischer. Ongeloovige honden te verdelgen door het zwaard zal nooit een ideaal van het Christendom worden — zal altijd een afschuw blijven van de vrienden der humaniteit. Het grootsche en heerlijke in de geschiedenis vast te knoopen aan wapengeweld en oorlogsmisdrijf getuigt alleen van vermetelheid, als een barricadenheld betaamt, die bij den donder der kanonnen de stem van het geweten niet meer kan verstaan. En men roemt nog de poëzie van bloed en ijzer — terecht — als de poëzie der gewetenloosheid!

PAUL DÉROULÈDE.

Paul Déroulède. — Zijn epische geestdrift. — Zijn soldatenzangen. — Le petit Turco. — Le bon gite.

Tot de zonen van het herlevend Frankrijk sinds 1870 behoort de fiere militaire dichter: Paul Déroulède. In het uur van gevaar en nederlagen leidde zijne moeder hem naar het leger:

„Oui! cette femme, au coeur français, à l'âme fière
„Qui mena vaillamment ses deux fils aux combats,
„Oui! cette femme-là, cette femme est ma mère
„Et c'est mon frère et moi qu'elle a créés soldats."

Paul Déroulède heeft den vreeselijken veldtocht van 1870 — 1871 bijgewoond. Hij heeft zich dapper gekweten, maar de herhaalde nederlagen hebben zijn gemoed met bitterheid vervuld. Vóor die noodlottige jaren leefde hij zonder de groote gemoedsbewegingen, die hem nu tot dichter maken.

„Sans savoir si j'étais Français
„J'ai vécu, j'ai chanté, j'aimais."

Rampzalig mag voor hem echter de gevolgtrekking genoemd worden, die hij na zijn eervol deel aan den grooten oorlog met deze woorden maakt:

„Je suis sur que je suis Français
„J'ai vécu, j'ai souffert, je hais."

Rampzalig, maar bijna onvermijdelijk was die slotsom. Moed, vaderlandsliefde, een hoog ontwikkeld gevoel van eer, een hart, blakende van strijdlust, en daarbij teleurstelling op teleurstelling, nederlaag op nederlaag — is het bevreemdend, dat bittere wrok tegen den overwinnaar eene blijvende, onveranderlijke stemming zijns gemoeds werd?

Onmiddellijk na de groote worsteling in Januari 1872 schreef

Paul Déroulède zijne Chants du Soldat. Er sprak eene zoo edelmoedige dapperheid, zooveel patriottisme en vooral zooveel echt Fransche hooghartigheid tegen de gelukkige overwinnaars uit deze zangen, dat ze aanstonds in aller handen kwamen, eerlang bekroond werden door de Fransche Academie en thans — vijf jaren na hunne eerste verschijning — veertig drukken hebben beleefd.

Deze buitengewone bijval is het bewijs, dat Paul Déroulède eenige voor Fransche ooren zeer welluidende accoorden heeft aangeslagen. Niet minder staaft de algemeene goedkeuring het frisch en veerkrachtig talent van den jongen officier, die zijne eerste gedichten opdraagt: „A ceux qui m'ont appris à aimer ma patrie, à mon Père, à ma Mère."

Het grondaccoord zijner poëzie is liefde voor het vaderland. — Zijn eerste gedicht is getiteld: „Vive la France!" Zeer ernstig erkent hij:

„Que la faute fut grande et cette guerre folle
„Qui le nie? Ils sont là nos désastres d'hier.
„Mais qu'au bruit des canons tout un passé s'envole!
„Que tout un avenir soit brisé sous ce fer!
„Que la France n'ait plus, chez les peuples du monde,
„Ni voix dans leurs arrêts, ni place à leurs grandeurs!
„C'est une calomnie infâme....."

Evenwel, de dichter moet het erkennen, dat de misslag groot en de oorlogsverklaring waanzinnig was, dat dus al de rampen over Frankrijk uitgestort welverdiend waren, dat de moeders te vergeefs hare zonen aan het vaderland offerden, omdat de hoofden, die Frankrijk bestuurden, ledig en hersenloos bleken, omdat de harten, die van geestdrift hadden moeten kloppen, vol listige, zelfzuchtige berekeningen, slechts bedacht waren op dynastieke of finantiëele winsten en verliezen. Paul Déroulède heeft de offervaardigheid, de belangelooze edelmoedigheid van soldaten en officieren bewonderd:

„J'ai vu de pauvres gens tomber sans une plainte;
„D'autres — je les ai vus — ont combattu joyeux,
„Et, pieux chevaliers de cette guerre sainte
„Sont morts, l'amour dans l'âme et le ciel dans les yeux."

Van de zijde dergenen, die Frankrijk in den dollen krijg hadden gewikkeld, noemt hij den oorlog „cette guerre folle." — Op het standpunt der kloeke martelaars is hem de oorlog „cette guerre sainte." Zijne getuigenis is achtenswaard. Hij zelf heeft op het slagveld met bloedend hart de nederlaag in al hare verschrikkingen gezien. Hij heeft te vergeefs zijn leven aangeboden, de Duitsche kogels hebben hem gespaard — daarom greep hij nu de pen en poogde hij al zijne vaderlandsche geestdrift en al zijn weemoedig lijden in enkele eenvoudige verzen uit te storten, die een jonger geslacht tot gelukkiger daden zullen bezielen. Want — en ziedaar wederom het resultaat van den tragischen oorlog:

„La revanche doit venir, lente peut-être,
„Mais en tout cas fatale, et terrible à coup sûr;
„La haine est déjà née, et la force va naître;
„C'est au faucheur à voir si le champ n'est pas mur."

Deze regelen zijn van 1872, onder den levendigen indruk van het gebeurde op de kampplaats geschreven. De dichter had tal van helden zien bezwijken. Hij verhaalt van den dapperen horenblazer, die de Zoeaven aanvuurde met krachtige sinjalen, toen hij doodelijk getroffen op 't gras uitgestrekt zijne laatste levenskracht gebruikte, om den aanval met de bajonet te doen gelukken. Hij verhaalt van de achterhoede, die door uitputting in de sneeuw neergezegen, de wachtvuren ontsteekt en in slaap zinkt, tot plotseling geweerschoten van den vijand allen doen opstuiven; dan grijpt de kapitein zijn degen, doet de vuren dooven en de verschrikkelijke worsteling begint. In de borst getroffen, plant de dappere kapitein zijn wapen in den grond en roept stervend:

„C'est ici, mes enfants, que je veux qu'on m'enterre."

En de soldaten wreken zijn dood op bloedige wijze. Hij verhaalt van den zeventienjarigen Turco — die even als Paul Déroulède door zijne moeder naar het regiment werd gebracht. Het is der moeite waard er hier de drie eerste coupletten van mêe te deelen:

„C'était un enfant, dix-sept ans à peine,
„De beaux cheveux blonds et de grands yeux bleus.
„De joie et d'amour sa vie était pleine,
„Il ne connaissait le mal ni la haine;
„Bien aimé de tous et partout heureux.
„C'était un enfant dix-sept ans à peine,
„De beaux cheveux blonds et de grands yeux bleus.

„Et l'enfant avait embrassé sa mère,
„Et la mère avait béni son enfant.
„„L'écolier quittant les héros d'Homère;
„Car on connaissait la défaite amère,
„Et que l'ennemi marchait triomphant.
„Et l'enfant avait embrassé sa mère,
„Et la mère avait beni son enfant.

„Elle prit au front son voile de veuve
„Et l'accompagna jusqu'au régiment.
„L'enfant rayonnait sous sa veste neuve;
„L'instant de l'adieu fut l'instant d'épreuve:
„„Courage mon fils! — Courage, maman!""
„Elle prit au front son voile de veuve
„Et l'accompagna jusqu'au régiment!"

Het feit is historisch — de dichter draagt zijn harmonieus lied aan de moeder van den zeventienjarigen held op. „Le petit Turco" is gevallen — als zoo vele duizenden. Een oude soldaat heeft hem weggedragen. De Arabier staat hem bij in den doodstrijd. De jonkman richt zich op en vraagt:

„„Où sont les Prussiens? Ah! réponds moi vite.
„„Dis, les avons-nous vaincus cette fois?"
„Et le vieux Turco se prit à lui dire:
„„Oui, petit Français, tu les as vaincus.
„— Alors je m'en vais, veux-tu me conduire?
„Oh! ma chère mère!!...." Et dans ce sourire
„L'enfant s'endormit et ne parla plus.
„Et le vieux Turco ne cessait de dire:
„„Oui, petit Français, tu les as vaincus.""

Reeds dit enkele gedicht zou den naam van Paul Déroulède hebben kunnen vestigen — al de aankomende knapen en meisjes leeren het van buiten. Zoo won ook het loflied op den pastoor van Bazeille aller harten, en ik vrees, dat de oude chauvinistische herinnering aan:

„La revanche est la loi des vaincus,"

niet weinig heeft bijgedragen tot het succes van den dichter.

Met het nieuwjaar van 1875 gaf Paul Déroulède een nieuwen bundel: „Nouveaux Chants du Soldat," die in twee jaren vijf-en-dertig maal zijn herdrukt. Het woord „revanche" komt er zoo dikwijls niet in voor, — dikwijls daarentegen het woord „haine."

„Les larmes de sang, que nôtre haine pleure
„Coulent, torrent sacré, jusqu'au Coeur du Pays."

verklaart de steeds verbitterde, krijgshaftige poëet, die wel wat te veel op de Duitsche roofzucht en gierigheid smaalt. Het klinkt zeer fraai, maar is volkomen onjuist, als hij zich te goed doet op de Fransche eerlijkheid uit de dagen van den „Grand Napoléon," uitroepend:

„Sans doute, nous broyions les peuples dans leurs courses,
„Mais du grand Charlemagne au grand Napoléon
„Jamais soldat n'a pris les guerres pour ressources;
„Nos abatteurs de rois ne coupaient pas les bourses.
„— Et les voleurs n'ont pas de place au Panthéon."

De schilderijen uit Kassel en Brunswijk werden naar Parijs gebracht, en de koperen Victoria met zesspan boven de Brandenburger poort uit Berlijn, is er afgenomen en naar Frankrijk opgezonden in 1809. Maar in 1815 werd dit alles door de Bourbons teruggegeven. Wat door den minderen Duitschen soldaat in 1870—71 is geroofd, staat in verband tot de welbekende, laffe geschiedenis der pendules.

Inmiddels bevatte de nieuwe bundel van Paul Déroulède menig uitmuntend lied. Ieder kent reeds: „La belle Fille," elders met keurigen smaak gekozen en geciteerd [1]), niet minder verdiende „Le bon gite" vermelding. Gedagteekend, „Mirebeau, 1871," verhaalt de minstreel der verwonnen soldaten, hoe hij door een braaf, vriendelijk moedertje des avonds na een bloedig treffen is verzorgd, toen hij nachtverblijf in hare hut zocht. Alles wat zij bezat en van alles het beste, heeft zij den jongen krijgsman geschonken. Haar haard heeft zij doen vlammen, de tafel heeft zij gedekt met een schoon wit servet, zij heeft zijn beker gevuld, zij heeft zijn leger gespreid en des morgens — maar hier spreke de poëet:

---

[1]) Gids 1875. December, bl. 482. De nieuwe Fransche Dichters, door Prof. H. P. G. Quack.

— „Le jour vient, le départ aussi. —
„Allons, adieu.... mais qu'est ceci?
„Mon sac est plus lourd que la veille....
„Ah! bonne hôtesse! ah! chère vieille,
„Pourquoi tant me gâter, pourquoi?
„Et la bonne vieille de dire
„Moitié larme, moitié sourire:
„„J'ai mon gars soldat comme toi!""

Nog in dit jaar — den 2 Februari 1877 — deed Paul Déroulède een historisch drama: L' Hetman op den schouwburg van het Odéon te Parijs vertoonen, waarin van nieuws het patriottische horengeschal luide weerklinkt. Hij heeft echter het tooneel der handeling naar Polen en in 1640 verplaatst; op deze wijze werd elke overlast van bedillers ter zijde geschoven. Het feit zij thans voldoende, later kan eene uitvoeriger beschouwing van L' Hetman volgen.

Voor heden rest mij eene andere taak. Ik vestigde de aandacht niet op zoo veel frissche, nobele geestdrift voor het diep bedroefde vaderland, ten einde louter den dichter te prijzen. Het was mij om den burger te doen. Paul Déroulède heeft het heldhaftig hart zijner moeder geërfd, hij heeft met zijne liederen eene vaderlandslievende daad verricht. Hij is een vertegenwoordiger van een jonger en beter geslacht, dan onder het tweede keizerrijk leefde -- hij boezemt hoop in op Frankrijks toekomst. En daarom juist nam ik heden zijne beide bundels op nieuw ter hand. Er rust weder eene zwarte schaduw over het nijvere, arbeidzame, vooruitstrevende Frankrijk. Het „gouvernement de combat" heeft plotseling zich van de ministeriëele zetels meester gemaakt. Het ministerie Jules Simon, gesteund door de meerderheid der Wetgevende Vergadering, is eensklaps bijwijze van „coup de palais" ter zijde geschoven. De Hertog de Broglie haalt de kastanjes uit het vuur voor de jubelende Bonapartisten, clerikalen en afgezette of verplaatste prefecten. De kamer zal ontbonden, onrust door het geheele land verspreid worden. Dat de stoffelijke belangen van miljoenen op nieuw zullen lijden door deze gebeurtenis, wat bekommeren zich de heeren daarover -- dat Frankrijk in een uiterst moeilijk tijdperk van buitenlandsche verwikkelingen zijne houding tegen-

over zekere bevriende mogendheden minstens twijfelachtig maakt, wat gaat het den heeren aan — den heeren, die onder de Broglie en de Fourtou tegen alle constitutioneele usantiën in de banier der krakeelende reactie ontplooien.

Bij zulke treurige verrassingen kan eene herinnering aan Fransche edelmoedigheid, zoo als die spreekt uit de zangen van Paul Déroulède, misschien hare nuttige zijde hebben.

BURGERLIJKE DEMOCRATEN.

Burgerlijke democraten. — Anti-révolutionnairen. — Christelijke historische heeren. — En de moraal.

Juni 1877.

De helft der Nederlandsche Tweede Kamerleden is afgetreden. De kiezers hebben beslist. Het schijnt mij nu het juiste oogenblik, om bij enkele redeneeringen en termen uit de voorbereiding tot de verkiezingen stil te staan.

Hoogst opmerkelijk scheen mij vooral, wat er in eene vergadering van zoogenoemde „confessioneele" kiezers onzer tweede koopstad en elders is gezegd. Daar werden immers candidaten gesteld, naar het hart der confessioneelen, die aanbeveling verdienden als „burgerlijke democraten" en kolonialen van de uiterste linkerzijde.

„Burgerlijke democraten"!

Wie peilt de diepte van deze staatrechtelijke nomenclatuur?

Hoe meer ik er over nadenk, hoe meer ik mij getroffen voel door de schatten van wijsheid, in dat ééne woord verborgen.

Voorheen noemde het eminente hoofd der confessioneelen zijne broeders anti-revolutionnairen — en de heeren hebben er veel behagen in geschept dien naam te dragen.

Geen deftiger terminologie voor eene staatkundige partij, dan anti-revolutionnair! Men vrage het aan den Franschen minister van justitie, „l'honorable monsieur" de Broglie, of hij het woord niet uitstekend vindt! Anti-revolutionnair — zou hij wellicht antwoorden — is een gulden naam, waarmeê alle welgezinden zich mogen tooien; anti-revolutionnair is ieder, die de verderfelijke woelingen der roode omwentelaars wil onderdrukken en eene prijzenswaardige geestdrift van alle kerkelijke vraagstukken aan den dag legt.

In Nederland was de term anti-revolutionnair gedurende het tijdvak 1840—1848 langzamerhand wettig eigendom geworden van een handvol welgezinde dwergen, die er zich op te goed deden, dat zij in de schaduw van reuzen als Groen van Prinsterer en Izaäc da Costa mochten ademen. Strijdende tegen de liberale beginselen van 1848, deed het woord goede diensten. De schoonste accoorden van da Costa's anti-revolutionnaire harp klonken in dien constitutionelen oorlog, de Utrechtsche staatsman: Van Lynden van Lunenburg verklaarde plechtig, dat bij den triumf der snoode staatsleer van 16 Maart 1848 de „stillen in den lande" uithuizig zouden worden — niets mocht baten, de „Goden dezer eeuw" met al hun stout geschreeuw zagen de meerderheid van ons volk rondom hunne altaren.

Na 1848 scheen bij de nieuwe partij-formatie het woord: anti-revolutionnair minder passend. Dit kwam te meer uit, daar de weinige aanhangers dezer anti-revolutionnaire richting op kerkelijk terrein in rechte lijn van Calvijn en Bogerman afstamden. Gedurende de latere worstelingen vóór en na 1857, deden de heeren, die onder den grooten veldheer Groen hun krijgsgeschreeuw aanhieven, hunne kerkelijke en confessioneele belijdenis steeds meer gelden. Zij wezen voortdurend op de erfenis hunner vaderen, inzonderheid op de Dordtsche victorie van 1619. Intusschen liet de historische scherpzinnigheid dier heeren steeds veel te wenschen over.

De vaderen van Dordrecht waren zonen der Geuzen van 1566, die diepen eerbied koesterden voor den stichter van

onzen staat Willem van Oranje. In één opzicht weken ze van den grooten Zwijger af — ze deelden zijn edelst ideaal: vrijheid van religie, godsdienstvrede, maar zeer weinig. Ze dweepten met Marnix, Calvijn, Beza, Gomarus, Saravia, Datheen en Bogerman, ze keerden den rug aan Coornhert, Camphuyzen, Arminius, Episcopius en Uyttenbogaert. Maar de triumfeerders van 1619 konden niet aarzelen het goed recht der Nederlandsche revolutie van 1566—1609 te erkennen. De Unie was uit de revolutie, de zonen der geüniëerden waren revolutionnairen bij de gratie Gods.

Dat de confessioneelen der negentiende eeuw, die de erfenis van Calvijn, Datheen, Bogerman en Gomarus met groote geestkracht verdedigden, ooit zouden kunnen vergeten, dat zij hun bestaan dankten aan een der eerste en gedenkwaardigste revolutiën der wereldhistorie, was nauwelijks denkbaar. De anti-revolutionnairen onder de Nederlanders, die met zielsverrukking het „Wilhelmus van Nassauen" prezen, vergaten metterdaad, dat er Geuzenbloed in hunne aderen stroomde. Zij schenen zich hunne afkomst te schamen en verklaarden zich de tegenstanders der revolutie bij uitnemendheid.

Misschien kwam dus het gezond verstand in het spel, toen sinds het tijdvak 1857—1877 de naam van anti-revolutionnairen somtijds vervangen werd door den term van: christelijke-historische partij. Deze titel was juister gekozen, maar nog liet hij veel te wenschen over. Men moest er eene omschrijving bijvoegen. De geschiedenis van den opstand, van de Synode, van 1848, van 1857, moest er bij worden gedoceerd. In het practische staatsleven komt het juist op termen en leuzen aan, die populair kunnen worden. De voorvechters der christelijke-historische secteschool zouden met dezen nieuwen naam weinig opgang maken bij het welgezinde kiezersvolk, om niet te gewagen van dat gedenkwaardige volk achter de kiezers, 't welk in de illuziën van een generaal als Groen van Prinsterer zulke onbetaalbare reservekorpsen zou leveren.

Bij de aarzeling, die langen tijd heerschte tusschen de

namen van anti-revolutionnaire of christelijke-historische partij is thans gedurende den jongsten verkiezingsstrijd eene merkwaardige uitvinding gedaan. Men wil de onhistorische of al te historische nomenclatuur laten varen, men wil een nieuwen naam voor de oude partij en sommigen der jongste leden stellen voor zich te noemen: de burgerlijke democraten.

De uitvinding mag verrassend geacht worden. In het algemeen maakt de klank van het woord een vrij goeden indruk, vooral bij onnadenkende kiezers uit de tweede koopstad des rijks. Burgerlijke democraten, dat zijn flinke, liberale mannen, mannen van vooruitgang en degelijkheid, daarenboven ernstige mannen, als Cromwell en John Knox, die alle staatkundige overwicht van soevereinen het hoofd weten te bieden. Burgerlijke democraten zijn de mannen van onze eeuw bij uitnemendheid, zij zien met mededoogen neer op de nooden des volks en begrijpen, dat zij eene familiegelijkenis zouden kunnen aanbieden met de sociaal-democraten uit een naburig rijk.

En dat daarbij de eischen der christelijke-historische richting niet over het hoofd worden gezien springt in 't oog. De eerste christelijke gemeenten huldigden reeds practisch een broederlijk socialisme, 't welk in den Hervormingsstrijd van tijd tot tijd opnieuw het hoofd verhief. Socialisme en democratie hebben geen reden elkander te schuwen, slechts dient de calvinistische theocratie van den Geneefschen hervormer als „der Dritte im Bunde" niet vergeten.

Zoo schijnt alles zich te vereenigen, om der heuchelijke ontdekking van den nieuwen naam der „burgerlijke democraten" eene volledige victorie te bereiden.

Intusschen — een critiesch „woordeken" kan hier misschien geen kwaad.

Wat beteekent het adjektief „burgerlijke" bij het substantief „democraten"?

Zouden er ook adellijke of priesterlijke democraten binnen onze landpalen rondwandelen? Zoo niet, dan is het adjektief „burgerlijke" eene zoutelooze tautologie.

Wat beteekent het substantief „democraten" voor eigen rekening?

De beteekenis van een woord als democraat is uiterst ruim. Vooreerst kan het woord verklaard worden in historischen zin, en vervolgens in wijsgeerig-staatsrechtelijke beteekenis.

Democraat in historischen zin is niet moeielijk te verklaren. Vier eeuwen vóor onze jaartelling wist Perikles, de groote strateeg en volksleider der Atheners, zeer nauwkeurig, wie de democraten waren. De Romeinsche leiders van het Plebs zouden evenzoo niet zonder vrucht hebben kunnen medewerken, om de beteekenis van den term democraat uit te leggen. Tijdens onzen opstand tegen Spanje sprak ieder van Geuzen, en eerst bij de stormen der groote revolutie van 1789 en 1792 geraakte het woord democraat weer in eere. Met de gewone helderheid van oordeel, die der Fransche natie eigen is, plaatste ze aanstonds – als de Atheners – democraten en aristocraten tegenover elkander. De Fransche Staat onder Lodewijk XVI berustte nog bijkans geheel op feodalen bodem. Bij den strijd tegen „clergé" en „noblesse", trad eerst de „bourgeoisie" onder Mirabeau en Roland, later „le peuple" onder Danton en Robespierre te voorschijn. De democratische republiek bleef tot de idealen der Terroristen behooren, en eerst met het algemeene stemrecht kwam dit ideaal in de tweede republiek van 1848 tot vervulling. Hoe schoon echter het despotisme met de leuze der democratie kan pralen, staafde de verloopen avonturier van Straatsburg en Boulogne, die een keizersmantel uit het bloed van 2 December opraapte en zijne schelmerij deed goedkeuren door het algemeene stemrecht. Dat ook in het feodale en jonkheerlijke Pruisen de term democratie dienst kan doen, leert de energieke strijd van Ferdinand Lasalle en de vorming der sociaal-democratische partij.

Democraat in wijsgeerig-staatsrechtelijke beteekenis vindt alleen zijne verklaring binnen den kring van een aan leenroerige overblijfselen lijdenden staat. Waar geene politieke standen heerschen, heeft de democratie uitgediend. Het modern Nederlandsch constitutioneel staatsrecht heeft geene plaats voor democraten, omdat het aan de aristocratie geen enkel politiek voorrecht schenkt. In Nederland behooren de naam

en de zaak sinds 1848 tot de antiquiteiten. Ieder Nederlandsch staatsburger leeft onder bescherming van dezelfde grondwet en dezelfde organieke wetten – de leuze van democraten en aristocraten heeft staatkundig geene waarde meer, kan hoogstens op sociaal terrein nog eene zwakke echo vinden of dienstbaar gemaakt worden bij studentenkrakeel, als aan de universiteit te Utrecht in 1855.

De nieuwe terminologie zal zeker deel der oude anti-revolutionnaire partij dus niets baten. „De la poudre aux yeux!" Raven met pauwveeren. – Ziedaar alles. Tenzij de heeren ons willen terugvoeren naar de oude Republiek der geüniëerde Gewesten met hare hervormde staatskerk en hare stedelijke, burgemeesterlijke aristocratie. En daar zelfs zouden zij als christelijke-historische democraten weinig nut stichten met hunne geestdrift voor 1619, hunne huilebalken en hun pietje-bedroefd-gelaat. Barneveld zou het kunnen getuigen en Vondel en Jan de Witt! Dat de kiezers zich niet hebben laten verschalken door deze nieuwe leuze – dat de „burgerlijke Democraten" hun vaalzwarten standaard weer mogen wegbergen tot over twee jaren – dat zal eene gevoelige les zijn voor de knutselaars met politieke namen en termen.... als zij de leervatbaarheid niet verloren hebben in hunne diepzinnige „société d'admiration mutuelle."

EEN HULDE AAN POTGIETER.

Een hulde aan Potgieter. — De getuigenis van Cd. Busken Huet. — Tante van Ulsen. — Nippold.

Juli 1877.

Op den 3 Februari 1875 stierf Potgieter.

In de historie onzer letteren van deze eeuw wijze men – zoo het mogelijk is – belangrijker, weemoediger dagteekening aan, mij valt het zwaar dien zwarten datum te gedenken.

Potgieter zou op 27 Juni van dat jaar zijn zeven-en-zestigsten verjaardag gevierd hebben. Juist een jaar vroeger, in Juni 1874, ontmoette ik hem toevallig bij het station van den Rhijnspoor in de residentie. Hij kwam — als hij meer placht — een zomerschen Zondag in ons Bosch of aan het strand te Scheveningen doorbrengen. Zijne zuster, zijne vrienden: Professor Carl Lemcke en echtgenoot vergezelden hem. Het kloeke, oud-Nederlandsche gelaat van Potgieter straalde van rustige kracht en blaakte van gezondheid — ik had hem toen zoo gaarne de levensjaren van zijn voorganger Joost van den Vondel, of van zijn liefsten vriend uit de zeventiende eeuw: Constantin Huyghens toegebeden.

Hoe dikwerf vormde ik sedert dien noodlottigen sterfdag den wensch, dat eene kunstrijke hand der Nederlandsche letteren mocht verrijkt hebben met eene teekening van zijn beeld, zoo uitvoerig en degelijk, als hij zelf van Bakhuizen van den Brink ontwierp! Voor velen onzer zou het eene ontsluyering zijn geweest van het bezige, ijverige, stille leven des krachtigen mans, die niet het kleinste deel van zijn roem dankt aan karaktervollen eerbied voor zich zelven. — Persoonlijk Potgieter te ontmoeten, was geene onmogelijkheid. Maar Potgieter van nabij te kennen, viel maar zeer enkelen te beurt. Zeer bevoegde pennen schreven reeds kortere of uitgebreider schetsen van zijn leven — de uitgever van zijne „Verspreide en nagelaten Werken" gaf in eene „Narede" belangwekkende bijzonderheden — een Duitsch geleerde, door Potgieter met voorkomendheid en heuschheid bejegend, schonk een zeer nauwkeurig en merkwaardig overzicht van zijne werken, — het uitvoerig geteekende levensbeeld bleef ontbreken.

Met ernstige belangstelling zal ieder vriend van Potgieter daarom de verschijning van een aan zijn leven gewijd werk begroeten. Cd. Busken Huet verrast ons plotseling met een zoodanig geschrift: Potgieter. 1860—1875. Persoonlijke herinneringen [1]. Ik bezit het boeksken nog maar weinige dagen en reeds twee malen las ik het met klimmende ingenomenheid. Wie van Potgieter tot ons spreekt, kan

[1] Uitgegeven door den heer G. L. Funke te Amsterdam. 1877.

nog altijd zeker zijn van een belangstellend gehoor in Nederland, juist, omdat de uitgave der „Verspreide en nagelaten Werken" niet minder dan Dr. Nippolds karakterteekening velen nader tot Potgieter gebracht zal hebben. Hem, die de hooge onderscheiding te beurt viel gedurende het tijdvak 1860—1875 Potgieters vertrouwde vriend te mogen heeten — hem volg ik gaarne, nu hij door eene schoone daad van piëteit ons het beeld van den verscheiden dichter voor oogen toovert.

Misschien is het aanmatiging, zoo ik persoonlijke herinneringen durf vermelden, nu de naam van Potgieter wordt genoemd, maar juist deze herinneringen maken het mij moeilijk te zwijgen. In een dikwijls geprezen levensperiode, in mijn studententijd, viel mij het voorrecht ten deel Potgieter te ontmoeten. Van 1854—1860 was ik er trotsch op zijn drempel te mogen overschrijden. 't Eerst zag ik hem in zijne vriendelijke woning op de Keizersgracht, later en herhaaldelijk in het beroemde huis op de Leliegracht. Even alsof oude Amsterdamsche traditiën werden vernieuwd, scheen het mij, dat Potgieter, de Roemer Visscher van het nieuwe tijdvak, het „saligh Roemers huys" andermaal voor jong Holland opende, opdat een aankomende Vondel op nieuw zou kunnen getuigen:

„Syn vloer betreden werd, syn drempel werd gesleten
„Van zanghers, konstenaers, van schilders en poëten."

Doch verder mocht de vergelijking niet gaan. Roemer-Visschers kortswijlige „Brabbelingh" en aardige „Sinnepoppen" hebben op mij nooit den indruk gemaakt, die „de Gids" moest nalaten in een tijdsgewricht, toen Potgieter met rijpe kracht aan 't hoofd stond. Welke schoone dagen beleefden we in het gastvrije huis op de Leliegracht. Ieder uur, daar doorgebracht, hielp ter afslijting der grofheid van beweging, der onredzaamheid van taal, den provincialen student meer eigen, dan hij zelf bevroedde. De gulheid van Potgieters ontvangst, het stilzwijgend, maar invloedrijk Maecenaat door hem aan tal van jonge lieden verleend, de fijne, aristocratische toon van zijn schijnbaar zorgeloos daarheen geworpen

woorden — dit alles oefende eene onweerstaanbare aantrekkingskracht.

Potgieter was aristocraat — hij had recht zich aristocraat te gevoelen. Niet alleen de letterkundige, de dichter, ook de mensch, de gezellige mensch Potgieter was aristocraat. Hoe wist hij in het bloeiend tijdperk van „de Gids" al wat smaak, goeden wil, vernuft en wetenschap bezat in de hoofdstad om zijn keurigen disch te vereenigen! Hoe klonk daar de levenslustige lach van Voorhelm Schneevoogt, het ernstige woord van Van Gilse, de schelle, bijna klagende stem van Da Costa, en ach! ook de fijne kout van den innemend glimlachenden De Genestet! Zij allen zijn Potgieter vooruit, zij nemen afscheid van hem, terwijl hij nog in den middagbloei zijns levens staat, maar de kring der gasten op de Leliegracht vult zich aan — zij scharen zich om de gezellige theetafel van Potgieters edele en bewonderenswaardige tante Van Ulsen, eene geestige, grijze oude dame, zoo vernuftig en edelmoedig, dat waar zij binnentrad, aanstonds hartelijkheid en gezelligheid post vatten en het voor menig aankomend jong letterkundige de ridderslag werd, als hij de hand dier eerwaarde drukkend vroolijk mocht uitroepen: „Hoe vaar je, Tante!"

Juist in de schildering van Tante Van Ulsen heeft Cd. Busken Huet eene bladzijde geleverd, die als letterkundige immortelle het schoonste offer aan Potgieters nagedachtenis brengt. Laat mij eenige regelen mogen citeeren:

„Kort slechts, in vergelijking van anderen, heb ik de vrouw „gekend, met welke Potgieter van 1821 tot 1863 samenwoonde „en aan wie hij meer nog door banden van karakter en geest, „dan door die des bloeds zich vermaagschapt gevoelde. Doch „levendig staat het mij voor, dat zij in den zomer van 1861 „ons in de Haarlemsche Zijlstraat een bezoek kwam brengen, „en wij elkander door hem werden voorgesteld. Het was een „schoone zondagnamiddag en wij gingen samen buiten eten, „den kant van Velzen uit. Hij was voor haar, in het openbaar „gelijk onder vier oogen, *aux petits soins*, als een zoon „in de kracht des levens van eene nog krasse, oude moeder: „haar doek en haar parasol dragend, gewapend met haar

„flacon, onvoorzichtigheden ontradend, bevelen vragend, en „niet voor de leus alleen. Een lang leven vol wederwaardig-„heden had haar leeren buigen en bukken waar het pas gaf: „doch zelfs in haren ouderdom kon men geen uur met haar „in gezelschap zijn, of men gevoelde, dat zij van nature eene „heerschzuchtige vrouw was, naijverig op haar positie en haar „onafhankelijkheid; er in 't minst niet op gesteld, ter wille „alleen van haren leeftijd, ontzien of medegeteld te worden, „hartelijk bedankende voor het genadebrood der vereering van „een jonger geslacht. Haar huis was een toonbeeld van orde „en netheid; haar oud-blauw en haar tafelzilver een symbool „van haar vaderlandschen aard; hare gastvrijheid somptueus „voor anderen. Zonder de aandacht te trekken door singula-„riteit, vermeed zij in hare kleeding de modes van den dag, „zich tooiend met hetgeen goed stond bij haar hooge gestalte, „hare witte haren en zilveren bril, een slank gewaad van „zwarte zijde, juweelen speld in de over de borst gekruiste „slippen eener kraag van oude kant. Zeer vrij in haar oordeel „over menschen en dingen, goed rond en goed lachs, leefden „in haar het vernuft en het christendom der Zeeuwsche van „Willem Leevend en van Sara Burgerhart voort."

Gelijkender portret zou zeer moeilijk te leveren zijn. Verwonderlijk mag inderdaad de invloed genoemd worden, door Potgieters grijze tante op den letterkundigen kring van haar genialen neef veroverd. Was het „salig Roemers huys" in de zestiende eeuw te aantrekkelijker naarmate jeugd en schoonheid in Tesseltje, verstand en kloekheid in Anna er om den prijs dongen, in de gastvrije woning aan de Leliegracht was de goelijke luim der eerwaardige oude dame geene mindere magneet voor gasten van allerlei leeftijd en karakter. Men heeft bij den ronden Roemer het smaakvol spinnewiel van Tesselschâ met geen blijder welkom begroet, dan ons in de boven-voorkamer bij Potgieter van de lippen vloeide wanneer het breiwerk en de snuifdoos van Tante de komst der vriendelijke gastvrouw voorspelden.

Een ieder, die haar mocht leeren kennen, legt dezelfde getuigenis af. Niet het minst Nippold, die in zijne degelijke, studie uit ervaring sprak, toen hij schreef: „Nicht leicht

wird es wieder ein Haus geben, das die Gastfreundschaft in einer so einzigartigen Form repräsentirte als Potgieters bescheidenes Daheim auf der Leliegracht. Bis zum Jahr 1863 hat die alte Tante, die nach dem frühen Tode seiner Eltern an den verwaisten Knabe Mutterstelle vertrat, durch ihre unverwüstlich frische und lebensfreudige Natur die Seele des Hauses gebildet — die tief fromme, strenggläubige Dame, die aber für alles was den Neffen bewegte, selber ein Herz hatte und von ihm mit der innigsten Sohnesliebe verehrt und gepflegt wurde." Geheel in denzelfden geest getuigt Zimmerman (Narede tot de Verspreide en nagelaten Werken): „Welke invloed die Tante op Potgieter heeft uitgeoefend, met welke aandoenlijke piëteit hij haar aanbad — ik ken geen ander woord — en welke groote plaats zij bekleedt in de letterkundige geschiedenis van 1834 tot 1863, in de vorming van het Jonge Holland — hoezeer zij door hare vroomheid en hare behoudende godsdienstige begrippen tot het oude behoorde — zou het onderwerp kunnen uitmaken van een boekdeel, dat Potgieters geheele litteraire werkzaamheid en stelling teekende."

Heeft Cd. Busken Huet met een uiterst fijn penceel het portret van Tante van Ulsen geteekend, zijne schets van Potgieters uiterlijk voorkomen is even keurig en kernachtig aldus vervat: „Potgieter was een Hollandsch-Vlaamsch gildehoofdmanstype uit de 16de of 17de eeuw. Wanneer men hem een vertrek zag binnentreden, en het licht op zijn fraaien kop viel, dan was het of uit de lijst van een schuttersmaaltijd een aanvoerder naar voren stapte."

Mij waren deze woorden reeds in 1858 ontsnapt, misschien in minder letterkundigen vorm. Het gold mijne eerste ontmoeting met Bakhuizen van den Brink. De hoogleeraar Brill sprak de gebruikelijke redevoering uit bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt in de nederlandsche taal en letteren. Wij studenten stonden in het groot auditorium. Daar verscheen bij de banken der genoodigden een gezet man met vonkelende, zwarte oogen, woest weggestreken hairen, een

ouderwetschen zwarten rok en een gekreukt wit vest. Er werden gissingen gemaakt onder de jongelui. Ik herinnerde mij maar één, die zulk een typischen kop bezat — Potgieter. Daarom giste ik, dat de dikke kapitein Van Waveren uit Van der Helst Schuttersmaaltijd zijn doek had verlaten, tenzij het Bakhuizen van den Brink ware.

Trouwens het gebeurde meermalen, dat men in Potgieter, en Bakhuizen niet alleen uiterlijk, maar vooral naar den geest echte zonen der 17de eeuw herkende. De waardeering aan Potgieter ten deel gevallen in de persoonlijke herinnering van Cd. Busken Huet is de weerglans van den zonnestraal, door de vriendschap van den eerste over het leven van den tweede verspreid. Er is veel in dit keurig boekske, 't welk mij stof tot tegenspraak zou kunnen schenken, omdat ik niet verheelen kan, in menig opzicht een geheel ander gevoelen, laat ik liever zeggen gevoel te belijden dan de auteur. Maar daarover wil ik heden zwijgen, gedachtig aan de les, door Potgieter zelven aan Huet gegeven: „Il ne faut pas mettre du sentiment partout."

MARCELLUS EMANTS.

Marcellus Emants. — Op reis door Zweden. — Een Zweedsch landschap. — Beunhazen-critiek.

Reeds geruimen tijd geleden had ik het voornemen hier over een boek te spreken, 't welk tot de opmerkelijkste behoort van de jongst verschenen werken. Ik wilde de aandacht vestigen op de reisschetsen van Marcellus Emants. „Op reis door Zweden" [1]) heeft de jonge auteur velerlei waar-

[1]) Uitgegeven door den heer W. C. de Graaff, te Haarlem.

genomen, 't welk diepen indruk bij hem achterliet. Zoo kwam hij tot het schrijven van dit boek, de vrucht eener serie van opstellen, in 1876 aan het tijdschrift „de Banier" afgestaan. Onze letterkunde, arm in goede reisbeschrijvingen, bezit bij uitnemend geluk juist eenige zeer schoone boeken over Zweden. In de eerste plaats Potgieter, in de tweede Gerard Keller. Al benijden we aan jong Italië Edmondo de Amicis, die Spanje, Nederland, Marocco, Constantinopel met hetzelfde nobele talent beschreef, al is onze litteratuur geen meesterstukken rijk als Théophile Gautier's Voyage en Espagne of H. Taine's Voyage en Italie, we bezitten toch Haafner uit een vroeger tijdvak, Van Höevell over Java, Kneppelhout over Engeland, Van Senden over Palestina, Gorter over Arcachon, Van Oosterzee over den Rhijn, Keller over Spanje en nu onlangs nog Johan Gram over Londen, Aart Admiraal over Lippe Springe, Busken Huet over Italië en Emants over Zweden.

Uitvoerig te handelen van de reisbeschrijving als onderdeel der letterkunde voegt op deze plaats niet. Daarbij valt het onderscheid tusschen wetenschappelijke en letterkundige reisbeschrijving aanstonds in het oog. Van de laatste alleen is het mijn plicht te spreken en daarom wijs ik op de Zweedsche Schetsen van Emants. Deze zijn inderdaad van letterkundige waarde. In de eerste plaats, omdat de toerist een scherpen blik bezit en nauwkeurig waarneemt. Vervolgens, wijl hij een zeer waardeerbaar talent van schilderen aan den dag legt, eindelijk, daar hij eene groote frischheid van gevoel en vernuft openbaart, welke echter somtijds — het is de schaduwzijde in het boek — in haastige ruwheid of minder behaaglijke platheid dreigt te verloopen. Bij het doorbladeren van Emants boek behoeft men niet angstig naar bewijzen van het hier uitgesproken oordeel te zoeken. Ik bied aanstonds het volgend fragment: een tocht door Zweedsche bosschen op reis naar Lapmarken.

„Geruimen tijd schommelden wij zwijgend voort, nog immer over dezelfde rechte wegen en door dezelfde eentonige wouden. 't Was nu beangstigend stil. Geen vogel zong en geen windje

trilde door de grashalmen heen. Spookachtig staken de uitgebleekte wortels der omgevallen boomstammen tegen het ernstig groen der dennen af, nu eens een menschelijken vorm aannemend, dan weer op een slank hert, of een witten beer gelijkend. Hier en daar spraken zwarte kale plekken van groote vuren door reizigers of arbeiders aangelegd, die gemakshalve een deel van het bosch zelf hadden aangestoken. De half verbrande stammen waren verkoold blijven staan, omdat niemand er voordeel in had gezien hen weg te voeren. Die de storm had neergeworpen waren blijven liggen, waar ze gestaan hadden, sommigen alleen, anderen de takken ineengestrengeld, getrouw tot in den dood; de bladeren waren gestorven, verdroogd, door de winden afgerukt en uiteengejaagd. Waar vorige geslachten lagen te verbleeken en te vermolmen, daar groeide en bloeide de eeuwig frissche, eeuwig jeugdige natuur op de graven der vaderen, daar verrees een nieuw geslacht en hief zijn top ten hemel als wilde 't door het blauwe gewelf heenboren, om te zien, wat daar achter verborgen ligt, maar het kwam niet eens half weg, geen schrede verder dan het vorig geslacht, en als de storm het in zijn knellende, ijskoude armen sluit, dan buigt het de fiere kroon ontmoedigd ter aarde, zucht diep — en valt. De bleeke gezel van het noorden, de huiverende berkenboom peinsde maar doorgrondde 't niet, waarom hij telken jare met zooveel liefde door de zonnestralen werd wakker gekust. Nauwelijks was de korte lentevreugd genoten, of de rijpende zomergloed legde een doffer tint over zijn helder groen, en amper had hij zich gewend aan deze kleuren, of de pijnigende najaarsstormen bogen zijn kruin ter aarde, beroofden hem van zijn schoonste takken, scheurden stuk voor stuk de verschrompelde bladeren weer af. En als de korte lust en de bittere pijn genoten en geleden waren, hulde de slaap hem weer in 't witte kleed, opdat na een achttal maanden een nieuwe lente hem zou wakker kussen en een nieuwe herfst hem dooden zou. De rijzige denneboom zag ook pijnzend ten hemel en vroeg 't ook vergeefs, waarom hij nog steeds in volle pracht van vormen gespaard bleef, terwijl elk jaar een menigte lang geliefde broeders met onweerstaanbaar geweld werden neerge-

worpen. Hem loeide geen najaarsstorm in slaap, zijn groen trotseerde den langen winternacht, maar 't was ook een somber groen, dat treurig langs den stam nederhing en als de zoele lente-adem allerwege nieuwe frissche kleuren te voorschijn riep, dan was 't moeilijk aan den ernstigen denneboom de kleine lichtgroene puntjes te ontdekken, die getuigden, dat ook hij medeleven moest, al was 't dan tegen wil en dank. Ook het vogelenkoor zweeg mijmerend, want de lente was voorbij, het genot was genoten en het gezang verstomd, maar in 't nest piepte een nieuw geslacht, dat naar een nieuwe lente en nieuw genot hunkerde, dat zingen zou zooals de ouden hadden gezongen van liefde en lust, en verstommen zou, zooals de ouden waren verstomd, teleurgesteld, snakkend (hijgend) naar rust."

Opmerkingsgave en het talent van schilderen is in dit Zweedsche landschap te loven. Neem een paar vlekjes weg; ruil het volkswoord: amper en het deelwoord snakkend voor iets beters en ge krijgt een uitstekend kunstwerk 't welk in iedere bloemlezing kan opgenomen worden. Andere bladzijden verdienen niet minder loffelijke melding. Reeds het eerste hoofdstuk, de tocht met den stoomer naar Malmö is vernuftig opgevat, schoon de Duitsche antipathieën van den auteur wat al te heftig worden uitgesproken. De regelen te Göteberg omtrent een onbekende, die uit het hotelvenster bespied door den auteur, in een kleinen restaurant aan de overzijde zit, tintelen van humor. De Fransche violist te Falköping „qui était très connu en Suède" maakt een komischen indruk. De tocht naar Lapmarken en de hoofdstukken aan Arvidsjaar en Arjeplong gewijd behooren tot de schoonste van het boek. De begrafenis in het land der Dalecarliërs bevat enkele uitmuntende fragmenten. Als Emants de zonderlinge kostumen van mannen en vrouwen, die aan de uitvaart deelnemen, beschreven heeft, gaat hij voort:

— „'t Is een moeder met haar kind, een jonggehuwde en haar eersteling, die hier begraven worden. In den vollen zomertijd van het jaar en van 't geluk zijn zij tegelijk heengegaan en lieten een jongen man in een der netste roode huisjes, waarvoor een zorgvuldig gekweekt bloembed ligt,

alleen achter. Het huisje is gemakkelijk te kennen, want voor de deur ligt een tapijt van dennennaalden gestrooid, als teeken, dat er een lijk is uitgedragen. Sedert drie dagen is er geen druppel water op de smachtende bloemen gesprenkeld, en toen de zwarte stoet zich door den tuin heen verwijderde, boog de blankste lelie het hoofd op den mullen bodem neer, verdorde en stierf."

Jammer is het, dat de auteur de uitmuntende stemming, die in dit genretafereel heerscht, verstoort door hoog humoristische scherts met de schedels die de doodgraver omhoog werpt, door het verhaal van de twist omtrent het plaatsen der beide lijkkisten. Dit alles had met fijn penceel slechts even behooren aangeroerd te worden, nu echter wordt het coloriet te bont — de springende schedels en het luid gelach der aanwezigen maken een stuitenden indruk. Emants kent al de geheimen van een weemoedige symphonie in proza, waarom die krijschende accoorden niet wat gereinigd van overvloedige kracht?

Dergelijke kracht ontaardt wel eens tot ruwheid. De auteur verhaalt zelf, hoe hij te Pitea en te Smedsbo de trage Zweden aanzet met vloeken — hoe hij een zweedsche burgemeester, die hem vroeg of er in Holland ook veel gezongen werd, antwoordde dat het hem een genot was eene opgewonden volksmenigte tegen te komen, die lustig een onzer kernachtige wijzen aanstemt, als daar zijn: „de dochter van mevrouw Angot; ach! moeder die zeeman; daar kan de Koning niets aan doen; lou, lou, lekkere lou enz., te veel om op te noemen. „Gedurende de godsdienstoefening in Arjeploug begint het kind van een vrouw uit Lapmarken te schreeuwen en wel „zoo hard, dat de predikant zijn rede een oogenblik moest staken, hetgeen de moeder zich ten nutte maakte, om haar lieveling een geduchten Lapschen uitbrander te geven."

Mogen mij dergelijke krachtige termen schadelijk voor den aesthetischen eindindruk van Emants voortreffelijk werk schijnen, ongaarne zou ik mijn naam schenken aan het volgende oordeel:

„Welken indruk hebben wij van den heer Emants ontvangen, na het lezen van zijn reisverhaal? Dat hij een jong

auteur is, die bij eenige oefening wezenlijk kan leeren schrijven — altoos indien hij zich niet laat mislijden door de gedachte, dat hij nu reeds dáár gekomen is, waar hij eerst na jaren van studie komen kan..... Bij wien de heer Emants ter schole is gegaan, valt niet te miskennen. Zelfs uit het ruwe woord, waarmede hij soms eene zachtere uiting afbreekt, is het duidelijk, dat Heine de heilige is, bij wien hij zweert en dien hij nabootst."

Zeldzaam is hooghartiger en oppervlakkiger oordeel over een kunstwerk geveld.

Emants kan wel leeren schrijven mettertijd — zeggen wij.

De hier boven gegeven stijlproeven van den Zweedschen toerist staven naar mijne opvatting, dat Emants niet alleen reeds zeer geldige bewijzen gaf van zijne volkomen degelijke letterkundige ontwikkeling, maar dat hij zelfs wat schrijfwijze aangaat zich gerust met wij kan meten.

Ik vond de zooeven vermelde beoordeeling in de Gids (April 1877. De Boeken der vorige maand, blz. 193). Die beoordeeling is niet onderteekend. Des te meer verbaast mij de zonderlinge pretentie van den anoniemen wij. Geen tijdschrift zoo invloedrijk als de Gids, geen blazoen zoo edel in het kamp der letteren. En daarin juist moest men zulke grove onbillijkheid niet aantreffen. Te meer, omdat ze zich schijnt te willen verschuilen onder het weinig eervolle schild der anonymiteit.

Wie „Op Reis door Zweden" van Marcelles Emants met onbevooroordeelden blik leest, zal er meer uitmuntende bladzijden in waardeeren, gelijk aan de door mij aangehaalde fragmenten. Het is waar, zekere koelheid, zeker gebrek aan gemoedelijkheid ontlokken den reiziger door Zweden menig scherp woord, ook over Nederland, maar daarom verdiende hij nog niet door zijn gemaskerden censor te worden afgemaakt met den klaagzang: — „De heer Emants schijnt tot zeker soort van jonge lieden te behooren die zich in het bezit eener voorbarige levenswijsheid verheugen mogen. Voor hen is het uitgemaakt, dat alleen in materialisme en pessimisme de waarheid is, dat over God en de onsterfelijkheid moeilijk anders dan met een grijnslach gesproken kan worden."

In dit oordeel reikt de geheimzinnige Jeremia zich een brevet van onbekwaamheid uit. Welke ook de wijsgeerige overtuiging van Marcellus Emants moge zijn, het zal hem moeilijk zijn materialisme aan pessimisme te verbinden. Als wijsgeerige wereldbeschouwing is het materialisme van nature even zoo koel en onbewogen als het pessimisme hartstochtelijk is. Het materialisme verklaart elk verschijnsel uit zuiver physische wetten en kan daarom den loop der wereld met de meeste kalmte gadeslaan. De materialist erkent niets anders dan de stof en hare eigenschappen. Suiker en vitriool zijn voor hem even belangwekkende natuurverschijnselen als deugd en ondeugd. Het pessimisme is bereid eene zedelijke wereldorde aan te nemen, als men toegeeft dat de bazis waarop de wereldorde rust, van den beginne af noodlottig is geweest voor de menschheid. Het pessimisme kan religieus zijn, het materialisme nooit. Calvyn was een pessimistisch hervormd Christen, Hobbes een nuchter en rustig materialist.

Wil men op zoo hoogen toon spreken, als de maandelijksche onzichtbare boekenverslinder uit de Gids, dan behoort men althans bij de keuze van termen uit de geschiedenis der wijsbegeerte met eenige kennis gewapend te zijn. Letterkundig is ook de diepte van blik in dezen grooten onbekende niet te prijzen. Om Emants te caracteriseeren, verklaart hij hem uit de lectuur van Heine. Nu is juist Heine een der gemoedelijkste, weekste dichternaturen, die ooit onder een luchtig rationalistisch vlaggetje zich voordeed als de vijand van allen godsdienst. Maar het was een masker — Heine openbaart soms plotseling den ouden religieusen aanleg van zijn hebreeuwsch hart. Hij beweent zijn verloren goden, maar hij wanhoopt niet ze terug te vinden. Marcellus Emants helt duidelijk over tot eene realistische wereldbeschouwing, waarbij slechts eene zeer geringe dozis weemoed naar een verloren paradijs gemengd is. Heine heeft overal den diepen humoristischen toon getroffen, Emants maakt somtijds een komischen indruk bij het verhaal van zijne avonturen in Lapmarken, maar tot humor schijnt zijn geest niet gestemd. Heine is bovendien bij alles bitter, geniaal satyrisch en

afkeuringswaardig personeel. Emants houdt van een schertsend kritisch woordje, tegen Duitschland is hij bitter gestemd, maar voor aanrandingen van een karakter, daarvoor is in zijn merkwaardig boek geen plaats.

EEN ROMAN VAN GRAAF GOBLET D'ALVIELLA.

Een roman van Graaf Goblet d'Alviella. — Het platte land in Namen. — De godsdienststrijd. — Liberale en Conservatieve Katholieken.

Augustus 1877.

De liberale partij in België telt onder hare Waalsche leden den Brusselschen Graaf Goblet d'Alviella, lid van den provincialen Raad van Brabant, redacteur der Revue de Belgique, medearbeider aan de Indépendance belge, laatstelijk candidaat van een deel der Brusselsche liberalen, toen Paul Janson in de Belgische Tweede kamer gekozen werd. In de letterkundige wereld heeft de heer Goblet d'Alviella de aandacht gewonnen door zijne reisbeschrijving: „Inde et Himalaya, souvenirs de voyage" (Paris, Plon, 1877), en door zijn roman: Partie perdue (Paris, Sandoz et Fischbacher, 1877).

Wil men een echt politieken en godsdienstigen roman lezen, een beeld van den religieusen strijd in België, merkwaardig door velerlei bijzonderheden aan de werkelijkheid ontleend, men knoope de kennis aan met „Partie perdue." Aan velen onzer is het zeker bekend, dat de hoogleeraar de Laveleye ijvert voor de protestantiseering van België. Graaf Goblet d'Alviella is in dit opzicht de ijverige bondgenoot van den beroemden professor. Met dezen zeer

openlijk op den voorgrond geschoven tendenz, schreef hij zijn roman. Ter kenschetsing van den tegenwoordigen partijstrijd in België, van den plattelandschen adel in de provincie Namen, van den Waalschen boerenstand en van de Brusselsche clubs der hoog clerikale aristocratie, brengt „Partie perdue" ons zeer merkwaardige gegevens.

De roman vangt aan met eene beschrijving van de provincie Namen ten platten lande. De landbouwende bevolking en de adel treden op. Sporen van feodaal leven laten er zich waarnemen. Voornamelijk bij de verkiezingen wordt men den invloed van den landheer gewaar. „En pays flamand" — zegt de auteur — „l'électeur considère son droit de vote comme une dîme politique, qu'il doit à son curé, tandis que chez les paysans wallons le suffrage est une sorte de privilège inhérent à l'exercice de la propriété!" Op dit terrein ontmoeten wij in de eerste plaats de familie Hertog van Brussel, die het kasteel van Gendrinnes in 1866 had aangekocht. Het hoofd der familie is bankier en zeer bevriend met den adel van den omtrek. Hiertoe behooren: de douarière de Rougecarmes en haar zoon Hugo, benevens de graaf de Vireilles, die een kasteel in het dorp Meurval bezit. Deze was nog zeer jong en had eene korte diplomatische loopbaan achter den rug. In 1863 had hij het congres van Mechelen bijgewoond en zich de vriendschap van Montalembert verworven. Later had hij den beroemden grijsaard te Parijs ontmoet, toen hij aldaar als attaché van de Belgische legatie was gevestigd.

In 1868 huwde de jonge graaf de Vireilles met Adèle Hertog, oudste dochter van den rijken bankier, en werd hij lid van de Belgische Tweede kamer. De familie van den bankier bestond uit zijne tweede echtgenoote, vroeger gouvernante, en twee dochters uit zijn eerste huwelijk: Adèle en Florence. De tweede mevrouw Hertog had zich met veel moeite bij hare adellijke buren en bij de voorname wereld van Brussel aangenaam gemaakt door eene buitengewone vlijt aan den dag te leggen voor alle kerkelijke belangen. De jonge graaf de Vireilles behoorde tot de liberale

katholieken en werd in 1870 zonder moeite herkozen voor de Tweede kamer, schoon het oekumenisch concilie te Rome het liberale Katholicisme had veroordeeld. Omtrent de denkwijze van den graaf zegt de auteur: „Après l'apparition du Syllabus, qui condamnait formellement toute tentative d'alliance entre les idées modernes et l'Eglise romaine, le comte Henri, comme beaucoup de ses coreligionnaires, avait cru sauver ses convictions en se réfugiant dans la distinction du terrain dogmatique où l'Eglise pouvait revendiquer une autorité absolue et du terrain politique, où chacun avait droit à sa liberté de penser. Lorsque la définition de l'Infaillibilité vint lui enlever cette dernière échappatoire, il essaya quelque temps encore de se dérober par un silence volontaire au conséquences d'un dogme egalement réprouvé par sa conscience et par sa raison. Mais lorsque à partir de l'année 1871, Pie IX, sous l'inspiration des jésuites, se mit à poursuivre de ses anathêmes incessants les derniers débris de l'école catholique liberale, il commença à ressentir des mouvements de révolte intérieure, qu'en public un reste de prudence arrêtait encore sur ses lèvres, mais qu'il laissait parfois éclater dans l'intimité du foyer domestique."

Daar hiermede het hoofdfeit van den roman aangekondigd en tevens een historische toestand omschreven wordt, geef ik de woorden van den Graaf Goblet d'Alviella onvertolkt. Weldra ontstaat er eene botsing tusschen Vireilles en zijne familie. Een vriend, La Ruelle, wiens liberale begrippen zich in 't buitenland hebben uitgebreid, die in Engeland het congres der Trade Unions van Bradford bijwoonde, en vroeger tot de Belgische diplomatie behoorde, wekt de verwondering der gasten van Vireilles door zijne vrijmoedige taal. Men meent in hem „den neef van den liberalen professor La Ruelle te Gent" te ontdekken, en een van

de vrienden verklaart daarop: – „Alors ce jeune homme est à ne pas voir!"

Ik mag Graaf Goblet niet van overdrijving beschuldigen; zijn verhaal draagt de kenmerken van waarheid en waarschijnlijkheid in zich. Spreekt men zoo in de aanzienlijke Belgische kringen, die hier geteekend worden, dan zal het wellicht ten gerieve dier gevoelige zielen noodzakelijk schijnen, om het standbeeld der Graven van Egmont en Hornes van de groote markt te Brussel voor goed te verwijderen; de beide martelaren waren ook besmet met wat deze heeren „une légère teinte de communard" zouden noemen. Derhalven: „ces deux comtes sont à ne pas voir."

Robert La Ruelle was afstammeling van een bekend liberaal geslacht. Hij had zich geheel onttrokken aan alle openbare betrekkingen en voortdurend in 't buitenland gereisd. Hij was onverschillig omtrent de politiek geworden, daar hij, 't zij de heer Malou, 't zij de heer Frère aan 't bewind was, niets dan kleine belangen en kleine ambitiën waarnam. Als gast van zijn vriend Vireilles bij eene groote jachtpartij, spreekt hij zijn vriend van de nieuwe kerk der Oud-Katholieken in Duitschland. Hij droomt er van in België – „dans notre malheureux pays" – zegt hij, eene Oud-Katholieke kerk te stichten. Aan den maaltijd, die op deze jachtpartij volgt, grijpt een groot schandaal plaats. Nadat er met minachting gesproken is van de Oud-Katholieke beweging in Duitschland, verklaart de gastheer zeer onverhoeds, dat hij sympathie koestert voor de Duitsche Oud-Katholieken. De verbazing der gasten is zoo groot, dat sommigen aan eene vlaag van krankzinnigheid bij Vireilles gelooven. De jonge gravin smelt in tranen weg over de ontzettende verklaring van haar echtgenoot, maar wordt weldra door hem zelven tot zijne denkwijze bekeerd. Nadat hij ook in het openbaar gesproken en zijn ontslag als lid van de Tweede kamer genomen heeft, ziet hij zich alom door vijanden belaagd. Zijne schoonmoeder, mevrouw Hertog, verklaart haar schoonzoon en dochter den oorlog; zij eischt zelfs Florence op, die bij hare zuster vertoeft, maar deze blijft het jonge paar getrouw, terwijl er bovendien eene heimelijke genegenheid voor den

monsterachtig liberalen La Ruelle in haar hart ontkiemt.

De graaf de Vireilles vestigt in zijn kasteel van Meurval eene oud-katholieke gemeente met den abt Bonard uit Genève aan 't hoofd. De ijver van Vireilles en van zijn vriend La Ruelle gaat zoo ver, dat de laatste naar Utrecht vertrekt, om bij de gemeente der Jansenisten een prediker te zoeken, die de vlaamsche bevolking zou kunnen toespreken. Van den uitslag dezer onderneming hooren wij verder niets, 't welk den nederlandschen lezers van Graaf Goblet, om meer dan eene reden, niet verwonderen zal. Intusschen komt de held van onzen auteur gedurig meer in moeielijkheden. Mevrouw Hertog verschijnt in persoon, om hare stiefdochter Florence af te halen, nadat tusschen La Ruelle en Florence in stilte eene verloving plaats greep. Zelfs noodigt de bankiersvrouw Adèle uit haar te Brussel te komen opzoeken, als Vireilles een congres van Oud-Katholieken in Duitschland gaat bijwonen.

Eene reeks van rampen daalt nu neder op het hoofd van den ondernemenden graaf.

Daar ik juist eene kleine reserve maakte voor Nederlandsche lezers, voegt het mij thans te bekennen, dat juist de Nederlandsche lezer, wien deze Belgische toestanden minder bekend zijn, zeer belangrijke inlichtingen van den schrijver kan ontvangen aan 't slot van den roman. Ik deel daarvan eenvoudig meê, wat Graaf Goblet onder den sluier der verdichting openbaart.

Mevrouw Hertog weet door invloed van den abt Legrand, een Petrist, de Gravin de Vireilles weder terug te brengen tot de kerk, ja, zelfs haar te bewegen hare toevlucht in een klooster te nemen. De Pretisten onderzoeken te Meurval, of er niet iets van den Graaf bekend is 't welk zijn goeden naam kan schaden. Zij ontlokken 't een en ander aan een vertrouwden bediende over eene geschiedenis te Parijs voorgevallen, toen Vireilles nog attaché bij de Belgische ambassade was. Dit wordt door een slijkblad: Le Cri-Cri, organe des rues et des salons publiek gemaakt. Daar de graaf de Vireilles niet besluit, om dit blad te vervolgen, bedankt de Zwitsersche abt hem voor de eer, om

aan 't hoofd der Oud-Katholieken te staan. 's Graven vrouw wil hem niet zien en sluit zich voor goed in een klooster op. Geheel overwonnen besluit de jonge hervormer zijn vaderland voor altijd te verlaten. Zijn vriend La Ruelle vergezelt hem, daar ook deze diep teleurgesteld is door de tijding, dat Florence, die hem trouw beloofde, een huwelijk zal sluiten met den Chevalier de Rougecarmes. Ook hier is bedrog en list in 't spel. Mevrouw Hertog heeft hare stiefdochter met een logen tot dezen stap gebracht — door namelijk Florence te verzekeren, dat het bankiershuis Hertog failliet zou gaan en dat haar huwelijk met den schatrijken edelman alles zal redden. Nog tijdig ontdekt het jonge meisje dit bedrog. Zij ontvlucht uit het ouderlijk huis en wordt door Vireilles en La Ruelle naar Engeland bij bloedverwanten gebracht. Later huwen de jongelieden in de Protestantsche kerk. Vireilles sterft in Zuid-Amerika. Zijne echtgenoote — „en religion, soeur Marie Josèphe" — sticht in het kasteel van Meurval een nieuw klooster van Amandines.

Het boek van Graaf Goblet d'Alviella, hoogst merkwaardig door de feiten van den inhoud, moet een somberen indruk nalaten. Geeft België zulke stuitende drama's in de werkelijkheid te zien, dan zoude men met den Graaf de Vireilles mogen vreezen, dat dit schoone land eenmaal naast Paraguay zal worden gesteld op eene lijn. Bij het vertrek der beide vrienden naar het buitenland spreekt de held van dit verhaal bittere woorden.

— „Helaas!" — antwoordde La Ruelle — „het kwaad dagteekent reeds van te langen tijd. Het dagteekent van de ongelukkige dagen, toen onze voorouders de nederlaag moesten lijden in hunne wanhopige worsteling voor staatkundige en kerkelijke vrijheid. Wat er van ons België zou geworden zijn, zoo de zuidelijke Nederlanden gedeeld hadden in de ontwikkeling van handel en scheepvaart welke aan het Noorden ten goede kwam, kan ons de glorierijke geschiedenis van Nederland in de laatste eeuwen leeren. Zoo wij vereenigd waren gebleven, zouden wij, vrij, ontwikkeld en geëerbiedigd, te midden van de zee, Frankrijk en Duitschland, een noordsch

Zwitserland gevormd hebben, misschien zelfs een nieuw Engeland op het vaste land van Europa."

Wat de spreker er bijvoegt, zij als de moraal dezer geschiedenis met de woorden van den auteur zelven vermeld:

„Au lieu de ce brillant tableau un malheureux pays qui essaye de se reprendre à vivre avec le scepticisme des peuples, qui ont manqué leur destiné – une nation généreuse, mais appauvrie par deux longs siècles de crédulité et d'oppression, qui cache sa faiblesse matérielle derrière la fiction de la neutralité et sa servitude morale, derrière les apparences de la liberté – voilà ce que nous a légué l'avortement de notre XVIe siècle. Or, l'on ne remonte pas le cours de l'histoire."

THIERS ALS GESCHIEDSCHRIJVER.

Thiers als geschiedschrijver. — Zijne voorgangers. — Zijne „Révolution française." — Mignet en Thiers. — Consulaat en Keizerrijk.

September 1877.

Nu Frankrijk op nieuw een groot staatsburger ten grave ziet dalen, nu duizenden stemmen en pennen zich bevlijtigen om den lof van Thiers te prediken, nu iedere bijzonderheid van zijn staatkundig leven in onze herinnering wordt teruggeroepen, nu schijnt het tevens het juiste tijdstip zijne buitengewone letterkundige en wetenschappelijke verdiensten met een kort woord te huldigen.

De Académie heeft een harer oudste en doorluchtigste

leden verloren — het toeval beslist, dat zijne lofrede gehouden zal worden door een der minst geachten en meest avontuurlijken uit de veertig onsterfelijken — door Emile Ollivier. Zeker, den man van 4 Januari 1870 zal de bekwaamheid niet ontbreken, om eenige volzinnen aan de heugenis van den geschiedschrijver Thiers te wijden, maar het humoristische toeval had nooit in 't oog vallender keus kunnen doen, dan toen het den vinger uitstrekte naar l'homme au coeur leger. Wie herinnert zich niet de zitting van het Corps Législatif op 15 Juli 1870, toen Emile Ollivier, de voorzitter van den ministerraad, een antwoord te geven had aan de verstandige oppozitie van het kamerlid Louis Adolphe Thiers.

Thiers was op dien dag bijna de eenige, die de onverantwoordelijke lichtzinnigheid der oorlogsverklaring kalm en waardig gispte. Hij sprak toen de gedenkwaardige woorden: „Je regarde cette guerre comme très imprudente. Voulez-vous que l'Europe dise que, lorsque le fond vous était accordé, pour une question de forme vous avez fait verser des torrents de sang? Ce n'est pas pour les intérêts essentiels de la France, c'est par la faute du cabinet que nous avons la guerre." En hierop had Emile Ollivier niets te antwoorden dan de betuiging, dat hij onbevreesd, „le coeur leger", den oorlog aanvaardde.

Dezelfde luchthartige staatsman, indertijd tot lid der Académie gekozen met die kunstmiddelen, waarvan het tweede keizerrijk alleen het geheim bezat, zal weldra eene openbare lofrede over Thiers in den kring der veertig uitverkorenen moeten uitspreken, als goede smaak en gezond verstand dit niet tijdig weten te beletten. 't Ware zeker op zich zelf eene benijdenswaardige taak. De historie heeft aan Thiers eene luisterrijke plaats ingeruimd als staatsman en burger, met niet minder glans schittert zijn naam in de geschiedenis der letteren. Ik wil trachten met een enkel woord aan zijne litteraire verdiensten hulde te doen.

Thiers was een uitnemend redenaar in politieke vergaderingen — de laatste vijftig jaren kunnen het getuigen.

Thiers was een scherpzinnig opsteller van hoofdartikelen in de organen der pers, welke hij bestuurde — de lezers van „le Constitutionel" en „le National" hebben het bevestigd. Maar Thiers was boven alles de bekende en beroemde geschiedschrijver der Fransche Omwenteling van het Consulaat en van het Keizerrijk, en deze titel brengt zijn naam met niet minder roem tot het nageslacht, dan de practische diensten door hem als staatsman aan zijn vaderland bewezen.

In 1821 kwam Thiers, een zoon van het zonnige Provence, naar Parijs. Zijn boezemvriend tot op den laatsten dag zijns levens, Mignet, — evenals hij Provencaal en advocaat — vergezelde hem en onderscheidde zich in vriendschappelijke mededinging als dagbladschrijver in „le Courier Français" en als beoefenaar der geschiedenis van de groote omwenteling. Beiden waren destijds heftige tegenstanders van het legitimistische koninkrijk onder Charles X, die in 1824 zijn onbeduidenden broeder opvolgde. Het ultra-royalistische ministerie Villèle maakte zich duizenden vijanden, waaronder de beide knappe advocaten Thiers en Mignet niet de minst ijverige zouden zijn. Beide jongelieden hadden in hunne jeugd de groote legende van de Revolutie en het Keizerrijk met geestdrift door ooggetuigen hooren verhalen. Weldra rijpte bij het vriendenpaar de gedachte door een levendig verhaal van het gebeurde een waarschuwend woord te spreken tegen de alom veldwinnende reactie.

Dit plan was niet onuitvoerbaar voor twee talentvolle jonge schrijvers, die hun voordeel konden doen met den arbeid van vroegere geslachten. De groote Omwenteling en het Keizerrijk vonden aanstonds bewonderaars, die getuigenis wilden afleggen van hetgeen zij hadden beleefd. Sinds de Restauratie was het echter mode geworden, met diepen afschuw neêr te zien op de Jacobijnen en het tijdvak der Terreur. De geschiedschrijvers der Restauratie wedijverden in dit opzicht, terwijl zij vrij koel over de militaire glorie van het tweede Keizerrijk spraken. Vóor Mignet en Thiers kwamen inzonderheid Rabaut de Saint-Etienne en de jonge Lacretelle. De eerste schreef in 1818 zijn Récit historique de la Révolution française, en wel het eerste deel: Assemblée

Constituante. De jonge Lacretelle vervolgde dit werk met het tweede deel: Assemblée Législative, het derde en vierde: Convention Nationale, en het vijfde en zesde: Directoire exécutif. Rabaut en Lacretelle behoorden tot de heftige tegenstanders der Montagne en vonden geene scheldwoorden genoeg, om er de mannen van het Schrikbewind, Couthon, Saint-Just en Robespierre, meê te tuchtigen. In denzelfden geest werd het Directoire en het Keizerrijk behandeld door Bourienne (Mémoires sur le Directoire, le Consulat et l'Empire), door Generaal Jomini (Histoire critique et militaire des camps de la Révolution) en door Thibaudeau (Mémoires sur la Convention et le Directoire). Zij allen hadden zich verzoend met of aangesloten bij de Restauratie — zij allen poogden eene diepe slagschaduw over de historie der groote Omwenteling te werpen.

Geheel anders was de geest, die Mignet en Thiers tot historischen arbeid noopte. Zij beiden onderscheidden zich in de hoogste kringen der oppositie tegen Villèle. Thiers werd zelfs door een uitstekenden staatsman als Talleyrand met voorkomendheid ontvangen. De laatste placht van Thiers te zeggen: „Il n'est pas parvenu, il est arrivé". Beiden, Mignet en Thiers, wilden den invloedrijken adel en geestelijkheid hunner dagen herinneren, wat er in 1789, 1792—1794 geschied was. Mignet was het eerst gereed met den arbeid. Zijne „Histoire de la Révolution française depuis 1789 jusqu'en 1814" verscheen in 1823. In twee deelen behandelde Mignet het gewichtige tijdvak meer à vol d'oiseau dan in uitvoerige bijzonderheden. Geheel afwijkend van vroegere schrijvers bleek het duidelijk, hoe levendig hij met het reusachtig drama der revolutie ingenomen was. Mignet is geen Jacobijn en dus geen advocaat van Robespierre, maar hij stelt de Terreur voor als een noodzakelijk verschijnsel, 't welk in den grooten schakel van oorzaken en gevolgen niet kon ontbreken. Eene noodlottige samenwerking van velerlei factoren leidde tot het schrikbewind, 't welk eindelijk aan overspanning bezweek, zoodat de arbeid der omwenteling door minder heftige middelen

rustig kon worden voortgezet. In helderen, logischen trant werd dit alles door Mignet betoogd, schoon aan de volledigheid van zijn pleidooi veel ontbrak en het somtijds scheen alsof hij enkel de feiten vermeldde en rangschikte, die in de oeconomie van zijn betoog te pas kwamen.

Thiers besteedde meer tijd aan zijne Histoire de la Révolution française, die van 1823 tot 1827 verscheen. Een uitstekend talent van verhalen bleek onmiddellijk uit de eerste deelen. Frisch en indrukwekkend als een boeiende roman begint de epische vertelling bij de opening der Assemblée des Etats Généraux, weldra Assemblée constituante, en aanstonds staaft de auteur, dat hij meester is van zijne stof, dat hij het leven der revolutionnaire clubs, de woeste opeenhooping der menigte in de straten bij de groote „Journées", het geheimzinnig door elkander rennen, vliegen, stormen en dringen van het volk der achterbuurten bij oproer en alarm, het raadselachtig woelen der honderdduizenden strijders op het slagveld, door niemand der ooggetuigen gezien, maar waargenomen door de scherpzinnige phantasie van den geduldigen onderzoeker, uitnemend weet te treffen. Thiers was een vriend van snelle en beslissende handelingen — hij schreef daarom in zijne inleiding: „L'univers est une vaste action, l'homme est né pour agir".

Daarenboven beijverde hij zich in korte en sprekende trekken het beeld der revolutionnaire helden met historische trouw te malen, zonder de phantastische ornamenten, die Lamartine geheel willekeurig inlaschte en die zelfs den uitstekenden arbeid van Michelet ontsieren. Thiers legde zich op geheel nieuwe wetenschappen toe, als hij ze voor zijn geschiedverhaal noodig had. De geheimen der finantiëele staats-administratie hadden zijne nieuwsgierigheid gaande gemaakt — hij spande zich daarom ijverig in, totdat hij zich op de hoogte der finantiëele wetenschap gesteld had. Hij beoefende de krijgswetenschap onder de generaals Foy en Jomini. Hij bezocht de artillerieschool van Vincennes en rustte niet voor hij in kennis met een Fransch officier der genie kon wedijveren. De krijgswetenschap, het oorlogsbeleid in den veldslag boezemden hem de hoogste belangstelling in. Zijn geheele leven

heeft hij zich bij voorkeur met oorlogszaken bezig gehouden, terwijl hij zich gevleid toonde, wanneer krijgslieden van beroep hem naar zijne meening vroegen. Toen hij in 1871 te Versailles als voorzitter der Republiek plannen beraamde, om den Parijschen opstand der gefedereerde garde-nationale te onderdrukken, begaf hij zich met de officieren van den generalen staf naar den Mont-Valérien om den aanval te regelen. Thans biedt het dankbare vaderland hem een eeregraf onder den Dom der Invalieden aan — zijn stof zal rusten naast het gebeente van den wereldveroveraar, wiens leven en daden hij in tal van deelen gedurende de jaren 1845—1856 beschreef.

De liefde voor Frankrijks militaire glorie komt niet alleen in dit werk, maar reeds in zijne geschiedenis der Revolutie op het levendigst uit. Schoon hij geen vriend van Robespierre was, daar hij dezen te systhematisch en te pedant vond, helt hij zichtbaar over naar de mannen der Terreur, naar Carnot, die in 1794 Fransche legers schiep, en naar Cambon, die in 1794 de soldij met assinjaten betaalde. Frankrijks heldendaden ter zee en te lande houden hem gestadig bezig, terwijl hij door zijne sympathie voor snelle en beslissende handelingen een toegevend beoordeelaar wordt voor zijne overwinnende helden. Dat hij daarbij de zedelijke tekortkomingen van mannen als Danton en Buonaparte slechts even aanroert, is een zwak, dat sommige Fransche geschiedschrijvers met hem deelen, die bij het welslagen van groote daden zeer losjes met de moraal omspringen.

Zijne geschiedenis van het Consulaat en het Keizerrijk is met nog hoogere vlijt samengesteld dan zijn eerste werk. Als staatsman, vooral als minister werd hem gereedelijk het gebruik van archieven toegestaan, die voor een gewoon sterveling niet toegankelijk zijn. Zijne reizen naar de terreinen der groote veldslagen van het Keizerrijk, zijn geduldig onderzoek brachten een schat van feiten bijeen, die zijn arbeid voor veroudering zal bewaren. De levendigheid en helderheid der beschrijving laat niets te wenschen over, het tafereel der groote militaire worstelingen is met waarachtig episch talent ontworpen. Sainte-Beuve, die hoogelijk met Thiers als geschiedschrijver was ingenomen, zeide van hem: „Personne

ne lui refusera d'être l'esprit le plus net, le plus vif, le plus curieux, le plus perpétuellement en fraîcheur et comme en bel humeur de connaître et de dire."

LONDENSCHE SCHETSEN VAN JOHAN GRAM.

Londensche schetsen van Johan Gram. — Saaiheid en doodschheid der Engelsche amusementen. — Windsor, Greenwich en Wight.

Behalve den onschatbaren Valentijn in de zeventiende en den onderhoudenden Haafner aan het einde der achttiende eeuw, bezit onze letterkunde weinig uitmuntende reisverhalen, die ouder dan eene halve eeuw zijn. Het verschijnsel is te eenvoudig om het te verklaren. In de zeventiende en achttiende eeuw werd er gereisd met „schepen, schuiten, wagens en te paarde" – als Huygens zegt, toen was een bereisd man eene zeldzaamheid, in onze dagen is hij regel. De litteratuur heeft er baat bij gevonden, daar het getal goed geschreven reisverhalen vermeerderd is. De Nederlanders, vroeger vrij algemeen aan honk gehecht, zijn des zomers uithuizig geworden en komen even als de veel bereisde Engelschen aan alle uiteinden en verzamelplaatsen van Europa voor. Wij behouden overal onze eigenaardigheden, zegt men, zoodat een Nederlander zijne overjas en regenscherm zelfs naar Egypte draagt, maar sommigen onzer nemen met het oog van kunstenaar de veel bezochte landen en steden waar, om er te huis gekomen eene schets van uit te werken, die in de meeste gevallen het publiek bereikt.

Zoo vertrok voor ettelijke jaren Gerard Keller naar Zweden en Spanje, met het uitmuntend gevolg, dat er twee

reisbeschrijvingen het licht zagen, die onze letterkunde verrijkten en door duizenden landgenooten met genoegen zijn gelezen. Nog onlangs legde Johan Gram een bezoek af aan Londen, en ook deze, in vele opzichten geestverwant van Keller, schonk eene korte maar onderhoudende vertelling van zijn wedervaren [1]). Er is genot in de studie van reisboeken, die ons naar oorden voeren, nooit te voren aanschouwd, maar er is dubbele belangstelling, somtijds dubbel genot in de lezing van reisverhalen, die ons naar geliefkoosde plaatsen brengen, waar vroeger enkele oogenblikken van waarachtig levensgeluk werden gesmaakt. Londen oefent eene groote aantrekkingskracht op hen, die nimmer zijne loodblauwe of bruingrijze daken, tinnen en schoorsteenen, tegen een wazigen, melkkleurigen hemel zagen afsteken, en zij, die er aan wal stapten en onder den menschenstroom op het Strand verdwenen, om in een of ander hôtel verbaasd en verblind eene toevlucht te zoeken, behouden zooveel grootsche herinneringen, dat zij gestaâg droomen van een tweeden pelgrimstocht. Londen is eene bladzijde uit de geschiedenis der negentiendeeeuwsche cultuur, eene les in de staathuishoudkunde voor ernstige onderzoekers en eene gymnastische oefening voor de voetzolen van verwende vreemdelingen. Londen bedwelmt bij den eersten blik, en hoe snel men zich ook met de hoofdaderen der stad vertrouwd maakt, altijd blijft het gevoel van verloren- en verlatenheid den vreemden reiziger bij. Zeer juist wordt deze stemming door Johan Gram beschreven. „Eenzamer, meer verlaten en ellendiger" — zegt hij — „zal men zich moeilijk kunnen gevoelen, dan alléén in dat eindeloos steenen woud van huizen, tusschen den altijd voortjagenden stroom van menschen, die hun hartstochten onder een koel, onverschillig gezicht weten te verbergen."

Overdag, te midden van al het bonte verkeer blijft de overstelpende drokte van Londen benauwen, zelfs in den omnibus, zelfs in den overigens zoo snelwieligen hansom. De voetgangers zijn er talrijker dan in iedere andere stad.

---

[1]) In Londen. Reisschetsen door Johan Gram. Amst., Funke. 1877.

Wandelingen van Sint Pauls langs Ludgate-Hill, door Fleetstreet onder Temple-Bar door, het Strand af tot Trafalgar-Square hebben mij overtuigd van het nutteloozе, om menschen en zaken waar te nemen. De onuitputtelijke reeks van rijtuigen, cabs, hansoms, omnibussen, vrachtkarren onderscheppen den blik, de voetgangers ijlen haastig vooruit in logische richting, steeds rechts afhoudend, als iets in hun weg komt. Langzaam loopen schijnt in Londen een karakterfeil. Men moet wel haastig vooruit, omdat ieder haast heeft, tot de ongelukkige wezens inkluis, die voor levende uithangborden dienen en met reusachtige aankondigingen op houten rekken gespannen u voorbijloopen. Johan Gram merkt op, dat ze iets langzamer loopen, dan de andere Londenaren. „Die wandelende uithangborden zijn de eenige wezens in de straat, die geen haast hebben. Zij gaan natuurlijk geheel in de reclame op, zoodat niemand er aan denkt, als hij het belangwekkend harnas van voren en van achteren gelezen heeft, op het wezen, dat er onder en boven uitkomt, acht te geven. Arme werktuigen!"

In geene stad is het moeilijker zich aan het karakteristieke leven der natie te gewennen, dan binnen Londen. Het snel practisch handelen in elke omstandigheid gaat het Engelsch publiek gemakkelijk af. Straatongelukken vallen betrekkelijk zeer weinig voor en trekken in geen geval de algemeene aandacht. De almachtige police-man is nooit afwezig. In alle kwartieren van Londen treedt hij met zijn deftigen stap te voorschijn en beslist met eene snelheid zonder weerga. De Parijsche sergent-de-ville heeft den naam beleefd te zijn, maar zinkt in 't niet bij den Londenschen. Trouwens, de spreekwoordelijke gedienstigheid der Parijsche winkel- en koffihuisbedienden schijnt aan het afnemen. Gram prijst „de voorkomendheid en de beleefdheid, waarmeê de Parijsche garçon (in de restauratiën) de waarde van elken schotel, als 't ware verhoogd." Dit geldt van sommigen, niet van allen, terwijl de Engelsche waiters werkelijk in 't algemeen vrij stug zijn. De Parijsche restauratie van den eersten rang levert geen vroolijker of aangenamer tafereel, dan de Londensche. De garçons zijn er even afgemeten als in de Londensche

eethuizen — het eigenaardig Parijsche heeft plaats gemaakt voor een algemeen Europeeschen tint.

Hoewel Londen, wat omvang aangaat, op Parijs uit de hoogte kan neerzien, behoudt de Engelsche hoofdstad in allerlei opzicht iets meer karakteristieks. De kleur der gevels, schoorsteenen en torens is van geheel eenigen aard — steenkolendamp en witte vochtige mistwolken schijnen ze met loodblauw te hebben overtogen. Parijs bezit hetzelfde typische, drokke karakter, 't welk al de Fransche en Belgische steden schijnen na te volgen — in de volkswijken op den linkeroever van de Seine, in Belleville en in het kwartier der Buttes-Chaumont gelijken de straten op de achterbuurten van Brussel en Gent, als de eene waterdroppel op den anderen. Londen maakt evenzoo een eigenaardigen indruk door den reuk. De hoofdstraten Strand, Holborn, Oxford-street, Cornhill, Lombardstreet en de meest bezochte buurten van de City drijven U een sterken dwalm van steenkool, gebraden rundvleesch en schuimende bekers met ale in de neusgaten, terwijl ge Parijs zult herkennen aan de keuken-geuren uit de kelders, die U met den niet altijd welkomen reuk van „haricots verts", „artichauds" en warm brood omwalmen. De Londensche karakteristieke reuk is echter aanhoudender en vervolgt u dag en nacht. In sommige kwartieren van Parijs is de atmosfeer onbedorven, terwijl men te Londen zelfs in Sint-James-Park nog de steenkolen en den roastbeaf gewaar wordt.

Johan Gram heeft de meeste eigenaardigheden van Londen vlug en juist geschetst. Het Boarding-House is een zeer vermakelijk hoofdstuk, de schildering der Londensche straten niet minder boeiend. De eigenaardigheid van den schrijver, dat hij dikwerf eene citatie uit de mythologie of de historie te pas brengt uit stijlbehoefte, maakt niet altijd den indruk, welken hij er zelf van verwacht. Waar hij eenvoudig beschrijft, zonder commentaar, zijn zijne schetsen het belangrijkst. De schildering van den underground-railway wordt terecht geïllustreerd met Hildebrands aardig schipperspraatje over den „onderaardschen schietblaasbalg", en deze illustratie is oneindig beter op hare plaats, dan elders So-

crates als flaneur, Albrecht Beylinc of Cambronne.

Mij komt het tevens voor, dat onze toerist op sommige punten eenigszins overdrijft. Het flegmatieke van zijne Engelsche overburen in spoortreinen, aan tafels of in schouwburgen, wordt door hem somtijds met een vergrootglas waargenomen. De reizigers, die uit den trein stappen, schijnen hem ter begrafenis te gaan, zoo ook de bezoekers van Cremorne, de passagiers op de Theems-stoombooten en overal elders. Maar zou onze Nederlandsche maatschappij, door een Waal, Franschman of Italiaan bekeken, niet geheel denzelfden indruk maken? De sombere stijfheid der Engelschen te huis en op reis blijkt meestal een aangenomen vorm te zijn. In Engelsche treinen viel mij menige ervaring te beurt van het spraakzame der Engelsche reizigers, als eenig toeval de algemeene stilzwijgendheid afbrak. En dat de Engelschen op reis spraakzaam, vroolijk en zelfs luidruchtig kunnen zijn, heb ik ondervonden toen ik met tweehonderd zonen van „merry Old-England" vier weken achtereen op verschillende mail-stoomers doorbracht.

Laat een vreemdeling uit het Zuiden van Europa Nederland bezoeken, laat hij, even als Johan Gram, eene levendige beschrijving „con amore" voltooien over zijn uitstapje, zouden wij minder kans loopen dan de Engelsche maatschappij, om voor stijf, ijskoud, ceremoniëel te worden versleten? Wat de vreemdeling in Nederland moet treffen, is het karakter van algemeene onwelwillendheid, van zelfzuchtige onbekommerdheid, van hooghartige zelfgenoegzaamheid, die op de Nederlandsche straten en pleinen even goed den vreemdeling het glimlachen verleert, als binnen de muren van het grenzelooze Londen. Gelukkig bedriegt de schijn niet zeldzaam ten onzent en in Engeland. Gram denkt, dat hij in Cremorne Gardens eene begrafenis bijwoont, en ik ken verscheidene Nederlandsche reizigers, die er een tafereel van luidruchtige vroolijkheid hebben genoten. Onze toerist, steeds met klassieke termen in de weer, ziet al de vermakelijkheden in Cremorne voor de uitvaart van „Terpsichore" aan en verwijt de Engelsche „Phryne's", dat ze al te statig walsen. Nu is de zaak waarschijnlijk de moeite van eene opzettelijke

behandeling niet waard, anders zou ik nog een paar schrapjes uit mijn reisboek kunnen overleggen, die andere beelden dan uitvaarts-attributen, dan „befloerde trom" en „krepgefrom" zoüden kunnen vertoonen.

Hoe dit zij, met genoegen volgen wij onzen Nederlandschen reiziger naar buiten, naar Windsor en Greenwich, naar Wight vooral. Op de hoogte bij Greenwich geniet hij „een heerlijk vergezicht op den zilveren Theems en de wereldstad, die in een goudachtigen nevel als van filigraan geweven schijnt." Even artistiek als deze laatste penceelstreek, is het tochtje naar Wight beschreven. Ondanks eene onverwachte citatie van Calypso, van Kain en Abel, Baucis en Philemon, las ik het hoofdstuk over Wight met groot genoegen. Het verdwalen der reizigers en de aankomst in een hotel van het doodstille Freshwaterbay is wellicht de verdienstelijkste bladzijde uit Gram's reisschetsen. De schildering van de „Needles" van Tennysons villa moedigt ieder Nederlander aan om daar liever acht dagen, dan veertien dagen in Londen door te brengen.

Reeds had Kneppelhout met zijne „Zondagen in het Vereenigde Koninkrijk" aangetoond, dat Nederlanders als reizigers scherp kunnen waarnemen. Johan Gram heeft eene nieuwe bijdrage geleverd tot bevestiging van dit feit. En ik houd mij overtuigd, dat hij mij ten volle zal toestemmen als ik nog een derden naam noem tot nadere adstructie van mijn gevoelen. De geestigste schets van het Londensche leven gaf Mr. C. Vosmaer in zijn Londinias, een meesterstuk van den eersten tot den laatsten regel en daarom wellicht nog te weinig gewaardeerd.

MINA KRÜSEMAN.

Mina Krüseman. — Haar „Leven". — Mannen zijn ellendelingen. — Vrouwen zijn engelen. — Kinderen zijn naar.

Toen de dame, wier naam ik hierboven plaats, in het najaar van 1872 het eerst van zich deed hooren, las men eene korte novelle van haar, waarin een verbazend zelfzuchtig man eerst een meisje, later een hond, doodplaagt uit eigenliefde. De vorm van dit kunstwerk was uitstekend, de inhoud stuitend. Iedere regel ademde wraak. De auteur scheen een onbekenden vijand over eene even onbekende beleediging te willen tuchtigen. Hare geeselslagen knalden door de ijle lucht, zonder ander gevolg, dan het handgeklap van eenige kunstvrienden, die den fraaien vorm bewonderden en de geheimzinnigheid der polemiek als „wat nieuws" opvijzelden.

In 1873 trad Mejuffrouw Mina Krüseman in de voornaamste steden ten onzent op met eene voordracht: „De Zusters" – eene geïdealiseerde schildering van haar eigen familiekring. Hare polemiek werd duidelijker. Reeds toen zou men de hoofdstellingen van hare levenswijsheid lichtelijk hebben kunnen omschrijven als volgt:

1°. Vrouwen staan aan 't hoofd der schepping.
2°. Mannen zijn ellendelingen.
3°. Honden zijn voortreffelijker.
4°. Kinderen zijn naar.

Dat Mejuffrouw Mina Krüseman dus als een rumoerig pleitbezorgster van het oude denkbeeld der „emancipatie" in ons midden verschenen was, werd door niemand betwijfeld. Haar roman (1874) „Een huwelijk in Indië" staafde het. Er sprak veel talent uit dit boek. De poëtische natuur van de schrijfster won het soms van hare socialistische beunhazerij. Haar emancipatieijver deed haar de kluchtigste flaters

begaan, terwijl daarenboven hare intellectueele oppervlakkigheid door geen fluweel of satijn was te bedekken.

Er bestond evenwel geen twijfel aan: Mejuffrouw Mina Krüseman baarde veel opzien. Zij maakte gerucht in den lande. Er kwamen vrienden en vijanden. Vooral de vijanden deden haar groot plezier. Zij waren even zoovele „réclames". Toen de vijanden nu — vrij onhandig — zooveel gerucht maakten in de dagbladen, traden hare vrienden met zulke uitbundige lofspraken op, dat de onzijdige, belangstellende toeschouwer er van schaterde.

En Mejuffrouw Krüseman lachte hartelijk meê. Hoe meer tegenspraak, hoe liever! Zij verzamelde al de dagbladartikelen over hare voorlezingen, achtte een plaatje in Uilenspiegel niet te gering, om er een titelblad van te maken en schonk der wereld een bundel: „De Moderne Judith" — het werk van hare vijanden en niet van haar zelve. Vervolgens las zij weer fragmenten uit haar roman voor en trok heel Nederland door van Maastricht tot Harlingen. Er kwamen veel menschen en finantiëel had de spreekster succes. Hare voordrachten van „Kunst en Kritiek" bleven de aandacht boeien, ondanks den armoedigen inhoud en slordigen vorm. Had men haar destijds de verklaring gevraagd van dit verschijnsel, zij zou geantwoord hebben: „Het Publiek aanbidt mij, want ik ben schoon, zeer schoon, zelfs in Amerika zag men mij met mijne prachtige toiletten voor eene bruid of eene koningin aan! Het Publiek vergoodt mij, want ik ben brutaal en schoone brutaliteit is onweerstaanbaar!"

Inderdaad was de persoon van Mejuffrouw Krüseman een hoogst aangename verschijning op de spreekplaatsen onzer groote en kleine steden, en zoo men daarbij voegt, dat velen in de provincie nog nimmer eene vrouw op een catheder hadden gezien, dat een even groot getal getrokken werd door het kabaal in de pers, dat eindelijk een vriendenschaar overal het pad effende, waar zij optrad, terwijl de eenvoudigste beleefdheid dwong haar steeds oplettend te volgen, dan is het niet vreemd, dat zij een voldoend publiek vond in steden, waar zij voor de eerste en tweede maal verscheen.

Nu ving ze aan met een stout stuk. Ze wilde Multatuli's Vorstenschool op den schouwburg brengen, en ook dit is haar gelukt. Haar spel was volstrekt niet slecht, maar helde meer over naar het middelmatige, dan naar het uitmuntende. Reeds had zij in November 1874 een eigen drama: De Echtscheiding (uit haar roman Een huwelijk in Indië) doen vertoonen te Amsterdam en Rotterdam; reeds had ze zelve meegespeeld in de rol van Louize van Amerongen. De bijval van auteur en actrice was maar zeer karig, doch des te meer werd alom de vertooning van Vorstenschool gevraagd en verscheen Mejuffrouw Mina Krüseman met hare leerling, Mej. Elize Baart, als de Koningin en als Hanna. In het feit, dat men ondanks velerlei verzet tot eene voorstelling kwam van Multatuli's drama, ligt eene victorie, en die victorie is het rechtmatig eigendom van Mejuffrouw Krüseman. In December 1876 speelde zij met hare leerlingen: de dames Baart en Gerritsen, een nieuw stuk: Een blik in de Kunstenaarswereld, 't welk zeer weinig bijval vond, ook van de vrienden.

Eindelijk openbaart zich dezer dagen Mejuffrouw Krüseman voor het laatst in een groot boek van drie lijvige deelen: „Mijn Leven", bijna 900 pagina's groot octavo.

Zeer zeker is dat het merkwaardigste, schoon niet het eerbiedwaardigste blijk van haar talent. De drie dikke deelen zijn gevuld met brieven en telegrammen. Ieder, die het ongeluk had eenmaal eenige regelen aan de zich noemende Stella Oristorio di Frama te richten, heeft nu de minder aangename zekerheid, dat hij ondanks zich zelven meêgeholpen heeft aan het dikke boek. Mijn Leven is, behalve door den auteur, geschreven door: Fétis, Multatuli, Mej. Hamminck Schepel, de heeren: Martinus Nyhoff, Van Reyn, Albregt & van Ollefen, Rennefeld, Valois, Le Gras, Van Zuylen & Haspels, Margadant (Rotterdam), Mej. Elize Baart, J. Ph. Sterk, Stumpff, D. A. Thieme en Gualth. Kolff.

Maar Stella heeft verreweg het grootste aandeel met hare briefwisseling in deze 900 pagina's. Laat men het feit liggen, dat hier particuliere correspondentie met of zonder

toestemming van de briefschrijvers is publiek gemaakt — en hierin schuilt het minder eerbiedwaardige van dit boek — dan zal men moeten bekennen, dat deze bonte, zonderlinge, stuipachtige brievenverzameling niet weinig bijdraagt om het karakter, de werken en voordrachten der schrijfster te verklaren. Wie Stella's brieven met aandacht doorloopt, komt tot de overtuiging, dat Mejuffrouw Mina Krüseman van hare kindsheid af eene stoute, revolutionnaire natuur aan den dag legt; dat zij uit Java eene hooghartige minachting voor de Europeesche samenleving heeft meegebracht; dat zij persoonlijk diep is teleurgesteld in de schoonste hoop van haar leven — „j'ai beaucoup aimé un homme auquel j'avais promis ma vie, mais notre mariage a été rompu et depuis lors je n'ai plus voulu aimer personne;" zegt ze te Rome tot een priester — vervolgens, dat ze met groote vastheid van wil en opmerkelijke schranderheid haar eigen weg heeft betreden; dat zij te midden van haar avontuurlijk leven rechtmatigen eerbied afdwingt voor hare onverzettelijke gehechtheid aan edele en groote beginselen; — beginselen, die haar beschermen in de dwarling van lage en gemeene persoonlijkheden, in den bonten stoet van kleingeestige, bekrompen vijanden, van hartelijke, nobele vrienden. Stella heeft zeer veel van haar privaat leven verhaald, dat een verrassend licht doet opgaan over de waarde of onwaarde van den kring, waarin zij zich het liefst bewoog. Haar boek bevat hierover alleropmerkelijkste details, die zoowel tot de letterkundige historie, als tot de chronique scandaleuse van de laatste vijf jaren behooren. Men beschuldige haar van Amerikaansche ruwheid, omdat zij brieven van bloedverwanten, van achtenswaardige en minder achtenswaardige vrienden aan het publiek doet lezen, maar het zal moeilijk gaan andere beschuldigingen op grond dezer drie deelen tegen haar in te brengen.

De schrijfster openbaart met de grootste onverschrokkenheid hare geheele denkwijze, hare intiemste gedachte. Wie deze drie deelen leest, kan hare zonderlingheden van voorheen begrijpen en leert berusten in de aanmatigende taal van weleer. Het blijkt duidelijk, dat Mejuffrouw Krüseman steunt op

eigen kracht en eigen wil. Zij gelooft met grooten hartstocht in zich zelve. Zij rekent van den aanvang op de macht van hare „schoonheid", zelfs komen hare handigheid en haar goede smaak haar daarvoor uitmuntend te stade. Zij becijfert den indruk van haar sleep, van haar kapsel, van hare handschoenen. Zij verkeert in de onwankelbaarste overtuiging, dat geheel Nederland het oog op haar vestigt, dat de straatjongens eerbiedig voor haar uit den weg gaan, dat de huurkoetsiers uit zuivere bewondering haar gratis van de stations naar hare bestemming rijden. Zij verklaart, dat hare grootste vijanden haar niet kunnen weerstaan, als zij persoonlijk verschijnt, dat de felsten zelfs binnen weinige uren haar ten huwelijk vragen.

In dit laatste opzicht maakt zij slachtoffers bij dozijnen in Frankrijk, Amerika en Nederland.

De betoovering, welke van hare persoonlijkheid uitgaat, houdt de onstuimigste en hartstochtelijkste mannen in eerbiedig bedwang en brengt onedele naturen tot woedende verbittering en onverzoenlijken haat. Bij al deze schitterende eigenschappen voegt zij nog den moed van een krijgsman en den practischen blik van een advocaat. Zij is kunstenares daarenboven. Zij heeft de Amerikaansche stugheid met haar zang getemd — zij heeft triumfeerend de helft der Vereenigde Staten doorreisd. In Nederland zet zij binnen weinige maanden vele hoofden en harten in vlam, een luid gerucht volgt haren zegewagen.

Heeft Stella aldus in de grootheid en genialiteit van haar persoon geloofd, het mag niet ontkend worden, dat zij daaraan eene zeldzame kracht ontleende. Zij kent geene moeielijkheden, zij stormt overal op los, zij verovert alle vijandelijke sterkten. Het verhaal harer reis door Noord-Amerika, van haar verblijf in Rome, van hare ontmoetingen met Antonelli en Pius IX is allervermakelijkst. Zij schrijft voortreffelijke brieven in 't Fransch en in hare moedertaal. Hier en daar loopt er wat slordigheid in de spelling en de constructie doorheen, maar de stijl is frisch, levendig en vlug.

Hare stemming is bij afwisseling opgeruimd of neerslachtig, als bij alle nerveuze naturen met een levendige verbeeldingskracht. Daarenboven wordt zij voortgedreven door eene groote behoefte aan handeling en beweging. Hoe meer vijanden, hoe

meer moeite, hoe meer moeielijkheden, hoe liever! Deze laatste trek schijnt haar levensgeluk ernstig te bedreigen. Zij wordt door heimelijke ontevredenheid steeds voortgezweept en geniet alleen rust in de worsteling. Eene dergelijke disharmonie tusschen doel en middelen vereischt reuzenkrachten. Van 1870 tot 1877 is haar bestaan onafgebroken strijd, somtijds met de grootmoedige zelfverblinding van een Don Quichotte, somtijds met zooveel energie en onverschrokkenheid, dat hare overwinningen en nederlagen eerbied afdwingen.

Er is iets tragisch in de opkomst dezer Stella, die nu alleen aan den tropischen hemel van Java fonkelen wil! De oude strijdlustigheid zal ook daar hare rechten doen gelden — want, om een bekend woord uit de Oudheid te gebruiken: „Coelum non animum mutant, qui trans mare currunt[1]."

LOUISA SIEFERT.

Louisa Siefert. — Hare gedichten over kinderen. — „Rayons perdues." — Haar vroege dood.

November 1877.

In de laatste dagen van October stierf te Pau, twee-en-dertig jaren oud, mevrouw Pène d'Asté, in de letterkundige wereld met roem bekend als Louisa Siefert.

Zoo dikwijls een veelbelovend, jeugdig leven wordt afgesneden, vooral wanneer een jong kunstenaar sterft, blijft de weemoedige herinnering met dubbele liefde wijzen op de nalatenschap der vroeg verscheiden dichters en dichteressen.

---

[1]) 't Welk overgezet zijnde luidt:
„Vlucht ver weg over zee,
„Gij ziet een andre lucht, maar brengt uw hart er mee."

André Chenier dankt aan zijn tragisch einde grootere belangstelling voor zijn lyrisch genie, dan wellicht hooge levensjaren of macht van dichterlijke bundels hem ooit hadden kunnen schenken. Zinrijk en fraai als immer, heeft de Grieksche legende den indruk, door den dood van jonge priesters der Muzen achtergelaten, in een kort verhaal bewaard — Orpheus vindt den dood in de golven van den Hebrus, maar zijne lier, door de wateren voortgestuwd naar zee, ruischt van zachtkens klagende melodiën, alsof een onzichtbare hand haar wonderbaar had aangeroerd.

De dichteres Louisa Siefert is ten onzent wellicht niet zoo goed bekend, als André Chenier. Voordat hier nu van haar leven en werken verdere bijzonderheden mogen volgen, zal aan de jonge doode geen betere hulde kunnen worden gebracht dan door de mededeeling van enkele harer gedichten.

Ik kies daartoe:

Enfantine.

„Devant le grand feu vif de sarment qui pétille,
Le père est entouré de toute sa famille:
Les grand'mères en cheveux blancs,
Pour qui le rude hiver de la vieillesse austère
Jonche encore de fleurs la route solitaire
Qu'elles parcourent à pas lents;

„Et puis la jeune femme émue et recueillie,
Qui lève vers le ciel sa prunelle remplie
D'un bonheur profond et complet,
Et presse à son sein nu, chaste et fière nourrice,
Son dernier nouveau-né dont l'indolent caprice,
Laisse fuir les gouttes de lait;

„Au milieu, les enfants gracieux et candides
Qui gazouillent, avec de beaux rires splendides,
Leurs petites chansons d'oiseaux.
Ils sont là tous les trois, blondes têtes bouclées,
Frais comme le matin sur les vertes feuillées,
Doux comme un nid dans les roseaux!

„Sur le tapis moelleux aux fleurs arborescentes,
Les plus grands à genoux, les lèvres frémissantes,
Tendent leurs bras au plus petit.
Faisant plus tendre encor leur voix déjà si douce,
L'un l'appelle, tandis que l'autre qui le pousse
Cent fois l'exhorte et l'avertit.

„Le petit tout ravi, la bouche toute rose
Et tout ouverte, rit; il a bien peur, il n'ose:
De temps en temps il mord ses doigts;
Quand il semble avancer, il recule au contraire.
„„Allons, viens!" dit la soeur. — „Courage!" dit le frère.
Tous deux lui parlent à la fois.

„Il rit, il a bien peur, il hésite, il chancelle.
La bûche au ventre rouge, à la vive étincelle,
Des rideaux pourpre chaque pli;
L'aïeule a des éclairs sous sa paupière obscure,
Les parents font silence et le poupon murmure
On ne soit quoi de très-joli.

„Le petit tremble, il rit, soudain il se décide,
Et le voici qui vient confiant et timide,
Tout craintif et tout enhardi.
Il s'avance d'abord lentement, puis plus vite,
Dans les bras de sa soeur il court, se précipite
Et tombe enfin comme étourdi.

„Un baiser le rassure, il retourne la tête
Et vingt fois il parcourt la route déjà faite
Avec de petits cris joyeux.
Et le père rêveur et la mère pensive
Sentaient tous deux alors une larme furtive
Monter de leur coeur à leurs yeux."

In dit gedicht ontvangt men de geheele poëtische gave van Louisa Siefert. Wat in de Fransche letteren zoo bij uitstek zeldzaam was, de teekening van den huiselijken haard met al den lieflijken weemoed van onzen De Genestet en al de teedere gevoelswarmte der Vlaamsche gezusters Loveling, wordt hier bij de gestorvene Fransche dichteres vereenigd gevonden. Vreugde van ouders en kinderen had zoo weinig beteekenis voor Fransche novellisten en poëten, dat Taine bij de behandeling van Dickens' vrouwen- en kinderfiguren met zekere scherpheid opmerkte, dat er in de Fransche letteren geene plaats voor kinderen was. Hoewel hier onrecht gedaan werd aan Victor Hugo, die reeds vóor 1840 zijn schoon gedicht:

„Lorsque l'enfant parait, le cercle de famille
Applaudit à grand cris"

geschreven had en die later den naam van zijne kleindochter Jeanne onsterfelijk maakte — hoewel ook Gustave Droz in Monsieur, Madame et Bébé en in Babo-

lain met talent Fransche kinderfiguren teekende, was het toch voor Louisa Siefert weggelegd op dit terrein hare schoonste lauweren te plukken.

Het huiselijk leven schonk met al zijn licht en bruin de liefelijkste dichtstof aan Louisa Siefert. Uit eene oude Protestantsche familie te Lyon geboren in 1845, mocht zij als kind in den harmonischen, ernstigen, huiselijken kring hare gelukkige jonkheid slijten. Zij bracht hare kinderjaren meestal door op een buitenverblijf harer ouders te Saint-Cyr, in de nabijheid van Lyon, en las er met het grootste genoegen de Amerikaansche verhalen van Fenimore Cooper, de Duizend-en-een-Nachtvertellingen, Homerus en de Evangeliën. Hare ouders, wier verstandige liefde haar leven tot één langen feestdag maakte op het fraaie buitengoed les Ormes Saint-Cyr, leidden haar op tot datgene, wat men ten platten lande in Frankrijk zeer eigenaardig „une femme d'intérieur" noemt.

Een afgesprongen huwelijk maakte haar dichteres. Even als onze uitstekende romandichteres, Betje Bekker, zocht zij uitkomst voor hare teleurstellingen in de kunst. Vijf jaren nadat haar bruidegom haar verliet, gaf zij haar eersten bundel: Rayons perdues (1868) uit. Bijna algemeen was de bijval. Herhaalde uitgaven binnen twee jaren staafden haar succes. De letterkundige critiek begroette haar als eene nieuwe star. Mannen van naam, als Sainte-Beuve, Victor Hugo, Victor de Laprade, Leconte de Lisle en François Coppée getuigden van haren triumf. De geheele verzameling van gedichten scheen de welluidende klacht van een jong, bloedend hart, 't welk vol liefde zich de schoonste illusiën had gevormd.

Buitengewoon fraai heeft zij hare hoop en hare vrees, als minnende, maar teleurgestelde jonkvrouw, uitgedrukt in het volgend sonnet, onder den titel:

Pourquoi?

„Pour la première fois, quittant votre air morose,
Vous m'avez, hier soir, donné le bras. Tandis
Que j'allais près de vous ainsi, comme jadis,
J'ai senti contre moi palpiter quelque chose.

„Mon visage soudain est devenu tout rose;
Vous m'avez demandé ce que j'avais, je dis
N'importe quoi... Mon Dieu! c'était mon paradis,
Dont la porte s'ouvrait, quand je la croyais close.

„J' écoutais, j' écoutais (hélas! le saviez-vous?)
Votre coeur, sous ma main, qui battait à grands coups,
Et je vous regardais, disant: Il ressuscite!

„Mais l'effroi s'abattit alors sur moi, plus vite
Qu'une pierre qui tombe en un lac... Oh, pourquoi
Ton coeur bat-il si fort, s'il ne bat pas pour moi?"

Iets geheel nieuws openbaarde zich in deze poëzie. Vurige, maar edele hartstocht spreekt uit de Rayons perdues. De Fransche erotische poëzie had nimmer zulke nobele melodiën gefluisterd. De even als Louisa Siefert vroeg gestorven Charles Asselineau schreef als voorrede tot den tweeden druk van haar eersten bundel te recht: „L'auteur des Rayons perdues est un poëte sincère et nous l'en félicitons, car cette sincérité est la marque d'une âme fière et loyale, de la chaleur du coeur et de l'innocence de l'esprit... On devine à la franchise de ses épanchements, l'influence d'une de ces fortes éducations, qui font l'âme pure et noble, sans l'affaiblir et sans l'enniaiser. Son poème est bien le poème de la femme et de la femme de dix-huit ans."

De jonge dichteres bleef aan hare roeping getrouw. Haar tweede bundel: L'Année républicaine (1869) bevatte twaalf gedichten naar aanleiding van de twaalf republikeinsche namen, door Romme in zijn kalender aan de maanden des jaars gegeven. Niet zoo gelukkig als in hare eerste verzen bleek de jonge auteur thans eenigszins duister en minder muzikaal in de versificatie, schoon zij in haar derden dichtbundel: Les Stoïques (1870) hare schade ruimschoots inhaalde. Behalven eene vierde verzameling gedichten: Comédies romanesques (1872), schreef zij een roman in proza Méline (1875), waarin men eene geïdealiseerde autobiographie meende te herkennen. Te midden van het vree-

selijke jaar 1871 stortte zij haar vaderlandsch gevoel uit in eenige wakkere gedichten: Saintes Colères — van verre Victor Hugo's epische breedheid uit zijn Année terrible navolgend.

Doch de kracht van haar talent kwam 't best uit bij de teekening van huiselijk geluk — als in Rayons Perdues. En hiervan kan een uitstekend voorbeeld worden gegeven in haar

Berceuse.

„C'est le matin, l'enfant, la paupière mi-close;
„Sur le sein maternel paisiblement repose.
„„ — Chut!" disait-elle avec un doux air inquiet,
„„Tout à l' heure il rêvait sans doute, il souriait
„„Même en dormant, et moi, quoique ce soit étrange
„„Et bien fou, n'est ce pas? j'imagine qu'un ange
„„A notre chérubin vient encore parler,
„„Lorsque nous le voyons rire ou se désoler,
„„Sans que nous comprenions ses larmes ou sa joie.
„„L'ange, ce grand mystère où la raison se noie,
„„Cette voix qui nous parle au nom du Seigneur Dieu,
„„La conscience enfin! lui conte peu à peu
„„Tout se qu'il faut, hélas! qu'il sache ou qu'il devine
„„Pour vivre. La jeune âme innocente et divine
„„Au mal se plaint et crie, au bien s'épanouit.
„„Quand nous intervenons l'ange s'évanouit,
„„L'enfant pleure... Oh! je vois à ton méchant sourire
„„Que tu doutes; eh bien les sages ont beau dire
„„Aux mères qu'un enfant n'est qu'un homme comme eux,
„„Nous autres qui plongeons dans l'avenir brumeux
„„Un regard plein d'effroi, d'espérance, de rève,
„„Nous, qui tremblons toujours que tout nous les enlève,
„„Vous, vois-tu, nous sentons l'invisible réseau
„„Le lien idéal qui rattache un berceau
„„Au paradis". Le père à toutes ces chimères,
„Répondit seulement — „o les mères! les mères!"
„Et, se penchant vers elle, ajoutait: — Bah, dis moi
„„Tout ce que tu voudras; mais l'ange ici, c'est toi!""

Louisa Siefert, die de droomen eener jonge moeder zoo schoon wist te verklaren in verzen, heeft twee jaren voor haar dood hare hand gereikt aan den heer Pène d' Asté, secretaris van Emilio Castelar, den beroemden leider der republikeinen in Spanje. De jonge doode laat talrijke vereerders en vrienden, maar meer nog: een onsterfe-

lijken naam in de geschiedenis der letterkundige kunst na. Haar vroeg afsterven schenkt een weemoedigen luister aan den arbeid, welken zij voltooide, gelijk gezegd is door Sainte-Beuve van kunstenaars, die jong overlijden: „Les uns meurent à la fleur de la jeunesse, au printemps des espérances, on leur rêvait tout un avenir de bonheur et de gloire et ils disparaissent. Leur image continue de nous sourire de loin à demi-voilée du haut d'un nuage."

JACOBUS JAN CREMER.

Jacobus Jan Cremer. — Zijne „Romantische werken." — De plaatselijke zeden-roman. — De Overbetuwsche novellendichter.

December 1877.

„Hei je 't neis uut 't darp al geheurd?" vroeg de daglooner Peter Janssen aan zijne vrouw, die bezig was om voor haar vermoeiden echtgenoot de avondpap op te zetten. „Hei je 't al geheurd, Net, hoe miseroabel gauw de weduwvrouw van Cloas Hermsen hoar man is noagestapt?"

„„Wàt zei je!" riep de huismoeder verbaasd, terwijl ze den aarden schotel met pap op tafel zette, „Is manke Heintje dood? Wel jong, jong, die twee hebben mekoar dan niet lang allinnig geloaten. Cloas is van de leinte gesturven en Heintje, — da's nou krek zes moanden loater! Jong, jong, 't is veur Wiege-Mie 'en heel ding; woar mot ze noa toe? ze het niks, geen spier; neejen en breien kan ze, moar da's alles, en ik geleuf niet dat ze 't nog al te best duut. — Nou, stil, blagen!" vervolgde vrouw Janssen, hare vier spruiten toesprekende, die

hunkerend de roggemeelpap zagen dampen: „moeder kan niet alles tegeliek! He'k nou ooit van m'en lêven! Ze zal zoo um de vieftig zin gewêst, en Wiege-Mie was met Sint-Jan achttien joaren in 't darp. — Loawwe erst bidden, Peter, de kienders drammen en sjonken, da'k m'n iegen woorden niet heuren kan!"

„Janssen nam het pijpje uit den mond, drukte de pet voor de oogen en vrouw Janssen gaf haar oudsten telg een duw, met een dreigenden wenk om de oogen dicht te doen.

„Men bad — Peter bad ernstig met een dankbaar hart; Willem, zijn buurman, had zulk heerlijk avondeten niet voor zijne vrouw en kinderen. Zijn gebed was reeds geëindigd, maar, toen hij over den rand van zijne pet de roode wangen van zijne goede vrouw en de kinderen beschouwde, toen deed hij de oogen weer dicht en zei nog eens: „Ik dank u, goede en groote God, amen!" "

Dùs luidt de aanhef van „Wiege-Mie", een der oudste en aantrekkelijkste Over-betuwsche verhalen van Jacobus Jan Cremer.

Deze novelle opent de rij der „Romantische Werken", waarvan onlangs de eerste aflevering verscheen [1]). Tegenover de boven aangehaalde regelen bevindt zich een portret van Cremer, eene photolithographie van uitstekende gelijkenis. Terwijl ik bij het lezen der eerste bladzijde van „Wiege-Mie" den auteur oplettend in het open en schrander gelaat staar, welt onwillekeurig, bij een glimlach van voldoening over het aardig Betuwsch genre-beeld, de vraag op, welk eene plaats zal Cremer in onze letterkunde bekleeden, als straks de compleete uitgave zijner „Romantische Werken" zal voltooid zijn en men vollediger en gemakkelijker dan te voren overzien kan, wat hij voor onze vaderlandsche letteren heeft gewrocht.

Het zal geene al te gewaagde veronderstelling zijn, dat de meeste beschaafde Nederlanders Cremer's Betuwsche novellen hebben gelezen, dat ze kennis maakten met

[1]) Bij den Heer P. van Santen, te Leiden.

zijne Fabriekskinderen, zijn Wouter Linge, zijne Anna Rooze of zijne Emma Berthold. Het ware uilen dragen naar Athene, zoo ik thans aanving inhoud en verdienste van Cremer's voornaamste en schoonste schepping opnieuw uiteen te zetten. Ik meen daarom te mogen vragen naar de plaats, die Cremer in de geschiedenis onzer litteratuur toekomt, nu de uitgave zijner verzamelde romantische werken ten juisten tijde werd ondernomen.

De roman en de novelle hebben gedurende de zeven-en-zeventig jaren onzer eeuw belangrijke letterkundige triumfen gevierd. De epische muze plooide zich dit modekleed met steeds klimmenden zwier om de schouderen. Onze tijd heeft bij al de jeremiaden over de zoogenoemde „stofvergoding" een ontzachlijk verbruik van romans opgeleverd. De kunstwerken der verbeeldingskracht oefenden steeds meer aantrekkingsvermogen, naarmate de victoriën van het intellect en der wetenschap luisterrijker werden. Franschen, Engelschen, Duitschers en Nederlanders bewierookten om strijd de vorsten der wetenschap, maar vergaten nimmer eene frissche lauwerkrans te strengelen voor hunne dichters. Men erkende de weldaden door scheppers van meesterlijke phantasiebeelden aan ons gemoed en onzen schoonheidszin bewezen, — men gaf toe, dat het schrijven van een goeden roman een bijna even verdienstelijk werk was als het bouwen van eene hechte spoorwegbrug.

In het oordeel over het goede en schoone in den roman dezer eeuw heerschte groote verscheidenheid naar de verschillende tijdvakken, die van 1795 tot 1877 verliepen. Sinds 1830 bracht de alom veldwinnende Romantiek opmerkelijke wijziging in den algemeenen smaak en in de critiek. Na de eerste helft der eeuw werd de taak van den romanschrijver steeds uitvoeriger. Men had de bruisende oppervlakkigheid van het eerste romantische tijdvak overwonnen — men kwam na „Sturm und Drang" tot „natuur en waarheid". De jongste dochter der romantische richting werd de realistische, die zich in de meeste opzichten bij het wijsgeerig karakter van onzen tijd kon aansluiten. Hoe hooger de eeuw in jaren klom, hoe meer de eischen toenamen aan den roman-

schrijver gesteld. Steeds werd het moeilijker het oor der luisterende schare te boeien. Velen wierpen zich op tot priesters in den kunsttempel, die nauwelijks bekwaam waren het stof uit zijne voorhoven weg te vagen. Enkelen bleven met aller toejuiching op de eereplaats aan het altaar en oogsten de dankbare hulde der offerende menigte.

Het geheim dier enkelen was niet moeilijk te doorgronden. Zij hadden den honger naar letterkundig kunstgenot bevredigd op de eigenaardige wijze onzer eeuw. De romanlezers vorderden meer en meer nieuwe en degelijke stof. De strijd van twee jonge harten, die over elken tegenstand tegen hunne vereeniging zegepralen, scheen somtijds niet belangrijk genoeg om voor de duizendste en nog eens duizendste reize te worden verteld; men wilde nieuwe toestanden, nieuwe drama's. Het best slaagden zij, die tot achtergrond voor hunne verhalen de nationale historie kozen. Sir Walter Scott, de maarschalk der groote romantische beweging, had vooral in de schildering van zijne Schotsche Hooglanden, gedurende elk tijdvak der geschiedenis, een luisterrijk voorbeeld gegeven.

Al wat licht verspreiden kon over het voorleden en heden eener natie, boezemde belangstelling in. Het nationale leven, niet alleen in algemeene trekken, maar in de weinig bekende bijzonderheden van zijn huiselijk en maatschappelijk verkeer boeide ieders aandacht. De eigenlijke historische roman van Sir Walter Scott werd zelfs weldra ondergeschikt geacht aan zijne uitsluitend Schotsche tafereelen. De algemeene waardeering stelde zijn „Heart of Mid-Lothian" hooger dan zijn „Ivanhoe." Wel werd de historische schildering van vervlogen tijdvakken nog met graagte gevolgd en verwierven kunstenaars als Alfred de Vigny, Charles Kingsley, Victor Hugo (met zijne Nôtre Dame de Paris en zijn Quatre-Vingt-Treize), Bulwer (met zijn Rienzi en Last Days of Pompeii), P. van Limburg Brouwer, Jacob van Lennep, Bosboom-Toussaint, Schimmel, Ebers, Hamerling, Scheffel algemeene lof, maar naast deze bevoorrechte priesters der epische muze, sloot zich eene andere afdeeling van miniatuurschilders aan.

De groote historische doeken werden wel met bewondering aanschouwd, maar ongevoelig openbaarde zich de voorkeur aan kleinere genre-stukken geschonken. Charles Dickens werd een der grootste letterkundige machten van onzen tijd, omdat hij den deftigen Londensche middenstand, Thackeray, Bulwer en Charles Lever, omdat zij de Engelsche en Iersche aristocratische en militaire kringen met ongewone kennis van zaken teekenden. Voor de Fransche provinciale, of uitsluitend Parijsche wereld traden Balzac, Georges Sand en Flaubert op, het Duitsche burgerlijke leven werd door Gustav Freytag, Otto Ludwig en Friedrich Spielhagen, de Nederlandsche gezellige samenleving door Hildebrand, Klikspaan, Van Koetsveld, H. de Veer, Elise van Calcar, Lindo, Gerard Keller en Joh. Gram geschilderd.

Voortdurend streefde men intusschen naar nieuwer, meer begrensde, minder algemeen bekende stof. De nationale zedenroman werd weldra de provinciale, eindelijk de plaatselijke zeden-roman, wier auteurs voor eene kleine landstreek, een enkele stad of een dorp zelfs als historische romanschrijvers optraden. In Duitschland oogstte Berthold Auerbach de schoonste lauweren met zijne dorpsschetsen uit het Zwabische leven, Immermann met zijne Westfaalsche tafereelen, eindelijk gunden deze beiden den schepter aan Fritz Reuter, den schepper der Voor-Pommersche en Mecklenburgsche dorpsgeschiedenissen. Deze specialiseering der stof kwam steeds meer in zwang, zoodat Moriz Jókai, de gevierde novellist van het Magyaarsche nationale leven, Jeremias Gotthelf de dichter der Zwitsersche boeren, Sacher Masoch de geschiedschrijver der Karpatische bergbevolking werd. Voor het Russische leven trad Ivan Tourgueneff, voor Elzas-Lotharingen Erckmann-Chatrian, voor de Vlaamsche dorpen, Hendrik Conscience en de gezusters Loveling op.

Niet het minst vloeide uit het jonge Amerika stof voor deze afdeeling der romantische litteratuur. Daar was het frissche natuurleven van nieuwe maatschappijen, de nog onbeschreven schoonheid van tropische planten- en bosschen-

weelde te waardeeren, daar vormde zich eene rij van novellen-dichters, die weldra blijvenden roem in de oude wereld zouden winnen. 't Eerst kwam Friedrich Gerstäcker, om weldra overtroffen te worden door zijn geheimzinnigen landsman Charles Sealsfield, die eigentlijk Karl Postl heette en sedert 1834 met zijne Trans-atlantische Reise-Skizzen een grooten naam won. Gerstäcker maakte den indruk van oppervlakkige grootspraak, Sealsfield schilderde de wording van een nieuwen staat, Texas, met onmiskenbare juistheid van waarneming en verblindend coloriet. Beiden stonden in nauwe betrekking tot Fennimore Cooper, die het eerst al de aantrekkelijke poëtische frischheid van de nieuwe wereld had geopenbaard. Ook Fransche dichters betraden het Amerikaansch terrein. Gabriel Ferry schilderde met opmerkelijk talent de Mexikaansche wildernissen, Xavier Marmier schonk eenige Egyptische en Noordsche natuurtafereelen, terwijl Jules Verne een ongehoorden bijval verwierf door de geheele stof der natuurwetenschap op handige wijze in romantischen vorm te gieten. Hoe aantrekkelijk ook, schijnt de laatste auteur zich toch aan het verwijt bloot te stellen 't welk alle didactische kunstgewrochten drukt: halfheid. De Amerikanen gingen op den ingeslagen weg voort. Wat Sealsfield voor Texas gedaan had, deed Bret Harte voor Californië, en Mark Twain voor Nevada. Beide jonge schrijvers trokken terstond de algemeene aandacht, omdat zij geheel onbekende typen van menschen, geheel onbekende zeden ten tooneele brachten.

Juist dit verlangen onzer eeuw naar het nieuwe, naar zedenschildering van verborgen of weinig bezochte plekjes uit de oude of nieuwe wereld, heeft den naam van de meeste der genoemde kunstenaars beroemd gemaakt. Ten onzent is de provinciale vertelling zonder grooten bijval het eerst beproefd door C. van Schaik, die het Drentsche dorpsleven poogde voor te stellen en later zelfs een West-Indischen roman schreef. Het onbetwistbaar meesterschap van Multatuli in zijn éénigen kolonialen roman, de onderhoudende Oostersche boeken van Van Hoëvell, Van Rees en Ritter stelden Van Schaik in de schaduw. Maar nog meer werd hij

overtroffen, toen Cremer zijne Over-betuwsche en Betuwsche schetsen begon te schrijven. Cremer werd voor Nederland in betrekking tot de Betuwe, wat Fritz Reuter voor Duitschland in betrekking tot Mecklenburg en Voor-Pommeren geworden is. Cremer neemt in de geschiedenis onzer letteren de plaats in dier talentvolle kunstenaars, welke elders eene bijzondere zijde van het volksleven het eerst hebben beschreven. Moriz Jókai deed voor het Magyaarsche landleven, Auerbach voor de Zwabische boeren, Jeremias Gotthelf voor de Zwitsersche, wat Cremer voor onze goedhartige, naïve Betuwers deed. En daarom bekleedt Cremer een geheel eigenaardige rang als Geldersch dorpsverteller onder het nu levend geslacht van letterkundige kunstenaars. Mocht men willen aanmerken, dat Cremer zich bijzonder op het vak van miniatuur-schildering heeft toegelegd in afwijking van de breede epische manier door Reuter en Auerbach gevolgd, dan stem ik dit gaarne toe,. onder voorwaarde, dat men tevens erkenne, hoe beider wijze van opvatting en schildering hare talentvolle aantrekkelijkheid bezit, hoe Cremer daarom aanspraak heeft op de dankbaarheid van het geheele Nederlandsche volk.

OUDE ROMANS VAN CD. BUSKEN HUET.

Oude Romans van Cd. Busken Huet. — Paul en Virginie. — Atala. — René. — Werther. — Corinne.

Naarmate men meer over oude romans pleegt te spreken, naar diezelfde maat schijnt men ze minder te lezen. Voor zulke letterkundige grootsprekers is het boek van Cd. Busken Huet eene goudmijn, als ze 't maar lezen. Doch ook voor dezulken, die hunne jongelingsjaren niet zagen heengaan zonder Paul en Virginie, zonder Atala en René te hebben genoten, — ook voor dezen is de lectuur van Huet's Oude Romans een bron van genot.

Naar aanleiding van Paul en Virginie ontvangen wij eene schets over Bernardin de Saint-Pierre's leven, bij de Atala treffen wij Chateaubriand zelven aan, zooals hij zich schilderde in de Mémoires d' outre-tombe. Van den laatste maakt de auteur met meer onderscheiding gewag, dan door een dankbaar leerling van Sainte-Beuve scheen te kunnen geschieden. Voor vijf en twintig jaren had deze koning der Fransche critiek op „de tallooze tegenstrijdigheden in Chateaubriand's letterkundige nalatenschap" gewezen. „En gelijk het in zulke gevallen pleegt te gaan," — schrijft Huet met verwonderlijke juistheid, — „men zag de waardeering over het hoofd, om alleen op de acte van beschuldiging te letten." De lezers der „Litterarische Fantasiën" en der „Nederlandsche Belletrie" mogen zelven beslissen, voor hoever zij hierin met hunnen gids zijn meêgegaan.

Juist daarom achten wij „Oude Romans" zulk een voortreffelijk geschrift, wijl de waardeering geen enkel oogenblik door bitse persoonlijkheden wordt ontwijd. Atala en René worden vernuftig ontleed en smaakvol vergeleken met Paul en Virginie en met Werther. De novelle van Bernardin de Saint-Pierre schenkt eene idylle, waarin de onschuld

van twee kinderen wordt geteekend, de roman van Chateaubriand schetst de onschuld van twee volwassenen. Bij beiden wordt de achtergrond door een heerlijk tropisch landschap gevormd. Dit zelfde is alleen toevallig in René opgenomen, daar het lijden van dezen Franschen Werther met Amerika niets te maken heeft. De melancholie en wereldsmart van René wordt verklaard door de „vervaarlijke ingenomenheid van den lijder met zich zelven." Hierbij mochten tevens eenigszins in aanmerking genomen worden de historische invloeden, die op de Werthers, de Renées, de Manfreds, de Adolphes, de Ferdinands en de Constantiaas hebben gewerkt. Het geheele revolutionnaire tijdvak 1789—1815 was rijk aan de heftigste gemoedsbeweging. De ontevredenheid was de algemeene karaktertrek der aankomende jongelingsschap. Maatschappelijke en staatkundige ellenden konden veel bijbrengen, om dien trek te verklaren. Zelfmoorden, als van den jongen Jerusalem, (1772) en van Heinrich von Kleist (1811), zelfvernietiging door matelooze droefheid als bij Novalis (1801) — minder bekend onder den naam van Friedrich von Hardenberg — behoorden tot de gewone verschijnselen.

Werther en René stammen uit dit geslacht van hulpelooze zelfkwellers, ook door Feith, hoewel zonder wezentlijk talent, in zijne Julia (1783) en in zijn Ferdinand en Constantia (1785) ten tooneele gevoerd. Een tweede club van lijders, gebukt onder het juk der wereldsmart, treedt met Adolphe van Benjamin Constant (1816) op. Het personeel van Lord Byron in het tijdvak (1810—1824) behoort er toe, terwijl weldra Lamartine's Jocelyn en Victor Hugo's Quasimodo het leger der vertwijfelden komen uitbreiden. Dit tweede geslacht van ongelukkigen is van geheel ander maaksel dan het eerste. De sentimenteele dweperij van de eersten verloopt in de romantieke razernij van de volgenden. Na de Restauratie (1815) openbaart zich in de litteratuur de reactie tegen den loop der gebeurtenissen — men had in zijne jonkheid het bruischend lied der Revolutie gehoord, men wilde zich niet nederleggen bij de stelselmatige en geweldige herstelling van al het oude.

De Werthers en de Ferdinands dragen de moedeloosheid en de wanhoop der jonkheid vóór de Revolutie met zich om, René vormt den overgang, terwijl de Adolphes en de Manfreds de teleurstellingen der Restauratie op muziek zetten. Onder deze voorwaarde kan men zich met Huet's karakterschets vereenigen. Zeer juist merkt hij op; — „daar „koelheid koelheid baart, komen de René's en de Werther's, „door de wereld teruggestooten, er als van zelven toe, haar „wederkeerig met minachting te bejegenen. Misdeeld van „scheppingsvermogen, blijft hunne eenzaamheid onbevolkt; „misdeeld van maatschappelijken zin, vermogen zij niets op „de maatschappij. Van daar dat teren op eigen aandoeningen „en op de studie daarvan; dat gevoel van miskend te worden, „van misplaatst te zijn; dat aanhouden bij het heelal om eene „bevrediging, die het heelal zelf niet zou kunnen schenken. „Het behoort namelijk tot het wezen zelf der Werther's en „der René's onverzadelijk te zijn. Zij zouden hun karakter „verliezen van het oogenblik af, dat eenig ding ter wereld „in staat bleek hunne begeerten te stillen."

Reeds bij de behandeling van Goethe's Werther trof de keurigheid der historische verklaring; naar aanleiding van Atala en René is eene biografie in omtrek van Chateaubriand gegeven, die eene hoogst aantrekkelijke en leerrijke bladzijde van het tweede deel vormt. Meesterlijk zijn weder eenige fragmenten uit de Mémoires d'outre-tombe gekozen en vertolkt. Als smaakvol vertaler heeft Busken Huet met dit boek zich een geheel nieuwen lauwer gevlochten. Episoden uit de „Nouvelle Héloïse," plaatsen uit Werther, uit Atala, uit René, het geheele slot der Delphine, een fragment uit de Corinne, den geheelen roman Adolphe, heeft Huet in het aangenaamste en geestigste Nederlandsch overgebracht — aangenamer en geestiger naarmate de industriëele vertolkers van beroep ons op een armoedig stijltje onthaald hebben, 't welk verre van verkwikkelijk is.

Omtrent Chateaubriand's verdiensten als advocaat van het Christendom, heeft Busken Huet een allergeestigst woord geschreven, toen hij nopens den auteur van het Génie

du Christianisme zeide: „Ware hij voor schilder opgeleid, hij zou een kerkelijk decoratieschilder zijn geworden, „sedert er een schrijver uit hem groeide, decoreerde hij het „Christendom met de pen.”

Het meest echter is het oordeel te roemen, 't welk met verwonderlijke scherpzinnigheid steeds het schoonste en het allerschoonste in de behandelde kunstwerken weet te onderscheiden. Zoo vinden wij bij Huet natuurlijk de heerlijke bladzijde uit de René, die aldus aanheft: „Vaak heb ik op „Zon- en feestdagen het groote bosch doorkruisend, de verre „kerkklokstonen vernomen, die den landman tempelwaarts „roepen. Tegen den stam van een olm geleund, ving ik met „ingehouden adem de heilige klanken op. Elke metalen galm „voerde mijn onbedorven hart een stroom van landelijke on„schuld toe, van rust en eenzaamheid, van godsdienstzegen, „van zacht weemoedige herinneringen uit de eerste kinder„jaren. O, wiens gemoed is zoo wanschapen, dat het niet „trilt, wanneer hij de klok zijner geboorteplaats hoort ruischen; „haar, die bij zijne wieg van vreugde gezongen, hem welkom „in het leven toegeroepen, zijn eersten harteklop begeleid, „heinde en ver in den omtrek de heilige blijdschap van zijnen „vader, de nog onuitsprekelijker vreugde zijner moeder ver„kondigd heeft! Alles, alles is begrepen in de zoete heuge„nissen, door het ruischen der geboorteklok opgewekt: wijsheid, „vroomheid, teederheid, de wieg en het graf, het heden en „de toekomst.”

Men leze het geheele stuk in de meesterlijke vertolking en oordeele, of Lamartine juist zag, toen hij den auteur van René „une grande sensibilité littéraire” noemde.

In de beoordeeling van Madame de Stael's Delphine en Corinne heeft Huet op zeer karakteristieke wijze eene lans gebroken voor de auteur, die men, naar aanleiding van het slot der Delphine, beschuldigde van den zelfmoord te hebben verheerlijkt. „Met de zuiverste bedoelingen” — schrijft de vader van Lidewijde — „worden er van tijd tot tijd boeken geschreven, die op een kleiner of grooter gedeelte van het publiek den indruk maken het zedelijk gevoel te ver-

zwakken of aan te randen. Dat misverstand is niet weg te redeneeren en kan alleen door den tijd uitslijten."

Zoo dit woord met volkomen recht op Lidewijde kan toegepast worden, zoo men in 1868 met zonderlinge heftigheid tegen Lidewijde opkwam als een zedeloos boek, zonder in het minst zelfs recht te doen aan den ongeëvenaarden, schoonen stijl, zoo dus ongeveer tien jaren later den schrijver een billijker vonnis zal toekomen — kan tevens blijken hoe juist de auteur in zijne voorrede tot Lidewijde het onderscheid van „nut stichten" en „dadelijk nut stichten" in het oog deed vallen.

Voor het overige is de waardeering van Madame de Stael geestrijk en scherp afgemeten. Corinne krijgt hare beteekenis ook voor onzen tijd, omdat zij „de wegbereidster en de profetes onzer vrouwelijke emancipatie is geweest." Als de dames, die voor de „emancipatie" ijveren, deze bladzijde lezen, zullen zij haar hart vasthouden. Huet zegt van Corinne: „Hier is geen oude vrijster, die voor haar en de haren het „kiesrecht vraagt en candidaten wil kunnen stellen voor een „parlement; geen academieburger in vrouwenkleederen, die „in de rechten wil kunnen studeeren om advocaat, in de „medicijnen, om dokter of apotheker te worden; geen brood„schrijfster, die zou wenschen, dat het vertalen van romans „een monopolie werd voor meisjes zonder ondergoed en zonder „speldegeld...."

O, als Mejuffrouw Mina Krüseman in de Oost deze bladzijde onder hare nog altijd schoone oogen krijgt, dan vrees ik, dat te Parijs ook bij den heer Huet de speelman van het dak zal raken!

Ten slotte verwondert het mij, dat een uitmuntend kunstgewrocht in de rij dezer „Oude Romans" ontbreekt — Manon Lescaut van den abt Prévost (1697—1763). Dit boek is toch niet verouderd? Of is Busken Huet het niet eens met Jules Janin, die wegliep met de Manon. „Il faut le dire," — schrijft Janin — „Manon Lescaut a été le type original de deux chefs d'oeuvre qui sauveront de l'oubli la littérature de notre époque: Paul et Virginie et Atala.

Virginie qu'est ce autre chose que Atala chrétienne? C'est pourtant l'abbé Prévost, qui a découvert le premier ces poétiques déserts, où s'accomplissent ces trois drames: Manon Lescaut, Paul et Virginie, Atala."

OVERGANG TOT 1878.

Overgang tot 1878. — Onze Koningin. — De doodenlijst.

Januari 1878.

Het drukkende jaar 1877 is voorbij — met zijne eenige verdienste, dat het beter eindigde, dan het begon. Evenwel, het is hier nog geenszins: „all is well, that ends well." Er zijn er — gelukkig de meerderheid van ons volk — die zich verheugen, dat het liberale ledental in onze Tweede Kamer is versterkt bij de periodieke verkiezingen; die zich verblijden over het nieuwe ministerie Kappeyne van de Coppello, over de voorspoedige beraadslagingen in de beide Kamers gedurende de korte wintercampanje van 1877, maar er zijn er ook, die hun hart vasthouden over den staat onzer Rijksfinantiën en die niet ophouden sombere voorspellingen te doen hooren omtrent onzen overkostbaren oorlog met de taaie volkstammen van Noord-Sumatra.

Welke overdrijving hier aan beide zijden moge in 't oog springen, omtrent éene zaak zal in Nederland wel geen verschil van gevoelen zijn — het jaar 1877 zal altijd het weemoedig sterfjaar onzer in elk opzicht achtingswaardige koningin Sophia van Wurtemberg blijven. De geschiedenis van ons volk bewaart de eervolle herinnering aan hare edelmoedigheid en haren kunstzin, gelijk eenmaal onze jaarboeken de namen

van Charlotte de Bourbon, Louise de Coligny, Amalia van Solms, Maria van Engeland, Anna Carolina van Hannover, Wilhelmina van Pruisen en Anna Paulowna van Rusland bewaarden om de uitstekende eigenschappen, waardoor deze nobele vorstinnen als echtgenooten en moeders hebben geschitterd. De groote krijgers uit het Oranjehuis hebben glansrijke lauwerkranzen om het wapenschild van den Zwijger gewonden, de groote vorstinnen, die Sophia van Wurtemberg voorafgingen, versierden het met festoenen van rozen — onze laatste diepbetreurde koningin behoefde in goeden smaak daarbij voor niemand harer voorgangsters onder te doen.

Heeft Nederland zich niets te verwijten, als het zich gaat meten met het Buitenland in de waardeering eener vorstin, waarvan de Franschen erkenden, dat zij „la dernière grande Princesse" was? Na haar dood heeft het niet aan eerbiedige hulde, zoowel in proza als in poëzie, ontbroken, en mocht men mij willen raadplegen, wie de kroon verdient in dit opzicht, ik zou het proza in de Gids van Prof. Quack, en de poëzie van De Rop in Nederland, noemen, ware het niet, dat nu onlangs door Prof. Alberdingk Thijm, in de Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken (1878), eenige uitstekende bladzijden aan de „Gedachtenis eener doorluchtige Doode" waren gewijd, die met toestemming van den geestigen proza-schrijver en den kunstrijken dichter zooeven genoemd, zeer zeker den palm der overwinning behooren weg te dragen.

Reeds in 1858, toen onzer koningin zooveel lof in Frankrijk werd toegezwaaid, bleef de dichter Alberdingk Thijm niet achter en schreef hij:

„Daar komt ze", stormt de tijding, en Duitschlands eêlste bloem
Straalt in het Hof des Keizers met Koninginnenroem,
De schoone blonde Roze, wier fijn en smetloos blad
De gloed van 't gouden harte doorwaâmd, dooraderd had.....
En 't woord van teedren eerbied en van bewondring saâm
Versmolt op Frankrijks lippen met Neêrlands schoonsten naam.
De Wuftheid stond verlegen, de Geestigheid hield feest;
De Smaak bracht geurgen wierook aan Schoonheid, Deugd en Geest.
Wat zong de kleine vogel, in 't wuivend Haagsche Bosch,
Toen Holland stond te fluistren met diepen schaamteblos?

Wat zong de kleine vogel, toen in heur hof en laan
SOPHIA herwaarts keerde van Frankrijks loverbaan?
„Strooi, Holland, vrij uw bloemen thans voor hare voeten uit —
„In hulde- en eerebieden is Frankrijk u vooruit;
„Gij zijt te kort gebleven in liefde en eere-lied:
„Europa's keurvorstinne begreept.... verdient gij niet!" [1])

Mocht mij eene bedenking vergund zijn, ik zou willen opmerken, dat de hulde van een Napoleon III en van zijn hof altijd beneden de waarde van onze doorluchtige doode moest blijven — maar dit terzijde geschoven, zoo meen ik toch, dat de dichterlijke lauwerkrans door Alberdingk Thijm reeds in 1858 voor onze Koningin gevlochten, nog frischheid te over bezit, om op haar graf te worden neergelegd.

Het drukkende jaar 1877 was bovenal drukkend voor het arme Frankrijk. Acht maanden lang zuchtte men onder de Broglie en de Fourtou — twee politieke onruststokers, die in het nieuwe jaar zich stomp zullen denken om de verpletterende uitkomst der parlementaire enquête nopens hun regeeringsbeleid bij de ontbinding der Kamer en de leiding der verkiezingen zoo goed mogelijk weg te cijferen. Ware dit maar het eenige kwaad, dat zij te herstellen hadden! De verliezen, de achteruitgang in stoffelijk opzicht, de kwijnende staat van handel en nijverheid kunnen door deze handige rekenmeesters nimmer worden weggecijferd! Wat zouden zij Frankrijk hebben kunnen aanbieden, als men hen aan 't woord hadde gelaten — de verwelkte leliën van een voorbijgegaan vorstengeslacht, de keizerlijke viooltjes met het bloed van December en van Sedan bespat, eindelijk den Figaro, als journal officiel.....

Te midden der verwarring en van de angstige onzekerheid stierf Thiers, de hoop van Frankrijk. Met bewonderenswaardige kalmte en stillen eerbied vergezelde Parijs het lijk van den grooten staatsburger naar zijn graf op Père Lachaise. Zoo dikwijls reeds had de eene of andere plechtige ter-aarde-bestelling binnen Parijs tot rustverstoring aanleiding

---

[1]) Aangehaald door den dichter in den Volks-Almanak voor Ned. Katholieken, 1878, bladz, XXII en XXIII.

gegeven — de uitvaart van Louis Adolphe Thiers staafde, dat de hoofdstad groote vorderingen gemaakt had in politieke zelfwaardeering. Parijs eerbiedigde niet alleen den grooten doode, maar ook zich zelf.

Nog drukkender klonk het krijgsgerucht uit het Oosten met een verhaal van gruwelen zoo wreed, alsof de wereldgeschiedenis drie eeuwen hadde stilgestaan en geene menschelijkheid zelfs in den oorlog de schoonste vrucht ware van de beschaving onzer dagen! En te midden van al die bittere ellende, van die duizenden en tienduizenden in 1877 gevallen onder het staatkundig beleid van twee alleenheerschers — tenzij men aan een constitutioneel Turkije de eer eener ernstige opvatting wil bewijzen — te midden van al dat bloed en al die tranen geen enkele groote gedachte, geen enkele groote persoonlijkheid, die een oogenblik verademing geeft van al dien gruwzamen menschenmoord. Er wordt gestreden voor het behoud van den bedreigden vaderlandschen bodem — luidt het, alsof de Mongoolsch-Semitische stammen van West-Azië ooit voor zonen van den blauwen Donau kunnen versleten worden. Er wordt gestreden om het goed recht der verdrukte Christenbevolkingen, luidt het andermaal — maar de haat van geloof tegen geloof, de stelselmatige plechtigheid, waarmeê de belijders van het kruis de voorstanders der halve maan afmaken en vice-versa, boezemt louter weerzin en walging in.

Was het vervlogen jaar dus drukkend buiten ons vaderland, daar binnen mocht nog veel goeds worden gewaardeerd. Amsterdam heeft reden met blijdschap op 1877 terug te zien. Het Noordzee-kanaal is niet alleen reeds een jaar lang eene heuchelijke werkelijkheid, het Noordzee-kanaal beantwoordt aan de gunstige verwachtingen — de toekomst schijnt voor onze neringrijke hoofdstad niet meer in sombere nevelen gehuld. Amsterdam heeft daarenboven zijne nieuwe universiteit plechtig geopend en van heinde en ver, gelijk voor bijna twee en een halve eeuw, de mannen van wetenschap geroepen, die aan zijne Doorluchtige Schole de academische jongelingschap zullen aanvoeren in den strijd der geesten, voor het Goede, voor het Ware, voor het Schoone!

De residentie heeft eene boschcrisis doorleefd in 1877, maar herademde, toen de bijl, die aan de wortels der eiken en beuken lag, nog tijdig werd teruggenomen. Men heeft er den vorigen Minister een verwijt van gemaakt, dat hij met zooveel ijver voor rijwegen in het Haagsche Bosch wilde zorgen, maar men gunne dienzelfden Minister dan ook den lof, dat hij met meer geluk een weg gebaand heeft in de wildernis van onze pasmunt en ons voor goed verlost heeft van de Belgische knappers.

De onverbiddelijke dood eischte in 1877, naast onze koningin, nog talrijke offers, die letteren en wetenschap, kerk en staat hebben doen treuren. Op letterkundig gebied denken wij allereerst aan den beminnelijken ouden heer Smits, aan den onvermoeiden Dr. A. de Jager, aan den koning der Revue des deux Mondes, aan François Buloz, aan Fernan Caballero (Cecilia Bohl), de koningin van den Spaanschen roman. Nog zoo vele anderen vallen er te vermelden: in Duitschland: Mosenthal, die voor het Duitsch en Nederlandsch tooneel Debora schreef; en Hackländer, die een paar dozijn middelmatige romans naliet; in Frankrijk: de dichter Autran en de dichteres Louisa Siefert, wier liefelijk en beminnelijk gemoed ons de weelde van het rustige huiselijke leven teekende; daarenboven Daniel Stern, de welbekende madame d'Agoult, die onze geschiedenis der 16de eeuw heeft beoefend, doch niet met het talent van den dichterlijk gestemden John Lothrop Motley, die even als zijne Haagsche gastvrouw Koningin Sophia van Wurtemberg in 1877 overleed. In Engeland verloren de letteren bovendien nog Samuel Warren, die met zijn Ten thousand a Year een naam maakte en Julia Kavanagh, die door opeenstapeling van gelijksoortige verhalen er bijna een verbeurde.

De aanvang van 1878 schonk mij tien minuten pauze, om eén blik in het naast verleden te werpen. En nu begint de voorstelling weder. De drie plechtige slagen hebben geklonken, de scherm gaat op — ik hoop, dat de toeschouwers tevreden zullen zijn over het nieuwe drama!

HENRY HAVARD.

Henry Havard. — Zijne verdiensten ten opzichte van Nederland. — Zijne Delftsche porselein-studie.

Binnen weinige dagen vertrekt Henry Havard. Na zeven jaren in ons midden gewoond te hebben (1871 – 1878), vestigt hij zich weder voor goed onder zijne landgenooten.

Of het der moeite waard is daarop te wijzen?

Vergun mij de wedervraag: Is het der moeite waard iets voor de eer van Nederland te doen?

Nederland en de Nederlanders zijn ontelbare malen door dom, buitenlandsch vooroordeel gehoond. Karl Gützkow, de welbekende auteur van den opgewonden roman: Die Ritter vom Geist (1850), heeft nog geen vijf jaren geleden het verhaal zijner reis door Nederland uitgegeven, 't welk van 't begin tot het einde eene groote drukfout schijnt. Ik behoef niet te herhalen wat ieder voor den geest zweeft: Schultze und Müller hebben zich voor vier jaar (1874) veroorloofd een vloed van filisterachtige grappen over Nederland uit te storten, maar men vergete niet, dat een Duitscher, die in ons midden woont, Dr. Sicherer, in zijne Plaudereien über Holland ons volkomen recht deed wedervaren. Het is onnoodig te herinneren wat velen met dankbaarheid zullen overwegen: Alphonse Esquiros, Thoré (W. Burger), Maxime du Camp, Daniel Stern, Edmondo de Amicis, Frederic Spencer Bird hebben in het buitenland de waarheid gezegd over Nederland – onbevooroordeelde en degelijke karakters in den vreemde zullen zich aan verdachtmakingen niet storen.

Henry Havard heeft zich gedurende bijna zeven jaren uitsluitend aan de studie van ons vaderland gewijd en acht grootere of kleinere werken voltooid, waarvan er zeven over Nederland handelen. Mevrouw de Stael verklaarde ondanks

hare ingenomenheid met Duitschland, dat den Duitschers het talent onthouden was, om aangename en leesbare boeken te maken, maar de pen moet nog versneden worden, die schrijven zal, dat de Franschen hun privilege verloren hebben van de fraaiste en onderhoudendste boeken der wereld uit te geven. Fraai en onderhoudend, dit mag met volle recht op den arbeid van Henry Havard worden toegepast. Leg de volledige verzameling zijner in Nederland bewerkte boeken voor u — begin met:

„Les Merveilles de l'art hollandais" (1872) — voorts:

„Objets d'art et de curiosité, tirés des grandes collections hollandaises" — (1873) —

„Les quatres derniers Siècles" — (zonder jaartal) —

„Les villes mortes du Zuiderzee" — (1874) —

„Les Frontières menacées" — (1875) —

„Catalogue de la collection van Romondt" — (1876) —

„Amsterdam et Vénise" — (1876) —

„Catalogue des faiences de Delft, composant la collection John F. Loudon — (1877) — en eindelijk:

„Histoire de la Faience de Delft" — (1878).

Zie deze boeken een oogenblik oplettend aan en in — het zou mij verwonderen zoo ge niet een woord van warmen lof ten beste wildet geven, al ware het louter voor de schitterende uitvoering, den druk, de cieraden, de houtsneden, de etsen, de gekleurde lithographieën en de fac-similees. Doch ge zoudt kunnen meenen, dat de eer van dit alles toekomt aan de uitgevers — waaronder men met voldoening de Nederlanders Thieme, Schalekamp en Van Bakkenes zal ontdekken — en ik zou dan met de feiten aantoonen, dat, hoe uitstekend eene uitgeversfirma als E. Plon & Cie, te Parijs hare taak begrijpt, toch aan den auteur de eer toekomt van zelf te hebben geteekend, gezocht, gewroet en gevonden, wat het meest zijne boeken tot sieraad strekt.

Een oogenblik vraag ik de aandacht voor het laatst verschenen werk: „Histoire de la Faience de Delft". Vijf-en-twintig groote platen, meerendeels in wonderschoonen

kleurendruk, ruim vierhonderd houtsneden maken dit boek tot een der fraaiste plaatwerken, die in de laatste tien jaren te Parijs het licht zagen. De pracht is zoo groot, dat het somtijds raadselachtig schijnt, hoe uitgevers eene zoo weelderige onderneming hebben aangedurfd. De kloeke auteur heeft onze verbazing vooruit begrepen. Hij heeft bij de exemplaren, die in Nederlandsche handen kunnen vallen een afzonderlijk woord gevoegd in onze taal. Laat mij het nogmaals herhalen. De schrijver spreekt tot den heer J. Stemberg te 's Hage.

„Na een zevenjarig verblijf in Nederland ga ik uw land verlaten; verlaten om er niet meer terug te keeren. En alvorens naar Frankrijk te vertrekken, heb ik een bewijs mijner innige gehechtheid aan uw vaderland willen geven.

„Begrijpt ge mij nu? of nog niet? Dan zal ik mij duidelijker verklaren:

„Na de verschijning van dit boek zullen wellicht velen uwer bezadigde en voorzichtige landgenooten denken even als gij. Zij zullen, ziende, dat er aan de uitgaaf geen kosten gespaard werden, zich daarover verwonderen en schrijver en uitgevers beklagen. Den eerste om zijn, in hunne oogen, nutteloozen arbeid; de laatsten om hunne roekeloosheid. Beiden zullen ze wellicht voor dwazen uitmaken.

„Dat zal de indruk van het eerste oogenblik zijn, maar weldra zullen ze tot andere gedachten komen.

„De slotsom zal zijn, dat ze zullen zeggen: maar die auteur en die uitgevers zijn ons volstrekt niet vreemd. Wij kennen ze reeds door hunne vroegere werken, en zonder hunne vaste overtuiging van daarmede een goede daad te verrichten, zouden zij die uitgaaf nooit begonnen zijn. Die „plateelbakkers", wier geschiedenis ons in dit boek beschreven wordt, moeten verdienstelijke mannen geweest zijn, anders zou de geheele wereld niet zooveel belang in hunne kunst hebben gesteld; hun arbeid was zeker niet zonder verdienste, anders zou men die niet met goud betalen."

Hoogst eigenaardig noemt Havard onze „voorzichtige en bezadigde landgenooten." Ik weet het niet, ik hoop beter, maar het zou mij niet verwonderen, dat hij oorzaak gevonden had die beide bijvoeglijke naamwoorden te kiezen. Voorzich-

tigheid en bezadigdheid zijn soms eeretitels; maar, waar ze ontaarden tot bekrompenheid en gevoelloosheid, brengen ze onzer natie geene vrienden aan.

Havard's Historie van het Delftsch aardewerk is een arbeid van langdurige en geduldige nasporing. Tien jaren lang heeft de auteur in de verzameling der liefhebbers gesnuffeld, vooral in het buitenland heeft hij de fraaiste specimina der plateelbakkers ontdekt. Te Delft zelf heeft hij ten slotte de historische ontwikkeling der porselein-bakkerij met vrucht nagespoord. Als uitkomst van zijn onderzoek heeft hij de historische wording van de Delftsche aardewerknijverheid beschreven, heeft hij meer dan zevenhonderd porseleinbakkersnamen met korte bijzonderheden uit hun leven aan zijn arbeid toegevoegd. Om tot dit resultaat te geraken, heeft Henry Havard een reuzenwerk verricht. Hij heeft in de eerste plaats onderzocht de Meestersboeken van de Sint-Lucasgilde, twee registers in manuscript ter koninklijke bibliotheek te Den Haag; vervolgens: de Naamen der meesters Plateelbackers beneevens derselver Plateelbackeryen en haare woonplaatsen (1759) en de Mercken van mrs. Plateelbackers binnen Delft (1764), bewaard in het Stedelijk Archief van Delft; eindelijk heeft hij de honderd-vijf-en-zestig deelen, die de registers vormen van den Burgerlijken Stand van 1575 tot 1808 te Delft nageslagen. Om licht te verspreiden over de fabrieken, heeft hij het Register van 't haertsteedegelt en den Legger van de Verpondingen geraadpleegd. 't Meest van al is zeker den moed te bewonderen, waarmeê de 165 deelen Burgerlijke Stand, zijnde: Doopboeken, Trouwboeken, Huwelijksleggers en Doodboeken, zijn nagesnuffeld. De chronologische lijst der plateelbakkers bevat tal van ontdekkingen en nieuwe bijzonderheden, waarvan de eer der vinding aan Henry Havard toekomt.

De geschiedenis van de Delftsche porselein-industrie is eene zeer belangrijke bladzijde voor onze volkshistorie, maar niemand onzer landgenooten had tot nog toe den moed en het geduld ze te schrijven. Havard begint met 1584 en wijst

op Herman Pietersz van Haarlem, die in 1600 plateelbakker was en van Hendryck Johansz „pottaertvercooper" zijn gemengd leem kocht. Van de gebrekkige producten der eerste meesters, waarbij zelfs een Fransch aardewerkmaker Franchoijs du Boizsjoly voorkomt, ontvangt de lezer het helderst denkbeeld door de buitengewoon schoone houtsneden, die den tekst vergezellen, die zelfs bij de hoofdletters, bij begin en einde der hoofdstukken, als culs-de-lampe allergeestigst zijn aangebracht. Havard stelt het midden der zeventiende eeuw, als het tijdvak, waarin de kunstnijverheid der Delftsche plateelbakkers eene merkwaardige ontwikkeling verkreeg. De plateelschilders toonen zich waarachtige kunstenaars. Schilders van naam sluiten zich aan bij de groote porseleinfabrieken. Zekere Abraham de Kooge, die van 1632 tot 1677 binnen Delft werkte, was eerst als schilder ingeschreven bij de Gilde van Sint-Lucas en werd in 1666 plateelbakker. Zijn tijdgenoot Aelbregt de Keizer begint het Japansch porselijn op verwonderlijk handige wijze na te bootsen. Tot aan het begin der achttiende eeuw duurt de bloei der Delftsche porseleinfabrieken. Hare producten blijven weelde-artikelen en worden om de hooge prijzen alleen door de patricische familiën gekocht. Zeer juist merkt Havard op, dat de schilderijen van Pieter de Hooch, van Nicolaas Maas en van Jan Steen in binnenkamer, keuken of kroeg, weinig porseleinen schotels als ornament hebben voorgesteld. Maar sinds 1700 daalt de prijs der Delftsche producten door vermeerdering van aanbod en door grooteren omzet. De kunstwaarde vermindert, de belangrijkheid der industrie gaat in stoffelijken zin evenzeer vooruit, als zij in artistieken zin afneemt. Bij het begin van deze eeuw gaat de oud-vaderlandsche porselein-industrie door mededinging van het goedkoope Engelsche aardewerk voor goed ten gronde.

Met de uiterste helderheid, in den aangenaamsten stijl, die reeds zoo dikwijls gebleken was in vroegere werken, geeft Henry Havard ook deze laatste zijner aan Nederland gewijde studiën. Mij dunkt, de stad Delft heeft reden, om dezen vreemdeling dankbaar te zijn — in geheel de Franschlezende wereld wordt haar naam op nieuw beroemd. Heeft men onzen

vertrekkenden vriend reeds het brevret van eereburger uit Delft gezonden? Zoo niet, dan.... maar wat bekommert zich Henry Havard om een diploma van eereburgerschap eener Nederlandsche stad — hij is eereburger der geheele Europeesche intellectueele wereld, hij heeft er zich zelven het brevet van uitgereikt door zijne uitstekende boeken in Nederland voltooid.

FRANS DE CORT.

Frans de Cort. — Zijn onverwacht verscheiden. — Zijn frissche verzen. — Zijne vertolking van Burns.

Februari 1878.

Het is bijna ongelooflijk — toch is het maar al te waar — Frans de Cort is plotseling overleden. Een bitter noodlot vervolgt de Zuid-Nederlandsche letteren; eerst stierf Mr. Anton Bergmann, toen Rosalie Loveling, nu weder Frans de Cort: eene trits van jonge, veelbelovende, dichterlijke geesten, die nog zooveel schoons aan hun vaderland hadden kunnen schenken!

Frans de Cort was nauwelijks drie-en-veertig jaar, het beeld van levenslust en vroolijkheid, de ziel van zijn gezin, de vreugde van elken vriendenkring waarin hij binnentrad, daarenboven een der liefelijkste dichters van het jonge Vlaanderen. Wie hem had leeren kennen, hechtte zich aan hem. Er was in al zijn doen en laten eene openheid, eene rondheid, eene flinkheid, die weldadig stemde en ieders hart veroverde. Hij bezat iets bijzonder aangenaams en innemends door den kloeken blik uit zijn helderblauw oog, zijne stem drukte de natuurlijke goedheid van zijn hart uit, al klonk het geluid niet hoog of musicaal.

Het leven van Frans de Cort is in weinige woorden meê

te deelen. Hij word te Andwerpen geboren, den 21 Juni 1834. Zijn vader, Jozef Jan de Cort, had in de legers van Napoleon gediend en was later suisse in de Sint-Jacobs-Kerk te Andwerpen. Zijne moeder, Anna Maria Reynen, was de dochter van een Noordbrabantsche landbouwer. Frans de Cort verloor zijn vader vroeg, maar hechtte zich bijzonder aan zijne levenslustige en opgeruimde moeder. In een fraai vers, 't welk zijn hart eer aandoet, schrijft hij van zijne moeder:

„Zij is al oud, de goede vrouw,
„Aan welker borst ik heb gelegen,
„Maar immer kloek en flink te been,
„Schoon niet zoo kaarsrecht als voorheen,
„Zoo loopt ze nog door wind en regen.

„Zij heeft voor mij met lievend hart
„Zooveel gedaan, zooveel geleden!
„Zij werkte zich de vingers krom,
„En spaarde 't uit den mond zich, om
„Mij wel te voeden, warm te kleeden.

„Mijn vader is al jaren dood
„En liet ons enkel armoe erven;
„Maar kinderliefde, wat ze mag,
„Verzaligt haar den ouden dag,
„En rijkdom kan ze veilig derven.

„Ik zou, Goddank, het dagelijksch brood
„Voor vrouw en kinders kunnen winnen,
„Toch wil ik naar geen liefken zien,
„Omdat ik moeder dan misschien
„Niet bovenal meer zou beminnen."

Schoon de familie de Cort te Andwerpen van ouder tot ouder boekdrukkers onder hare leden telde en Frans ooms en broeders bezat, die drukkers en binders waren, werkte hij zelf aanvankelijk op een koopmanskantoor. Reeds toen openbaarde zich zijn dichterlijke aanleg. In 1850 werd zijn eerste vers gedrukt. Hij ontwikkelde zijne letterkundige kennis voortdurend en werd op zijn drie-en-twintigste jaar met Jan van Rijswyck redacteur van de Grondwet; het volgende jaar (1858) hoofdredacteur van de „Schelde," drie jaren later

verwierf hij de betrekking van secretaris bij den auditeur général militaire te Brussel, welke betrekking hij met groote nauwgezetheid waarnam tot aan zijn vroegtijdigen dood.

Reeds in 1862 gaf hij een zijner beste werken uit: De schoonste liederen van Robert Burns, waaraan twee bundels oorspronkelijke poëzie vooafgingen in 1857 en 1859. Hij breidde de reeks zijner gedichten uit door een bundel in 1866, waarvan de titel Zingzang even zonderling als de inhoud schoon en bewonderenswaardig was. Al zijne Liederen tot op 1868 verschenen, werden te Groningen in één bundel uitgegeven. Nog verschenen in de laatste tien jaren zijns levens hoogst opmerkelijke metrische verzen in het door hem bestuurde tijdschrift: de Toekomst (1862—1875). Het is te verwachten, dat een zijner vrienden de laatste proeven van zijn schoon talent binnenkort zal verzamelen.

Frans de Cort heeft de drie-en-veertig jaren van zijn kortstondig leven wel besteed.

In de eerste plaats heeft hij zich den naam van een edel mensch, een trouw vriend, een liefderijk en teeder echtgenoot, een hartelijk vader verworven. Het was een lust, hem in zijne vriendelijke woning te Elsene (Ixelles) gade te slaan aan de zijde van zijne echtgenoote, Emilie Dautzenberg, jongste dochter van den verdienstelijken dichter, wiens werk door zijn schoonzoon is uitgegeven. Frans de Cort was te huis op zijne plaats; met blijden lach nam hij zijn zoontje Hugo op de knieën en speelde met het knaapje, terwijl hij mij vroolijk onderhield over Vlaamsche en Hollandsche belangen. Hij was een meester in het vertellen voor zijne kinderen. Toen hij zijn oudste dochtertje door eene plotselinge ziekte verliezen moest, stierf het kind op zijne knieën, terwijl hij met brekend hart haar zijne schoonste sprookjes verhaalde. In lief en leed was hij de trouwe verzorger van de zijnen, steeds vervuld met het geluk en de belangen van zijne dierbaren. Hij was daarom buitengewoon bezield, toen hij als dichter zijn gelukkigen echt bezong in twee strofen, die tot de schoonste van zijn dichterlijken arbeid behooren en in geen opzicht voor de beste verzen van de Genestet behoeven te wijken. Ieder kent ze bijna, die welluidende regelen:

„Wanneer ik weeldedronken
„Mijn rozig kind beschouw,
„En die 't mij heeft geschonken,
„Mijn aangebeden vrouw,
„Zoo vraag niet wie van beiden
„Mijn hart het meest bemint...
„Mijn hart en kan niet scheiden
„De moeder van het kind.

„Ik doe mijne armen open
„En sluit ze er in bijeen
„En vreugdetranen loopen
„Mij langs de wangen heen....
„Ach, wist gij, spreek ik stille,
„Hoezeer gij wordt bemind,
„Gij, kind, om moeders wille,
„Gij moeder om uw kind."

Reeds in deze schoone regelen geeft de Cort den maatstaf van zijn talent als dichter. Hij onderscheidt zich gunstig boven al zijne tijdgenooten in Vlaanderen — met uitzondering van Jan van Beers alleen — door een helderen, zuiver Nederlandschen stijl, door groote begaafdheid voor het metrum, door een uiterst fijn gehoor, en een dichterlijk hart vol liefde en edelmoedigheid. De zangerigheid van zijne verzen laat zich vergelijken met Heye en Ten Kate. Er zijn in ons vaderland verzenmakers voor poëten geprezen, die niet het minst gevoel of gehoor bezaten voor de harmonie der strofe in dichtmaat. Frans de Cort heeft van de poëzie taalmuziek willen maken. Hij is uitmuntend geslaagd, daar bijna al zijne gedichten in waarheid liederen werden. Zijn dichten was volledig zingen en schoon hij nimmer, als sommige ouderwetsche knutselaars, van zijne lier of harp sprak, bewaarde hij in stilte een edel speeltuig met klankvolle, guldene snaren.

Niet het minst kwam dit uit bij zijne vertolkingen. Potgieter heeft steeds de belangrijkheid, de moeielijkheid en de verdiensten van dichterlijke vertalingen ten volle gewaardeerd — hij gaf zelf uitmuntende proeven en erkende de buitengewone vaardigheid van den vertaler der Gerusalemme liberata in Nederlandsche verzen. Frans de Cort heeft met bijzonder geluk zich aan de overbrenging van Robert Burn's schoonste liederen gewijd. De keuze was uitstekend. De Cort en Burns waren verwante geesten.

De Schotsche landelijke dichter bereikte nauw zeven-en-dertig jaren en reeds was zijn naam alom beroemd. Beide jong gestorven poëten streven naar de eenvoudigste, natuurlijkste uitstorting van hunne gewaarwordingen — zij hebben de melodie lief en munten uit door oorspronkelijkheid en muzikaal gehoor. Niets is voortreffelijker dan de Cort's vertaling van: „John Anderson, my John:

„John Anderson, mijn schat, John!
„Als gij mijn vrijer waart,
„Toen was uw aanzicht rozerood
„En ravenzwart uw baard.
„Sneeuwblank is thans uw haar, John!
„Uw voorhoofd niet meer glad....
„God zegene uwen ouden dag
„John Anderson, mijn schat!

„John Anderson, mijn schat, John!
„Wij klommen blij te moed
„Des levens steilen heuvel op,
„Trouw deelend zuur en zoet,
„Nu gaan wij, hand aan hand, John!
„Al stromplend over 't pad,
„En rusten dra aan 's heuvels voet,
„John Anderson, mijn schat."

Helaas, de kunstrijke hand, die dit bijna volmaakte gedicht schreef, is nu voor altijd verstijfd!

De arme de Cort had voor een jaar ongeveer aan nicotisie, ten gevolge van te sterk rooken, geleden. Hij was hersteld, schoon steeds onwel, als hij in vertrekken kwam, waar veel gerookt werd. Onlangs kreeg hij weder een aanval van zijne oude kwaal, moest op straat een rijtuig nemen om te huis te komen en overleed den volgenden dag, Vrijdag 18 Januari. In Vlaanderen wordt deze slag wel het meest gevoeld, maar ook ten onzent hebben zijne vele vrienden en vereerders met diepen weemoed zijn plotseling verscheiden beklaagd.

In den Andwerpschen gemeenteraad sprak Jan van Beers eenige zeer diep gevoelde woorden over het verlies van de Cort. De raad besloot aan een der straten van Antwerpen den naam van Frans de Cort te verbinden. Schoone hulde van de kunstwaardeerende stad aan haar vroeggestorven, veelbegaafden zoon! Daarenboven heeft de beminnelijke jonge

dichter door zijn arbeid zich een naam verworven in de geschiedenis van zijn vaderland — zijn lauwerkrans blijft eeuwig groen!

A. S. C. WALLIS.

A. S. C. Wallis. — In dagen van strijd. — Fijne karakterteekening. — Fraaie aforismen.

Maart 1878.

Ons volk wordt niet gekweld door overvloed van bewondering voor het Schoone, als dit laatste zich louter op het een of ander terrein der kunst voordoet. Heeft de kunstenaar echter eene staatkundige, godsdienstige of maatschappelijke stof in zijn werk aangeroerd, dan is het mogelijk, dat hij de aandacht wekt, dat hij zelfs bij de leden van de eene of andere politieke, kerkelijke of sociale club eene groote mate van blinde bewondering inoogst. Staat de kunstenaar tot zijn publiek in betrekking van „amuseur", dan spreekt het van zelf, dat hij Nederlandsche handen en voeten tot ijverig gestamp en geklap weet op te wekken, en als de mode dan het hare doet is er kans voor, dat hij onder bloemen begraven wordt.

De letterkundige kunstenaar evenwel, die de vrucht van zijn werk in den vorm van een boek aanbiedt, die uitsluitend naar het eenige doel der kunst: de Schoonheid, streeft, zal dikwerf gewaar worden, dat hij slechts bij uitzondering de algemeene aandacht van zijn volk heeft gewonnen. Gemakkelijk zou het vallen deze feiten met tal van voorbeelden toe te lichten, zoo mij niet juist een zeer sterk sprekend exempel van Nederlandsche kalme onverschilligheid bij het verschijnen van een of ander belangrijk letterwerk voor de hand lage.

Sedert geruimen tijd zag het licht bij den heer J. H. Gebhard & Co. te Amsterdam een uitvoerige historische roman in drie deelen, met den titel: „In dagen van strijd, door A. S. C. Wallis." Ieder weet, dat dezelfde auteur in 1875 twee Duitsche treurspelen schreef, die zeer gunstig zijn ontvangen. Ieder kan weten, dat A. S. C. Wallis een „nom de plume" is, dat de jonge dichteresse den twintigjarigen leeftijd nog niet bereikte. Nadat zij eerst op zeldzame wijze van haren buitengewonen aanleg had doen blijken, mocht men met eenig recht verwachten, dat zij door een nieuw werk in hare moedertaal de algemeene opmerkzaamheid zou winnen. Behalve een paar regelen in enkele onzer voornaamste dagbladen, las ik in onze tijdschriften nog geene grondige beoordeeling van dit — reeds wegens den ouderdom van den auteur — zoo uiterst zeldzaam boek.

Doch dit zwijgen heeft zijne goede zijde. Vooreerst staaft het, dat de critiek nog niet veel heeft aan te merken op: In dagen van strijd, anders had zij wel eer gesproken. Er zijn immers gevallen in Nederland bekend, dat een volkomen goed geschreven boek in het geheel niet door de critiek werd genoemd, terwijl men de uiterste kracht inspande om een zwak voortbrengsel der letterkundige kunst met snerpende geeselslagen te vernietigen. In de tweede plaats schenkt het diepe stilzwijgen van hem, dien mejuffrouw Mina Krüseman Meester Kritiek noemde, mij ongezochte aanleiding om het woord te vragen over: „In dagen van strijd."

Deze roman van A. S. C. Wallis is eene aanwinst voor de geschiedenis onzer letteren.

Het tijdvak door de geniale auteur gekozen, wordt begrensd door de jaren 1563—1567. De aanvang der troebelen in Vlaanderen en Brabant, wegens de geloofsvervolging, de vorming van het Verbond der Edelen, de aanbieding van het Request, de dubbelzinnige staatkunde van mevrouw de Parma, de beleidvolle houding van Oranje, de komst van Alba, en de eerste triumf der Geuzen schenken de historische stof. Terstond voel ik mij gedrongen te verzekeren, dat de schrijfster die historische stof met de uiterste nauwgezetheid heeft onderzocht, dat zij op enkele bladzijden, vooral waar zij Tou-

louse's mislukten aanval op Austruweel behandelt, een uitstekende historische schets heeft geleverd. Maar het epos in de jaren 1563—1567 trekt haar minder aan dan de studie van het gemoeds- en verstandsleven harer helden. Zij teekent madame de Parma, Oranje, Alba, Toulouse, Brederode, Nicolas de Hammes en andere jongere edelen met een uiterst fijnen omtrek, doch besteedt al haar krachtig talent aan de gewetensnauwe schildering van de kinderen harer phantasie: Eduard Melville, Reinout van Meerwoude, de graaf van Viale, Helene van Vredenborg. En te midden van dat alles schenkt zij de bloem van haren geest in een schat van oorspronkelijke, bewonderenswaardige gedachten, die niet zelden met keurigen eenvoud zijn uitgesproken. Om een denkbeeld van de schoonheid dezer kernspreuken te geven, lees ik er hier eenige te zamen:

„De doode, aan wien bij zijn leven geen zoo hooge waarde werd gehecht, laat vaak een leegte achter, wijder dan de plaats die hij innam."

„De ziel is als de zee; wat er ook in haar diepte onveranderlijk zij, de golven aan de oppervlakte wisselen met den wind, die ze opjaagt, en het licht, dat ze beschijnt."

„Vele oude menschen zijn als grafsteenen, zij dragen de opschriften van reeds lang in het verleden rustende jaren, maar een jonger geslacht gaat den steen voorbij zonder het schrift te lezen, dat alleen den dood, niet den inhoud van het leven vertelt."

„Versleten plekken in een kleed worden door den drager het scherpst gezien, als er gasten zijn."

„De kennis, die iemand niet bezit, en die, als hij ze bezat, de nijd verzwijgen zou, wordt hem zeer dikwijls toegedicht, wanneer haar glans ook op den verteller terug kan stralen."

„Er is niemand, die zijn liefde tot een oase maakt, of hij vormt het landschap daaromheen, tot een woestijn."

„O, waarom heeft het geloof, dat een troost kent voor al de klachten der smart, niet ook een antwoord voor de vragen van den twijfel?"

„Gevoel is geen gewicht op de schaal van het recht."

„Arme Godenwereld! Ze was toch zoo schoon, het zou

hard zijn te denken, dat al haar bloemen door het zware kruis van Golgotha verpletterd werden!"

„Ons volk is door de natuur met een zeer verstandigen geest bedeeld, wat voor het leven zeker gelukkig is, maar voor de poëzie was het een doodvonnis, toen wij die gaaf ontvingen."

„Het volk, dat den Mammon aanbidt, kan de lier niet bespelen."

„Menschen hebben over het algemeen een langen tijd noodig om op den bodem van elkanders hart te komen — hoe snel dringt daarentegen de dolk er in door."

„Er is eene oogenblikkelijke voldoening en een lang verwijt in ieder hard woord dat wij bezigen."

Dit alles vind ik in het eerste deel. Duidelijk blijkt het dat hier bloeiende rijkdom van zelfstandig denken en rijpe ontwikkeling van hart en hoofd terzelfder tijd gevonden wordt. De wijsgeerig-lyrische aanleg van de jonge auteur spreekt zich volkomen duidelijk uit. Nog een paar voorbeelden:

„Eerbied is een wierook, die meer damp dan vuur heeft."

„De loop der eeuwen heeft het gevoel met geen enkel nieuwe eigenschap verrijkt, liefde en haat, hoop en vrees, zij spreken nog de taal, waarin zij altijd gesproken hebben, en terwijl de gedachte werkte en wisselt, terwijl zij, gelijk alle wisseling doet en alle stilstand belet, gedurig afbreekt en opbouwt, zijn de vormen van het gevoelsleven steeds dezelfde gebleven. Vandaar dat het denken oorspronkelijk is, want het wordt uit den geest zelf geboren, (terwijl) de aandoeningen van het gemoed daarentegen ook door een vreemd voorbeeld gewekt kunnen worden."

„Die droefheid, die op geen hulp rekent, waar zij zich openbaart, die slechts klaagt ter wille van de klacht en niet vraagt, dat men haar tranen droge, maar anderen met haar wil zien weenen, die droefheid kan zich alleen aan een vrouwenhart lucht geven. De man, ook waar hij deelneming voor de onherstelbare smart koestert, moet verder, zijn werk roept; hij kan zich niet van zijn bezigheden losmaken en neerzitten naast het leed, dat hij geen kracht heeft op te beuren. Men

betreurt zoo dikwijls dat de vrouw geen arbeid genoeg heeft; velen, die een grooten kommer te dragen hadden, zegenden het, dat zij zooveel tijd bezit, om mee te lijden."

„De liefde van den egoïst is wellicht het gevaarlijkste geschenk dat het lot geven kan. Ze neemt den schijn aan van het lieflijke zonnelicht, dat allen gelukkig maakt, en is slechts de straal van den bliksem, die vernielt wat hem aantrekt."

„Onze bloedverwanten zijn dikwijls de grootste vreemdelingen voor ons en toch dragen wij hun stempel en komen als leden eener firma, wier contracten wij niet kennen, de wereld in."

„Niets is zoo hoogmoedig als onkunde."

„Het zwijgen is soms een dekkleed van veel schuld, doch het kan ook een heilige sluier zijn, uitgebreid over een donker vermoeden, dat nog niet als een aanklacht durft optreden — het kan ook de laatste sluier der liefde zijn."

Nog meer schoone uitspraken vind ik in het tweede en derde deel, doch reeds deze kunnen volstaan om te staven, dat „In dagen van strijd" eene aanwinst is voor onze letteren. Als men deze drie welgevulde deelen niet al te vluchtig heeft gelezen, komt men terug op sommige bladzijden die een diepen indruk maakten, men herleest ze en vindt ze niet minder boeiend dan bij eene eerste lezing. De schrijfster heeft een uiterst fijn ontwikkelden smaak, bezit een schat van kennis op letterkundig en wijsgeerig gebied, en munt daarbij uit door eene stoutheid van opvatting en een koenheid van schepping, die telkens nieuwe bewondering vordert. Haar roman is zeker niet geheel volmaakt. Zij mist de gave van te boeien door fijn gesponnen verwikkeling, door schilderachtige voorstelling van personen of feiten.

Daarom is evenwel de epische draad in haar werk niet te minachten. Haar verhaal is met tact ontworpen en laat zich volgen zonder aesthetische bezwaren. Maar op dit terrein blijft ze achter bij de meesters in het kunstvak: Van Lennep, Bosboom-Toussaint, Walter Scott, Alfred de Vigny, Scheffel, Ebers en Hamerling.

Doch ook zoo nog — en onbevooroordeeld erkennende, dat haar stijl soms stroef en Germanistisch gekleurd is — mag

men gerust verklaren, dat de genoemde meesters het zich geen schande zouden gerekend hebben op negentienjarigen leeftijd zulk een kunstwerk voltooid te hebben. In fijnheid van reflectie staat zij nu reeds boven enkelen van dezen, stellig boven de meesten uit het nu levend geslacht van Nederlandsche romanschrijvers. Men klaagt over gemis aan denkbeelden in den Nederlandschen roman of novelle — men vindt hier een voorraad ideeën, waarop een gewoon novellist minstens voor een half dozijn zijner verhalen zou kunnen teren. Uit het kamp der Nederlandsche jonge vrouwen hadden in den laatsten tijd vrij onverkwikkelijke krijgsgeruchten geklonken. De strijdbare Stella Oristorio di Frama heeft ons met hare heele bende soms de ooren doof geschreeuwd. Ons geloof aan de kieschheid en den goeden smaak van het jongste schrijfstersgeslacht begon te wankelen, doch de auteur van „In dagen van strijd" heeft gelukkig en schitterend hersteld, wat door den ijver der emancipatorische windbreeksters was bedorven. Moge zij eerlang — doch niet al te spoedig — ten tweeden male staven, dat Nederland eene schrijfster van den eersten rang heeft aangewonnen.

EEN NIEUWE ROMAN VAN GEORGE EBERS.

Een nieuwe roman van George Ebers. — Homo Sum. — De Kluizenaars van Sinaï. — Hermas. — Sirona. — Paulus.

Een groot jaar is vervlogen sinds de Aegyptische roman Uarda van George Ebers ten onzent algemeenen bijval won. Sneller dan vroeger verrast de Duitsche geleerde zijne vrienden met een nieuw kunstgewrocht: „Homo Sum". De titel is ontleend aan het beroemde woord van Terentius in den Heautontimoroemenos: „Homo

sum: humani nil a me alienum puto." („Mensch zijnde acht ik niets menschelijks beneden mijne aandacht.") Schoon deze classieke citatie misschien het een of ander voorhoofd mag ontrimpelen, zal nog menig wenkbrauwboog pijnlijk worden saamgetrokken bij het aanschouwen van dit boek.

„Homo Sum" is reeds de derde roman van een man zoo wetenschappelijk als George Ebers!

Al weer een offer van den letterkundigen duivel! — zoo als zeker Nederlandsch hoogleeraar gewoon is te zeggen.

Het is dan ook waarlijk zeer ergerlijk! Drie meesterstukken aan de Duitsche litteratuur te hebben geschonken, meesterstukken, die zullen blijven leven door dien daemonischen letterkundigen glans, welke reeds zoovele schrandere hoofden verblindde.

George Ebers kent het aloude Egypte, kent Arabië, kent de woestijn van Gosen tot Sinaï, en, in stede van nu de wetenschap te dienen met een grondige uiteenzetting van al het gevondene en nieuw ontdekte, schrijft de ongelukkige romans! Ondanks al het misdadige, dat in zulk eene handelwijze schuilt, meen ik toch het verstandige publiek, dat Duitsch leest, geluk te mogen wenschen met dit nieuwe wetenschappelijke kunstwerk, 't welk de beide vorige nog ver schijnt te overtreffen.

Ebers vond de stof voor zijne nieuwe vertelling in Cotelerius' Ecclesiae graecae monumenta, in de geschiedenis van een christelijk kluizenaar op den berg Sinaï. Hij zelf heeft de holen op den heiligen berg gevonden en onderzocht en dacht toen aan de historie van den vromen anachoreet, die valschelijk beschuldigd, zonder zich te verdedigen, de misdaad van een ander op zich laadde. Hij meende bij de uitwerking van dit eenvoudig feit een belangrijk zielkundig proces te kunnen ontwikkelen en ontwierp alzoo zijn roman „Homo Sum."

Daarenboven raadpleegde hij Abels Koptische Studiën en koptische monnikengeschiedenissen, terwijl hij vooral van H. Weingartens geschrift: „Ueber den Ursprung des Mönchthums," veel leerde. Zoo koos hij tot tooneel van zijn roman den berg Sinaï en de kleine oäse Pharan aan

den voet van den berg en bepaalde den tijd der handeling ongeveer 330 na Christus. Zijn held, Paulus van Alexandrië, is niet historisch, maar de vertegenwoordiger van een historisch geslacht, -- het zonderling geslacht van holbewoners, kluizenaars en anachoreten. Het doel van den dichter was, om het zeldzaam zieleleven van zijn held Paulus te schilderen en te doen uitkomen, hoe de zonderlingste, mystieke zelfbegoocheling er toch nimmer in slaagt den natuurlijken mensch met zijn beweeglijk gemoed en bruischende driften te dooden.

Schoon de vertelling eenvoudig schijnt, is zij inderdaad met veel talent samengesteld. Het oord der handeling is vooral de oäse-stad Pharan, waar eene christelijke gemeente bijeenwoont en eene kleine Romeinsche bezetting voor hare veiligheid zorg draagt. Aan het hoofd der burgerlijke maatschappij staat de Senator Petrus, wiens talrijk gezin een verkwikkelijk voorbeeld van uitmuntende christelijke harmonie schenkt, Ten huize van den Senator Petrus, heeft de centurio Phoebicius met zijne schoone gade Sirona zich gevestigd in een nevenvleugel van het ruime gebouw. Sirona is uit Arelas (Arles) in Gallië, een toonbeeld van zeldzame, blonde bekoorlijkheid. Ieder, die haar leert kennen, buigt de knie uit bewondering. De zoon van den Senator, Polykarpos, een jong beeldhouwer, aanbidt haar in stilte. Ongelukkig is de centurio Phoebicius bijzonder ijverzuchtig en daarenboven een diep verdorven, afkeerwekkend grijsaard.

Een ander deel van Ebers personeel leeft in de holen van den Sinaï; de kluizenaar Stefanus en zijn krachtige zoon Hermas; Paulus en de andere anachoreten; eindelijk de wilde geitenhoedster Mirjam. Hoofdmoment der handeling vormt de avontuur van Hermas, des kluizenaars zoon, die voor zijn zieken vader geneesmiddelen vraagt aan Dorothea, de vrouw van den Senator. Hermas ziet Sirona en bewondert haar met de naieve vereering van een woestijnkind. Later komt hij nogmaals naar de oäse, spreekt hij tot Sirona des avonds in hare woning, als de centurio afwezig is, en vermaakt hij zich met helm en rusting van den Romeinschen hoofdman. De geitenhoedster, Mirjam, verraadt uit

ijverzucht aan Phoebicius, dat Hermas in zijne woning is. De Romein snelt toe, Hermas vlucht met achterlating van het schaapsvacht, 't welk hem kleedt. Sirona, tot wanhoop gedreven door mishandeling van den Romein, werpt zich uit eene vensteropening en Phoebicius roept het gezin van den Senator bij den aanlichtenden morgen tot getuigen van Sirona's schuld. Intusschen heeft de vluchtende Hermas den kluizenaar Paulus ontmoet. Paulus besluit de niet bedreven schuld te aanvaarden. Hij geeft aan Hermas zijn schaapsvacht en vertoont zich in zijne schamele onderkleeding bij den Senator, waar hij den woedenden Phoebicius bekent, dat hij eigenaar is van het achtergelaten kleedingstuk. Mishandeld en door ieder verstooten, juicht Paulus over de slagen, die hij gewillig ontvangt.

Later ontmoet de miskende anachoreet de gevluchte Sirona. Hij beschermt en helpt haar, maar ook hij, eenmaal vermogend burger van Alexandrië, bezwijkt onder de betoovering van Sirona's schoonheid. Ten slotte blijkt de onschuld der Gallische vrouw en de verheven opoffering van Paulus. Phoebicius wordt gedood in een gevecht met stroopende woestijnroovers, Sirona liefdevol opgenomen in het gezin van den Senator Petrus en eerlang de gade van den beeldhouwer Polykarpos. Paulus verbergt zich in een der Sinaïtische bergholen en sterft eenzaam — op den bergwand had hij met houtskool geschreven: „Bidt voor mij arme, ik was een mensch!"

De meeste dezer tooneelen zijn met benijdenswaardig talent uitgewerkt. De vrome Paulus en Sirona vormen eene allermerkwaardigste groep. De schoone Gallische vrouw is in het hol van den anachoreet gevlucht. Een hevig onweer heeft gewoed. Sirona had duizend angsten geleden, terwijl de kluizenaar afwezig was. Als hij terugkomt, verzoekt zij hem een klein licht in de sombere grot, want zij sidderde voor het zwijgende duister. Paulus neemt een scherf, giet er olie in en draait wollen draden uit zijn schaapsvacht in een, om zoo een gebrekkig lampje te vormen. Door dit armoedig licht beschenen legt Sirona zich ter rust binnen in het hol. Paulus houdt bij den ingang de wacht. Na eenige uren op

en neer gewandeld te hebben, begint de gedachte bij hem op te komen, om Sirona in haar slaap te bespieden. Hij denkt niet aan gebed of geeseling, hij zoekt naar een voorwendsel. Weldra ligt hij op de knieën en brengt bevend hare hand aan zijne lippen. Een ring aan Sirona's vinger doet hem tot zich zelven terugkomen. In wanhoop ijlt hij naar buiten en werpt zich op den harden bodem, terwijl hij bitter jammerend klaagt: „Vergeefs, alles vergeefs!"

Ondanks alle boete en ontbering heeft zijn Damascus dezen Paulus niet gebaat. De ring aan den vinger der schoone Arlesienne roept hem een feit uit zijn vroeger leven te binnen, toen zijn hart vromer en godsdienstiger gestemd was. Daarenboven, toen hij de schuld op zich nam, die Hermas scheen begaan te hebben, geloofde ook hij, dat Sirona haren echtgenoot bedrogen had. Hij ontdekt, dat al zijn grootmoedigheid ijdel is geweest, dat zijne diepe vernedering tot niets leidde, dat hij nu eindelijk, ondanks zijn vasten, zijne gebeden, zijne ontbering, dezelfde bleef, die hij eertijds in Alexandrië was, toen de wereld en al hare genietingen hem alleen belang inboezemden.

De anachoreet Paulus is eene zeer fraaie schepping, die naast Nebsecht, den arts uit Uarda, kan optreden. Niet minder gelukt is de teekening van den Senator Petrus en zijn gezin, vooral van den beeldhouwer Polykarpos. In de nachtelijke stilte van zijn werkplaats vormt deze uit klei een wonderschoon vrouwenbeeld; 't zijn Sirona's trekken, die hij meesterlijk treft. Maar zijne moeder verrast hem bij zijn werk en berispt hem met harde woorden, omdat hij aan de gade van Phoebicius onedele hulde wijdt. Zij beveelt hem met al den ernst eener strenge christin het beeld oogenblikkelijk te vernielen. Het hart van den grooten kunstenaar krimpt ineen – hij wil gehoorzamen; – daar treedt zijn vader binnen, weleer ook kunstenaar. Deze ziet in het werk zijns zoons alleen het heerlijke kunstgewrocht en juichend sluit hij hem in zijne armen.

Al wie dit laatste tafereel leerde kennen, zoo als Ebers het uitwerkte, zal toestemmen, dat „Homo Sum" een edel, voortreffelijk schoon boek is, 't welk der Duitsche letteren

uitmuntend te stade komt bij den niet al te schitterenden voorraad van oorspronkelijke epische geschriften. Dat er reeds eene Nederlandsche vertolking uitgegeven is, staaft hoezeer de belangstelling voor Ebers arbeid in ons vaderland stijgt.

VICTORIEN SARDOU.

Victorien Sardou. — Dora. — De intrige. — Zicka en Van der Kraft. — André en Dora. — Favrolle.

Niets meer in de mode sinds eenige maanden dan de blijspelen van Victorien Sardou.

Een blijspel valt reeds op zich zelf meer in den letterkundigen geest onzer eeuw dan een treurspel; maar een Fransch blijspel bezit bovendien een dubbele aantrekkingskracht. In geheel Europa bloeit de comedie nergens met schitterender luister dan te Parijs. Duitschland bezat eenmaal Kotzebue en bezit nog Roderich Benedix met talrijke kluchtspeldichters van den tweeden rang; Engeland heeft niet veel meer dan Tom Taylor en een handvol knutselaars van den derden rang; Nederland waardeerde Helvetius van den Bergh, verheugt zich nog over den arbeid van Gerard Keller, Glanor, Joh. Gram en Lodewijk Mulder, en heeft zelfs nieuwe kluchtspeldichters gewonnen in Rosier Faassen en Justus van Maurik, maar welk een talent deze allen te zaam mogen bezitten, ze worden overtroffen door Scribe, Legouvé, Casimir Delavigne, Madame de Girardin (Delphine Gay), Emile Augier, Theodore Barrière, Alexandre Dumas fils, Victorien Sardou en een heirleger van bijna even bekwame kunstenaars, waaronder nog Jules Sandeau, Octave Feuillet en Léon Gozlan behooren genoemd te worden.

In Frankrijk vindt het blijspel altijd een vriendelijk onthaal, omdat de Fransche geest evenals weleer de Atheensche een buitengewonen aanleg voor het comische bezit. De Fransche opvatting van het comische is daarbij volkomen nationaal, wijl vernuft in de gesprekken bij geestig gesponnen verwikkeling zich paart aan een zekere voorkeur voor hachelijke aardigheden, die niet altijd van goeden huize zijn. Intusschen werden deze laatsten meestal in kleine uitgelaten dolle *saynetes* aan den man gebracht, terwijl het beschaafde letterkundige blijspel in vijf bedrijven zich op de voorstelling van dwaze belachelijke typen in een boeiende handeling toelegde.

Molière, Marivaux en Beaumarchais volgden den smaak van hun tijd, waar ze overvloedig gebruik maakten van dubbelzinnigheden, die nu verouderd zijn; Scribe gaf het model voor het moderne blijspel, gelijk onze eeuw het gaarne ziet, 't geen niet verhindert, dat Molière's onsterfelijke meesterstukken door alle eeuwen heen zullen worden geprezen. Slechts de eentonige vorm, de conventioneele persoonsnamen, de stokslagen der Scapins en de kwinkslagen der dubbelzinnige soubrettes of schertsende doctoren zijn thans minder verleidelijk dan twee eeuwen geleden. Wie zal den krachtig bloeienden eikenboom minachten, zoo de stormwind eenige dorre takken en een handvol verschrompeld loover aan zijn rijken groenen dos ontweldigt?

Scribe beheerschte het tijdvak van Louis Philippe en schonk, 't zij alleen, 't zij in samenwerking met andere kunstenaars een verwonderlijken schat van voortreffelijke blijspelen, die nog op dit oogenblik te Parijs in het huis van Molière en Racine worden vertoond. Door zijn „Camaraderie," zijn „Une Chaine," en zijn „Bertrand et Raton" won hij voor goed den algemeenen bijval op elke plek van deze aarde, waar men Fransch leest of verstaat. Weldra vervolgde hij zijn roemrijke loopbaan met „Le verre d'eau," „Mon Etoile" „Les Doigts de Fee" – in samenwerking met Legouvé – „Le mariage d' argent," „La Héritière" – in samenwerking met Casimir Delavigne – en met „Feu Lionel." Al deze blijspelen hebben de vreugde gevormd van het gelukkige Parijs in de dagen van het

Orleanistische koninkrijk, terwijl de onvermoeide auteur daarenboven zich met evenveel geluk aan het drama wijdde, als blijkt uit zijn „Adrienne Lecouvreur" met Legouvé en zijn „Bataille de dames" met denzelfden bearbeid.

Voor het blijspel evenwel vond hij gelukkige mededingers in Emile Augier, Alexandre Dumas fils, en vooral in Victorien Sardou. Augier openbaarde zich het eerst met „La Cigue," vervolgde met „Gabrielle" en won ieders bewondering met „Le Gendre de M. Poirier" waaronder Molière niet zou weigeren zijn naam te plaatsen. De jonge Dumas ving aan met zijn bekenden roman „La dame aux camélias" in den vorm van een drama op het tooneel te brengen. Weldra kwamen zijne blijspelen: „Le Demi-monde" en „La Question d'argent;" „Le Père prodigue" en „Les Idées de Mme Aubray." Zoowel Augier als Dumas fils staafden dat zij in geen enkel opzicht in vernuft of handige kunstvaardigheid voor Scribe behoefden onder te doen. Augier volgde een edeler roeping dan Dumas fils. De eerste koos zich tot uitgangspunt „le monde", de laatste „le demi monde." Dumas heeft met dit woord zelfs het deftige „Dictionnaire de l'academie" pogen te verrijken.·

Hoe groot ook de bijval was, die men beider comediën schonk, bij de bonte wereld der Parijsche schouwburgbezoekers staat nog een derde naam hoog aangeschreven, de naam van Victorien Sardou. Dumas en Augier behooren nog tot het Orleanistische tijdvak; Sardou treed eerst na 1851 op. Het tweede keizerrijk, zoo arm aan letterkundige en aan alle andere glorie, mocht van geluk spreken een kunstenaar als Sardou te kunnen aanmoedigen. Hij behoefde de dubbelzinnige gunst der Tuilerieën niet, om zich voortdurend als een der merkwaardigste blijspeldichters van zijn tijd te onderscheiden. Sinds hij zijn eerste meesterstuk „Les Pattes de mouche" had zien vertoonen op het Theâtre du Vaudeville was zijn naam gemaakt en schreef hij bijna jaarlijks het een of ander uitstekends. Tot zijn voortreffelijkste blijspelen behooren: „Nos Intimes," „Les Ganaches," „La famille Benoîton," „Nos bons vil-

lageois," „Maison Neuve," „Les vieux Garçons," „L'oncle Sam," „Dora" en „Les bourgeois de Pont-arcy." Het getal zijner mislukte scheppingen of afwijkingen van den goeden weg is evenzoo aanzienlijk. Hij schreef teksten voor opera's als Scribe, zelfs voor een tooverballet: „Le Roi-Carotte;" hij wilde bij herhaling ernstige stukken vol moord en doodslag als „Patrie" en „La haine" doen bewonderen, maar het liep steeds op een treurige teleurstelling uit.

In Nederland zijn de meeste van Sardou's goede blijspelen vertolkt en vertoond, zelfs zijn politieke satire: „Rabagas." 't Meest heeft men genoten bij: „Les Pattes de Mouche," „Nos Intimes," „La famille Benoîton" en „Dora." Het laatste stuk maakt zulk een geweldigen indruk dat het thans reeds vier weken lang te Amsterdam in den grooten Schouwburg wordt gespeeld, dat een Fransch gezelschap het tegelijker tijd avond aan avond vertoont en dat aan de tooneelzalen der residentie en van de hoofdstad ruimte ontbreekt, om al de belangstellenden te bergen. „Dora" mag waarlijk een meesterstuk heeten – er valt voor de critiek bij de behandeling van dit drama weinig te doen.

Victorien Sardou heeft het onderwerp van zijn stuk reeds voor twaalf jaar gevonden, maar het gelukte hem destijds niet een voldoend slot te schrijven. Hij noemde het toen „L'Espionne," daar hij te Parijs een type ontdekt had, een bekoorlijke weduwe, als de Gravin Zicka uit „Dora," die voor haar gouvernement spionneerde. Gedurende een verblijf te Nizza verkeerde hij in de bonte wereld van staatslieden, fortuin zoekende diplomaten en chevaliers d'industrie, die het gure seizoen van Noord-Europa te Monaco of Nizza ontvluchtten. Hij vond steeds meer uitmuntende figuren voor zijn stuk en voltooide later, toen hij sinds 1871 dikwijls te Versailles moest vertoeven, zijn personeel. Eerst den 22 Januari 1877 werd „Dora" vertoond en beleefde meer dan honderdvijftig voorstellingen.

De hoofdpersonen, Dora, dochter eener geruïneerde Spaansche markiezin, en André de Maurillac, treden te midden van een zonderlinge groep avonturiers op. Te Nizza in het

eerste bedrijf verschijnen reeds Baron Van der Kraft, zoogenaamd Belgisch diplomaat en Gravin Zicka, verspiedster van staatsgeheimen, hoogst verdacht van zeden, een wilde zwerfster van Engelsche, zeer lage afkomst. Zij heeft te Parijs gedurende het beleg van 1870—71 de gekwetsten verpleegd en daar ook den gewonden André de Maurillac bijgestaan. Nu zij een gelukkig huwelijk tusschen André en Dora ziet tot stand komen, terwijl ze André liefde toedraagt, peinst zij op wraak en wordt daardoor het al te gewillige werktuig van Van der Kraft, die haar overreedt aan André een gewichtig stuk te ontvreemden. De jonkman heeft een opdracht van het Fransche Gouvernement voor Italië en besluit zijn huwelijksreis met Dora naar Rome te richten. Het onmisbare document wordt vermist, de reis uitgesteld. Vermoedens beginnen bij André te rijzen. Zijn edele vriend Favrolle zet list tegen list en weet van der Kraft behendig te bewegen hem het gestolen papier af te staan, maar de boosaardige pseudo-gravin Zicka heeft het stuk gestoken in een beleefdheidsbriefje van Dora aan Van der Kraft, die men niet op de receptie na het huwelijk genoodigd had. De jonge echtgenoot wordt genoodzaakt te gelooven, dat hij zich aan een laaghartige gelukzoekster verbonden heeft — het tooneel tusschen beiden aan den avond van hun huwelijksdag is wegslepend schoon. In het laatste bedrijf gelukt het Favrolle de overbehendige gravin Zicka te ontmaskeren en den vrede tusschen de jonggehuwden te herstellen.

In de hier ruw geschetste omtrekken van het meesterlijke drame heeft Victorien Sardou bovendien een menigte van belangwekkende figuren en tooneelen geschonken, elk op zich zelf zoo fraai en boeiend, dat men de vertooning van Dora herhaaldelijk bijwonen en telkens iets nieuws ontdekken kan. De auteur heeft dit drama met bijzondere vlijt en inspanning bewerkt. Gewoonlijk had hij vier maanden noodig, om een blijspel in vijf bedrijven te voltooien, thans arbeidde hij van Juni 1876 tot Januari 1877. Hij is er niet minder om geslaagd. Nauwelijks heeft de Fransche critiek durven fluisteren, dat de beide eerste bedrijven te gerekt waren — of in Nederland

heeft men met die aanmerking dapper geschermd. Reeds wilde het gerucht, dat men te Amsterdam van de twee bedrijven er één zou maken — gelukkig was er niets van aan. Een Hollandsche hand mag zich tienmaal bedenken, voordat zij zich vermeet den kunstarbeid van Victorien Sardou te corrigeeren.

Nog steeds zijn in de residentie en in de hoofdstad de muren en aanplakborden overdekt met berichten dat Dora in 't Fransch of in 't Nederlandsch zal worden gespeeld. Nog steeds zweeft Dora op aller lippen, blijft Dora de hoofdgebeurtenis van dit winterseizoen.

Eenige historische bijzonderheden over de wording van Dora doe ik voorafgaan.

Victorien Sardou heeft, zooals gezegd werd, het tegenwoordige drama reeds vóór jaren ontworpen, maar kon destijds geen voldoende ontknooping vinden. Aanvankelijk had hij plan zijn stuk: L'Espionne te noemen en liet het liggen, tot hij een passend slot zou ontdekken. Eerst na 1872, toen hij dikwijls te Versailles toefde, begon hij opnieuw ernstig aan zijn onvoltooid werk te denken. Hij kwam in aanraking met de staatkundige clubs uit de beide Kamers, hij leerde daarbij een wereld van zonderlinge avonturiers kennen, die speculatiën vormden in politieke nieuwtjes; hij vond zelfs een dame, die vrij wel op zijn oorspronkelijke hoofdpersoon geleek. Den winter van 1875 bracht hij te Nizza door en ontdekte daar nieuwe karakterrollen voor zijn drama. In den zomer van 1876 vond hij een gewenschte ontknooping en werkte ijveriger dan ooit te voren aan de voltooiing van zijn Espionne. Echter mag het opmerkelijk genoemd worden dat hij aan dezen arbeid eens zoo veel tijd besteedde, dan aan ieder vroeger drama, daar Dora hem acht maanden kostte, terwijl hij vroeger aan vier genoeg had. Zijn succes was er ook te grooter om. Honderd achtereenvolgende voorstellingen van Dora — men had den titel: L'Espionne afgekeurd — putt'en de belangstelling van het Parijsche publiek niet uit.

Dat ook in Nederland Dora gestaag het getal harer bewonderaars ziet toenemen, heeft een goede reden — het kunstwerk is een meesterstuk en daarenboven de tooneelkun-

stenaren van de vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel" vertoonen het meesterlijk. Moge de volgende korte schets er een gering denkbeeld van geven.

Het eerste bedrijf brengt ons te Nizza in een hotel. Wij treden de vertrekken binnen van mevrouw de Markiezin de Rio Zarès, weduwe van een avontuurlijk Spaansch generaal, Don Alvar, wiens levensgroote beeltenis in olieverf zelfs op reis de douarière nooit verlaat. Spoedig blijkt het, dat deze zich te Nizza een groot aantal kennissen heeft verworven, dat een groep aanzienlijke jongelieden haar omstuwt, dat de schoonheid van hare dochter Dora de bewondering van geheel het leegloopend publiek heeft uitgelokt. Mevrouw de Rio Zarès verkeert in financiëelen nood. Haar gemaal, de generaal, heeft een korte pooze aan 't hoofd gestaan van een der Zuid-Amerikaansche republieken; hij heeft zijn gering fortuin in de onderneming gestoken, geweren en amunitie gekocht en is inmiddels gestorven. Een geheele scheepslading geweren van Don Alvar is door zijne tegenpartij buit gemaakt. De berooide weduwe klopt nu bij alle gouvernementen aan, om haar eigendom terug te erlangen. Zij heeft hare laatste hoop op Frankrijk gevestigd en klampt derhalve een afgevaardigde van Versailles aan, die zijn vacantie te Nizza doorbrengt. De heer Favrolle houdt haar eerst voor eene fatsoenlijke bedelares en is op het punt haar een paar goudstukken aan te bieden, als een zijner vrienden André de Maurillac, een jong zeeofficier, hem verzekert, dat hij de familie de Rio Zarès in Paraguay heeft gekend en dat alles naar waarheid door de markiezin is meêgedeeld.

Favrolle belooft de zaak der Spaansche dame te zullen steunen en ontdekt, dat zijn vriend, André, zich geheel onder den invloed der schoone oogen van Dora bevindt. Onderscheidene leden van de „gulden jonkheid" en het „high life" te Nizza vertoonen zich in de salons der markiezin: de Hongaarsche officier Teckly, politiek vluchteling, de Belgische diplomaat Van der Kraft, de Russische Prinses Bariatine, de Boheemsche gravin Zicka, de Poolsche edelman Stramir. Aanstonds blijkt het, dat er vrij wat kaf onder dit kostelijke koren loopt, dat in dezen schitterenden internatio-

nalen kring Van der Kraft, een spionneerend intrigant en Zicka een gevaarlijke avonturierster is. De eerste weet met fluweelen woorden mevrouw de Rio Zarès aan te werven voor het schrijven van politieke nieuwtjes, de laatste steelt een photographie van Tecly uit Dora's album, om het Oostenrijksch gouvernement op het spoor van den Hongaarschen banneling te brengen. Nog onbeschaamder is de schatrijke Stramir, die Dora wil huwen .... met de linkerhand. Sidderend van verontwaardiging wijst zij den vermetelen indringer de deur.

Het grootste deel van dit personeel treedt in het tweede bedrijf te Versailles ten huize van prinses Bariatine op. Deze Russische dame is een dilettante op politiek gebied en woont regelmatig de Kamer- en Senaatszittingen te Versailles bij. Mevrouw de Rio Zarès en Dora worden door haar gehuisvest, terwijl door Favrolle de zaak der geweren te Versailles op het tapijt wordt gebracht. Natuurlijk moet zij mislukken en de finantieële nooden der edele Spaansche dames stijgen. Daarenboven blijken de politieke nieuwtjes, die Dora's moeder tegen geldelijke vergoeding voor Van der Kraft schrijft, zoo onbeduidend, dat de Belgische diplomaat van den kouden grond haar spottend eene oude „Revue des deux mondes" noemt. Van Dora zelf kan Van der Kraft niets meer verkrijgen, dan een kalme afwijzing — zij wikkelt zich in geenerlei staatkundig geknoei, zij veracht heel de bonte wereld van laaghartige speculanten en onbeschaamde bewonderaars, die ook te Versailles haar vervolgen — zoo zeer zelfs, dat Favrolle zich genoopt voelt, André de Maurillac een huwelijk met Dora te ontraden, Zij zelve meent van hare zijde in den jongen zeeofficier een fatsoenlijken Don Juan te zien tot dat André's aanzoek haar van het tegendeel en van zijne liefde overtuigd.

Het derde bedrijf brengt den toeschouwer in de vertrekken van mevrouw de Rio Zarès op het oogenblik, dat het huwelijk van André en Dora voltrokken wordt.

In de eerste plaats verschijnt de Gravin Zicka. Zij heeft zich onwel gevoeld en is aan de kerkelijke plechtigheid ontvlucht — zij stort haar hart uit voor den pseudo-diplomaat

uit Brussel. Zij is een ongelukkige Engelsche avonturierster met een verleden vol schande, zij heeft gedurende het beleg van Parijs een gewond officier verpleegd — André. Zij heeft voor het eerst eene ernstige liefdesmart geleden, toen André zijne hand aan Dora reikte en in deze stemming weet de behendige Van der Kraft haar te winnen voor een schelmstuk — het stelen van een diplomatiek geschrift, dat André naar Italië moet overbrengen. Terwijl de jonggehuwden terugkomen en allen toestroomen, om hen geluk te wenschen, begint de gravin Zicka zich meester te maken van de omstandigheden. Zij helpt mevrouw de Rio Zarès in de drukten, die het vertrek der jongelui voorafgaan. Zij maakt zich gemakkelijk meester van de sleutels, door André aan zijne schoonmoeder gegeven, en terwijl zij een oogenblik alleen blijft, opent zij de schrijftafel van André en ontvreemdt het gewichtig papier. De Spaansche dames erkennen bij Dora's vertrek, dat zij Van der Kraft onwellevend hebben behandeld, door hen niet uit te noodigen. In allerijl schrijft Dora, een briefje met verontschuldigingen en Zicka, die het briefje uit gedienstigheid in een omslag sluit, schuift er snel het gestolen stuk bij in. Zie hier het brandpunt van het drama. Men behoort wel toe te zien naar de vertooners, inzonderheid naar de handigheden van gravin Zicka, die uit ijverzucht meer dan uit winzucht handelt.

Terwijl de jonggehuwden op het punt staan te vertrekken, komt de Hongaar Teckly, onbekend met al het voorgevallene. Hij is op reis te Triest aangehouden door de Oostenrijksche politie en nauw den kerker ontkomen. Hij wijt dit aan mevrouw de Rio Zarès en Dora, die zijn portret, uit belangstelling geschonken, naar Weenen hebben gezonden. Een hevig tooneel volgt tusschen André en Teckly. Favrolle weet op meesterlijke wijze elke uitbarsting van drift te verhoeden. Maar de jonggetrouwde man begint aan de eerlijkheid zijner vrouw en schoonmoeder te twijfelen. Zoodra een schikking met Teckly is getroffen, gaat André zijne schrijftafel onderzoeken. Een gewichtig staatsstuk is hem ontstolen. In hevige ontsteltenis besluit André zijn huwelijksreis uit te stellen, tot dat het geheim zal zijn ontdekt.

Gedurende het geheele vierde bedrijf blijft de toeschouwer in spanning. De markiezin, Dora, de prinses Bariatine begrijpen niet door welken angst André wordt voortgezweept. Hij is met Favrolle naar Parijs vertrokken om Van der Kraft, door beiden gewantrouwd, te ondervragen. Des avonds laat komen de twee vrienden uit Parijs in André's woning terug. Men heeft den intrigant niet kunnen ontdekken en besluit zijn thuiskomst af te wachten, daar Van der Kraft tegenover André te Versailles woont. Een briefje van Favrolle noodigt den quasi-diplomaat tot een kort onderhoud. Van der Kraft verschijnt. Zeer bedaard leidt Favrolle de onderhandeling. Men heeft ontdekt, zegt de taktvolle afgevaardigde, dat Mevrouw de Rio Zarès zekere brieven heeft geschreven tegen geldelijke vergoeding. Na het huwelijk van André verlangt deze dat de correspondentie gestaakt worde. Hij wenscht de door Van der Kraft besteedde som aan dezen terug te betalen, maar vordert daarvoor den laatsten, door zijne schoonmoeder geschreven brief, terug. Van der Kraft heeft den brief ongeopend bij zich gestoken en geeft hem gaarne voor de hem aangeboden som, daar hij niet vermoeden kan, dat het gewichtige stuk door Zicka in den omslag gedaan is. Zoodra dit blijkt na een weinig eervollen aftocht van Van der Kraft, heeft André de zekerheid dat zijn jonge schoone vrouw een bedriegster is. Er volgt een zeer heftig tooneel tusschen de beide echtgenooten. Dora weigert zich te verdedigen, André gaat wanhopend een eind aan zijn leven maken.

Zoover komt het echter gelukkig niet.

Favrolle ontvangt in den vroegen ochtend van den volgenden morgen een bezoek van gravin Zicka, die wenscht te vernemen hoe de zaak bij André is afgeloopen. Even alleen zijnde neemt zij Favrolle's papieren in de hand. Haar geparfumeerde handschoenen laten een geur na, die Favrolle op het spoor brengt. Handig weet hij de bedriegster in den val te lokken, André en Dora vernemen haar bekentenis.

En nu verzwijg ik nog een menigte alleraardigste tooneelen, maak ik geen gewag van den afgevaardigde Toupin en durf ik toch beweren, dat „Dora" van Victorien Sardou een

uitstekend tooneelwerk is, dat niet op den stroom des tijds zal afdrijven, dat met Les Pattes de mouche, La Famille Bénoiton, L'oncle Sam en Nos Intimes de onsterfelijkheid zal waarborgen aan zijn geestigen auteur.

EENE TELEURSTELLING VAN PAUL DE CASSAGNAC.

Eene teleurstelling van Paul de Cassagnac. — Victor Hugo's Histoire d'un crime. — Rue Tiquetone. — Sedan.

Heel Parijs kent hem – Paul de Cassagnac.

Van 1862 tot 1870 behoorde hij tot de bloem der Bonapartistische jongelingschap en werd zijn naam berucht door vijftien vonnissen van den correctioneelen rechter en vier van het Hof van Assisen. Zijne belangstelling in tweegevechten bracht hem zoo dikwijls in aanraking met de Fransche justitie. Evenwel, men behandelde hem zeer hoffelijk. Een paar maanden gevangenisstraf, en alles was weer in 't reine. Men stelde den opgewonden spadassijn van het Bonapartisme schadeloos door een stukje rood lint en een zetel in 't Wetgevend Lichaam. Weldra werd hij openlijk in den schouwburg de la Porte Saint-Martin, uitgejouwd als boezemvriend van den revolverprins Pierre Bonaparte. Na aan den oorlog van 1870–1871 te hebben deelgenomen, begon hij den bekenden strijd voor 't gevallen keizerrijk door nieuwe duels en nieuwen achterklap in de dagbladen. Op nieuw voor den rechter geroepen voor drukpersovertredingen, werd hij telkens vrijgesproken en in 1876 ten tweeden male tot lid der nationale vergadering gekozen. Van dit oogenblik nam hij de onbeschaamde houding aan, welke de afgevaardigden te Versailles met de

diepste minachting beantwoordden en die hem bij herhaling de strengste censuur van het bureel der nationale vergadering berokkende. Zijn ideaal, een derde Keizerrijk onder den held van Saarbrücken, tracht hij door ruwe scheldwoorden en uitdagingen tot tweegevechten te bereiken.

Wat kan er nu treurigers geschieden voor dezen berooiden staatsman, wiens opvoeding door schermmeesters en vischwijven is voltooid, dan dat zijn heerlijk ideaal door de gebeurtenissen wordt verstoord? In de laatste dagen zal de gemoedsrust van den beruchten duëllist niet weinig zijn verstoord door een boek, dat bij duizenden en tienduizenden aan Frankrijk en Europa de schande en ellende van het tweede keizerrijk verhaalt. Dat boek is geschreven door Victor Hugo, het tweede deel van zijn: „Histoire d'un crime — déposition d'un témoin." Het gaat niet aan de geloofwaardigheid van den edelmoedigen zes-en-zeventigjarigen grijsaard verdacht te maken, het gaat nog minder aan hem tot een tweegevecht uit te dagen.

Reeds had het Bonapartisme gevoelige slagen ontvangen van deze zijde. „Napoléon le petit," „Les chatiments," „L'année terrible" blijven onvergetelijk, vooral de beide laatsten. Thans openbaart het nieuwe boek van Victor Hugo nog eens al den euvelmoed van 2, 3 en 4 December 1851, maar daarenboven toont de dichter de tragische ontknooping van het afschuwelijk drama — hij schildert met de pen, die eenmaal Waterloo beschreef, de gadelooze nederlaag van Sedan. Herhaaldelijk was het misdrijf van December 1851 uiteengezet — Schoelcher, Xavier Durrien, Pascal Duprat, Ribeyrolles en Hippolyte Mayen hadden het met diepe verontwaardiging gevonnist, de kapitein Mauduit en de vader van den strijdbaren Paul de Cassagnac, de welbekende Granier de Cassagnac, hadden het vergoten bloed met klatergoud en viooltjes pogen te bedekken. Geen hunner kon als Victor Hugo de Nemesis van Sedan tegenover de straatmoorden van December plaatsen.

En juist door de laatste bladzijden zijner „Histoire d'un crime" boeit de geniale grijsaard het meest. Het verhaal der Decemberdagen is evenwel geenszins gering te schatten, Vic-

tor Hugo was ooggetuige en deelt telkens verrassende bijzonderheden meê. In hoofdzaak blijven de feiten onveranderd, in bijzaken wordt veel opgehelderd. Men is thans ook ten onzent vrij wel op de hoogte van den — euphemistisch zoogenaamden — staatsgreep der Decemberdagen. Eene herinnering aan het geheele beloop van dit gruwelstuk schijnt mij daarom overbodig. [1]) Maar ik kan niet nalaten te wijzen op enkele belangrijke feiten. Een hoofdstuk vooral uit: „Histoire d'un Crime" boeit mij in 't bijzonder. Het draagt tot titel: La Rue Tiquetonne. Het was des avonds van den 4 December, na het bloedbad op de boulevards, dat Victor Hugo een vriend ontmoette, die hem uitnoodigde van eene zeer bijzonder feit kennis te nemen. Deze vriend, de heer E. P., „auteur dramatique, homme de talent," brengt Hugo naar de rue Tiquetonne, een onaanzienlijke zijstraat, die op de rue Montmartre uitloopt. Wat daar te zien was, vermelde de auteur zelf:

— „E. P. hield op voor een hoog en donker huis. Hij deed eene gangdeur open, die niet gesloten was, daarop nog eene en wij kwamen in een laag, rustig vertrek door eene lamp verlicht..... In een hoek stonden twee bedden naast elkaar, een groot en een klein. Boven het kleine bed was een vrouwenportret en een takje gewijd palmgroen. Bij de lamp, die op den schoorsteen geplaatst was, zat eene oude vrouw in elkaar gedoken, als gebroken en gekromd over iets, daar schaduw op viel en dat zij in de armen knelde. Ik trad nader. Zij had een dooden knaap in de armen. De arme vrouw snikte. E. P., die in dat huis woonde, tikte haar op den arm en zei: „Laat eens zien!" De oude vrouw hief het hoofd op en ik zag op haar schoot een half ontkleeden, schoonen knaap, doodsbleek met twee roode openingen in het hoofd. De oude vrouw zag mij aan, maar scheen mij toch niet te bemerken, want zij mompelde en sprak in zich zelve: — „En van morgen zei hij nog grootmama tegen me!" E. P. nam de hand van den knaap, die machteloos wegviel. — „Zeven jaar!" —

---

[1]) Belangstellenden wijs ik op mijn: „De man van Brumaire en de man van December." — Nijmegen 1871.

fluisterde hij. Er stond eene kom met water op den grond, men had het gelaat van het kind afgewasschen, twee stralen bloed vloeiden uit de twee openingen. Er stond nog eene vrouw bij eene linnenkast, die half geopend was. „Eene buurvrouw!" zeide E. P. Hij verhaalde mij, dat er een arts in dat huis woonde, dien men geroepen had en die gezegd had: „Niets te doen!" Het kind was op straat door twee kogels getroffen, toen hij poogde zich uit de voeten te maken, men had hem naar zijne grootmoeder gebracht, die alleen met dezen knaap was overgebleven. Het portret der overleden moeder hing boven het kleine bed..... De oude vrouw sprak somtijds te midden van haar snikken: — „God, hoe is 't mogelijk!" — „Wie kon dat denken!" — „De schurken!" Plotseling riep zij: — „Doet onze regeering dit?" — „Ja!" — antwoordde ik."

En daarop volgt eene hartstochtelijke ontboezeming van smart en toorn der oude vrouw, terwijl Victor Hugo de behulpzame hand biedt, om het arme kind te ontkleeden, terwijl een drijftol uit den zak van den doode valt.

Deze plaats is te merkwaardiger omdat de dichter reeds vroeger in zijne „Chatiments" het feit in fraaie verzen had bezongen. De eenvoudige vermelding in proza geeft dubbele waarde aan het schoone gedicht, nu het blijkt, dat iedere bijzonderheid zuiver historisch is. Volkomen te recht zegt de dichter tot de wanhopige grootmoeder in zijn vers:

„Vous ne comprenez point, mère, la politique,
„Monsieur Napoléon, c'est son nom authentique,
„Est pauvre et même prince; il aime les palais;
„Il lui convient d'avoir des chevaux, des valets,
„De l'argent pour son jeu, sa table, son alcôve,
„Ses chasses; par la même occasion, il sauve,
„La famille, l'église et la société;
„Il veut avoir Saint-Cloud, plein de roses d'été,
„Où viendront l'adorer les préfets et les maires;
„C'est pour cela qu'il faut que les vieilles grand'mères,
„De leur pauvres doigts gris que fait trembler le temps,
„Cousent dans le linceul des enfants de sept ans."

Naast deze bladzijde uit: „Histoire d'un crime" komen de slotwoorden vooral in aanmerking. Eene meesterlijke beschrijving van Sedan — de verbijstering der Fransche generaals Mac-Mahon, Ducrot en Wimpfen, toen zij in den

val waren geloopen en door een ijzeren muur van vijanden waren omcingeld, gaat vooraf. Dan volgt een welsprekend besluit, zoo volkomen Fransch van kleur, dat elke vertolking mislukken zal. Eén voorbeeld slechts:

„L'envahissement de la France en 1870 par l'Allemagne a été un effet de nuit. Le monde s'est étonné que tant d'ombre pût sortir d'un peuple. Cinq mois noirs, voilà le siége de Paris. Faire la nuit, cela peut prouver de la puissance, mais la gloire c'est de faire le jour. La France fait le jour. De là son immense popularité humaine."

O! ik weet wel, dat hier overdreven is uit vaderlandsliefde, dat men zeer verstandig het onverstand van den schrijver zal betoogen, dat men met volkomen recht zal aanwijzen hoe uit Duitschland misschien evenveel licht straalt over de wereld, als uit Frankrijk – maar ondanks alles en trots de verstandigheid van kalmer gemoederen, heb ik den dichter lief om zijn fier vaderlandslievend en partijdig genie!

En in elk geval vlei ik mij, dat niemand aarzelen zal de volgende woorden toe te juichen: „La France a dans le passé les victoires de la guerre, et dans l'avenir les victoires de la paix. L'avenir est à Voltaire, et non à Krupp. L'avenir est au livre et non au glaive. L'avenir est à la vie et non à la mort." Maar zoo er nog in deze woorden een wanklank trilt, omdat Voltaire geen allemansvriend is, dan hoop ik toch met Victor Hugo te mogen zeggen: „La France se sait aimée, parce qu'elle est bonne: et la plus grande de toutes les puissances, c'est d'être aimée."

EENZIJDIGE CRITIEK.

Een lans gebroken voor mejuffrouw A. S. C. Wallis. — Eenzijdige critiek. — Reinout van Meerwoude. — Mevrouw de Parma.

April 1878.

Onlangs beweerde ik, dat de critiek somtijds geheel zwijgt, als een werkelijk schoon, grondig doordacht kunststuk op letterkundig gebied in Nederland het licht ziet. Ik staafde die bewering door te wijzen op het stilzwijgen, waarmeê de uiterst belangwekkende roman van A. S. C. Wallis tot nog toe was ontvangen. Heden is mijn betoog ontzenuwd door de feiten. „In dagen van strijd" werd zeer gunstig beoordeeld door niemand minder dan den hoofdredacteur van het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indië, door den benijdenswaardigen auteur van „Oude Romans": C^d^. Busken Huet; in de tweede plaats werd Wallis' schepping uitvoerig behandeld in den: „Nederlandschen Spectator" door den grondigen geleerde, die zich den grilligen pseudoniem van Keerom heeft gekozen; eindelijk schrijft mevrouw H. Koorders-Boeke in den „Gids" een „Brief over A. S. C. Wallis: In dagen van strijd."

Juist deze brief schenkt mij aanleiding om even op de bovenvermelde feiten te wijzen. De aartsvijand van mejuffrouw Stella Oristorio di Frama, de welbekende meester Critiek, treedt hier op in de nieuwe incarnatie van mevrouw Critiek. Tot nog toe waren bijna alle beoordeelaars van: „In dagen van Strijd" het hierover eens, dat dit keurig boek eene aanwinst was voor de geschiedenis onzer letteren. De briefschrijfster uit den Gids verdedigt eene geheel andere meening. Volgens haar is dit kunstwerk: „een knekelhuis,"

is het „zonder levenwekkenden adem," is de auteur „zoo jong en reeds zoo levensmoe," is haar boek „tegennatuurlijk," is het uit de „kleurlooze school," waarin „de geschiedenis boven de hartstochten" (sic) wordt gedoceerd; bevat het „holle, vlottende nevelbeelden van „Vrijheid, Vaderland, Liefde," stoot het een toekomstig nageslacht „met zware hamerslagen los van de Rots der eeuwen...."

Genoeg. Reeds hier werd een overvloed van onlogisch geformuleerde grieven uitgesproken, die in het belang der waarheid op het gebied onzer Nederlandsche letteren zeer zeker een woord van tegenspraak verdienen. Vooral omdat onze nieuwe madame de Sévigné — de briefschrijfster deed ons de titulatuur aan de hand — voor het overige hulde brengt aan „den gekuischten smaak," de „groote kunstvaardigheid en het fijn gevoel" van A. S. C. Wallis. Deze betrekkelijke lof is in het gegeven geval nog verpletterender dan roekelooze blaam. Men geeft toe, dat ge uitmuntende eigenschappen bezit, maar uw kunstwerk is een hoop doodsbeenderen. Ik heb mij veroorloofd den roman „In Dagen van Strijd" eene aanwinst voor de geschiedenis onzer letteren te noemen, op mij rust dus de verplichting eene zoo geheel aan mij tegenovergestelde meening met een onverbloemd protest te beantwoorden.

Het jongste critische artikel van mevrouw H. Koorders-Boeke schijnt mij zeer veel te wenschen over te laten naar den vorm en naar den inhoud.

Naar den vorm.

De briefvorm is dunkt mij de allerminst geschikte, om een onpartijdig, grondig oordeel te vellen. Brieven zijn uitstortingen van persoonlijke gewaarwordingen, volledig subjectieve schepsels onzer hersenen, volledig onbekwaam, om een streng en vernietigend vonnis over het een of ander ernstig kunstwerk aan het leidzaam publiek ten beste te geven. Dit bezwaar had wellicht in den raad der Goden — de redactie van ons invloedrijkst tijdschrift — eenigszins mogen wegen. Doch zoo eene Nederlandsche mevrouw de Sévigné nu eenmaal geroepen scheen hare meeningen in briefvorm te openbaren, dan had men tenminste mogen verwachten, dat zij

haar duizendmaal begaafder voorgangster in kieschen smaak hadde nagevolgd. Geenszins. Mevrouw Koorders-Boeke heeft goedgevonden reeds in den aanvang van haar caleidoscopisch briefartikel omtrent de auteur van: „In Dagen van Strijd" te verklaren, dat zij het „pak," den „meer dan twaalfhonderd bladerigen (sic) roman van het „Bakvischje," zouden onze naburen zeggen," — van haar hart moet wentelen. Dit is zeer onhebbelijk en zeer stuitend. De term, hier bedoeld, wordt in Duitschland als spotvorm gebezigd. Wanneer men in eene critiek argumenten ontleent aan den ouderdom van den auteur, dan is men evengoed in staat hem of haar te veroordeelen op grond eener zonderlinge kleur van hair of baard. Nederlandsche jonkvrouwen van talent, die haren landgenooten een historischen roman wenschen aan te bieden, mogen er zich nu reeds op voorbereiden door de eene of andere mevrouw Critiek voor „bakvischjes," te worden versleten, — onder de vleugelen van... „de Gids."

Na dit staaltje van vormschoonheid, wil ik aanstonds tot den inhoud van dezen pseudocritischen brief overgaan. Uit de menigte van grieven sluit zich de eerste: „dat de drie lijvige deelen een „somber knekelhuis" openen, aan bij de bezwaren tegen den leeftijd van de auteur. De term „knekelhuis" is niet van mevrouw Koorders-Boeke, maar van eene „geestige, levendige vrouw" (sic), die aangaande A. S. C. Wallis zou beweerd hebben: „Niet dat het geen waarheden zijn, die zij verkondigt, maar het iriteert mij, om me dat alles door een kind te laten zeggen." Alleraardigst — een kind mag geen waarheid zeggen, want daartoe is zekere leeftijd gesteld, waarvan wij waarschijnlijk de nadere bepaling weldra mogen tegemoet zien. Wederlegging van zulke beweringen is uilen dragen naar Athene.

Hoofdgrief is verder: het „tegennatuurlijke," dat een jong meisje van twintig jaar iets schoons schept op letterkundig gebied, als men van haar zeggen kan, gelijk zekere: „mevrouw Zw. in het Handelsblad, zoo jong en zoo levensmoe."

En waaruit blijkt dit alles? Uit de laakbare poging van de schrijfster, om „eene geschiedenis boven de hartstochten" te

leveren. Er behoort moed toe in deze onlogische draaikolk af te dalen. Volgens onze Nederlandsche Sévigné zal men ons in den historischen roman eene geschiedenis beneden de hartstochten moeten aanbieden, op straffe van tot de adepten der kleurlooze school te worden gerekend. Een oogenblik later worden wij alleronverwachts naar de schilderijen-galerij van Verlat meegesleept, om er een „Christus boven de hartstochten" te bewonderen. Dit alles is zoo radeloos verward, dat men niet weet wat te beantwoorden, wat te bestrijden, nu met zulke drogredenen tegen den roman: „In Dagen van Strijd" wordt geschermutseld.

Liever wil ik een ander verwijt behandelen door de wonderspreukige beoordeelaarster tegen het werk van A. S. C. Wallis opgeworpen: „Geen enkel hoofdpersoon, geen enkel hoofdmoment staat of valt met de geschiedkundige lijst." Hoofdpersoon is o. a. volgens deze nieuwste madame de Sévigné, Reinout van Meerwoude. En juist deze is door de auteur zoo onafscheidelijk verbonden met den historischen achtergrond van dit epos in proza, dat hij zonder de historische omlijsting geene beteekenis meer bezitten zou. Het uitmuntend geschilderde contrast tusschen Meerwoude — den sluwen intrigant — en Dalvilliers — den nobelen held van Austruweel — zou wegvallen, als beiden in eene andere periode werden overgeplaatst. Margaretha, bijna hoofdpersoon, had geene rol te vervullen gehad en toch is zij in verband met hare hofdame Sylvia, met haar vertrouweling, den Graaf van Viale, evenzeer onmisbaar voor den gang van zaken in de levensgeschiedenis van Edward Melville.

Er is nog zooveel, waarop ik aan mevrouw Koorders-Boeke het antwoord niet schuldig mag blijven. Daarom val ik het eerst en het laatst aan op de gedrochtelijke bewering dat Meerwoude, — „de eenige betrekkelijk (sic) afgewerkte en gemotiveerde persoon uit het geheele boek" — niet anders voorstelt, dan: „de godsdienstige overtuigingen en de levensbeschouwing van de schrijfster zelve." Op deze wijze kan men voortgaan en Shakspere verwijten, dat Jago eigenlijk het levende beeld is van zijn eigen zedelijk leven; kan men Dickens verantwoordelijk stellen voor de schurkerijen

van Pecksniff en Uria Heep; zou men Van Lennep bij den kraag kunnen vatten met de onverwachte verzekering, dat hij slechts een gemoedelijke voorganger is geweest van den afschuwelijken Drenkelaar. Waarom is Meerwoude de handige speculant, de aartsegoïst, de fijne denker, juist de afspiegeling van het gemoedsleven der auteur? Toch niet opdat de beoordeelaarster eene uit de lucht gegrepen en weinig gemoedelijke bitsheid aan de verdienstelijke schrijfster zou kunnen zeggen?

Waarom zijn Helene, of zuster Clara of wel de buitengewoon schoon geteekende Dalvilliers niet veeleer de vertegenwoordigers van mejuffrouw Wallis' eigen godsdienstige overtuiging en levensbeschouwing? Omdat men dan niet zoo klakkeloos verklaren kon, dat de jeugdige auteur „zoo jong en tevens zoo levensmoe" was. Omdat verder de critische voelhorens van madame de Sévigné II nog niet geheel volgroeid zijn en men zich naar het ideaal der oude school geen verrader kan voorstellen, of hij moet door zijn uiterlijk aantoonen dat hij de marqué-rol speelt. Meerwoude is dus de lievelingsfiguur der schrijfster, want hij is kalm, fijn, smaakvol en.... levensmoe. Dat hij daarbij een schoft is, treft wel ongelukkig, maar mejuffrouw Wallis ontgaat het verwijt niet, dat hare heiligste gevoelens volkomen met de geloofsbelijdenis van Meerwoude overeenstemmen. Had de auteur haar held slechts met een Mephisto-grijns of een Pecksniff-kuif doen optreden, dan zou mevrouw H. Koorders-Boeke zich niet vergist hebben en aanstonds den marqué hebben herkend. Een Mephisto, smaakvol, beschaafd en geestig, een fatsoenlijk man onder duizenden, met epische objectiviteit geschilderd, kan geen Mephisto zijn, maar moet de drager worden van de lievelingsideeën der auteur.

Dat is wel de grootste en grofste misslag van dezen critischen brief. Wie „In Dagen van Strijd" met onpartijdige belangstelling leest, komt tot eene geheel andere slotsom. Het blijkt, dat de schrijfster een uiterst fijn ontwikkelden, wijsgeerigen aanleg bezit, dat zij met heel hare ziel de verheven idealen van het Christendom heeft omhelsd, maar dat zij tevens idealiseert in het Verhevene. Het zal best zijn mejuf-

frouw Wallis zelve sprekende in te voeren en daartoe kies ik eenige uitspraken louter uit het derde deel saamgelezen ten bewijze, dat ze niet angstig behoeven te worden gezocht.

„De Heidenen droegen hun wraak aan de Godheid op, wier gerecht geen zonde onbestraft liet, en Zeus zelf boog zich voor de macht van Nemesis. Zeus was slechts voor hen, die naar de wet van het edele geleefd hadden, een machtige God: goed en kwaad waren gescheiden en die 't eene beheerschte, kon niet over 't andere regeeren. Door de heidensche wereld in al haar vormen gaat die trek. Alleen de Joden vereenigden het begrip van liefde en wraak in éénen God en daarom werd hun God streng en hard, want de wraak verdrong de liefde en als eene verlossing klonk eindelijk van Galilea de woorden: „hij doet zijn zon opgaan over boozen en goeden en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen."

„De zonde is een raadsel. Zij schenkt nooit het verwachte geluk, haar vrucht is smart, haar nasmaak wroeging en toch wordt zij begaan; niet één telt de verwoeste levens, niet één laat zich leeren: altijd opnieuw komt zij uit het duistere te voorschijn, en waar is haar afschrikking? — alleen, daar, waar haar berouw is."

„Het volk, dat voor zich zelf strijdt, kan onderdrukt worden, ook al is zijn kamp rechtvaardig; het volk, dat voor de gedachte der geheele menschheid (vrijheid van gelooven) strijdt, moet zegevieren."

„Ik meen, dat er een geloof moet zijn, nog beter dan dat, hetwelk nu beleden wordt. Er is zulk een oneindige hemel boven ons, en er is geen geloof of het wil hem zoo klein maken, dat hij maar voor weinigen ruimte heeft. Misschien is het dwaling, maar ik denk dat de beste godsdienst de banden der liefde niet zou moeten verbreken, maar ze vaster knoopen, en dan zou geloof, hoop en liefde niet langer gescheiden, ze zouden één zijn, en ik denk dat het dan beter, dat het dan het best ware."

„Frank van Viale was uit de wereld, over welke de strijd komen zou, ingegaan tot die wereld, waar niet de strijd, waar alleen de zege is."

„Elke plek is een sterfbed, maar ook een wieg van nieuw

leven, en die eeuwigheid in het tijdelijke, mag de hoop haar niet als een waarborg beschouwen van een eeuwigheid, die geen tijd meer hebben zal?"

„Het is een misplaatst leven, dat met een vraagteeken sluit."

Wie na de lezing van deze plaatsen nog de overtuiging behoudt, welke mevrouw Koorders-Boeke in haar brief poogt te verdedigen, zal moeten bekennen, dat hij indertijd slecht onderwijs in het lezen heeft ontvangen. De dichterlijke, koninklijke ideeën, met rijke hand in Wallis' roman uitgestrooid, verdienden fijner waardeering. De briefschrijfster uit den Gids heeft trouwens de beteekenis van haren arbeid allerloffelijkst geschilderd met de woorden: „A cat may look at a queen."

HET SERVETJE.

Het Servetje. — Oefening kweekt kennis. Gerard Keller. — Beynen. — Van Zeggelen. — S. J. Van den Bergh.

Het laatste nieuws is „Het Servetje."

Onder dezen vrij raadselachtigen titel geeft de heer Gualtherus Kolff te Leiden een merkwaardig werk uit. De volledige titel luidt: „Het Servetje. Herinnering aan „Oefening kweekt kennis" door Conviva." Misschien, dat de een of ander dagbladlezer in Soerabaia zich herinnert, dat dit onderwerp vroeger in een der plaatselijke couranten is behandeld, in Nederland was dit opstel weinig bekend geworden. En toch zal dit keurig fraai uitgevoerd boekske duizenden van lezers vinden ten onzent. In de eerste plaats zal de nieuwsgierigheid geprikkeld worden door 42 kleine photographieën op den titel, voorstellende de heeren: Van Stockum, Bosboom, Van Zeggelen, S. J. van den

Bergh, Bakhuizen van den Brink, Ising, Withuijs, Van Westhreene, Boswell, Scheltema, Vosmaer Gram, Campbell, den steller dezer regelen, Cremer, Van Lennep, Ten Kate, Da Costa, Tollens, De Génestet, Beets, Mulder, Beynen, Oosterzee, de Jonge, Lindo, Zaalberg, de Rop, Emants, Van der Vliet (Boudewijn), Van der Hoop Junsz, Schaepman, Jonckbloet, Koetsveld, Alberdingk Thijm, Haversmidt en Gerard Keller.

Men zal vragen wat er met deze verzameling van Nederlandsche schrijvers, dichters, dominees en schilders wordt bedoeld en zal beginnen te lezen. Zoo blijkt het aanstonds, dat Conviva voor de lezers van een Oost-Indisch dagblad zijn herinneringen aan het bekende letterkundige genootschap: „Oefening kweekt kennis" te boek gesteld en later voor Nederlandsche belangstellenden heeft doen uitgeven. Daar er in het geheele stuk niet een enkele reis van Gerard Keller gesproken wordt en zijn portret zich evenwel op den titel vertoont, volgt hieruit, dat Gerard Keller er de auteur van is.

En inderdaad — de losse, onderhoudende toon van „het Servetje" is Gerard Keller volkomen waardig. Ieder, die eenig belang stelt in de geschiedenis onzer letteren, zal deze bladzijden met genoegen doorloopen. Keller beschrijft niet alleen, hij schildert allerlei kleine letterkundige medaillons en tot zijne eer mag men er aanstonds bijvoegen, dat hij beter portretschilder is, dan de photograaf, die den omslag illustreerde. Hier en daar schrapt hij in een vroolijke bui snel een caricatuurtje, maar in den regel is hij trouw en gemoedelijk en komen de een en veertig heeren er genadig af. Schoon hij van zich zelf niets meedeelt, blijkt het toch uit zijn lof en blaam wie hij zelf is. Gerard Keller — zou men als post-scriptum aan zijn verhaal willen toevoegen — is in vroeger jaren een vrij trouw bezoeker van „het Servetje" geweest. Zijn hoofdeigenschap was bescheidenheid met een klein tintje van ironie. Hij had een sterk sprekenden afkeer van toasten en hield niet van voordragen, welke beide laatste werkzaamheden hem zelven geenszins vlot van de hand gin-

gen. Hij kon allergeestigst spreken, maar meest met zijn buurman, zoodat de dischgenooten weinig van hem vernamen. Tijdens zijn verblijf in den Haag was hij trouwer steun van „den Nederlandschen Spectator" dan voor „Oefening kweekt kennis". Zijn vlugge en vaardige pen wist destijds menig alleraardigst verhaal te ontwerpen, schoon het in het oog viel, dat hij meer slag had van iets te beginnen dan om het te eindigen. Later in Arnhem met de redactie van een dagblad belast, verminderde zijn novellistische arbeid, doch gaf hij nog van tijd tot tijd een drama, bij uitzondering een roman. Zijne levendige en vriendschappelijke natuur verwierf hem tal van vrienden, zijn talent verzekert hem een goede plaats in de letterkundige geschiedenis van ons Vaderland.

Wat nu zijn „Servetje" in 't bijzonder betreft, hij schreef er min of meer de geschiedenis in van „Oefening kweekt kennis", terwijl hij de leden van het bestuur en de werkende leden met de sprekers doet aanzitten om den bekenden disch. Hij vermeldt de stichting in 1834, de bijeenkomsten ten huize van den heer Van Stockum, de latere vergaderingen in Diligentia. Bijzonder uitvoerig en verdienstelijk is zijn teekening van de eerste stichters des genootschaps — Van Zeggelen en S. J. van den Bergh — en van de vroegste bestuurders, Dr. L. R. Beynen, Scheltema en N. Bosboom. Opmerkelijk is het, dat Van Zeggelen veel meer zijn sympathie heeft gewonnen, dan Van den Bergh. De latere voorzitter is dan ook in zijn haast schroomvallige bedeesdheid veel meer de man naar Keller's hart dan de luidruchtige, maar door en door goedhartige en edelmoedige Van den Bergh. Hier en daar wordt de laatste — nu reeds voor lang aan zijn gezin en zijn vaderland ontvallen — wel eens wat opgeofferd aan den lust van den schrijver om eene aardigheid te zeggen. Een enkele maal staat de schrijver op de grenzen van het onbescheidene, wanneer hij Van Dam van Isselt en Van den Bergh vergezelt op hun terugweg van het servetje.

Volkomen juist daarentegen is zijn portret van Beynen, van wien hij zeer geestig zegt: „zijn stem is zoo welluidend dat, wanneer hij blik zegt, iedereen meent goud te ver-

staan." Hij prijst Beynen's rede over de schilderij van Gallait: de lijken van Egmont en Hoorne na hunne terechtstelling, maar gewaagt niet van de indrukwekkende toespraak in 1863 ter gelegenheid van het halve eeuwfeest onzer nationale onafhankelijkheid voor de leden van Oefening gehouden. Destijds leverde Beynen alles wat door edele geestdrift, goeden smaak en ijverige studie kan worden gewrocht — de bewondering schitterde uit ieders oog, de warmste toejuiching viel hem bijkans bij iedere zinsnede te beurt en in een dicht bezette zaal vol Nederlandsch-Haagsche hoorders bleef geen enkel persoon koud. Onze groote nu ook al verscheiden Bakhuizen van den Brink drong er met zijne luide stem op aan, dat Beynen zijne rede in 't licht zou geven; geen enkele der aanwezigen, die niet gaarne deelde in des redenaars triumf.

Bakhuizen van den Brink was geen trouwe gast op de bijeenkomsten van „Oefening" — maar daarentegen het erkende hoofd van den „Nederlandschen Spectator". Keller brengt dezen wetenschappelijken Hercules alleen ten tooneele, om twee hoogst vermakelijke anecdoten te vertellen; een van Bakhuizen's verjaardag en een van Bakhuizen's wraak op onzen tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken. In een ander opzicht, waar Keller de geringe voortbrengingskracht van den genialen Rijksarchivaris gulweg luiheid noemt, maar hem prijst, omdat hij geen „aangewezen werk voor een uitgever" wilde schrijven, staat hij weder voor de poorten der indiscretie en gaat hij te ver in zijn lof, als hij beweert, dat Bakhuizen daarom te hooger staat.

Een man van wetenschap en smaak kan op talloos vele manieren arbeiden, voordat hij overgaat een „aangewezen werk voor een uitgever" te schrijven. En wanneer zoodanig man geen vermogen, maar wel een talrijk gezin bezit, dan zal ieder — tenzij enkele bekrompenen — hem te hooger schatten, naarmate hij minder verzuimt door vlijtigen arbeid het levensgeluk der zijnen te verhoogen. Daar blijft in den Nederlandschen atmospheer nog altijd het denkbeeld zweven, dat het eigenlijk onedel is voor letterkundigen arbeid loon te vragen. Hij, die het minst zwoegt in den wijngaard der let-

teren, schijnt velen de uitstekendste. Gelukkig heeft Gerard Keller in de practijk bewezen, dat hij deze denkbeelden tot nog toe alleen onder de betwistbare theorieën rangschikt.

Een ander bezwaar tegen zijn „Servetje" is de bedenking, of het met de voorschiften van maatschappelijke kieschheid en wellevendheid is overeen te brengen, om herinneringen openbaar te maken van bijeenkomsten, die naar oud-Hollandsche opvatting als een „gesloten gezelschap" kunnen worden gekenmerkt. Ik geloof, dat dit bezwaar te ver gaat. De door Keller genoemde mannen behooren allen min of meer tot de letterkundige geschiedenis van den dag. Hun bijeenzijn op het vermaarde Servetje is geene zitting van een veemgericht. Eene smaakvolle schildering van dit gezelschap is aan een der gasten niet verboden, mits deze „Conviva" altijd tact genoeg toont in het vermijden van wat onze geestige buren noemen: „les moments psychologiques."

Daarentegen weegt bij mij een gewichtiger bedenking. Zijn de herinneringen van „Conviva" niet wat oudbakken? Hij tracht wel overal latere gebeurtenissen te vermelden, maar kennelijk gaat zijn wetenschap der lotgevallen van „Oefening" niet verder dan 1864. Voor lezers, die op de hoogte zijn van de Haagsche letterkundige wereld blijven eenige vraagteekens bestaan. Zij zouden onder anderen willen weten, waarom er in 't geheel geen melding gemaakt wordt van een tweetal eereleden, die niet weinig tot den lateren bloei van het genootschap hebben bijgedragen: de begaafde schilder Simon van den Berg en de voormalige minister van justitie, Mr. G. de Vries Az. Keller noemt de namen van eenige der jongste werkende leden: de Rop, Werumeus Buning, Marcellus Emants en Smit Kleine, daarom mocht hij niet vergeten ter kenschetsing van het Servetje den geestig keuvelenden S. Van den Berg naast den wakkeren De Vries te plaatsen. Sinds jaren zien wij ze daar en ieder verheugt zich over hun verschijning. Ook Jan Kruseman, thans weder naar Java vertrokken, liet een leêge plaats aan het Servetje, die ik gaarne met een woord van hartelijke belangstelling had vermeld gezien. Tot de leden van onzen kring, tot de meest geachte en geliefde behooren

Generaal Knoop en Mr. L. G. Greeve, die schoon meer in de gehoorzaal dan bij het gezellig symposion aanwezig, toch groote diensten aan „Oefening" hebben bewezen. De voordrachten van Mr. L. G. Greeve, van Mr. J. D. Veegens, van den Waalschen predikant Vallès, van Albert Réville wekken voortdurend de belangstelling van ons altijd talrijker publiek, terwijl zelfs bij de verschijning van Cremer op de spreekplaats een waarachtige belegering van Diligentia ontstaat, waarbij zelfs enkele leden van: „le vrai monde" zich onder de democratische Oefenings-mannen mengen op gevaar af zich te ergeren aan het buitengewoon „gemêleerd publiek."

Ziedaar, wat de nieuwste levensteekenen van het geletterd genootschap vertoonen. Neemt iemand der gasten aan Oefening's tafel na Keller misschien nog eens de pen op ter boekstaving zijner herinneringen, dan blijve het bovenstaande hem aanbevolen.

EMILE ZOLA.

Emile Zola. — Zijn Page d'amour. — Hélène. — Jeanne. — Het panorama van Parijs.

Mei 1878.

Emile Zola zegt van zijn laatsten roman „Une page d'amour", dat hij slechts mag genoemd worden: „(une) oeuvre intime et de demi-teinte".

Misschien ligt hierin het geheim van zijn succes. Ieder, die het forsche coloriet van dezen auteur kent, zal begrijpen, dat een kunstwerk, in halven toon geschilderd, hem bijzonder goed van de hand zal gaan. Gebrek aan kracht noch kleurloos coloriet kan aan Emile Zola worden verweten. Hij is dikwijls te krachtvol, te kleurrijk: een tint van purper en

carmijn schemert door zijn uitvoerige landschappen en stillevens. Waar hij eenvoudiger poogt te zijn, wint zijn schepping in waarheid en schoonheid.

„Une page d'amour" is de titel van een huiselijke geschiedenis, die in het uiterste westerkwartier van Parijs voorvalt op het heuvelvlak van Passy in de onmiddellijke nabijheid van het Trocadéro en het Champ de Mars. Van de tegenwoordige tentoonstelling is daarin geen sprake, want de handeling valt voor in 1853 en 1854. Evenwel maakt de schrijver van het woonvertrek zijner heldin, Hélène Grandjean, gebruik, om de schoonste panorama's van Parijs onder allerlei bestraling van morgen- en avondlicht te vertoonen.

Hélène Grandjean is weduwe. Zij komt uit Marseille en is de dochter van Ursule Macquart en den hoedenfabrikant Mouret. Zij, die de vroegere romans uit den cyclus der Rougon-Macquarts hebben gelezen, kennen deze personen. Misschien is het niet onnoodig te zeggen dat Emile Zola in zijn eersten roman, „La Fortune des Rougons", de dochter van den hoedenkoopman Mouret Agathe noemde, welken naam hij echter later in volgende drukken door Hélène verving. Schoon madame Grandjean de zuster is van Silvère Mouret, die in het eerste deel de hoofdrol speelt, en van François Mouret, die in het vierde, „la Conquète de Plassans", optreedt, kan men hare geschiedenis best begrijpen, ook zonder de voorafgaande boeken te lezen.

Die geschiedenis begint in den nacht. Madame Grandjean wordt uit haar slaap wakker geroepen door de kreten van haar eenig dochtertje Jeanne. Het kind schijnt aan een zenuwtoeval te lijden. In de uiterste ontsteltenis roept de moeder Rosalie, de meid, en gaat zij zelf, half gekleed, de rue Vineuse afloopen, om een dokter. Zij vindt een dokter, den heer Deberle, juist in hare buurt, vlak bij hare woning. Zoodra deze Jeanne heeft gezien, oordeelt hij, dat het kind zeer ziek is. Herhaalde stuipachtige toevallen schokken het elf en een half-jarige kind. Door de goede zorgen van den arts valt het kind eindelijk in rustigen slaap.

Madame Grandjean gaat twee dagen later den dokter

Deberle bedanken, maar wordt toevallig bij mevrouw Deberle gebracht, die dames ontvangt op dien dag. Aldus ontstaat vriendschap tusschen deze beiden, die weldra door een levendig verkeer wordt opgevolgd. Reeds aanstonds maakt Hélène Grandjean een buitengewonen indruk door haar zeldzame schoonheid zoowel op den arts als op madame Deberle. Men weet, dat zij uit Marseille gekomen is met haar echtgenoot Grandjean, die in een hotel stierf korten tijd na zijne aankomst te Parijs. Hélène is te Passy gaan wonen, op raad van den abt Jouve, dien zij vroeger te Marseille had gekend. Dezen vriendelijke geestelijke en zijn halfbroer, de heer Rambaud, waren de eenige gasten die door Hélène worden ontvangen.

Hélène's leven te Passy gaat zeer rustig voorbij. Somtijds bezocht zij de noodlijdende armen van het kwartier volgens aanwijzing van den abt Jouve. Onder deze armen is zekere „mère" Fétu, die zeer handig de medelijdende dames geld afzet door zich over allerlei mogelijke en onmogelijke pijnen te beklagen. Bij „la mère" Fétu ontmoet Hélène den dokter Deberle andermaal. De kennismaking wordt met zeker gemengd genoegen door beiden voortgezet. Ook madame Deberle zoekt vriendschap met Hélène aan te knoopen. Zij noodigt haar in den fraaien tuin van haar hotel, om de jonge juffrouw Jeanne te doen spelen met Lucien, het eenig zoontje van den dokter. Op deze wijze komen de beide familiën meer met elkander in aanraking.

In het kalm leven van Hélène valt weinig opmerkelijks voor. De abt Jouve had het plan gevormd om Hélène te doen hertrouwen met zijn halfbroer Rambaud, die de groote vriend is van Jeanne. Maar de moeder aarzelt en vraagt uitstel. Zoodra het kind begrijpt, wat men haar moeder heeft voorgesteld, toont het zich uiterst jaloersch. Zij kan niet verdragen, dat haar moeder iemand liefheeft behalve haar. Intusschen wordt het verkeer met de familie Deberle steeds inniger. Somtijds zit Hélène uren achtereen in den tuin bij den dokter en schoon deze er geen woord van uitspreekt, schijnt het toch, dat hij een zeer vurigen, behendig verborgen hartstocht voor haar heeft opgevat. Dit blijkt haar ten duide-

lijkste op een kinderbal, door madame Deberle gegeven, waar de arts haar plotseling zijn liefde toefluistert.

Van dit oogenblik is Hélène op hare hoede. Nog altijd houdt zij vriendschappelijke bijeenkomsten met madame Deberle, maar vermijdt den arts. De abt Jouve rekent op de beide dames voor zijn kerk te Passy, als „les cérémonies du mois de Marie" beginnen. De vriendinnen schenken bloemen aan de kerk en verschijnen er te zamen, de dokter haalt ze af, maar toont zich zeer eerbiedig en bedeesd. De kleine Jeanne wordt door het herhaald bezoek aan de kille kerk op nieuw ongesteld en wederom is het dokter Deberle, die aan haar ziekbed plaats neemt. De ziekte is zeer ernstig, bijna doodelijk. De arts en de moeder wijken niet van Jeanne's leger, maar het gevaar stijgt. Dokter Deberle besluit tot krachtige middelen en breekt de ziekte door het aanwenden van bloedzuigers. Jubelend werpt zich de moeder in de armen van den geneesheer en fluisterend ontsnapt haar de belijdenis harer liefde.

Zoodra Jeanne aan de betere hand is en bemerkt, dat hare moeder en dokter Deberle vertrouwelijk met elkaar spreken, toont zij een ongerustheid, die weldra in sombere jaloezie overgaat. Zij begint den dokter te haten en wil geen oogenblik alleen blijven. Gedurende hare langdurige en traag toenemende beterschap oefent de kleine Jeanne de gruwelijkste tyrannie over haar moeder en den arts. Later komt zij weder in den tuin bij madame Deberle en bespiedt zij de houding harer moeder, als de dokter zijn gade omhelst. Hélène lijdt onder zulk een toestand, maar moet, door haar kind gedwongen, meer dan vroeger met de Deberles omgaan. Hier ontdekt Hélène een geheim. Een jonkman uit de aanzienlijke wereld, M. Malignon, met den monocle in het rechteroog, vervolgt de vrouw des huizes met zijn hoffelijkheden. Reeds bestaat een begin van verstandhouding — zij luistert af, hoe madame Deberle aan Malignon belooft hem een bezoek te zullen brengen. Zij pijnigt zich over hetgeen zij doen zal; zij poogt de plaats te ontdekken, waar Malignon de bezoeken der doktersvrouw afwacht. Juist verschijnt „la mère" Fétu, om Hélène een paar schoenen

te vragen en vertelt intusschen, dat zij huishoudster is geworden van een jonkman, die zeer rijk is, en die ergens in de nabijheid, in „le passage des Eaux" fraaie appartementen heeft gehuurd, terwijl zij er bijvoegt, dat haar heer zeker Madame Deberle wel kent. Er gaat een licht op voor Hélène. In een opwelling van verontwaardiging schrijft zij den dokter een anoniemen brief en geeft hem plaats en uur op der samenkomst van Malignon en zijn vrouw. Weldra begrijpt zij echter het laaghartige van haar daad — zij besluit nog juist bij tijds om naar de passage des Eaux te ijlen, waar „la mère" Fétu haar in de gelegenheid zal stellen iets te doen om eene uitbarsting te voorkomen.

Doch de kleine Jeanne verzet zich tegen haar uitgaan. Zij wil meê. Hélène laat het meisje wanhopend achter en haast zich haar plan te volvoeren. Zij heeft nog juist den tijd Madame Deberle te waarschuwen, die uiterst verschrikt vlucht met den hoogst verbolgen Malignon. Terwijl Hélène zich gelukkig acht aan het zelfverwijt ontkomen te zijn van laaghartig te hebben gehandeld, verschijnt de dokter. Zij weet niet anders te zeggen, dan dat zij hem in die vertrekken wilde ontmoeten. Zij heeft hem alleen uitgenoodigd in haar brief te dier plaatse te komen tegen een bepaald uur en nu ze de doktersvrouw heeft gered uit een groot gevaar, weet ze niets te zeggen, waardoor haar eigen tegenwoordigheid wordt verklaard. Zij werpt zich dus in de armen van den vriend, die haar zoo vurig liefheeft en bezweert hem nooit te onderzoeken naar den samenloop van omstandigheden, die haar in dat huis brachten.

Maar Jeanne, thuis gebleven, luid weenend over haar moeder die haar alleen liet, heeft het venster geopend en buigt zich voorover, terwijl mist en regen naar binnen dringen. Uren gaan alzoo voorbij. Toen Hélène terugkwam, vond ze Jeanne hoestende. Rosalie, de meid, had niet op het kind gelet. Jeanne's toestand verergert elken dag. Het blijkt, dat zij lijdt aan tering. Hevige bloedspuwingen volgen. Dit alles ten gevolge van haar groote ijverzucht en haar leed, daar haar moeder iemand anders liefheeft. De dokter Deberle mag niet bij haar komen, de oude dokter Bodin

kan de vreeselijke ziekte niet keeren. Jeanne wil zelf niets meer van hare moeder weten en — sterft met haar pop in de armen.

Madame Deberle maakt zich verdienstelijk door een heel lieve begravenis met veel bloemen te organiseeren. Twee jaren later vervult Hélène den wensch van den abt Jouve en reikt zij haar hand aan den goedhartigen heer Rambaud, die zich met haar te Marseille vestigt.

Dit is de korte schets van „Une page d' amour."

De geschiedenis bekleedt in dezen roman een geringe plaats. Toch is alles verteld met een tact, die ons de zekerheid schenkt, alsof de gebeurtenissen in onze onmiddellijke nabijheid voorvielen. Het huisgezin der Deberles, de stille woning van Hélène met haar dochtertje, de meid Rosalie en de minnaar van deze, de liniesoldaat Zephyrin, worden ons bekend en vertrouwd, alsof we er dagelijks verschenen. Wij leven met deze schepsels eener vreemde phantasie, of ze onze beste kennissen waren. Wij kunnen ze niet weer vergeten, hun leven openbaart zich aan ons met eene verrassende kracht; wij twijfelen niet aan hun bestaan, zij nestelen zich in het onze.

De ongewone schoonheid der beschrijving van het panorama der wereldstad Parijs uit de vensters van Hélène's huiskamer is reeds door mij elders geprezen. Laat het mij vergund zijn er hier nogmaals de proef van te geven. Het is bijna onmogelijk Zola's schitterenden, kleurrijken stijl te vertolken. Ik waag hiervan een proef te geven. Het geldt hier Parijs te schilderen van de hoogte gezien op het Trocadéro, als de morgennevel wijkt en de stad plotseling verschijnt blinkend in zonnegoud:

„Geen windvlaag ruischt over de stad. Als door een tooverslag verschijnt ze. Het laatste nevelwolkje rijst en lost zich op in de lucht. De stad maakt den indruk van een eindelooze huizenvallei vol op elkaar gestapelde gebouwen. Aan den gezichteinder, over de heuvelen, klimt de stroom der huizen en steeds vermoedt men meer huizen ook waar het oog niet doordringt. 't Is als de volle zee, met de oneindigheid en geheimzinnigheid harer baren. Parijs ontplooit zich onmetelijk als

de hemel boven de stad. De stad schijnt in dezen uchtendstralengloed geel als een rijpend korenveld; het reusachtig schilderij is eenvoudig in twee tonen gepenseeld – het teeder blauw des hemels en den gulden weerschijn der daken. Duidelijk kan men thans alle bijzonderheden onderscheiden door de fijnheid der lucht. Parijs, met zijn niet te ontwarren chaos van steen, schittert als onder een stolp van kristal. Ginds vóór ons, aan den voet van het Trocadéro beginnen de breede kaden en ontwaren wij het groote vierkant van het Champde-Mars, afgesloten door de sombere gebouwen van de école militaire. Verder langs de beide oevers der Seine onderscheidt men de zich voortbewegende menschenwereld, een menigte van kleine, zwarte stippen, dooreen wriemelende als in een mierennest, de gele romp van een omnibus schijnt een nietig, flikkerend vonkje, vrachtwagens en fiacres rollen over de naaste brug, niet grooter dan kinderspeelgoed. Op verderen afstand wordt het gewoel onzichtbaar en schijnen de rijtuigen zandkorrels – de reusachtige stad blijft alleen over met haar geheimzinnig leven, waarvan het luide gerucht tot ons doordringt."

Bedrieg ik mij niet, dan zal deze beschrijving in het oorspronkelijk een goede plaats erlangen onder de classieke schoonheden der Fransche letterkunde.

HAAGSCHE SCHETSEN VAN A. ISING.

Haagsche schetsen van A. Ising. — Haagsche kermis. — Haagsche toestanden.

Mei 1878.

Er bestaan in vele Nederlandsche steden fraaie en schilderachtige plekjes, maar nergens schijnt mij iets schooners voor te komen, dan het gezicht op den Vijver en Vijverberg in de residentie gedurende de eerste lenteweken. Alles ontluikt,

alles jubelt, alles groent — de schoone laan van kastanjes aan den korten Vijverberg prijkt in den prachtigsten bladerendos, het eilandje is één feest van groen en bloemen — als wilde het nogmaals Constantin Huygens, wiens standbeeld daar verdiende gevonden te worden, gelijk geven:

„De rondom groene buert, het rondom steenen hout
„Des boers verwonderingh, al komt hij uyt het woud,
„Des steêmans steedsch vermaak, al komt hij uyt de mueren."

Niets was daarom jammerlijker dan de verminking van dat heerlijk oord in de schoone Meidagen, als de Haagsche kermis begon. De daemonen van de goorheid, de ellende en de leelijkheid maakten zich van den Vijverberg meester — de vunze walm van allerlei heksenbrouwsels verspreidde zich in de lucht, verstikte de schoone jonge bladeren en roofde hun frisschen groenen tint. Deze jaarlijksche ontwijding van zooveel schoons en liefelijks schijnt echter eindelijk aanstoot te hebben gegeven — de ergenis had al den tijd gevonden zich te uiten. Dit jaar bleef voor het eerst de Vijverberg bevrijd van den onoogelijken en walgelijken kermisrommel, die er in vroegere jaren een Bloksberg van maakte. Maar kermis is er geweest. Het goede voorbeeld van Amsterdam heeft nog geene navolging gevonden — daarvoor hecht men in de residentie nog te veel aan traditiën. En juist in den laatsten tijd is er nog krachtige steun voor de kermisvrienden gevonden. Het Journaal voor den jongen Constantin Huygens bericht, dat Willem III, nauwelijks Koning van Engeland geworden op Dinsdag 10 Mei 1689 tot zijn secretaris zeide: „Het is warm weer, het is nu Haagsche kermis. O, dat men nu zoo, gelijk een vogel door de lucht, eens kon overvliegen! Ik gaf er honderd duizend gulden, ja twee honderd duizend gulden voor!" De geestdrift van den somberen koning staat meer in verband met zijne gehechtheid aan den Haag dan met zijn smaak in den kermis — dit zal niemand, die het Journaal gelezen heeft, ontgaan.

De rechtvaardigheid gebiedt tevens te erkennen, dat de Haagsche kermis voortdurend minder ergenis geeft. De kermis-nomaden zijn verdwenen: de havelooze bedelaars met

krukken en verminkte ledematen — de straatmuzikanten met krassende violen en schorre turksche trommen, vergezeld van het onvermijdelijke, afzichtelijke wijf in goore doeken, dat u een vies blikken bakje aanbiedt als offerbus voor uwe kunstliefde — de heeren met versleten groene jassen en gedeukte koperinstrumenten — de italiaansche pfiferari — de Fransche berenleiders — de straat-athleten in morsig tricot met de rampzalige kinderen, die, schoon beneden de twaalf jaar, tot een huiverigwekkenden arbeid veroordeeld zijn — die allen worden in de schoone residentie niet meer geduld. Op den Vijverberg zijn alle steenen des aanstoots weggeruimd en de kermisorkaan woedt minder hevig dan vroeger; men zou kunnen zeggen dat de kermisgenius zijn beste beentje heeft vooruitgezet, om zijn bestaan nog lange jaren te rekken.

En het moet toegestemd worden, dat de Haagsche kermis, om met den heer A. Ising in zijne „Haagsche Schetsen" [1]) te spreken, „altijd nog al beroemd is geweest." De Haagsche kermis is van zeer ouden datum. Onder de Beiersche graven bestond zij reeds. „De eigentlijke plaats was op Buitenhof, Vijverberg en Voorhout." Belangrijke gebeurtenissen brachten daar soms verandering in, zoo als in Mei 1647, toen de stadhouder Frederik Hendrik overleden was en de kermis op de Prinsegracht gehouden werd. Tot in de 18de eeuw plantte men nog den Meiboom op het Binnenhof en vonden de jongelieden van goede huize er vermaak in elkaar aardige geschenken te geven — zooals Justus van Effen getuigd. Reeds in 1709 kwam het spel: „De drie Kronen" op de Haagsche kermis, terwijl vijftien jaren later de merkwaardige brand op het Buitenhof voorviel, waarbij in één uur tijds zestig kramen vernield werden. Iets zeer eigenaardigs van de Haagsche kermis in de 17de en 18de eeuw was de plechtige optocht der schutters, die voor het stadhouderlijk kwartier, voor de burgemeesters en voor de vreemde gezanten salvoos deden hooren. Langzaam verminderen echter deze plechtigheden, zelfs het inluiden en uitluiden werd afgeschaft — de kermis werd in haar bestaan bedreigd door de

---

[1]) **Gravenhage, W. P. van Stockum & Zoon. 1878.**

jongste beweging der laatste tien jaren, het vraagstuk der afschaffing kwam aan de orde van den dag.

Terwijl ik deze bijzonderheden dank aan het onlangs verschenen werk van den heer A. Ising, is het mij zeer aangenaam de „Haagsche Schetsen" te hebben genoemd. Ising's jongste arbeid beveelt zich aan door de degelijkheid, welke dezen auteur steeds onderscheidt. Hij is door de lezing der „Mededeelingen van de Vereeniging ter beoefening der geschiedenis van 's Gravenhage" aangespoord geworden, om nog het een en ander punt door een nieuw onderzoek op te helderen, terwijl de standaardwerken van De Riemer, de Fonseca en Kroon hierbij goede diensten zouden bewijzen. Daarenboven, de „Mededeelingen der vereeniging" bleven nagenoeg onbekend, terwijl van de verzameling harer „stukken, prenten, schilderijen en voorwerpen, die betrekking hebben op de stad of hare geschiedenis" weinig gebruik werd gemaakt. In het laatste heeft men eenigszins voorzien door de stichting van het „Haagsche Museum," waarin niet alleen de bezitting der „Vereeniging," maar „ook de merkwaardigheden werden overgebracht, die de regeering van 's Gravenhage onder haar beheer had."

De auteur der „Haagsche Schetsen" heeft de genoemde bronnen met groote nauwkeurigheid geraadpleegd en elf studiën geschreven over: Aleid van Poelgeest. — De Rechtspleging onder de graven. — De groote Kerk. — Het Haagsche Bosch. — De Buurten. — Het Voorhout. — De Kermis. — De Gevangenpoort. — Oldenbarnevelt's gevangenis. — Het stadhouderlijk kwartier. — Het oude Hof. Niet alleen voor de bewoners der residentie, maar voor ieder Nederlander zal de lezing dezer Schetsen uiterst leerrijk zijn. Geheel wetenschappelijk en eenigszins koud van stijl zijn de vijf eerste, levendiger en aantrekkelijker de zes volgende. Het best schijnt mij geslaagd Oldenbarnevelt's gevangenis.

Dit neemt niet weg, dat de studie over het Haagsche Bosch velerlei belangrijk nieuws bevat en van zeer geduldige en langdurige onderzoekingen getuigt. Aardig is de bijzonderheid, dat Willem V op het Huis-in-'t-Bosch „openbare tafel hield

en dat de Hagenaars den prins en de overige leden van het Huis van Oranje mochten zien eten." „Waarschijnlijk" — schrijft Ising — „werden zij op de stoep toegelaten en bewaarden de Zwitsers van de lijfwacht de orde." Meer bekend is het feit, dat een-en-twintig leden der Nationale vergadering, na den coup d'état der Unitarissen den 22 Januari 1798, naar de Oranjezaal op het Huis-in-'t-Bosch werden verwezen. In de overige vertrekken werden er ververschingen gebruikt en schijnt het vrij ruw te zijn toegegaan.

Zeer curieus en echt Nederlandsch was ook het voorstel van zeker lid der nationale vergadering in 1795, om het Bosch uit te roeien, het hout te verkoopen en er aardappelen, knollen en peen aan te kweeken. Gelukkig kwam het er niet toe.

Ik herinner mij hierbij een gelijksoortig voorval uit den gemeenteraad te Leiden in 1795, toen een patriot na afloop der beraadslagingen het woord nam om te verklaren: „Burgers! er zain nog zwanen! De zwanen zain 'n plezeir voor de heiren. Ik stel voor de zwanen af te schaffen!" Of de Leidsche stadsgrachten daarom van zwanen zijn beroofd, zou ik niet durven verklaren.

In de studie over de „Buurten" geeft Ising een zeer fraai portret van den Raadpensionaris Jan de Witt en van zijne gemalin Wendela Bicker. 't Is op een der maaltijden der Haagsche buurtvereenigingen, en wel in de Hofbuurt, gehouden in November 1665. Deze maaltijd werd gegeven in de nieuwe Doelen op den Korten Vijverberg.

„Aan de eeretafel" — zegt Ising — „is een gast gezeten, lang en mager van gestalte, die aller aandacht trekt; een veertigjarig man, wiens smal, beenig gelaat een karakteristieke uitdrukking ontleent aan den grooten gebogen neus, den kleinen, vastberaden mond en puntige kin. De fraai geteekende wenkbrauwen overwelven de diep liggende donkere, pittige oogen; een dunne knevel teekent zich even af op de bovenlip. Het haar der paruik, midden op het hooge voorhoofd gescheiden, hangt in dikke golvingen over de ooren tot op de schouders neer en omlijst zoo de groote platte bef waaronder de zwart fluweelen mantel en de met eene rij knoopen op de borst gesloten rok te voorschijn komen. In

zijne nabijheid zit de vrouw, die hij nu bijna elf jaren geleden, op 16 Februari 1655 huwde: zij de dochter uit eene der aanzienlijkste Amsterdamsche regentenfamiliën, de zachtaardige en beminnelijke Wendela Bicker, ziet hoog op tegen haar beroemden gemaal, den Raadpensionares van Hun Edel Groot mogenden, den schranderen, welbespraakten staatsman, maar die tevens zoo goed te zwijgen weet, en die voor niets en niemand te koop is!"

Er zijn meer zulke voortreffelijke bladzijden in de Haagsche Schetsen — echte Nederlandsche bladzijden, die de plaats van dezen schrijver in onze letterkundige Geschiedenis zullen kenmerken.

ANTOINE WIERTZ.

Antoine Wiertz. — Hector Berlioz. — Twee Titanen. — De smaken verschillen.

Juni 1878.

Niets stemt somberder dan de ingang van het zonderlinge Museum Wiertz te Brussel.

De Grieksche stijl vormt het treurigst contrast met het bekrompen modern portaal, waardoor men toegang erlangt naar het museum. De sombere indruk blijft, als men de reusachtige zaal binnentreedt. De ontzachlijke schilderijen kluisteren ons aan den grond. In den aanvang staat men als verpletterd. Zoodra men een weinig gewend raakt aan de raadselachtige geweldenarijen in kleuren langs de vier wanden, vangt eene rustige beschouwing aan. Maar telkens overmeesteren ons de meest tegenstrijdige aandoeningen. De kunstenaar, die daar de vrucht van een geheel kunstleven aan den muur hing, stelt ons op zware beproeving. Verbazing, ontzetting, afkeer

gramschap maken zich van ons meester. Wij wisten niet, dat de goddelijke schilderkunst tot doel had hoofd en hart te martelen, de phantasie met afschuwelijkheden te vullen, den geest in verwarring te brengen en het schoonheidsgevoel op pijnlijke wijze te grieven.

Langzamerhand echter komen mildere aandoeningen ons verademing schenken. Het titanische in de poging van den kunstenaar stemt tot nadenken, het buitengemeene scheppingsvermogen vraagt al onze waardeering, de oorspronkelijkheid in de opvatting, alleen eenigszins begrensd door de matelooze bewondering voor Rubens, treft; de buitengewone begaafdheid van vinding, teekening en kleur eischt onze warmste hulde. Meer en meer komt het ons voor, dat Antoine Wiertz een buitengewoon man, een geniaal arbeider op kunstterrein, een alleropmerkelijkst zielkundig verschijnsel geweest is. En wij vernemen met nieuwsgierigheid alles wat ons meer licht kan geven omtrent Wiertz.

Zelden werd daartoe een vruchtbaarder bijdrage geschonken dan in het onlangs verschenen werk van den heer D. F. Scheurleer, „Twee Titanen der negentieden eeuw, Hector Berlioz en Antoine Wiertz" [1]). Dat een jong auteur zich in Nederland bekend poogt te maken door eene studie over kunst, is een heugelijk teeken des tijds. De meesten der jongeren hebben geen tijd of lust tot zulke „improductieve" studiën. Daar is in onze practische samenleving weinig tijd voor de kunst beschikbaar — wijl de meesten streven naar een dankbaarder kunstje: voor een minimum arbeid een maximum loon — en de zoogenoemde „wetenschappelijke" jongelui, onze toekomstige Humboldts, onze Max Müllers en onze Darwins in den dop er zich een glorie van maken iets geestigs over de ellendige machteloosheid der vaderlandsche kunst te zeggen.

De heer D. F. Scheurleer treedt op met eene dubbele studie. Over den allerzonderlingsten en toch zoo genialen Hector Berlioz en over Wiertz loopt zijn onderzoek,

[1]) Haarlem. W. C. de Graaf, 1878. Bijzonder verdienstelijk is de fraaie typographische uitvoering van dit werk door den smaakvollen uitgever.

terwijl hij ten slotte beider plaats in de geschiedenis der schoone kunst met grooten tact omschrijft. Ziedaar een met smaak gekozen onderwerp, en, het dient gezegd, de grondige behandeling der stof stelt den belangstellenden lezer niet te leur. Het is hier de plaats niet voor kleingeestige vitterij over sommige Germanistische stijlwendingen. Aangenamer taak is het te wijzen op wat door den heer Scheurleer inzonderheid over Antoine Wiertz met groote degelijkheid is bijeengebracht.

Wiertz werd geboren den 22 Februari 1806 te Dinant. Zijn vader was een oud soldaat, die in 1804 met Catherine Disière, „journalière," was gehuwd. Reeds vóór zijn zestiende jaar openbaarde zich de kunstenaar in den jongen Antoine. Hij schilderde een zwart paard voor een uithangbord en vond alom bewondering. Door bescherming van een vermogend kunstvriend werd de jonge Wiertz naar Andwerpen gezonden, waar hij onder leiding van Van Bree kwam. Met den voorbeeldigsten ijver studeerde hij onder vele stoffelijke ontbeeringen en behaalde reeds in 1825 een prijs. In 1828 bezocht hij Parijs en het Louvre-paleis, waar juist de meesters, die door grootsche en reusachtige compositiën schitteren: Rubens en Géricault, den diepsten indruk op hem maakten.

Reeds toen vond de eerzuchtige Wiertz, dat Parijs een onherbergzaam oord was, daar niemand bijzonder werk van hem maakte. Zijn eerste succes was de prix de Rome, hem in 1832 toegekend. In Rome bleef hij getrouw Rubens vereeren en streven naar den roem van een echt Vlaamschen meester.

In Italië ontstond zijn eerste groote schilderij, Patrocle, in 1837 naar Andwerpen, in 1838 naar Parijs gezonden. In den Salon van 1839 tentoongesteld onder zeer ongunstige omstandigheden, maakte het stuk niet dien opgang, welken de kunstenaar er van had gedroomd.

Na deze teleurstelling neemt Wiertz eene uiterst vijandige houding aan tegen Parijs en de Parijsche critiek. Hij schreef in 1839 een prijsvraag uit: „L'influence pernicieuse du journalisme sur les arts et sur les lettres" en stond

aan den schrijver van het door hem best gekeurde antwoord Patrocle af. Geen eigenaardiger trek, dan deze, om den mensch en den kunstenaar te kenschetsen. Gekrenkte trots en een hoog gevoel van eigenwaarde plaatsten hem op voet van oorlog met alle tegenwoordige en toekomstige beoordeelaars. In zijn talrijke ontboezemingen stelt hij zich aan als een verslinder van al die critische beunhazen, welke een woord over schilderkunst durven uiten. „En wat bewijst hij daarmede?" vraagt de heer Scheurleer.

„Niets anders dan dat de smaken verschillen en dat ieder individu eene persoonlijke opvatting heeft, waarheden, die niet meer verkondigd behoefden te worden."

Het is zeker een waarheid, dat de smaken verschillen, maar wat heeft Wiertz daarmede bedoeld? Zou het zijn toeleg niet zijn geweest, daarop de gevolgtrekking te bouwen: de smaken verschillen, derhalve is er aan geene critiek ter wereld iets te hechten? En in dat geval zou ik met den smaakvollen auteur van „Twee Titanen" niet gaarne volhouden, dat de stelling: „de smaken verschillen" eene waarheid bevat, waarvan geen hooger beroep mogelijk is. Het feit is waar, maar de bewijskracht van dit feit is nul. Hoeveel de smaken ook verschillen, er is in de critiek één smaak, die beslist — het is de smaak van den aesthetisch-wetenschappelijk gevormden beoordeelaar. Dit is zoo waar, dat men evengoed op wetenschappelijk gebied tegenover de uitspraak van een met bewijzen gestaafd oordeel zou kunnen beweren; — alzoo is de meening van dezen denker, maar de mijne is anders — „de meeningen verschillen." Juist — de meeningen verschillen, maar de meening van den wetenschappelijk gevormden man beslist.

Zeker zou Wiertz mij deze opmerking nooit vergeven hebben, gelijk hij nooit vergaf aan eenige meening, aan eenig persoon, aan eenige plaats, welke zich niet aanstonds gebogen had voor zijn genie. Hij schreef nooit den naam van Parijs, zonder er een bliksemschicht boven te plaatsen. Intusschen toog hij na 1839 aan 't werk en schilderde nog eens den Patrocle, het schilderij tegenwoordig in zijn muzeum te zien. Nergens vond hij lokalen groot genoeg, om voor zijne

werkplaats te dienen. Hij wist het gemeentebestuur van Luik te bewegen hem eene ledige, ongebruikte kerk af te staan, om er zijn Revolte des Enfers te schilderen en betaalde de vrucht van zijn kolossalen arbeid als huur. Het gemeentebestuur van Luik vond het stuk niet zeer mooi en bewaarde het in een kelder. En dit geschiedde in het kunstlievende België! Wiertz ontving de schilderij later terug, zij bleef in zijn museum. Zijn derde groote werk: Triomphe du Christ maakte hem beroemd.

De heer Scheurleer zegt er van:

„Het denkbeeld is geheel nieuw. Niet de kalme kruisdood wordt ons geschilderd, neen, het geldt een verwoede kamp tusschen de engelen van het goed en het kwaad om den gekruisigden Christus. Hoe hardnekkig de tegenstand is, de macht der engelen is onweerstaanbaar.... Niets is bestand tegen de gebiedende houding van den Ange exterminateur, die in pijlsnelle vaart komt aangevlogen. Ik aarzel niet deze figuur niet alleen als eene der schoonste van Wiertz te noemen, maar gelijk met, zoo niet boven alles te stellen, wat de schilderkunst in dit opzicht geleverd heeft. Beter kan een rassche beweging wel niet op eene schilderij weergegeven worden.”

De Belgische regeering voldeed nu eindelijk aan de wenschen van Wiertz. De minister Rogier sloot met Wiertz een contract — 2 Juli 1850, — waarbij deze zijne kolossale kunstwerken aan den Staat afstond tegen een geheel nieuw reusachtig atelier, op kosten des rijks te bouwen. De groote kunstenaar arbeidde voor zijn roem alleen, leefde door het schilderen van portretten en verheugde zich, dat al zijne werken bij elkaar in eigendom aan zijn vaderland zouden overgaan. Hij was de apostel der „peinture indépendante” en verfoeide alle kunstenaars, die zich hun arbeid met goud deden betalen.

In het nieuwe atelier voltooide de onafhankelijke kunstenaar de verzameling van deels verheven, deels platte, deels afschuwelijke compositiën, die thans de aandacht der bezoekers trekken. De schilderijen, die Napoleon in de hel en de gewaarwording van een afgehouwen hoofd voorstellen, zijn

zoo stuitend voor gevoel, verbeelding en rede, dat ze naar 't mij bijna zou kunnen schijnen eer als kermiszeilen voor een kijkspelletje dan als kunstwerken in een museum behoorden geplaatst te worden.

Een weemoedig woord van den heer Scheurleer over de laatste sombere levensjaren des grooten kunstenaars, besluit het uiterst belangwekkend overzicht. Hoofdpijnen en voortdurende vermoeidheid sleepten hem ten grave, terwijl hij steeds plannen smeedde van reusachtige ateliers en nog reusachtiger schilderijen (15 Juni 1865). Ter gelegenheid dezer studie over twee buitengewone geesten werd hier alleen van Wiertz melding gemaakt, het opstel over Berlioz verdient niet minder aanbevolen te worden. De schrijver staaft, dat hij eene zeer gezonde aesthetische school heeft doorloopen, en dat hij noch aan Berlioz, noch aan Wiertz heeft kunnen vergeven, dat zij de grenzen hunner kunst uit het oog verloren en soms uit overdreven dorst naar roem op de grenzen der kwakzalverij gestaan hebben.

NEDERLANDSCHE LETTEREN DER XIX EEUW.

Nederlandsche Letteren der XIX Eeuw. — Bloemlezing van J. P. de Keyser. — Les oubliés et les dédaignés. — Th. J. Werndly.

„Zal het Vaderland eene toekomst hebben, (zoo) houde het volk zijne taal in eere, leere het zijne letterkunde kennen, verstaan, waardeeren.”

Dit werd voor een jaar door den nu verscheiden predikant J. P. de Keyser met volle overtuiging geschreven voor de

beide deelen: „Nederlands Letterkunde in de negentiende eeuw," waarin hij de volledigste Bloemlezing onzer nieuwe litteratuur sints 1801, zoowel in proza als in poëzie aanbiedt.

„Het volk houde zijne taal in eer!"

„Het volk leere zijne letterkunde kennen!"

Beide volkomen juiste wenschen van De Keyser kunnen niet te vaak gewenscht worden.

Spreekt men in alle Nederlandsche gezinnen dagelijks Nederlandsch? — stebben de meest ontwikkelden, de hoogstgeplaatsten, de mannen en vrouwen van de groote „wereld" en de kleinen, de proletariërs, de Zondagsschreeuwers en Zondagsdrinkers eenig denkbeeld van onze letterkunde?

De eersten lezen „nooit Hollandsch," — omdat het zoo vervelend is, en de laatsten leeren hunne Nederlandsche letterkunde uit de straatliederen.

Er is gelukkig nog belangstelling bij een groot deel der beschaafde middenklassen — daar niet van. Maar er doen zich evengoed voorname minachters en verguizers in die zelfde klasse als in de hoogste voor. Zekere wetenschappelijke richting schijnt de letterkunde, omdat zij het product eener kunst is, hoogst bedenkelijk.

Algemeene rijpheid, om het Schoone te waardeeren in de natuur, in het leven, in de kunst, in de nijverheid, is een ideaal, 't welk het Nederlandsche volk zeker het laatst van alle beschaafde Europeesche natiën zal bereiken. Zoodra er kleine vleugjes van belangstelling in kunstzaken worden waargenomen, ziet men aanstonds allerlei zwarigheden uit bijomstandigheden te voorschijn komen, die waardeering en belangstelling op de vlucht drijven.

Het mag dus telkens herhaald worden — iteretur decoctum. Ik weet geen beter middel, om hiertoe op letterkundig gebied meê te arbeiden, dan door nogmaals de aandacht zooveel mogelijk te winnen voor de genoemde voortreffelijke Bloemlezing van De Keyser. Niemand der leeken mag het euvel geduid worden, als zij of hij er niet toe besluiten eene volledige boekerij onzer negentiende-eeuwsche dichters en prozaschrijvers aan te leggen. Onze dichtwerken

zijn duur, onze romans niet minder. 't Is waar, enkele goedkoope seriën romans worden aangeboden, maar deze vormen nog onze geheele litteratuur niet. Het is dus een allerbelangrijkst verschijnsel, zoo er door eene bekwame hand uit de meest volledige verzameling van schrijfsters en schrijvers dezer eeuw hier en daar een fragment wordt aangewezen, 't welk te zaam eene eerbiedwekkende anthologie van bijna twee duizend bladzijden vormt.

Wel hadden wij bloemlezingen, wel had Dr. J. van Vloten uit de 17de, 18de en 19de eeuw, zoo wel van dichters, als van prozaïsten, een zevental boekdeelen saamgesteld, welke groote wetenschappelijke waarde aanboden; de beide deelen van De Keyser schonken echter nog meer, voor zoover het onze eeuw betreft. De Keyser's tafereel onzer letterkunde in de 19de eeuw is het volledigste, 't welk er tot nog toe verscheen. Met deze beide boeken voor ons, kunnen wij buiten alle bibliotheken om, reeds een vrij getrouw beeld onzer jongste letterkundige geschiedenis vormen — een spiegel van den Nederlandschen geest, van de „edele en grootsche gedachten," die gedurende de laatste acht-en-zeventig jaren in Nederland zijn uitgesproken.

Dit tafereel kan voldoen aan den eisch eener smaakvolle, intellectuëele beschaving — en vooral uitnemend te stade komen bij eene eenigszins nauwkeurige studie onzer letteren, terwijl het tevens niet minder te stade komt bij vrije oefeningen van dilettanten. Als geschenk voor volwassen beschaafde jongelieden is het onwaardeerbaar.

De Keyser erkende zelf, dat eene absolute volledigheid niet te bereiken is. Vele materiëele bezwaren zijn hier te overwinnen — de meeste werden overwonnen. Wat mij nog te wenschen overblijft is meest buiten de macht van den samenlezer geweest. In het deel, aan de Poëzie gewijd, schijnen mij de 28 bladzijden gewijd aan Rhijnvis Feith wat te weelderig en de 13 aan Staring wat te zuinig behandeld. Ik mis van dezen laatste de onnavolgbare lyrische strofen: „Wij schuilden onder dropplend loover" — het Oogstlied, de Min en het onovertroffen „Adeline Verbeid." Ook Tollens is er magertjes afgekomen, doch men

weet, dat zijne Muze zich nog altijd in bekrompen omstandigheden bevindt. Met leedwezen mis ik Mr. Cornelis van Marle (1783—1859), wiens echt Nederlandsche satyre op Napoleon's nederlagen in Rusland menig patriottisch hart in 1812 en 1813 heeft doen popelen van plezier.

Daarentegen is het alleraangenaamst het blijspel „de Neven" van Helvetius van den Bergh compleet aan te treffen en is de keuze der fragmenten uit Da Costa's vier deelen poëzie zeer gelukkig. Wij genieten den hartstochtelijken dichter in zijn vollen gloed. Eerst „Israël," een lied van het zich openbarend genie; dan fragmenten uit Kain en Hagar, zijne episch-bijbelsche poëzie; eindelijk zijn Lied van 1840, het schoon gesteld, maar ijdel protest tegen den geest der eeuw; ten slotte Nieuwpoort — zijn triomf als dichter. Van Van Lennep is er met veel tact gekozen, en Ledeganck en Ter Haar zijn in hunne kracht geciteerd, maar Potgieter wordt hier enkel door twee brokken uit zijn Florence, die op zich zelf zeer schoon zijn, gekenschetst. „Bij de keuze van (deze) dichtstukken" — verklaart De Keyser — zijn wij door een vriendelijken wenk van den dichter zelven geleid." En toch, ondanks dit alles, zijn mij de Liedekens van Bontekoe uit den jare 1840 het liefst en geloof ik, dat de dichter in zijne voorkeur van lateren arbeid hier niet te volgen was. Van den „Schoolmeester" is de Schipbreuk voortreffelijk gekozen, maar ontbreekt althans ééne aardige bijdrage uit zijne „Natuurlijke Historie".

Dr. Heye is zeer pover vertegenwoordigd, veel beter Beets en Goeverneur, Vosmaer en De Génestet. Onder de ouderen van dagen missen wij ongaarne iets uit de nalatenschap van Piet van Os Senior, terwijl het ons verbaast, dat Thomas Johannes Werndly, die zich als dichter Didymus noemde, nu reeds vergeten is.

Arme Didymus! Zijn vroege dood heeft zijn werk misschien in het vergeetboek gebracht — en toch is dit onverdiend. Hij was eene buitengewone natuur in alles, buitengewoon als gestalte, buitengewoon als intellect. In zijne studentenjaren, die trouwens vrij lang duurden (1853—1861)

wijdde hij zich aan allerlei wetenschap en verzamelde hij eene eerbiedwekkende kennis. Destijds reeds ving hij aan voor prachtalmanakken of in tijdschriften verzen te schrijven, die zeer de aandacht trokken. Hij toonde zich leerling van Hooft en Bilderdijk en muntte uit door keurigen vorm. Wie hem kende, getuigde van de onuitputtelijke goedheid zijns harten, van den geestigen toon in zijne gesprekken. Laat het mij vergund zijn hier nog eene kleine bijdrage tot kenschetsing van zijn talent te geven. Ik kies daartoe zijn

Truikenbuur.

Pasjens kriekt het daglicht weêr
Door de reetjens van de luiken,
Of alreê is buurvrouws Truiken
Uit de muitjens, [1]) uit de veêr;
En met wakker orgelkeeltjen
Neuriënd op hupsche wijs,
Hangt ze 't kooitjen met de sijs
Onder 't groene deurprieëltjen,
Of verpleegt het bloemenrek
Aan het raam van 't woonvertrek.

Hoe het kind zoo vrolijk komt,
Obbe kan 't zich niet verklaren,
Rijkert schudt de graauwe hairen,
Over de onderdeur gekromd.
Zooveel arbeids, zooveel zorgen,
Zooveel moeite, zooveel leed,
Zooveel kommer, en — wie weet? —
Licht geen mondvol broods op morgen,
En daarbij toch vroeg en spa'
Lustig, lustig voor en na!

Of daar soms iets achter stak? —
Heeft ze licht bij 't spinnenjachten
Immer 't beste pand te wachten?
't Hoogste bod bij 't handjens-plak?
Steek ze keurger in de puntjens
Dan haar speulnoots op de markt?
Of misschien: — in 't Roode Hert
Maakt ze meerder preutelmuntjens,
Meer anijs of kermiskoek,
Dan heur evenvrijsters zoek?

---

[1]) Kooi.

Ei, wel neen! – Ze weet voor wis
Dat, ofschoon ze er knapjens uitziet,
Menig jonkman liefst een meid ziet,
Die wat bet in bonis is;
En ze weet ook dat haar bouwen [1]
(Mag hij nog zoo netjes zijn)
Niet bij dien van Neel of Stijn,
Proef in deugdlijkheid kan houên,
Ja, in verw en nieuwheidsgloed
Meer dan dubbel onderdoet.

Dan, daarom nog niet getreurd! –
Helder met gezonde longen
't Wolkjen uit de borst gezongen,
En de zinnen opgebeurd!
Kom! laat jakjen, rok of bouwen,
Onder tijdsverloop en dracht,
Van hun eerste glans en pracht,
Vrij verschieten en verouên,
Zoo maar 't hartjen immer frisch,
Gaaf en zonder kreuken is!

Moeder Gees zucht steen en been
Om de duurte van de tijen:
Doch een liedtjen van verblijen
Zingt Geertruides hart te vreên,
En haar zieltjens klare hemel,
Immer Gode en deugd getrouw,
Neuriet reeds voor dag en daauw,
Neurt bij noen en avondschemel,
Neurt in druk en wederval:
„Trui, goê hoop kost niet-met-al!" –

Truiken! meid, je hebt gelijk:
Kloeke moed geeft kloeke krachten,
En blijdwillig plichtbetrachten
Houdt den wagen op den dijk.
Zóó – de hand aan 't werk geslagen
En de blik ten wolkenboog –
Moogt gij goedsmoeds van omhoog,
Zegen op uw arbeid vragen,
En met welgegrond vertrouwen,
Op Gods heilbeschikking bouwen!

Doch al mist men ook ongaarne den een of anderen naam, de groote waarde dezer Bloemlezing blijft ongedeerd. Volstrekte nauwkeurighcid in het noemen van hen, die soms een enkel vers schreven, is moeilijk te eischen. Bij het tweede deel, aan de proza gewijd, geldt dezelfde opmerking. Met het

[1] Rok.

grootste genoegen zal men hier Van der Palm's historische portretten uit 1813, enkele pagina's uit een roman van De Wacker van Zon, brieven van Falck, een fragment van Jacob Geel, den kapitein Van Berkel uit Van Limburg Brouwer's Leesgezelschap te Diepenbeek bijeen geschaard vinden. Van het jonge Holland uit 1830—1840 zoude wellicht Beets wat beter bedacht, en een hoofdstuk uit de Statokken en de Kegges zeer welkom hebben kunnen zijn. Zoo is er te weinig, veel te weinig van mevrouw Bosboom-Toussaint, schoon de karakterschets van Elbertus Leoninus uit den Graaf van Leycester een uitmuntende greep was.

Ernstiger bezwaar zou ik hier hebben tegen het niet opnemen van sommigen, wier arbeid hoogere waardeering verdiend had. Zoo mis ik het proza van Dr. B. Glasius, onzen bekend kerkgeschiedschrijver, zoo ontbreekt Gewin, die omstreeks 1839 een geestigen roman schreef: Joachim Polsbroekerwoud, en Rosmade, den auteur van De Heidenpriester van Harrago. Van de jongeren bleven onvermeld: Christine Muller, Mina Krüseman, Constantijn, Mr. William ten Hoet, Charles Boissevain — en zeer ten onrechte — den oud-zeeofficier Werumeus Buning. Het gaat evenwel niet aan daarom het voortreffelijke deel proza van De Keyser als geheel onvolledig ter zijde te leggen. „Een later verzamelaar vinde in rijker schat nog ruimer keus!" zegt de nijvere bloemlezer, die niet het minst onzen dank verdient voor de allernauwkeurigste biographische en bibliographische berichten bij ieder zijner auteurs. Het is nu mogelijk geworden eene letterkundige Geschiedenis van Nederland in de XIX^de^ eeuw te schrijven — zonder al te veel te worstelen met het materiaal. De toekomstige historiegraaf raadplege De Keyser — hij zal er zich wel bij bevinden.

IN DAGEN VAN HITTE.

In dagen van hitte. — Eene Causerie aan het Strand. — Onderwijs-phantasie.

Juli 1878.

Ze wandelden rustig aan 't strand.

Eene zachte bries ruischte over de wateren, door de dalende zon met carmijn en goudglans getint. Tegen het diepe blauw van den hemel teekenden zich op den achtergrond de duinen, de gebouwen, de hotels van Scheveningen.

Langzaam kwamen koele luchtstroomen de nog drukkende hitte van den dag temperen. Eene wandeling aan het strand lokte talrijke scharen van het terras — het was een verrukkelijk oogenblik. Onder de wandelaars waren hij en zij, een bruidspaar. Beiden stonden stil om het verheven natuurdrama van zonneondergang eerbiedig te bewonderen.

Na eene pooze zwijgens, sprak hij:

— „Vondel zou met eene kleine variatie kunnen zeggen:

„De gouden Titan daalt alree
„Met purpren paarden in de zee!"

— „Misschien wel! maar wie kan met woorden weergeven wat hier genoten wordt!" — antwoordde zij. — „Een geniaal schilder zou het kunnen, onze Mesdag bij voorbeeld! Van dichters, zelfs van Vondel, verwacht ik niet veel!"

— „Waarom niet?"

— „Omdat eene beschrijving stuk voor stuk, volzin voor volzin, vers voor vers, veel te lang duurt. Zie, daar zinkt de schijf van rood goud achter de golven! Wie kan dat in woorden schilderen?"

— „En toch zou het ook niet licht zijn met verf een beeld van dit verrukkelijk tafereel te maken. Daar aan den horizon

golven nog de schoven van rozenrood licht, reeds worden ze bleeker. Reeds valt de schemering; welk penceel kan dien onophoudelijk veranderenden kleurengloed op het doek tooveren? De poëet kan daarentegen de verschillende momenten gemakkelijker aangeven, als hij het talent heeft van waarnemen en het talent van zeggen. Vondel bezat beide."

— „Ik durf van Vondel bijna niet meêspreken. In mijne schooljaren heeft men den slag niet gehad mij voor hem te winnen en later kwam ik er zoo niet toe! Ik zou haast zeggen, dat ik eene zekere antipathie heb leeren opvatten!"

Hij glimlachte even en keek haar bij het zachte schemerlicht schalks aan. Hij vervolgde:

— „O, ik begrijp het! Vondel heeft — om de uitdrukking van een onzer geestigste auteurs te gebruiken — Vondel heeft het inconveniënt van Roomsch te zijn geworden en de Salmasiussen zijn de wereld nog niet uit."

— „Ik begrijp je niet!"

— „À la bonne heure! Ik begon te vreezen, dat je ook meê wildet doen aan den confessioneelen strijd van de laatste jaren, van de laatste dagen. Stel-je ook belang in de tweedekamerdebatten?"

— „Wel zeker! Bij ons aan huis hoor ik aan tafel heel ernstige diskoersen. Papa en Willem hebben 't er zoo drok over, dat ik er volkomen op de hoogte van ben!"

— „En wat denk je er van?"

— „Ik wou, dat de wet goed en wel aangenomen was, dan zou men er te minste niet alle dag over behoeven te hooren."

— „Ik help het je van harte wenschen, maar of je er niet meer van hooren zoudt, daar twijfel ik aan!"

— „Is er dan nu nog niet genoeg van gesproken?"

— „Nog lang niet! Je weet niet, hoe heerlijk dat groote woord: onderwijs den menschen te pas komt. Daar heb je nu bij voorbeeld de jonge Van der Wilck, die voorleden jaar gepromoveerd is en bij jelui wel eens aan huis komt. Sinds hij advokaat is, heeft hij niet veel te doen en nu vindt hij eene afleiding in onderwijs. Hij spreekt er over in vergaderingen, waar de lui zich oefenen in het deftig spreken. En daar hij het heel aardig doet, zullen ze hem spoedig eene

specialiteit noemen. In de tweede plaats, ken je dominee Van Holder wel, die nu, ondanks de tropische atmospheer, de huizen afloopt, om onderteekenaars te winnen voor zijn volkspetitionement van anderhalf verstandig man en de rest...."

— „Ganzen!"

— „Ganzen! Hoe kom je er aan?"

— „Dat zei Willem van middag!"

— „Nu, zoo kan ik voortgaan. Maar ik wil geen personen verder noemen. Er bestaat eene wereld van zonderlinge Nederlanders, die belang hebben voor het zoogenaamde confessioneele of secte-onderwijs te strijden en die zoo gaarne ons neutraal onderwijs zouden dooden. Het zijn de mannen der clerikale orthodoxie, 't zij katholiek, 't zij protestant — en zoo lang nu duizenden in ons land hunne redenen bezitten om die mannen te steunen; zoolang nu de pretentie bij de priesterpartij blijft leven om de armen van geeste alleen tot het koninkrijk Gods toe te laten; zoolang nu de heerschappij dier priesterpartij alleen kan steunen op duizenden en nogmaals duizenden armen van geest, zoolang zal er hier van onderwijs worden gesproken, trots alle wetten en ondanks de rechtmatige verveling, die een gewoon georganiseerd mensch bij zooveel schijnvertooning moet kwellen!"

Zij zweeg en hij haastte zich haar naar de terrastrap te geleiden, daar bij de invallende duisternis de wandelaars het strand begonnen te verlaten.

Bruid en bruigom werden aanstonds door eene vroolijke groep omringd. Daar was Papa van de bruid, en Willem, haar broer, en vele vrienden van velerlei leeftijd. Men zette zich al te zaam aan een paar tafeltjes, om de muziek te hooren. Inmiddels richtte een vroolijk oud heer met fraai zilver hair het woord tot ons bruidspaar:

— „Altijd zelfzuchtig! altijd alleen voor elkaar levend en ons allen vergetend! Ik had jelui wel eens willen beluisteren. Waar had je 't over, Marie?"

— „We spraken over de nieuwe wet op 't Lager onderwijs!" — zei de bruid.

— „Lieve Hemel! Ben jelui zulke virtuozen!"

— „Hoe zoo, oom Piet?" — vroeg de bruigom.

— „Wel, ik meen" — zei de kortswijlige oude heer, dien de bruigom oom Piet genoemd had — „dat jelui daar een aardig deuntje zult gespeeld hebben op het klavier van de volksconscientie!"

Het gezelschap lachte, alleen Willem, de broer van de bruid, bleef zeer ernstig en antwoordde:

— „Laat ze maar spelen op dat klavier! Als er in Nederland een volksconscientie is, dan zal die spreken! En ze zullen met al hunne kuiperij het oogenblik verwenschen, dat ze durfden reppen van conscientie!"

Oom Piet werd nu ook zeer ernstig; misschien had hij er een doel meê, want hij nam zeer plechtig het woord:

— „Jongelui! Laat Willem even uitspreken, voordat de muziek weer begint!"

Willem wachtte die uitnoodiging niet af, maar ging voort:

— „Dank je, oom! Ik heb niets nieuws. Ik heb bovendien geen plan onze vrienden te vervelen. Maar nu door u zelven van dit modern muziekinstrument gewag wordt gemaakt, nu kan ik het er niet bij laten. In Nederland bestaat een historische tegenzin op het stuk van clerikale politiek. Wij gruwen van het bloed, 't welk die staatkunde eenmaal vergoot, 't zij hare slachtoffers Egmont en Horne, de Gorkumsche geestelijken of Oldenbarnevelt heetten. Onze volksconscientie verwijt zich die onuitwischbare historische schanddaden en zoodra wij de hydra der confessioneele onverdraagzaamheid hare vaalzwarte banier zien verheffen, snellen wij te wapen met de leuze „Nous maintiendrons!"

— „'t Is jammer, dat jij niet in de Tweede Kamer zit!" — andwoordde oom Piet.

— „Willem behoort tot de onverzoenlijken" — zei de vader van den bruid, een deftig heer met een net pruikje — „hij begrijpt niets van den innerlijken drang des harten, die onze kerkelijke ijveraars voortzweept. Hij is niet in staat hunne eischen onpartijdig te overwegen!"

— „Hoe zou ik het kunnen?" — riep Willem driftig — „is er dan iets eerbiedwaardigs in hunne eischen en grieven. Komt alles niet neer op eene eenvoudige geldquaestie. Onze grondwet, onze historie, onze kerkelijke toestanden — alles

leert en beveelt, dat de Nederlandsche Staat geen confessioneele school oprichte of uit de algemeene middelen bekostige, zoo hij niet het beginsel van zijn bestaan wil aangetast zien — en toch vervullen de kerkelijke alarmisten ons klein vaderland met hunne krijgsgeruchten, terwijl zij weten, dat niemand hen belet hunne bijzondere scholen zoo christelijk-historisch en zoo katholiek mogelijk in te richten!"

— „Maar de Bijbel op de school dan," — zei de moeder van de bruid — „wat is daar dan tegen?"

— „Daar is alles tegen!" — zei oom Piet snel —. „De eisch komt alleen van de zoogenoemde anti-revolutionairen, de katholieken weten wel beter. De Bijbel is een studieboek voor theologen, niet voor kinderen. Op duizenden plaatsen zijn de geleerden het niet eens over de verklaring van den Hebreeuwschen of Griekschen tekst. Daarbij behoort een omvangrijke kennis van de Hebreeuwsche antiquiteiten en historie, zonder welke de Nederlandsche vertolking niets dan orakelspreuken oplevert. De Bijbel behoort verklaard te worden bij het kerkelijk onderwijs, niemand belet dit aan de leeraren der verschillende kerkgenootschappen. Daarenboven kunnen de confessioneele Calvinisten den Bijbel op hunne school invoeren, niemand verhindert dit — maar op onze neutrale scholen nimmer!"

— „Ach, de strijd is niet vóor den Bijbel!" — riep Willem steeds driftiger. — „Ze strijden tegen goed, wetenschappelijk onderwijs, daar ze van den stelregel uitgaan: Het is niet goed dat de mensch veel wete. Terwijl weleer een edele geest onder de Grieken verklaarde: Kennis is Deugd, zeggen de kerkelijken nu: Wijsheid is Zonde!"

— „Och, Willem! luister nu eens even," zei de bruid.

Het orkest hief krachtig aan. — Een motief uit Webers Freischütz: „Und ob die Wolken" werd plechtig voorgedragen. De jonge bruid zag dan naar haar bruigom. Beider blik kruiste zich met dezelfde uitdrukking. Zij hadden elkaâr begrepen. Zij gruwden van het onverkwikkelijk gekrijsch der kerkelijke agitatoren en stil zong hun hart meê:

„Es waltet dort ein' heiliger Wille.
Kein blinder Zufall hegt die Welt."

EMILE AUGIER.

Emile Augier. — Zijn arbeid als blijspeldichter. — Zijn „Les Fourchambault" — Inhoud. — Karakterteekening. — Satire.

Het groote letterkundige nieuws is de victorie van Emile Augier met zijn reeds beroemd geworden blijspel: „Les Fourchambault."

Het scheen wel of Sardou jaar op jaar in het Théâtre de Vaudeville zich glansrijker lauweren zou veroveren, ten koste van het Théâtre Français en van Emile Augier. Reeds had Sardou zijne plechtige verschijning in de Académie Française gemaakt en dus deswegen Augier niets meer te benijden. Terwijl het publiek van den Vaudeville avond aan avond zich daarenboven aan Sardou's „Bourgeois de Pontarcy" te goed deed en Augier scheen uit te rusten van zijn arbeid, wordt eensklaps in het Théâtre Français zijn nieuw stuk „Les Fourchambault" aangekondigd en overtreft hij zich zelf en Sardou.

Het feit behoeft niemands verbazing te wekken. Augier behoort min of meer tot de oude garde. Hij ving aan in het Orleanistisch tijdperk (1844 – 1848) en bleef gedurende de korte periode der tweede Republiek (1848 – 1851) en gedurende het tweede Keizerrijk (1851 – 1870) gestaag aan den arbeid met klimmenden bijval. In 1844 debuteerde hij met „La Cigue," maakte zich voorts een naam met „Gabrielle" (1849), terwijl hij in samenwerking met Jules Sandeau door zijn „Gendre de Mr. Poirier" (1854) voor goed zijn roem vestigde. Augier toonde aanleg voor drama en blijspel tegelijker tijd, als het geoorloofd is met den term „drama" die soort van blijspelen aan te geven, waarin het comische slechts eene zwakke rol speelt, terwijl de handeling bijwijlen tot het tragische dreigt over te slaan. In de tweede plaats bleek het van

den aanvang, dat Augier de zedenschildering van zijn tijd zeer ernstig opvatte, dat hij zonder genade ten toon stelde wat vooral in de conciliante dagen van het tweede Keizerrijk de bittere ergernis van strengere karakters wekte.

Zelfs tot de satire helde hij over in het tijdvak 1860—1870, toen hij „Le Mariage d'Olympe," „Les Lionnes pauvres," „Les Effrontés" en „La Contagion" deed vertoonen. Augier verkondigde zeer onaangename waarheden, vooral aan de Parijzenaars. Van daar, dat de Parijsche critiek hem somtijds al de verstoordheid van een fellen wrok deed gevoelen, waarop hij nu en dan beknopt maar afdoend antwoordde. Parijs aanbad veel meer de star van Victorien Sardou, die in alle opzichten ruimer werk maakte van het amuseeren dan van het moraliseeren. Daarom juist is de opgang van Augier's laatste stuk, „Les Fourchambault," des te merkwaardiger, schoon ter verklaring van het verschijnsel in zeker opzicht dient te worden in rekening gebracht de ernstiger geest, die de tooneelcritiek der laatste jaren (1871—1878) kenmerkt.

Het nieuwe stuk van Emile Augier is niet alleen te Parijs, maar ook reeds te Amsterdam en in den Haag ten tooneele gebracht. Daarenboven hebben vele dagbladen een kort overzicht van den inhoud gegeven. Het zal mij dus zeer licht vallen, nu bovendien het blijspel bij Calman Lévy werd uitgegeven en reeds onderscheidene drukken beleefde, om te dezer plaatse een weinig uitvoeriger te spreken van „Les Fourchambault."

De auteur stelt de handeling in de provincie, te Ingouville, niet ver van Havre. De rijke familie Fourchambault bezit daar eene villa. Als de handeling begint is het Zondagmorgen en zijn al de leden van het gezin bijeen. Vooreerst de zestigjarige bankier Fourchambault, zijn zevenentwintigjarige zoon Léopold, mevrouw Fourchambault, die zeven en veertig en hare dochter Blanche, die achttien lentes zag aanbreken; eindelijk verschijnt nog eene logée, Marie Letellier, een jong meisje van tweëentwintig jaar. Het gesprek dezer familie leert ons, dat de heer Fourchambault bankier is te Havre, dat hij de gastvrijheid verleent aan mejuffrouw Letellier, die uit Ile-Bourbon naar Frankrijk is gekomen, dat deze Creoolsche jonge dame

met zekere koloniale vrijmoedigheid spreekt en handelt, welke de echtgenoote van den bankier berispt; dat Léopold op alle mogelijke wijzen aan de vreemdelinge zijn hof maakt en haar zelfs heimelijk een briefje in handen speelt. Onder vier oogen wordt Léopold door zijn vader gelaakt over zijn gedrag. Marie Letellier is een hoogst achtenswaardige wees, uit Ile-Bourbon gekomen om eene kleine erfenis ter waarde van veertig duizend francs te innen. Zij is echter geene vrouw voor den jongen Fourchambault. De oude deelt daarop de geschiedenis meê van een dergelijk geval, een liefdehandel tusschen een jonkman van goeden huize en de muziekonderwijzeres zijner zuster. Léopold vermoedt dadelijk, dat dit de geschiedenis van zijn vader is, maar belooft ernstig aan geen huwelijk met de logée te zullen denken.

Mevrouw houdt zich intusschen bezig met huwelijksplannen voor Blanche. De prefect van Seine-et-Manche, de baron Rastiboulois, vraagt hare hand voor zijn Anatole. Blanche wordt door haar moeder op dit plan voorbereid, schoon zekere Victor Chauvet vroeger hare genegenheid scheen te hebben gewonnen. Marie geeft op geestige wijze aan Léopold zijn brief ongelezen terug. Thans verschijnt een bezoeker, een scheepsreeder, uit Havre, vroeger kapitein, de heer Bernard, die mejuffrouw Letellier uit Bourbon naar Frankrijk heeft overgebracht. Mevrouw heeft plan een jacht te koopen en Bernard gevraagd om advies. De bezitter, Sir John Sunter, wil het afstaan voor twintigduizend francs. Terwijl Blanche dit aan hare moeder bericht, vraagt Bernard aan Marie, hoe haar het gezin Fourchambault bevalt, of Léopold haar het hof niet maakt, daar men dat algemeen in Havre vertelt. Marie vindt dit zeer natuurlijk van Léopold en lacht om de praatjes der stad. Bernard herinnert haar aan hare verhouding tegenover de familie en raadt haar eene fatsoenlijke betrekking te zoeken; 't welk ze mede gaarne zou wenschen. Na Bernard's vertrek barst een groote twist uit tusschen de beide hoofden des gezins, waarover de bankiersvrouw eigenlijk het bewind voert. Het betreft den aankoop van het jacht, dien mevrouw begeert, maar meneer weigert. Het blijkt, dat mevrouw, onder

voorwendsel van haar huwelijksgift — 800,000 francs — reeds lang bezig is het bankiershuis te ruïneeren. Haar plan, om Blanche uit te huwen aan den zoon van den prefect, wordt door haar echtgenoot aanstonds gewraakt. Dit brengt mevrouw Fourchambault wel eenigszins in de engte, daar de prefect verschijnt om de zaak tot stand te brengen. Zij blijft dien hoogen staatsambtenaar echter borg voor de toestemming van haar gemaal. Zoodra de prefect is vertrokken, verneemt de bankier, dat alles door zijn goed- of afkeuring moet worden beslist — dat hij in persoon naar de prefectuur moet gaan, om den baron Rastiboulois zijne weigering te verklaren. Ten einde aan deze onaangename zaak te ontkomen, besluit Fourchambault vooraf zijne dochter te raadplegen.

Het tweede bedrijf brengt ons naar Havre ten huize van madame Bernard, eene deftige dame van 60 jaren. Uit haar gesprek met haar zoon blijkt dat een bankiershuis te Havre is gesprongen, maar dat de Bernards er geene schade bij lijden. Bovendien blijkt, dat madame Bernard een treurig verleden doorleefde — haar zoon heeft geen vader, die hem door een huwelijk wettigde. Zij zal hem den naam zijns vaders niet eer meêdeelen, dan wanneer hij met liefde aan den onbekende wil denken. Wij vernemen, dat het beleid der moeder de zaken van haar zoon zeer heeft doen bloeien, zoodat Bernard tweemaal millionair is. De lievelingsgedachte zijner moeder, haar zoon getrouwd te zien, stuit op de zwarigheid, dat dan zijne onregelmatige geboorte aan 't licht zou komen. Bernard wil niet, dat iemand, zelfs zijne aanstaande vrouw, ooit de geringste minachting tegenover zijne moeder zal kunnen aan den dag leggen. Mevrouw Bernard bekent nu aan haar zoon, dat zijn vader minder schuldig is, dan door hem wordt vermoed. De jonkman, die haar verleidde, had beloofd haar te zullen huwen, toen de laster zich tusschen hen beiden drong, toen de jonkman door zijne familie, vooral door zijn eigen vader, overtuigd werd van de gewaande ontrouw zijner geliefde. Madame Bernard had zich te trotsch gevoeld, om hare eer te verdedigen — en zij was verlaten. Dit ernstig gesprek wordt afgebroken door de komst van madame Fourchambault en Blanche, die als quêteuses een bezoek brengen.

De bankiersvrouw schijnt uit louter nieuwsgierigheid gekomen, om madame Bernard te leeren kennen, daar deze gewoon is nimmer uit te gaan. Zij geeft voor als patronesse van het weeshuis Saint-Joseph een beroep te wagen op madame Bernard. Het huwelijk van Blanche is uitgesteld — daarom zijn de dames Fourchambault naar Havre gekomen. Ook Marie Letellier komt madame Bernard bezoeken, die de dames-quêteuses een biljet van duizend francs afstaat bij haar vertrek. Bernard komt thans met het bericht, dat het bankiershuis Fourchambault op het punt staat zijn betalingen te staken, omdat een ander huis het in zijn val medesleept. Niemand wil iets doen om de ramp te voorkomen. Zoodra Marie dat hoort, besluit ze hare kleine erfenis van 40,000 francs op te offeren. Bernard wil het beletten, zijn moeder juigt het meisje toe. Als deze is heengegaan, om haar edel plan te volvoeren, eischt madame Bernard van haar zoon, dat hij het huis Fourchambault bijsta. Zoodra Bernard nadere opheldering vraagt, rijst zijn moeder uit haar zetel en zegt nadrukkelijk: „Het moet — ik wil het — je bent het verplicht!" Nu weet hij wie zijn vader is — hij gehoorzaamt.

Het derde bedrijf verplaatst de handeling naar het huis der familie Fourchambault te Havre.

Léopold verschijnt ongeveer te twee uur des namiddags in het salon — hij heeft slecht geslapen, daar hij eerst te vijf uur des ochtends uit zijn cercle kwam. Hij verklaart aan zijne zuster Blanche, dat hij opzettelijk zoo laat is gebleven, omdat men in de stad vertelde, dat hij zijn hof maakte aan Marie Letellier en dat hij daarom nooit meer in den cercle kwam. Marie ijlt naar binnen en bemerkt, dat men nog niets weet van het failliet. Onder vier oogen met den heer Fourchambault biedt zij hem hare 40,000 francs aan, die de bankier weigert, zeer getroffen over haar goed hart. Hij besluit zich tot zijn vrouw te wenden, wier fortuin haar persoonlijk eigendom bleef. Maar Madame is beleedigd, dat haar echtgenoot haar niet eer om hulp vroeg; nu weet heel de stad van het dreigend ongeval; nu is het crediet toch verloren — nu zou heel haar fortuin niets baten. Bovendien dat geld is bestemd, om haar kinderen uit te huwelijken.

Op dit oogenblik verschijnt Bernard en biedt de 40,000 francs aan, die het huis Fourchambault kunnen redden. Hij voegt er bij, dat hij gelooft aan de toekomst van het bankiershuis en dat hij daarom zijn geld voorschiet als associé commanditaire.

Het huwelijk van Blanche is door deze gebeurtenis eenigszins gecompromitteerd. Marie geeft den raad den jongen baron zijn woord terug te geven. Reeds treedt de prefect in eigen hooge persoonlijkheid op om te berichten, dat na het gebeurde natuurlijk geen sprake van trouwen meer zijn kan. Zoodra hij echter verneemt, dat er geene quaestie meer van failliet is, dat het bankiershuis door associatie met Bernard zich herstelt, komt hij op zijn' besluit terug en noodigt de dames dien avond in zijne loge. Fourchambault en Bernard komen daarna zuinigheid prediken aan madame, aan wie ze aankondigen, dat zij in plaats van zich met 120,000 francs in het jaar nu met 40,000 zal moeten vergenoegen, juist de rente van haar kapitaal. Bernard bewijst haar, dat zij in dertig jaren reeds driemaal de som van haar huwelijksgift (800,000 francs) heeft verteerd. Hierop weet de bankiersvrouw niets te antwoorden. Zoodra beiden vertrekken, roept ze aan 't slot van het derde bedrijf: „Ce Bernard! quel manant! quel brutal! quel... (avec sentiment) Voilà le mari, qu'il m'aurait fallu."

Uit de drie eerste bedrijven bleek het, hoe de val van het bankiershuis Fourchambault door de edelmoedigheid van de familie Bernard werd verhoed; hoe dit gezin, moeder en zoon, aldus handelde, omdat Bernard de natuurlijke zoon van den bankier is. Men zag tevens, dat niemand in de familie der Fourchambaults, zelfs de vader niet, vermoedt wie hun redder is.

Als de gordijn ten vierde male wordt opgehaald, vinden we ons weder verplaatst naar de villa te Ingouville van het eerste bedrijf. De heer Fourchambault poogt zijne echtgenoote met de voorgenomen bezuinigingen te verzoenen. Mevrouw meent nu echter, dat men nog lang niet ver genoeg gaat. Den vorigen avond heeft de prefect het haar in den schouwburg gezegd: „Vous étiez la mère des Graces, devenez

la mère des Gracques." Zij wil daarom geene paarden, geene rijtuigen, geen koetsier, geene toiletten meer — zij wil de huur der villa opzeggen en een gedeelte van hun hôtel te Havre verhuren. Blanche heeft een wandelrid met Léopold en Marie Letellier gemaakt. Zij heeft de twee anderen uit het oog verloren, maar ontdekt, dat Marie reeds vóór haar thuis kwam. Ook Léopold komt opdagen en vindt Marie alleen. Gedurende hun rijtoertje had de jonkman zijn liefdesbetuigingen herhaald, maar Marie was over een greppel gesprongen en had haar cavalier, wiens paard weigerde te springen, aan de overzijde gelaten. Thans gaat Léopold voort haar op de hartstochtelijkste wijze zijn liefde te betuigen, maar de fiere Creoolsche spot met al zijne betuigingen en gebiedt hem op te staan, als hij voor haar wil knielen. Léopold wordt door zijn vader met een brief naar Havre gezonden — waarin de huur van de villa wordt opgezegd. Marie verklaart nu aan haar gastheer, dat zij eene betrekking wil zoeken en Bernard komt juist ter snede met de tijding dat hij een zeer voegzame positie voor Marie heeft gevonden bij den Engelschen edelman Sir John Sunter. Marie neemt dadelijk het voorstel aan.

Daarna brengt Bernard het huwelijk van Blanche op het tapijt. De oude vriend van het jonge meisje, Victor Chauvet, is van eene zeereis teruggekomen en heeft Bernard gebeden nog eene poging bij de familie te wagen. Vóór zijn vertrek was het jonge mensch zeker van Blanche, nu heeft men haar met den luister van eene baronnenkroon gelokt tot een huwelijk, dat haar diep ongelukkig zal maken. Weldra is de heer Fourchambault overtuigd, dat Bernard volkomen juist oordeelt; hij roept zijne dochter en er ontspint zich tusschen deze, Marie en Bernard, eene levendige woordenwisseling, waarin men het jonge meisje al het vernederende van een huwelijk om een titel en al het verhevene van een verbintenis uit liefde schildert. Blanche ziet dit eindelijk in en hoopt, dat hare moeder hare gevoelens zal deelen. In een onderhoud der beide echtgenooten blijkt het plotseling, dat de prefect aan het huwelijksplan van zijn zoon geen voortgang wil geven. Gedurende den vorigen avond in

den schouwburg heeft mevrouw Fourchambault zich laten uithooren door den prefect. Het gold de verhouding van Léopold en Marie Letellier. Mevrouw verdenkt hare logée. Zij heeft haar zoon bespied — hij is 's avonds zeer laat uit zijne kamer geslopen en eerst 's morgens te vijf uur teruggekeerd. Dit alles heeft ze, lafhartig en onhandig, aan den prefect gezegd en deze breekt nu de verloving af.

De heer Fourchambault roept Marie en kondigt haar aan, dat zij het denkbeeld van eene betrekking moet opgeven, dat zij bij de familie moet blijven, om zoo den gemeenen laster, omtrent haar verspreid, het best te logenstraffen. Doch zoodra Madame Fourchambault zich een enkel woord laat ontvallen, waardoor ze verraadt, dat zij twijfelt, barst de verontwaardiging van het jonge meisje los en snelt ze in hevigen toorn het huis uit.

Het laatste bedrijf speelt ten huize van Madame Bernard. De laster is tot moeder en zoon doorgedrongen. De prefect heeft de verloving van zijn zoon afgebroken, omdat hij aan dezen geene bruid kon geven, die bij een immoreele familie is opgevoed. Mejuffrouw Letellier kondigt haar vertrek naar Bourbon aan. Bernard, die de geruchten gelooft, wil eene poging beproeven bij Léopold en hem noodzaken haar zijne hand aan te bieden. Madame Bernard is aanstonds overtuigd van haar onschuld, maar dringt er toch op aan, dat men Léopold dwinge tot eenige verklaring. Bernard brengt het bericht, dat men den bankierszoon binnen kort ten zijnent zal zien. Weinige oogenblikken later verschijnt Léopold, de dames laten hen alleen. De jonge bankier heeft op zijne wijze een heldenfeit verricht. Hij heeft in den vroegen morgen den zoon van den prefect uitgedaagd — er is geduelleerd, de baron Rastiboulois junior is gewond. Nu toont Bernard hem evenwel, dat Marie Letellier door dit duel nog niet is gered. Men verdenkt haar — een huwelijk alleen kan haar het verloren aanzien hergeven. Maar Léopold weigert, zelfs als Bernard hem verzekert, dat zij 300,000 francs zal ten huwelijk brengen. De jonkman vindt deze grootmoedigheid al te edel en denkt er het zijne van. Nu houdt Bernard zijn toorn niet langer in en verwijt

hem het gedrag van zijn grootvader, wiens laster zijne moeder ongelukkig maakte. Léopold werpt hem zijn handschoen in het aangezicht, Bernard wil hem te lijf, maar houdt op met de woorden: „Vous êtes bien heureux d'être mon frère!"

Weldra ziet Léopold de waarheid in en vraagt vergiffenis aan zijn broeder, die hem in de armen neemt en op zijn gelaat wijzende zegt: „Efface!" Nu treden de dames weder op. Blanche doet eene poging om Marie terug te brengen naar hare moeder en zegt Léopold, dat zij hem verplicht acht de zwaar beleedigde jonkvrouw te huwen. Reeds vraagt Bernard haar hand voor Léopold, maar nu verklaart de gelukkige Creoolsche, dat zij weigert en daardoor het best haar eer handhaaft. „Quand je n'aime pas assez monsieur pour l'épouser, qui croira que je l'aie assez aimé pour faillir." Léopold brengt nu Marie en Bernard tot elkander — slechts aarzelend durft de laatste aan zijn geluk gelooven.

Aldus is het kort beloop van dit in zooveel opzichten voortreffelijke drama. Augier is gewoon zijn stukken „comédies" te noemen, hoewel het comische er maar een zeer ondergeschikte rol in vervult. Ook thans is er weinig comisch element, of het moest geconcentreerd zijn in de personen van madame Fourchambault en van den prefect. Voor het overige is de handeling in de verwikkeling en ontknooping soms eer tragisch dan comisch. De zwakke zijde van het stuk is juist de door den dichter voorgestelde situatie van madame Bernard. Zij zou, na hare toekomst en hare eer vertrouwd te hebben aan den heer Fourchambault, gezwegen hebben, als deze haar verlaat, louter omdat zijn vader haar met opzettelijken laster zwart heeft gemaakt. Zij zou gezwegen hebben uit trots — schoon daarmeê hare eer verloren en hare toekomst voor goed bedorven is! Dit zonderling zielkundig probleem moet men aannemen, wil men de handeling van dit drama met belangstelling volgen. Berust men in dit gegeven, dan ontrolt zich het familiedrama zonder eenige verdere belemmering.

Buitengewoon schoon is vooral de teekening der karakters.

Augier streeft naar groote objectiviteit. Zijn Madame Fourchambault en zijn Léopold getuigen het. Madame is eene veeleischende vrouw der wereld, die voor de 800,000 francs, welke zij ten huwelijk bracht, op vorstelijken voet wil leven; die in Havre wil heerschen als vorstin van de mode; die schitteren wil met hare toiletten, hare equipages, hare villa; die een ellendigen verkwister tot schoonzoon verkiest, omdat hij baron is, die een jacht wil koopen, ondanks de financiëele moeilijkheden van haar echtgenoot en die eindelijk, als het bankroet dreigt, plotseling de voorbeeldige moeder en huisvrouw wil worden, opdat de menschen van haar zouden kunnen zeggen: „Voilà celle, qui ne veut plus d'autres bijoux que ses enfants" — of wel in dier voege haar grafschrift schrijft: „Je veux qu'on grave sur ma tombe: elle resta chez elle et porta de laine."

Uitmuntend is hier een der meest alledaagsche, maar tevens allergevaarlijkste typen van onzen tijd gekastijd: de vrouw met geld en pretentiën, de vrouw naar het hart der wereld, maar zonder hart.

Léopold is aanvankelijk de waardige zoon zijner moeder. Hij speelt in zijn „Cercle," hij beschermt eene „danseuse," hij poogt Marie Letellier ter val te brengen. Zoodra de ramp van het failliet komt, toont Léopold een waardiger karakter. Hij kiest de zijde van zijn vader en verwijt zijne moeder, dat zij haar vermogen niet aanstonds opoffert, om de ramp te voorkomen. Bij het onwaardig gedrag van Madame Fourchambault is hij het, die zijn vader moed inboezemt: „Relève la tête, cher père! tes enfants sont avec toi!" Later nog, als het huwelijk van Blanche afspringt, daagt hij den zoon van den prefect uit en erkent hij de noodzakelijkheid, om aan Marie Letellier, onschuldig verdacht, eene schitterende voldoening te schenken.

Blanche, de achttienjarige, is niet minder nauwkeurig geteekend. Zij behoort tot die zorgvuldig bewaakte wezentjes, die „Le Mariage de Figaro" niet mogen lezen, maar als opera wel mogen zien. Zij wordt door hare moeder afgericht op een voornaam huwelijk en heeft als eerste grondbeginsel aangenomen: „Tous les maris se ressemblent —

c'est comme les vins de restaurant, il n'y a que l'étiquette qui diffère." Slechts na een hoogst ernstig onderhoud wordt ze door Marie en Bernard op een beteren weg gebracht, daar ze zonder eenige genegenheid den jongen baron Rastiboulois wil huwen met de volgende wijsgeerige belijdenis: „Le mariage étant la seule carrière des demoiselles, la personne du mari importe moins que son état dans le monde: or, la carrière de baronne me tente assez."

Tegenover deze personen, die allen met een licht tintje van ironie zijn geteekend, staan de edele personen: madame Bernard, haar zoon en de Creoolsche Marie Letellier. Met veel takt is de vrije eenigszins Oostersche denkwijze van de laatste geteekend. In haar onderhoud met Bernard over de familie Fourchambault ziet zij volstrekt geen gevaar, dat Léopold haar het hof maakt en vraagt: „Est-ce que cela se fait en France de ne pas faire la cour aux demoiselles?" En als Bernard haar antwoordt: „On la fait de préférence aux femmes mariées" — zegt ze op onnavolgbaar scherpe wijze: „C'est plus moral. Quel drôle de pays."

Niet minder treffend is haar oordeel over de familie Fourchambault, als madame Bernard haar vraagt wat ze van gastheer en gastvrouw denkt. Van de laatste zegt ze: „Madame Fourchambault possède toute l'honnêteté courante, je vous assure. Peut-être bien est elle un peu de ces gens, qui excellent à éblouir leur conscience et à lui faire voir des étoiles en plein midi...." Van haar gastheer, een type van goedhartige inschikkelijkheid, beweert ze: „Il est si bon! bon comme du pain! Sa destinée était d'être mangé, il l'accomplit sans résistance, sans même croquer sous la dent.... tout en mie."

Dit zijn niet de eenige geestige woorden welke deze vijf bedrijven aanbieden. Telkens wemelt het van vernuftige reparties. En daarbij is een natuurlijke eenvoud in acht genomen, die dit stuk iets waarachtig classieks in den schoonsten zin schenkt. Misschien is zekere critiek wel niet tevreden,

dat de prefect tevens baron, zulk een faux-bonhomme, zulk een echte ganache is, dat verheven zedelijke beginselen zulk een schoonen triumf vieren, doch daar tegenover staat de ongemeene bijval, die het ernstig publiek van het Théâtre français aan „les Fourchambault" heeft geschonken — ondanks de afwezigheid van de claque. Bedrieg ik mij niet, dan heeft dit kunstwerk een schoone toekomst en zal het even lang blijven leven als „Gabrielle" en „Le Gendre de M. Poirier."

Cd. BUSKEN HUET.

Cd. Busken Huet. — Parijs. — Architectuur en Schilderkunst. — La Sainte-Chapelle. — Versailles.

Wanneer ik moest antwoorden op de vraag, welk kunstgewrocht onzer letteren gedurende het eerste halfjaar van 1878 aanspraak heeft op den hoogsten lof, dan zou ik geen oogenblik aarzelen. Ik zou den hoogsten prijs toekennen aan Cd. Busken Huet's „Parijs en omstreken."

Dit werk zag in Nederland het licht in den bijzonderen vorm van „Premie op het Nieuws van den Dag, 1878." In Oost-Indië werd het door het Algemeene Dagblad bekend. Ondanks het bezwaar, dat het niet in den handel kwam, is het evenwel algemeen gezocht geworden en maakte dit boek geruimen tijd het dankbaar onderwerp der gesprekken uit.

Terwijl ik mij voorstel thans een oogenblik bij dit uitstekend schoon boek stil te staan, dient herinnerd, dat juist in de laatste dagen vrij vinnig gestreden is tegen den auteur. Het Handelsblad heeft op uiterst heftige wijze den staf gebroken over de staatkundige beschouwingen door den hoofd-

redacteur van 't Algemeen Dagblad uit Parijs naar Batavia gezonden. Zijn politiek wordt door het Handelsblad „opruiende politiek" genoemd. Dat deze term een zweem van waarheid bevat, blijkt uit de opgetogenheid, waarmeê de ex-predikant Kuyper de artikelen van Busken Huet aanhaalt in zijn Standaard. De man, welke dagelijks dien Standaard — van doodkistenhout gemaakt, met doodbidderskrip omwonden — opheft, heeft inderdaad slag onnoozele gemoederen op te ruien, gelijk blijkt uit onderscheiden manifestatiën dezer dagen naar aanleiding van het zoogenaamde volkspetitionnement tegen Kappeyne's wet op het lager onderwijs in de hoofdstad en elders voorgevallen. In zoover doen de politieke artikelen van Busken Huet een weinig kwaad, voor het overige kan men met een zeer goed geschreven artikel van het Vaderland de meening verdedigen, dat zijn revolutionnaire politiek uit geestige boutades bestaat, waarvan de overdrijving niemand, allerminst den schrijver zelf, duister kan blijven.

Gelukkig wordt het voortreffelijke boek „Parijs en Omstreken" maar zeer weinig door staatkundige bespiegelingen van de wijs gebracht — voortdurend geeft de schrijver in onnavolgbaar vernuftigen trant zijn smaakvol oordeel over allerlei verschijnselen van kunst en letteren. Bij de eerste kennismaking met Huet's Parijs zal alledaagsche nieuwsgierigheid teleurgesteld zijn. Men dacht iets anders van Parijs te zullen hooren. En hier geen enkel woord omtrent al het eigenaardige, waarover men gewoonlijk het eerst wordt ingelicht — niets over de zomerconcerten in de Champs-Elysées, noch over de uiterst belangrijke inrichting, die men Bal Mabille of Closerie des lilas noemt; noch over de Parijsche modes of de afschuwelijkheden der Morgue; niets over het studentenleven in het Quartier-Latin, noch over de schouwburgen met spectakelstukken; geen woord over de volkskwartieren, geen woord over de kazernes en de riolen.

Busken Huet heeft zijn taak geheel anders, oneindig hooger opgevat. Hij vangt aan met het trotsche panorama van Parijs en schildert de hoofdgebouwen: de Louvre,

het Paleis van Justitie, de Sainte-Chapelle, de Nôtre-Dame. Daarna troont hij ons meê naar de prachtige openbare tuinen, het bosch van Boulogne, het park Monceaux, den tuin van het Luxembourg, de Champs-Elysées. Doch het meest worden wij naar de omstreken van Parijs verplaatst, wij betreden de paleizen van Compiègne en van Saint-Cloud — al is het laatste verwoest — wij vermeien ons met den auteur in het park van Saint-Cloud naar aanleiding der prachtige fonteinen en wij benijden hem het talent waarmeê hij de schim van Marie-Antoinette in de tuinen van klein Trianon ons doet voorbijzweven. Al voortwandelend door de omstreken van Parijs vangt de schrijver aan eene kleine, maar uitnemende studie over Fransche Architectuur en schilderkunst in de eeuw van Lodewijk XIV ten beste te geven. Hij maakt ons bekend met Charles Le Brun, François Mansart en Le Nôtre. Hij beschrijft hun voornaamste bouwwerken te Parijs en te Versailles. Hij beoordeelt de schilderschool van Poussin en Claude Lorrain, hij komt tot de 18de eeuw en waardeert de kunst van Watteau, Van Loo, Boucher en Greuze; hij geeft rekenschap van den toestand der beeldhouwkunst en stelt als slotsom vast, dat de Fransche kunst der 17de en 18de eeuw slechts betrekkelijk schoone gewrochten heeft voltooid, even als de Nederlandsche letteren van hetzelfde tijdvak.

Zoo gaat het voort, 't zij wij Fontainebleau, Saint-Germain-en-Laye, Chambord, Blois of Pierrefonds bezoeken. Hoogst eigenaardig wordt daarenboven geoordeeld over moderne kunst naar aanleiding van den Parijschen salon in 1877. De Nederlandsche kunstenaren hebben het hard te verantwoorden, al worden ook hunne „ernstige richting," hun „degelijk werk," hun „dichterlijke kijkjes op de natuur en het menschdom" geprezen. Het gemis aan kleur, het grauwe, aschkleurige in de werken onzer moderne schilders vindt geen geestdrift bij Busken Huet, die zich herinnert, dat ons vaderland, in de geschiedenis der kunst wegens zijn licht scheppende koloristen zulk een voorname plaats beslaat."

Een boek als „Parijs en Omstreken" laat zich niet gemakkelijk beoordeelen. De schrijver roert eene menigte van

kunstvragen aan; men kan zich moeilijk met alles vereenigen, maar de wijze, waarop alle behandeld zijn, is onnavolgbaar aantrekkelijk.

Zeer duidelijk is het blijkbaar, dat hij het tweede keizerrijk en Napoleon III met sympathie herdenkt. De groote bloei der moderne Fransche kunst is volgens hem aan dien sigaretten-liefhebber te danken. De nieuwe Opera van Garnier beschouwt hij als het toppunt der Bonapartistische glorie. Om zijn standpunt tegenover de onverzoenlijke tegenstanders van den coup-d'état (December 1851) te verdedigen, merkt Huet op, dat bijna heel Frankrijk medearbeidde, om het misdrijf van den staatsgreep te doen slagen; dat niet de president Louis Napoleon, maar geheel Frankrijk schuldig is aan het bloed van December. In het voorbijgaan zij het mij vergund op te merken, dat de edelste en beste vertegenwoordigers van den Franschen geest en den Franschen naam er in 1851 anders over dachten, — dat de geheele legitimistische en republikeinsche partijen niet medeplichtig zijn.

De coup-d'état gelukte, omdat de president zich van de bekwaamste en de meest gewetenlooze samenzweerders bediende, mannen, als de Morny, Fialin, gezegd de Persigny, Fleury en Saint-Arnaud. Men vergete daarbij niet, dat 78 leden van de Nationale vergadering plotseling werden opgelicht door gekochte huurlingen en dat onder de gevangenen de generaals Changarnier, Bedeau, Lamoricière en Le Flö, benevens de kolonel Charras gevonden werden, dat staatsmannen als Thiers, Baze, Carnot, volksvertegenwoordigers als Victor Hugo, Jules Favre, Michel de Bourges, Madier de Montjau en Schoelcher zonder eenigen vorm van proces heimelijk werden gegrepen om ze onschadelijk te maken. De medeplichtigheid van eenige eervergeten generaals, de paniek door den volksmoord op de boulevards alom verspreid, deden vele lafaards sidderen. Anderen hielden zich onzijdig uit zuivere zelfzucht en sloten zich bij de overwinnende partij aan. Dat dit geschiedde, strekt tot eeuwige schande van Frankrijk, maar wascht daarom het vuile linnen der Bonapartisten niet schoon.

In plaats van evenwel thans op verschilpunten te letten, past het een erkentelijk lezer te wijzen op de degelijkste en schoonste bladzijden, die hij in dit uitmuntend boek aantrof. Allereerst geniete men van de beschrijving der Sainte-Chapelle, „een dier goudsmidswerken van steen, waaraan de gothiek der 13de eeuw een eigen en onvergetelijk hoofdstuk in de geschiedenis der bouwkunst dankt." Een woord over de Nôtre-Dame dient hieraan toegevoegd — de Nôtre-Dame, „een Divina Commedia, even volmaakt en in zich zelf afgerond uit 's lands steengroeven te voorschijn gekomen als de taal van Dante's trilogie." Men vergete niet te lezen de schildering van het Palais-Royal met „zijn in trippelgangen herschapen monumentale arcaden" en zijn tuin, „waar ieder voorjaar de op stam gekapte seringen weder bloeien, — zoo als ze reeds deden, toen meer dan tweehonderd jaren geleden de kardinaal-minister van deze zelfde boompjes zich ruikers plukte." Dan volgt het panorama van de Champs-Elysées, geschapen, „om te bekoren in den morgen, als langs honderd wegen het landvolk achter den Triomfboog naar beneden komt stroomen, beladen met de vruchten van het veld; — te bekoren bij het vallen van den avond, als het bosch van Boulogne zijn ruiters, zijn voetgangers, den drom zijner equipages, de groene lanen uit en naar de stad terugstuwt; — te bekoren tot na middernacht, wanneer de sterrebeelden den hemel schijnen verlaten, en, gasvlammen geworden, in de Champs Elysées elkander bescheiden te hebben."

Overal in dit boek van bijna vierhonderd bladzijden zijn schoonheden van den eersten rang, eene volheid van rijkdom, die verlegen maakt, die overbluft. Kies bij voorbeeld de plaatsbeschrijving van Versailles: Is het mogelijk keuriger pen te gebruiken bij de schildering van Lodewijk XIV's paleis van de binnenzijde gezien? „Van binnen" — zegt de auteur — — „in die groote zalen geen gekleurd glas, den dag meer dan half onderscheppend. Maar tegenover de ramen tot den grond even zoovele spiegels tot den zolder. Geen plafonds van zwaarmoedig, in trossen afhangend, of als rozetten in diepe vakken zich angstvallig vastklemmend, don-

kerkleurig snijwerk; maar de goden en godinnen van den majestueuzen Olympus, in frissche verven, gevat in kwistig vergulde lijsten of afgewisseld door allegorieën van welvaart, voorspoed, behaalde overwinningen, gelukkig volbrachte werken. Geen lambrizeeringen van mistroostig eikenhout, uit het droefgeestig en huiverig Noorden afkomstig. Geen dofbruine lijsten om verbleekt oud-vlaamsch tapijtwerk, des avonds kwalijk verlicht door dofkoperen luchters, spaarzaam aangebracht. Moest er tapijtwerk aan de wanden zijn, dan vonkelnieuwe gobelins, prijkend in den vollen kleurengloed van den regenboog. Moesten er vuren worden aangelegd, dan in schoorsteenen van veelvervig marmer en achter haardijzers van verguld brons. Moest er licht ontstoken, dan aan kronen van goud en kristal. Alleen zulk een paleis, zulk eene kapel, zulk een park, vond de Koning koninklijk."

Wie zal na zulk eene episode — men kan ze vermenigvuldigen naar willekeur — onbewogen blijven ten opzichte van het buitengewoon talent, 't welk er in uitschittert? Nederland telt de stylisten, die zulk een bladzijde kunnen stellen, niet bij 't dozijn, niet bij 't half, niet bij 't kwart dozijn. Geel, Bakhuizen van den Brink, Potgieter vormen eene schoone trits; Van Lennep, Hildebrand, Bosboom-Toussaint een niet minder luisterrijke — Busken Huet echter behoort bij het eerste drietal. Hij bezit al de attische fijnheid van zijn meester Geel, van zijn voorganger Bakhuizen van den Brink, van zijn vriend Potgieter — daarenboven heeft hij van den laatste eene scherpheid van oordeel geërfd, die bij wijlen alle verzachtende omstandigheden ter zijde stelt en zonder eenig mededoogen het maximum der straf eischt. Dit laatste heeft menig gevonnisde verbitterd en den naam van Huet gevreesd gemaakt. Hij kan met den Romeinschen imperator aan het letterkundig Nederland het: „Oderint dum metuant!" [1]) toeroepen. Het is een fier woord, maar het staat der volledige waardeering van zijn vorstelijk talent niet in den weg.

[1]) Laat zij mij haten, als zij mij maar vreezen!

POLITIEKE PASKWILLEN (1782–1792).

Politieke Paskwillen (1782—1792.) — Het tooneel in den Patriottentijd. — Kaat Mossel. — Hofstede.

Augustus 1878.

In dagen van „agitatie" als de onze, strekken historische herinneringen niet zelden tot troost. Zij vermanen ons, dat men met wat tijd en wat geduld meestal dergelijke „agitatie"-onrust te boven komt. Tenzij de agitatoren rust en vrede moedwillig zouden willen verstoren en de leidzame kudden zoo heftig zouden willen aanhitsen, dat ons arm vaderland wederom het tooneel zou worden van binnenlandsche onlusten, zoo verfoeielijk, als welke eenmaal het hoofd deden vallen van den grijzen Barnevelt. De schrandere landsadvocaat was in 1618 – 19 niet bestand tegen zijne politieke vijanden en de kerkelijke agitatoren, onder aanvoering van den beminnelijken Bogerman. Vondel wist het wel en getuigt er van in den schoonsten rei uit den Palamedes:

„Hij siddert niet voor 's priesters stem,
„Die al zijn vuilnis vaagt aan hem,
„Zijn lantsheer schelt zoo bits en snoode,
„En veinst zich Godts gezant en bode."

De moord der de Witten schijnt uit staatkundige oorzaken alleen te verklaren, maar van de kancels dier dagen was tegen den pensionaris gepredikt – zooals in den Haag geschiedde door dominee Simon Simonides, op bevel van de Witt geschorst en later bij den gruwzamen moord onder een glaasje Rhijnschen wijn naast Cornelis Tromp zijn hart ophalend aan den Haagschen bloeddorst.

Oppervlakkig zou men kunnen denken, dat de jammerlijke veeten tijdens den erfstadhouder Willem V enkel van poli-

tieken aard waren. 't Is echter bekend, dat in dit tijdsgewricht bij eenig grondig onderzoek aanstonds de weinig stichtelijke figuur der kerkelijke drijvers in het oog valt. Juist dezer dagen werd hiertoe eene bijdrage geleverd door Dr. A. J. Kronenberg, wiens verdienstelijke brochure: „Politieke Tooneellibellen uit het laatste gedeelte der 18de eeuw" [1]) eenige nadere aandacht waardig is. De heer Kronenberg is overtuigd, dat het een „reuzenwerk" is de geschiedenis van ons vaderland in het tijdvak 1750—1795 te schrijven. „De bronnen" — zegt hij — „zijn niet door te worstelen. Behalven de vervolgen op Wagenaar, de memoires en correspondenties van de gezanten, de verschillende familiestukken, de talrijke tijdschriften en couranten, de Nederlandsche jaarboeken, de resolutiën van de Staten enz., zijn er nog ± 20,000 brochures, die, hoewel meest alle van zeer weinig belang, toch geraadpleegd moeten worden."

Als eene proeve van voorarbeid tot eene geschiedenis der achttiende eeuw in Nederland, geeft Dr. Kronenberg verslag van zes-en-dertig tooneelwerken uit den patriotten-tijd. Merkwaardig zijn er vooral eenige onder, die handelen over de Rotterdamsche troebelen van 1785, waarbij het beruchte vischwijf Kaat Mossel, later verdedigd door Bilderdijk, zulk eene in 't oog vallende rol speelde. De titels dezer libellen worden door Dr. Kronenberg opgegeven als volgt:

1. „Kaat Mossel voor den throon van Belzebub." Utrecht [2]).

2. „Het Politiek en staatkundig marionettenspel in de tent: de Oranje-boom. Voor dewelke in plaats van Joris en Trijn dansende uit de zak vertoond wordt: Een zwaarlijvige Rotte-strooms Burgemeester en een Hooggeleerde Professor dansende met Kaat Mossel in het aanzien van een Hofstoet. Het spel of marionetten, dat vervolgens gespeeld wordt, is de Acte-handel in duigen en de bewerker daarvan gebannen; de voorkomende en

---

[1]) Gedrukt bij Rutering en Vermandel. Deventer. (1878).

[2]) In het „Alphabetisch Overzicht der Tooneelstukken in de bibliotheek van Joh. Hilman" — komt hetzelfde stuk voor onder de kluchtspelen. bl. 253.

sprekende personagies zijn: Jan Klaassen, de Muzikant, de geest van W(illem) 4, W(illem) 5, Louis (Wolffenbuttel), Van Goens, de Lange en eenige met Reistuig beladene Brunswijkers. Verrijkt met een fraaye konstplaat."

De „konstplaat" stelt voor: Een kermistent d'Oranjeboom, waarvoor veel volk staat te kijken — daaronder een rijmpje, aldus aanvangend:

„Hofstede en Van der Hijm, Kaat Mossel in een zak,
„Ziet men voor 't Poppenspel en 't Gansch Oranje-pak."

3. „De Half-Geschoren Ouderling. Kamerspel in vier bedrijven. Gedrukt te Leiden in de oven van de vaderlandsche Trago, daar de galg uithangt. Met eene plaat en eene verklaring: De half geschoren ouderling zit in zijn oranje kousenwinkel in Amsterdam met een oranje slaapmuts en een oranje japondsband. Een patriot heeft hem reeds half geschoren, maar toen de ouderling kwaad begon te spreken van „den braaf gestorven en boven alle laster verheven Capellen" laat de Patriot hem half geschoren zitten. Kaat Mossel, met oranje-strikken versierd (zij kwam een boodschap doen vanwege Hofstede), staat gansch versteld. Er hangen in den winkel oranjekousen gemerkt W. V. De duivel lacht den ouderling uit."

Het is duidelijk, dat deze drie paskwillen door patriottische pamflettisten zijn saamgesteld. In alle drie spelen Kaat Mossel en de predikant Hofstede de hoofdrol. Hier behoeft de algemeen bekende zaak van het mosselwijf niet te worden opgehaald. In den grooten partijkamp van die treurige dagen kenmerkte zij zich door geestdrift voor den Erfstadhouder, door verzet tegen den magistraat van Rotterdam, door luidruchtig straatrumoer en eindelijk door zeker martelaarschap voor hare partij, waarbij de advocaat Bilderdijk als ridderlijk verdediger optrad.

Merkwaardig is hier de betrekking tusschen den predikant Hofstede en de vischvrouw uit de Rotterdamsche achterbuurten. Uit het eerste stuk blijkt, dat Kaat Mossel met den predikant Hofstede eene afspraak had getroffen, om

voor eene som gelds op den verjaardag van zijne Hoogheid een oproertje te maken, geholpen door al 't volk van „'t lage eynd" en de „ergste slonsen en slampampers." De Rotterdamsche schutterij, onder Elzevier en Van Zwijndrecht, verhinderden, dat de orde en rust in de stad verstoord werden.

In het tweede stuk — het Marionettenspel — danst Kaat Mossel met den Rotterdamschen burgemeester Van der Heim en met Hofstede, onder den titel van „hooggeleerden professor." 't Blijkt wederom, dat te Rotterdam de partijen zeer eigenaardig waren samengesteld; een burgemeester en een predikant, die het grauw opzetten, om in groote menigte langs de huizen der burgers geld te vragen voor illuminatie op 's Prinsen verjaardag, en de gegoede bourgeoisie die zich noode aan dit geweld onderwerpt. Het derde stuk — de Halfgeschoren Ouderling — brengt een Amsterdamschen ouderling, Pieter Joosting, ten tooneele, die een libel geschreven had tegen Dirk van der Capellen tot den Poll, het welbekende patriottische lid der ridderschap van de Overijsselsche Staten. De beaux-esprits onder de Keezen hadden eene satire tegen den Amsterdamschen ouderling verspreid, dus aanheffend:

„Pieter Joosting! Fijne kwezel!
„Blinde Leidsman! Botterik! Ezel!
„Wat veracht gij brave Derk?
„Durft gij zalige Capellen
„In de magt des Duivels stellen?
„Is dit ouderlingen werk?"

Het tooneelpaskwil: de Halfgeschoren Ouderling trekt een verbindingsteeken tusschen de namen van Joosting en Kaat Mossel, die eene boodschap brengt van Hofstede. De onbekende en smakelooze patriottische auteur kent het personeel zijner tegenstanders te goed, om de gelegenheid te verzuimen predikant, ouderling en vischvrouw in elkaars gezelschap te doen optreden.

Als getuigenis uit den treurigen partijstrijd van 1785 zijn deze stukken zeker de aandacht waard, welke Dr. Kronenberg ze wijdde. Ook als historisch materiaal hebben ze betrekkelijk waarde. Maar leerzaam vooral schijnen ze mij in betrekking tot het tegenwoordig oogenblik. Reeds is er bijna

eene eeuw verloopen, sinds deze schotschriften het licht zagen, en bij al den vinnigen strijd op gebied van Kerk en Staat in onze dagen zal toch ieder zonder aarzeling moeten erkennen, dat de verloopen honderd jaren verbetering hebben aangebracht. Op dezen toon wordt er niet meer gekeven. De geschiedenis heeft ons zeer veel geleerd. De omwenteling van 1813 maakte gelukkig een eind aan de onzalige partijveeten van Keezen en Oranjeklanten. In het constitutioneele Nederland, 't welk zijn roemrijk verleden waardeert, is zulk een partijkamp volledig onmogelijk. Dit is waarachtige vooruitgang.

Maar daartegenover staat, dat de Hofstedes en de mosselwijven nog alle dagen kunnen terugkeeren. Zij zullen nu in deftiger toon spreken, maar ijveren zullen ze.... bij gelegenheid. Uit een edel en heilrijk beginsel heeft onze grondwetgeving in 1814, 1815, 1840 en 1848 vrijheid van godsdienst aan alle ingezetenen gewaarborgd. Ook dit is vooruitgang. De Staat kent geene voorrechten meer toe aan den belijder van deze of gene kerkelijke leer, allen staan gelijk. Vrijheid van beweging in eigen kring werd daarbij in 1848 aan elk kerkgenootschap gegeven. Thorbecke verdedigde het groote beginsel en moest het als minister tegen de eigenzinnige en bekrompen Aprilbewegers van 1853 opgeven. Intusschen bleef het beginsel gehandhaafd. De clerikale partijen, Calvinisten en Ultramontanen, waren echter met zulk eene kleinigheid als: de vrije Kerk in den vrijen Staat niet voldaan. Hun ideaal luidde: de souvereine Kerk in den feodalen staat en met dat verzwegen wachtwoord streden zij sinds 1848 tegen.... onze volksschool. De Hofstede's dansen nu niet meer met Kaat Mossel, maar zij komen bij Kaat Mossel aan huis, dringen door in hare kwalijk riekende binnenkamer, om haar te doen teekenen op de bestaande Volkspetitie van het oogenblik. Inderdaad, als de meerderheid van de Nederlandsche natie uit mosselverkoopsters en agiteerende virtuozen op het klavier der volksconscientie bestond, zouden zij het ver brengen, doch zoo ver is het gelukkig met ons lief vaderland nog niet gekomen. Zij, die gelooven, haasten niet.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN.

LITTERARISCHE

SCHETSEN EN KRITIEKEN

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

12

Letterkundige Mengelingen. — Klaasje Zevenster in China. — Victor Hugo en Madame Drouet. — Marcellus Emants. — Sacher-Masoch. — De staart van Emile Zola en het duumviraat Vast-Ricouard. — Het Haagsche Tooneel. — Nieuw licht over Betje Wolff. — Het zeventiende letterkundig congres te Mechelen. — Amadis-Romans.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1884.

EEN CHINEESCHE ROMAN.

Een Chineesche roman. — De vertolking van Dr. Gustaaf Schlegel. — De Chineesche Klaasje Zevenster.

Augustus 1878.

Te midden van zekeren stilstand in de letterkundige productie van den dag, zou het ondankbaar zijn te vergeten, dat Melati van Java een oorspronkelijken roman: „Fernand" aanbood, dat Victor Cherbulioz in de Revue des deux Mondes zijn boeiende vertelling: „L'idée de Jean Tetterol" uitgaf.

Gelukkig, dat een alleraardigste vertaling ons juist van pas ter hand wordt gesteld en dat wij de aandacht kunnen vestigen op: „Le Vendeur d'huile qui seul possède la Reine-de-beauté ou splendeurs et misères des courtisanes chinoises; roman chinois, traduit pour la première fois sur le texte original par Gustave Schlegel." [1])

Professor Schlegel heeft in het moederland en de koloniën een te schoonen naam verworven, dan dat er hier meer van gezegd behoeft te worden. Hem te noemen is hem te prijzen. En waarlijk, hij heeft recht op onze warme dankbaarheid door de vertolking van den Chineeschen roman: Mai-yu

---

[1]) Leyde — Paris 1877.

lang-toú-tchen-hoa-koneï. Deze is ontleend uit een verzameling van novellen in 1856 te Son-tcheou gedrukt, uit welke verzameling (Kin-Kou-Ki-Koar) reeds twaalf zijn vertaald in de eene of andere Europeesche taal. Prof. Schlegel koos dit verhaal, daar het bevallig geschreven was en van behendigheid in het weven eener verwikkeling getuigde, hoewel het onderwerp voor de Europeesche beschaving en christelijke moraal nog al lastig scheen: de lotgevallen van een geroofd meisje in een Chineesch bordeel tot aan haar gelukkig huwelijk. Doch hieromtrent heeft Prof. Schlegel zijn meening gezegd in zijn Préface. In hoever het gezegde deze zwarigheid opheft, kan eerst overwogen worden, nadat een korte schets van den inhoud der Chineesche novelle gegeven is.

Ten tijde van Keizer Kaot song, toen de Tartaren omstreeks 1127 zijn rijk plunderden, vluchtte eene Chineesche familie, vader, moeder en dochter voor de roovers uit de stad Piēn-Liang. De dochter, een meisje van twaalf jaren, Yao-Kin (de luit van agaat) genaamd, raakte verdwaald en werd door een schelmsch bedrieger aan de eigenares van een bordeel voor vijftig ons zilver verkocht. De eigenares — mevrouw Wang-Kion — zorgt voor de opvoeding van het arme meisje, 't welk zich door groote schoonheid en allerlei Chineesche talenten van zang en dans onderscheidde. Daar zij echter weldra begint te begrijpen, wie mevrouw Wang-Kion is, weigert zij het leven van hare lotgenooten in die woning te leiden. Maar geweld en list worden haar te machtig, en daarbij komt de overredingsgave van eene andere Mont-Athos, genaamd mevrouw Lieou-Sse-Ma, die der Luit-van-agaat aantoont, dat zij, na eenigen tijd bij Wang-Kion te hebben vertoefd, een zeer goed huwelijk naar hare eigen keuze zal kunnen doen. Na langdurige besprekingen berust het meisje in deze wijze van zien en neemt den naam aan van Meï-niang (Mejuffer de Schoone).

Het tweede gedeelte van den roman beschrijft de lotgevallen van een knaap, wiens ouders evenzoo voor de Tartaren gevlucht zijn en die bij een olie-koopman van de stad Lin-ngan, wordt opgevoed. De jongen heet Thsin-Tchoung (Ernst Koorn) en legt zich met eerlijkheid en vlijt op den

handel in olie toe. Maar eene booze huishoudster van den oliekoopman weet hem uit het huis te jagen, zoodat hij met drie oncen zilver zijn fortuin moet zoeken. Door vlijt en arbeidzaamheid verwerft hij zich goede klanten en begint hij langzaam geld te verdienen. Op zijn weg buiten de stad Lin-ngan, ziet hij het huis van mevrouw Wang-Kion en ontdekt hij de schoone Meï. Hij brengt er olie en zondert gedurende een jaar genoeg geld af, om den hoogen prijs te kunnen betalen, die hem toegang geeft bij Wang-Kion. Hoewel de Koningin der Schoonheid hem met verachting afwijst en er allerlei zwarigheden worden opgeworpen, gelukt het hem eindelijk door zijne buitengewone onderworpenheid en schrandere beleefdheid een gesprek met haar te voeren.

In het derde deel der vertelling keert Thsin-Tchoung weder bij zijn pleegvader, den oliekoopman, terug, daar deze door zijn huishoudster was verlaten en bestolen. Weldra komt hij aan het hoofd der zaak, de handel bloeit uitermate, de oude patroon sterft. Als helpers in de zaak neemt hij een ouden Chinees met zijne vrouw, zonder te weten, dat deze de ouders van de beroemde Koningin der Schoonheid waren. Terwijl Thsin-Tchoung steeds over de bevallige Meï Niang peinst, heeft deze met tegenspoeden te worstelen. Een rijk edelman, Won-pah, wreekt zich op haar, omdat zij hem veracht. Hij voert haar met geweld uit het huis en dwingt haar aan eene speelvaart over het meer van Lin-ngan deel te nemen. Als zij zich nu in de golven wil storten, onder hartverscheurende kreten, wordt zij door den geweldenaar teruggehouden, die haar de geborduurde schoenen en windsels van haar voeten scheurt en zoo aan wal zet. Met hare kleine voeten, twee „vergulde leliën," kan zij niet loopen en blijft jammerend zitten aan den weg. Hier wordt zij ontdekt door den braven Thsin-Tchoung, die haar in een draagstoel naar haar huis terugbrengt en ditmaal, bewogen door zijne liefde, vraagt zij hem ten huwelijk. Daar zij veel goud en kostbaarheden bezit, kan zij zich lichtelijk los koopen uit het huis van Wang-Kion en vindt zij haar ouders terug bij haar voortreffelijken echtgenoot Thsin-Tchoung.

Dit is de geschiedenis der Chineesche Koningin der Schoon-

heid, door Prof. Schlegel in vloeiend Fransch vertaald. De vertolker schijnt echter gevreesd te hebben, dat het tafereel dezer Chineesche zeden het kieschkeurig Europa zou schokken, 't welk voorbereid door Aristophanes, Boccaccio, Rabelais, Brantôme, De Sade, Louvet en Cassanova nog al eenigszins toegevend scheen te kunnen wezen tegenover deze idylle in den Chineeschen demi-monde. Prof. Schlegel vreest het tegendeel en geeft een apologie der Chineesche Aspasia's. Hij beschrijft de bloemen-gondels in de rivier-der-paarlen te Canton en deelt mede, hoe hij door Chineesch te spreken toegang verwierf tot eene dezer inrichtingen en hoe hij later van eene Chineesche dame een waaier kreeg met een vers er op te zijner eer. Hij deelt bovendien mede, dat deze odalisken uit het „groene en roode district" zeer geletterd zijn, zeer veel muziek kennen, alsmede historie en philosophie. Zoodanige jonkvrouwen staan boven de gewone Chineesche meisjes, die onder de macht van haar vader zuchten, boven de gehuwde vrouwen, die volledig afhangen van hare echtgenooten; en daar zij niet door de algemeene verachting ter neer gedrukt worden, blijven zij volkomen fatsoenlijk, voorzoover dit in haar staat mogelijk is. Vandaar ook, dat zij dikwijls zeer goede huwelijken doen en voorbeeldige huisvrouwen worden. Zelfs meent Prof. Schlegel, dat de Chineesche „courtisane" een heilzamen invloed op de zeden der Chineesche maatschappij heeft geoefend, daar de afhankelijke toestand der vrouw elken aangenamen en geestigen omgang der beide geslachten afsnijdt. Hij eindigt met de bewering: „En Chine le boudoir des courtisanes lettrées est la transition lente à un état de société plus élevé, quand le peuple Chinois aura abandonné son système de réclusion des femmes, pour lui donner leur place dans la société."

Tot dusver zou men zich met deze apologie vrij wel kunnen vereenigen en den geleerden sinoloog volkomen absolutie schenken voor zijn keurig vertaalden roman. Doch Prof. Schlegel doet nog eene schrede verder en vergelijkt zijn Chineeschen auteur met Van Lennep's „Klaasje Zevenster." Hij verwijt den Nederlandschen auteur, dat hij zijne

heldin heeft opgeofferd aan een volksvooroordeel en dat de Chineesche romancier veel wijzer heeft gedaan, met zijne heldin te redden. De liefde verheft de Koningin der Schoonheid tot de achtenswaardige vrouw van een ijverig koopman; en toch kende de Chineesche schrijver de evangelische geschiedenis niet der overspelige vrouw door Christus vrijgesproken van schuld, omdat zij veel had lief gehad. Ten overvloede voegt Prof. Schlegel er bij, dat de ongelukkige Marguérite Gauthier op dezelfde wijze als Klaasje Zevenster sterft in „La dame aux camélias" en hij eindigt met de vraag: „Quand viendra chez nous l'époque que nous saurons distinguer le vice d'avec le malheur et que nous admettrons le grand et noble principe que l'amour purifie tout?"

N'en déplaise à M. Schlegel — maar deze laatste polemiek had veilig in de pen kunnen blijven. Even grondig als zijne kennis der Chineesche taal en letteren is, even onjuist is zijn verwijt aan vader Van Lennep en aan den jongen Dumas. Van Lennep offerde Klaasje Zevenster niet op aan een volkswaan, maar tuchtigde veeleer datzelfde volksvooroordeel. Dat een meisje, onwetend in een bordeel geraakt, en, rein naar lijf en ziel er uit ontkomen, nog steeds een smet blijft aankleven, is een dier jammerlijke vruchten van hetgeen men DE Nederlandsche publieke opinie noemt, welke juist in Van Lennep's roman op tragische wijze worden terecht gewezen. Zonder die opinie had Klaasje lang en gelukkig kunnen leven — door die opinie echter moest zij zich steeds op pijnlijke wijze gegriefd voelen en eindelijk bezwijken. Dat men in China er anders over denkt, blijkt uit de geschiedenis van Meï-Niang, doch het zou gewaagd zijn te willen staven, dat ziekelijke gevoeligheid der Nederlandsche moraal voor de hoogere ontwikkeling der Chineesche pleitte.

De jonge Dumas had van den aanvang af een teringlijderes tot heldin gekozen; Marguérite Gauthier sterft niet, om de morale en alarme tevreden te stellen, maar omdat er voor de tering nog geen kruid gewassen is. Het beroep op het evangelie is even bedenkelijk, omdat er wel van een overspelige vrouw, maar van geen „courtisane" sprake is.

Ook zou het hier niet gelden: „le grand et noble principe: que l'amour purifie tout," maar het christelijk beginsel, dat berouw en bekeering alles goed maken. Het princiep, waarvan Prof. Schlegel spreekt, is reeds lang door de dichters der eerste romantische generatie in Frankrijk verdedigd, daar niet van. Victor Hugo heeft er lang en breed over gehandeld in „Marion Delorme" en in zijn: „Chants du Crépuscule;" wij danken er eenige fraaie verzen aan:

„Pour que la goutte d'eau sorte de la poussière,
„Et redevienne perle en sa splendeur première,
„Il suffit, c'est ainsi que tout remonte un jour,
„D'un rayon de soleil ou d'un rayon d'amour."

Prof. Schlegel heeft de eer geniale geestverwanten te bezitten, maar of zijne verzuchting spoedig in vervulling zal gaan, is moeilijk te voorspellen.

EEN SCHOOLBOEK MET PORTRETTEN.

Een schoolboek met portretten. — Onze voornaamste dichters in effigie.

Hoofdpersonen uit de geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde — dus noemt de heer L. Leopold, leeraar aan de Rijks-kweekschool voor onderwijzers te Groningen, een leerboek, dat juist het licht heeft gezien [1]. Als tweede titel lezen wij: Eene Bloemlezing uit hunne werken, — maar daarmeê is nog niet alles gezegd. Geheel onverwacht vindt men bij ieder onzer voornaamste schrijvers, van Marnix tot Bilderdijk, een portret in houtsneê. Voor

[1] Te Groningen, bij J. B. Wolters. (1878.)

een schoolboek is dit iets nieuws en wellicht iets goeds. De leerlingen ontvangen voor *f* 1.90 driehonderd-twintig bladzijden en drie-en-twintig portretten van Marnix, Coornhert, Spieghel, Roemer Visscher, Hooft, Brederoô, Anna Visscher, Tesselschade, Cats, Vondel, Huygens, Brandt, Antonides, Luyken, Poot, Van Effen, Langendijk, Willem en Onno Zwier van Haren, Bellamy, Betje Wolff, A. Deken en Bilderdijk.

Eén ding is echter zeer jammer — de portretten zijn niet allen even goed geslaagd. In 't algemeen laat de teekening te wenschen over door gebrek aan smaak bij den kunstenaar, die de historische gegevens had over te brengen op hout. Ook is de houtdruk veel te donker uitgevallen. Tot de best geslaagde behooren Marnix, Brederoô, Anna Visscher en Tesselschade, Poot, Langendijk en Bellamy. Weinig gelijkenis — voor zoo ver men op traditioneele portretten kan afgaan — ontdekt men bij Coornhert, Vondel en Huygens. Wel gelijkend, maar zoo smakeloos mogelijk zijn de portretten van Spieghel, Agatha Deken en Bilderdijk. Ondanks dit alles is het toch goed, dat zij er zijn. De jongelieden, welke dit werkje in handen nemen, zullen zich nu eene voorstelling vormen van de „hoofdpersonen uit de geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde." Ze zijn daardoor een stap verder gebracht tot de edelste geesten van ons volk, ze kunnen voor hunne phantasie dichters en dichteressen in een bepaald costuum en met karakteristieke trekken doen optreden, en dit heeft eene nuttige zijde. Blijft het te bejammeren, dat sommige portretten zulk een onaesthetischen indruk maken, ik verwacht, dat smaakvolle leeraren in de Nederlandsche taal en letteren — Nederland kan er immers bij dozijnen aanwijzen! — met een enkelen wenk het grove beeld zullen weten te idealiseeren.

Want uit dit gebrekkig materiaal is veel te maken. Leg het portret van Marnix naast Coornhert, Spieghel en Roemer Visscher. Hoe aardig komt het contrast uit tusschen dien Brusselschen edelman van Savooischen bloede en die drie zonen van Amsterdamsche poorters-familie. Bij Roemer Visscher schijnt reeds eene fijnere cultuur van den

geest iets aristocratisch in zijn wezen te hebben gelegd, zoo als ook bij zijne beide dochters, schoon Anna nog van hare oudvaderen de bolle wangen en de gezette leest erfde, die Tesselschâ in hare fijne slankheid en nobele rijzigheid schijnt te versmaden. Ook Hooft zou reeds de patricische voornaamheid uit de oogen kijken, was niet door de houtteekenaar zijn neus en wang zoo zwart gesneden, alsof de winterkou er ingeslagen was. De lustige Gerbrandt Adriaensen kijkt daarentegen helder uit zijne snaaksche oogen met de meest onmiskenbare bewijzen, in het kort gesneden hoofdhair, den vermetelen wipneus en den groven mond, dat hij uit echt Amsterdamsch poorterbloed stamt. Een portret van Vondel is overal te zien; hier schijnt eene verre navolging van de Koning's portret te hebben gediend. De zware rimpels van het voorhoofd zullen in dit afbeeldsel althans de les kunnen geven, dat strijd tegen de algemeene meening van onze tijdgenooten, uit eerlijke overtuiging gestreden, zoo vele bittere oogenblikken omvat, als er groeven in Vondel's voorhoofd zijn gegroefd door de zwarte zorg.

In het portret van Huygens — schoon nauwelijks herkenbaar — begint de overgang tot de tweede helft der zeventiende eeuw. Breêroô, Vondel, Cats, Hooft hadden het hair geknipt op de meest natuurlijke wijze, de kraag met uitstaande stolleplooien kleedt hen goed, de hoffelijke Constantin draagt het haar echter in lange lokken en den grooten platten kraag van fijn Kamerijksch linnen met randen en point d'Alençon. Nog karakteristieker is het uiterlijk van den braven Gerardt Brandt — reeds heeft de lange krulpruik van Versailles haar intocht gedaan en zijn kin en lippen glad geschoren. Antonides kiest nog langer pruik met dezelfde affectatie, die in zijne verzen en zijn vergriekschten naam schuilt. Luyken heeft het gelaat van een kwaker, maar Poot prijkt nog met de boucles der mode, met de kanten halsdas van magistraten en edelen. Justus van Effen draagt voor het eerst het costuum der achttiende eeuw, korte krulpruik en nauwsluitende witte das met kanten jabot, terwijl zijn ten glimlach geplooide lippen en wangen den man verraden, die gewoon was zijn brood in dienstbaar-

heid te eten. Bij de Friesche edelen Willem en Onno Zwier van Haren begint de regeering van poeier op het hoofd en in den nek, terwijl hunne fluweelen statierokken met goudborduursel van de eerambten spreken, die hun zoo weinig geluks zouden schenken. De patriottische Bellamy werpt de pruik over boord en ziet zoo onbeschroomd in 't rond, dat wij gaarne gelooven, als hij het verzekert:

„Ons oog lacht met een zachten blik;
„Doch worden wij gesard,
„Dan bliksemt ons ontzaglijk oog
„Den schrik in aller hart!"

Van Betje Wolff en Aagje Deken zal er waarschijnlijk wel waardiger beeltenis bestaan dan hier gegeven wordt — toch blijkt het dadelijk welk een klein en levendig vrouwtje Betje Bekker was. Zij was gewoon van zich zelf te zeggen: „Schoon ik zoo vif ben als 't licht, zo is evenwel mijne ziel geheel ernst, mijne levendigheid zit slegts in mijn bloed en senuen." Vergelijk haar met de stijve en houterige Agatha Deken, ge zult dadelijk begrijpen van welke zijde het vernuft in „Sara Burgerhart" en „Willem Leevend" is gekomen. Het laatste portret geeft Bilderdijk „met de windselen der smart" om het hoofd, maar zoo terugstootend door de gesloten oogen, dat wij medelijden gevoelen met een man, wiens gelaat aldus tot den nazaat is gekomen.

Wat de 320 pagina's bloemlezing aangaat, in den regel zijn de fragmenten uit dichters en prozaschrijvers met zorg gekozen. Breêroô komt wat pover weg met de beide fragmenten uit het Moortje. Eene dialoog uit de Klucht van de koe, de gesprekken van Jerolimo en Robbeknol zouden zeer goed op hunne plaats geweest zijn, tenzij ze wellicht kwaad mochten doen aan de „paedagogische waarde" van het boek, zoo als de auteur het uitdrukt in zijn voorbericht. In dit geval zouden wij ons aan de keuze van den auteur moeten onderwerpen, daar het ons niet gegeven is iets omtrent de „paedagogische waarde" van welk boek ook ter wereld te begrijpen. Bij Vondel mis ik: Geusenvesper, Uitvaert van mijn dochterken, Op het Stoksken

van Joan van Oldenbarneveldt, en Huigh de Groot's Verlossing; ook is het fragment uit den Jozef van Dothan wel wat heel groot. Met genoegen daarentegen ontmoet ik een fragment uit de Altaergeheimnissen en een streven iets nieuws van Vondel op te nemen. Opmerkelijk is het tevens, dat de heer Leopold maar uit één roman van Wolff en Deken heeft geput, uit de „Sara Burgerhart." Van dezen roman zijn 15 brieven geleend, van den even fraai geschreven Willem Leevend geen enkele.

Eene andere opmerking geldt sommige woordverklaringen [1]). Doch deze is van weinig gewicht. In 't gemeen zullen de jongelieden met behulp der aanteekeningen de gekozen teksten gemakkelijk kunnen begrijpen. De studie van onze taal en letteren is door den heer Leopold op nieuw gebaat. Geen heuglijker feit dan dit. Het letterkundig element in het middelbaar en hooger onderwijs eischt dringend versterking. Dit is reeds sinds jaren gezegd en schijnt van tijd tot tijd hier en daar reeds eene vriendelijke echo te vinden. Ieder reize, dat het op nieuw gezegd wordt, is een droppel op den steen en de practische Romeinen wisten het wel:

„Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo." [2])

---

[1]) Bl. 1. Lijdt u wordt verklaard: wees rustig, 't geen een goeden zin geeft, maar niet volkomen nauwkeurig is. Lijden is onpersoonlijk gebruikt met den datief — lijdt u is dus treft u leed. — bl. 27 Zinnepoppen wordt verklaard met Zinrijke opmerkingen bij plaatjes. Onjuist. De Zinne-Poppen zijn de plaatjes zelf, zooals Roemer in zijn voorbericht zegt: bl. 35 Bylo is geen bastaardvloek, maar een aanroeping van den noordschen God Loki: bl. 72 duivekater is geen gebak, maar een zeer eenvoudig brood: bl. 77 loog is geen water maar eenvoudig loog: bl. 82 'n Langst is geen krijgsman, maar een vroolijk heer.

[2]) 't Welk overgezet zijnde luidt: De droppel holt den steen uit, niet door geweld, maar door dikwerf te vallen.

HET LEVEN VAN VICTOR HUGO.

Het leven van Victor Hugo. — Gustave Rivet over Hugo. — Redding van den dichter op 7 December 1851. — Madame Drouet. — Guernsey. — Rue Clichy. — Jeanne en Georges.

Iets nieuws, iets belangwekkends tevens, is een boek van Gustave Rivet: „Victor Hugo chez lui."

Over het leven van dezen Nestor der Europeesche poëzie is reeds tamelijk veel geschreven. Zijn overleden echtgenoot wijdde hem een opstel onder den titel: „Victor Hugo par un témoin de sa vie"; zijn zoon Charles schreef: „Victor Hugo en Zéelande" en tevens een flink hoofdstuk over het verblijf zijns vaders op Jernsey en Guernsey in zijn „Les Hommes de l'Exil." Men kent den edelen mensch, vooral als grootvader, uit zijn talrijke gedichten en nu komt nog de heer Rivet met zijne persoonlijke herinneringen.

Uit deze kan veel aangevuld worden wat ook van elders bekend is. Het feit van de redding des verontwaardigden dichters uit Parijs na den coup d'état, wordt voor het eerst volkomen toegelicht door Gustave Rivet. Victor Hugo had in zijn „Histoire d'un crime" verhaald, hoe hij den 7 December 1851 door tusschenkomst van eene vriendin zijner familie gered was. Bijzonderheden werden niet opgegeven. Rivet deelt eenige zeer belangrijke mede. Toen de aanslag van den 2 December gelukt was, stelde Victor Hugo zich het vraagstuk, hoe hij uit Parijs vluchten en Frankrijk verlaten zou. Madame Drouet, de bedoelde vriendin, had op gemelden datum den dichter, wiens leven in gevaar was, ontmoet. Op het plein voor het Palais-Royal hadden beiden plaats genomen in een huurrijtuig. Madame Drouet herinnerde zich eene arme vrouw, welke door haar toedoen „un prix de vertu" van vijfduizend franken had genoten, daar

ze twee weezen met de opbrengst van haar arbeid had grootgebracht. In het huurrijtuig reden ze naar deze vrouw. Mevrouw Drouet klimt naar de zesde verdieping en vraagt de ouvrière of ze Victor Hugo kan verbergen. De vrouw weigert. Vertoornd snelt mevrouw Drouet terug naar den fiacre en peinst op een ander plan. Zij beproeft het nu bij zekeren markies, redacteur van een legitimistisch dagblad, verren bloedverwant van Victor Hugo. Ten huize van den markies gekomen, blijft de vluchteling in het rijtuig en legt mevrouw Drouet een bezoek af bij de markiezin. Zij spreekt aanvankelijk over onverschillige zaken en beproefd of het noemen van Victor Hugo's naam indruk maakt. Doch de voorname dame gaf geen antwoord. Reeds scheen alles te mislukken, toen de markies verscheen. Uit eigen beweging vraagt deze naar Victor Hugo en madame Drouet vertrouwt hem het geheim. Terstond werd eene schikking gemaakt en vijf dagen achtereen was de dichter veilig. Den 12 December had de markies een pas opgedaan en wist hij zijn gast des avonds naar het Noorderstation te brengen, zonder dat iemand het bemerkte. Reeds waande men zich gered, toen er plotseling iets in den weg kwam.

Gustave Rivet verhaalt er het volgende van:

„De markies had zijn gast uitgeleide gedaan en de trein stond op het punt te vertrekken, toen de eerste in de wachtkamer een jongmensch ontmoette, een mede-redacteur van zijn dagblad, dien men sinds eenigen tijd reeds verdacht een verklikker van Bonaparte te zijn.

— „„Zoo, is u hier, meneer?" — zei de mede-redacteur hem aansprekend — „wat komt u hier doen?"

„De markies vermoedde, dat hij verraden was, maar antwoordde glimlachend: — „Ik heb een neef van me naar den trein gebracht, een jongmensch van het platteland, die twee dagen te Parijs heeft doorgebracht. Ik worstel met scheele hoofdpijn, want ik heb me den tijd niet gegeven te dineeren, daar ik mijn neef zelf naar den trein wilde brengen. Ik heb honger en ga gauw naar huis."

„Maar hij bedacht zich. Als hij den mede-redacteur alleen liet, zou deze de politie waarschuwen. Daarom voegde hij er

bij: „Neen, ik zal niet naar huis gaan, etenstijd is lang voorbij, houd me wat gezelschap!" En de markies bracht zijn redacteur naar eene restauratie in de buurt.

„Hij deed een fijn souper opdisschen en schonk zijn dischgenoot allerlei kostbare wijnen en likeuren, terwijl hij steeds dacht: „Ik laat je niet los, vriend." De ééne flesch volgde op de andere en weldra kwam de redacteur onder den invloed van den wijn.

„Eindelijk was het drie uur. De trein is nu op Belgisch grondgebied, dacht de markies en stond op, om te vertrekken. Hij betaalde eene nota van meer dan tachtig francs, deed zijn redacteur in een fiacre plaats nemen en ging huiswaarts."

Reeds is het van elders bekend, dat Victor Hugo veilig te Brussel aankwam en daar van 14 December 1851 tot 18 Mei 1852 zijn boek „l'Histoire d'un Crime" schreef. In Juni daarop begon hij zijn „Napoléon le Petit" en voltooide het in twee maanden. Op de inktflesch, die hij al schrijvende verbruikte, schreef hij:

„De cette bouteille sortit
„Napoléon le Petit."

Door een toeval is deze flesch later in het bezit gekomen van Prins Napoléon, die een groote bewonderaar van Victor Hugo schijnt.

Uit België verjaagd in 1852, vestigde de dichter zich eerst te Jernsey, later te Guernsey, waar hij zestien jaar vertoefde. Dat het eiland niet onbewoonbaar is, dat zijn villa Hauteville-house hem lieflijke herinneringen naliet, blijkt uit het feit, dat Victor Hugo er dezen zomer (1878) heeft doorgebracht.

Gustave Rivet verhaalt, dat men op deze Britsche eilanden den Franschen dichter niet vereerde als dichter, maar omdat hij pair van Frankrijk was. De meeste bijzonderheden van zijn verblijf op Jernsey en Guernsey zijn te vinden bij Charles Victor Hugo in het reeds genoemde boek: „Les Hommes de l'exil."

In September 1870 keerde Victor Hugo eerst naar Brussel, toen naar Parijs terug. Onder weg ontmoette hij vluchtende soldaten, die om brood bedelden, daar zij in geen

vier dagen voedsel hadden genoten. De dichter verliet den trein, om brood voor de arme kerels te koopen. Toen hij te Parijs aankwam, vond hij eene onafzienbare menigte bij het Noorder-station en werd hij onder luide welkomstkreten naar zijne bestemming gebracht. Aanstonds had hij gelegenheid het lijden zijner stadgenooten te deelen gedurende de belegering van Parijs. Met verwonderlijke opgewektheid verdroeg hij al de verdrietelijkheden van den toestand en schreef velerlei aardige versregels bij gelegenheid, dat hij zijn gasten paardenvleesch moest voorzetten. Zoo richtte hij de volgende uitnoodiging tot Mevrouw Judith Gautier:

„Belle, dont le regard éblouit, charme, embrase,
„Je prétends vous offrir un festin sans rival;
„Si vous venez demain, je fais rôtir Pégase,
„Afin de vous offrir une aile de cheval."

Het is ons nog versch in het geheugen, hoe Victor Hugo door Parijs gekozen werd, om ter nationale vergadering te Bordeaux de vredesvoorwaarden vast te stellen. Maar reeds den 8 Maart 1871 nam hij zijn ontslag, daar hij zich verzet had tegen de nietigverklaring der verkiezing van Garibaldi, daar hij op de tribune een storm van beleedigingen had ondervonden bij het uiten der verklaring: „C'est le seul général qui n'ait pas été vaincu."

In diepe droefheid keerde hij naar Parijs terug met het lijk van zijn zoon Charles, die plotseling gestorven was. Hij bleef gedurende de verschrikkelijke dagen der Commune te Parijs en vertrok na de tweede inneming van de hoofdstad naar Brussel. Daar werd hij in zijn huis bedreigd door eenige Brusselsche pronkers, die zijne glasruiten verbrijzelden, omdat hij een woord van medelijden gewijd had aan de Fransche vluchtelingen, medeplichtigen aan de beweging der Commune. De Belgische Minister van binnenlandsche zaken, Kervijn de Lettenhove zond den dichter bevel België te verlaten. Hij week eene pooze naar Vianden in Luxemburg en kwam in 1872 naar Parijs terug. Daar trof hem een nieuwe slag, de dood van zijn jongsten zoon François Victor Hugo, na eene lange, verschrikkelijke ziekte in December 1873.

Thans (1878) leeft de zwaar beproefde vader voortdurend te Parijs, rue de Clichy, en herleeft er door de liefde voor zijne kleinkinderen. Geheel de beschaafde wereld kent Jeanne en Georges uit „l'Année terrible" en „l'Art d'être grand-père." In het nieuwe boek van Gustave Rivet leest men treffende feiten aangaande Georges en Jeanne. Op kerstdag van 1877 had Victor Hugo een kinderfeest ten zijnent. Hij zelf had de luchters van zijne eetzaal in kerstboomen veranderd. Twee sofa's rechts en links waren bedekt met poppen en polichinellen. De gastheer had er boven geschreven: Chambre des poupées en Sénat des polichinelles. Daarna bracht men een kooi met twee gevangen musschen en hield Victor Hugo eene rede tot de beide Kamers van meisjes en jongens, vragende of de beide boosdoeners in vrijheid mochten worden gesteld. De verloting der poppen en paljassen voerde de vreugde ten top.

Georges en Jeanne veraangenamen het leven van den krachtigen grijsaard op hunne eigenaardige kinderlijke wijze. Hij wordt nooit moe van hen te verhalen. Geestige trekken zijner kleinkinderen verschaffen hem de hoogste vreugd. Hij verhaalt, hoe Jeanne, toen ze nauwelijks spreken kon, van eene wandeling thuis komende zeide: „Maintenant il y a des petites filles plus petites que moi!" Als zij uit een kinderlijken gril niet naast haar grootvader had willen zitten bij het dejeuner, zeide Victor Hugo: — „Eh bien! j'achèterai une autre petite fille, qui voudra bien déjeûner avec moi!" en Jeanne antwoordde dreigend: „Eh bien! moi, je la perdrai dans les bois!" Toen ze zes jaren oud was, kwam ze met een kleinen Japanschen waaier aan tafel.

— „Je hebt daar een heel mooien waaier, Jeanne," — zei Victor Hugo.

— „Ja," — antwoordde Jeanne met hoogen ernst — „ik heb hem zelf gekozen. Mama heeft me een crediet van zes stuivers geopend!"

Hoogst belangrijk is het verhaal van den grooten meester omtrent hetgeen hem met zijne kleinkinderen geschiedde in 1871 te Thionville. Hij wilde de stad zien, die vreeselijk door

het Pruisisch bombardement had geleden, omdat zijn vader, de generaal Hugo, onder Napoleon I deze vesting twee jaren lang had verdedigd zonder te capituleeren. Toen de dichter te Thionville aankwam, ging hij de ruïnen van het stadhuis zien. De maire wees hem eene lijst, die aan een verbrijzelden muur hing en zei: — „Helaas, het portret van den generaal Hugo is vernield." Victor Hugo keek naar buiten, wees op den Pruisischen schildwacht en antwoordde: — „Mijn vader, meneer de burgemeester, heeft zeker geen gevangene willen zijn van de Pruisen!"

Terwijl de dichter de stad bezocht, speelde Georges op de binnenplaats van het hotel onder opzicht eener gouvernante. Een Pruisisch generaal, uit zijne kamer komend en den aardigen jongen ziende, ging naar hem toe en vroeg hem vriendelijk, of hij hem de hand wilde geven. De kleine jongen van vier jaar richtte zich op, keek den generaal aan en weigerde. Toen de generaal van de gouvernante vernam, dat hij met een kleinzoon van Victor Hugo gesproken had, zei hij, dat de knaap gelijk had en ging hij glimlachend heen.

Alle bijzonderheden omtrent het leven van een buitengewoon man als Victor Hugo zullen steeds welkom zijn. Over vijftig of honderd jaren zal men zich verwonderen, dat een dichter als Victor Hugo gedurende zijn leven nog slechts schoorvoetende gehuldigd werd. Dan zal men het boek van Rivet herlezen en opnieuw de juistheid van een dikwijls geuite voorstelling toegeven, dat een groot kunstenaar voor zijn roem niets beter kan doen dan te sterven.

ZEEBADPLAATSEN.

Zeebadplaatsen. — Scheveningen. – Nos Poma. — De Zeestraat. — Constantin Huygens.

September 1878.

't Is zeker voornaam en voortreffelijk aan het strand te Trouville. Het hoofd van den Franschen staat, de maarschalk Mac-Mahon, wandelt er als een gewoon sterveling. En de wereld, de wezenlijke, ware wereld uit Parijs en uit de kasteelen der „noblesse" werpt haar schitterenden luister over het breede strand, terwijl de menigte der schoone badgasten uit het kamp der „régulières" en der „irrégulières" de naïeve verbazing van den provinciaal en van den vreemdeling steeds hooger doet klimmen. Een dergelijk tafereel biedt het vroolijke Etretat en bijna de geheele Fransch-Belgische kust tot aan Ostende. Ter laatste badplaats is de gezellige opeenhooping der badende ladies en gentlemen in 't oogvallend. Het blonde Albion schijnt er bij voorkeur zijne gouden guinjes voor doffe Belgische vijffrankstukken te wisselen. Of Ostende hierdoor nog andere voordeelen, behalven de stoffelijke, ten deel vallen, blijve onbeslist.

De Vlamingen gaan naar Blankenberge, maar of ze er hunne genoegens in de „Vloamsche sproak" weten te vertolken aan de zeldzame vreemde gasten, die niets anders dan Fransch verstaan, zal aan twijfel onderhevig moeten blijven. Want wat is er verschrikkelijker voor — „'nen rechtzinniegen Vloam," dan „Fransch te moeten klappen;" hij verstaat immers niets anders dan „Vloamsch" — als men 't maar gelooven wil .... „Va t'en voir s'ils viennent, Jean!" De hooge duinen van Domburg lokken soms nog wel eenige Zeeuwen en Hollanders, maar het vreemdelingen-element is er schaars vertegenwoordigd. Het is er frisch, zonnig, schilderachtig.

Vooral de heerlijke dreven van Walcheren mochten wel wat meer waardeering vinden.

En eindelijk...... Scheveningen — met bescheidenheid zeggen we: „Nos poma natamus!"[1]) Ten minste, onze oostelijke buren denken niet slecht over „Bad Sjeveningen" — de gekroonde hoofden ontbreken er nog, maar de spruiten van velerlei vorstelijk bloed vermeien zich aan het breede of smalle strand naarmate eb of vloed het wijzigen. Franschen en Engelschen komen mede reeds in kleinen getale — alles werkt mede, om dit echt Hollandsche strand in de mode te brengen.

Er is reden. Vooreerst zijn alle vreemdelingen eenparig in den lof van wat men ten onzent den „ouden weg" van den Haag naar 't strand noemt. Levendig staat mij nog voor den geest het van ingenomenheid stralende gelaat, de drukke gesten van Edouard Lockroy, den strijdlustigen redacteur van „Le Rappel," toen hij mij in den vorigen zomer van dezen weg sprak. Steeds onder het looverdak, onder de geheimzinnig halfgroene tinten, die het zonlicht kleuren, als het door de zware takken schijnt, en dan plotseling, bijna zonder overgang, de eindelooze zee en de grenzelooze hemel.... weinig oorden in West-Europa bezitten zooveel karakteristieke schoonheid. Hoe het den goeden vader Constantin Huygens verheugen zou, als hij thans eens weten mocht welk een juweeltje de door hem ontworpen weg geworden is. Niet een der duizenden, die dagelijks onder de weldadige schaduw van zijne eikenlaan wandelt, leest zijn jubelgedicht: „De Zeestraet van 'sGravenhage op Scheveningen" in 1666 voltooid. En kennen zij allen de historie van den weg?

Gij, die haar kent, veroorloof mij haar hier nog eens te mogen vertellen. Ridder Huygens had vier jaren in het buitenland, Frankrijk en Engeland, doorgebracht, daar hij op last der Prinses-Grootmoeder Amalia van Solms en in verband met den koninklijken lichtmis Karel II, als medevoogd van den aanstaanden Willem III, voor dezen laatsten

[1]) Onvertaalbaar; in de beteekenis van: Hoe gering ook, wij zijn er toch!

omtrent de teruggave van het prinsdom Oranje onderhandelde. Nadat hij met schitterenden uitslag deze zending had vervuld, kwam hij in het voorjaar van 1666 in den Haag terug. Niet de gunsten, noch de vorstelijke geschenken van de Prinses-Grootmoeder deden hem toen juichen, zijn dichterhart klopte alleen bij het aanschouwen van de op 5 December 1665 voltooide „Zeestraet" van den Haag naar Scheveningen.

Aanstonds zet hij zich aan den arbeid om dit feit te verheerlijken en weldra jubelt hij in een nieuw topographisch gedicht: „De Zeestraet van 's Gravenhage op Scheveningen":

„Een' Land-stadt liet ick u, gedolven in uw Duynen,
„Gedoken in uw sand: Waer zijn die witte kruynen,
„Waer is die dorre klift, waer is dat steile droogh,
„Daer geen oog over mocht, men stonde Toren-hoogh?
„Kan ick door Bergen sien en sonder sand in d'ooghen?
„En sien ick Scheveningh en ben ick niet bedroghen,
„En sien ick door een Laen, ten einde van sijn straet?
„O edel onderwind, ô eer van Stadt en Staet!"

Zoo getuigt de heer van Zuylichem bij zijne terugkomst na vier jaren te midden der moeilijkste onderhandelingen geleefd te hebben. 't Was voor hem een oude strijd. Reeds in 1653 had hij een straatweg door het mulle duinzand ontworpen, om den Haag en Scheveningen te verbinden. Te vergeefs bracht hij zijne denkbeelden op 't papier en bood hij zijn plan der Vroedschap van den Haag aan. Te vergeefs wees hij op de voordeelen aan deze zaak verknocht, het belang van aanzienlijk en gering, op de „merckelijke verlichtinge, die de arme Scheveninger slaven souden worden toegebragt, wanneer hare hoofden, met zware bennen gedrukt zijnde, hare voeten ten minste een luchtigen tred over een hard pad souden mogen treden." Te vergeefs teekende hij plannen en kaarten, berekende hij de kosten, de opbrengst van een tol, niets mocht baten. Huygens' plan was eene te gewaagde nieuwigheid. Straatwegen tusschen steden en dorpen waren onnoodig; in Holland bestonden er destijds geene. Teleurgesteld wierp Huygens zijne papieren en teekeningen ter zijde, totdat hij in 1663 te Parijs aan de zaak herinnerd werd. Een

zijner vrienden in den Haag, Cornelis Michielsen Soetens, Penningmeester van Delfland, had „een huysken van vertrek" gebouwd op het duin ten noorden van de Scheveningsche kerk en vroeg aan de Staten van Holland om octrooi voor het aanleggen van een steenweg en eene vaart. Hij was reeds lang met de plannen van Ridder Huygens bekend en wilde nu voor eigen rekening de zaak beproeven, daar hij er bijzonder belang bij had. Maar nu kwamen de Raden en Rekenmeesters van de Domeinen en de Vroedschap der grafelijke eiberstad tusschen beide. Om advies gevraagd door de Staten, oordeelden zij met eene Haagsche scherpzinnigheid, die nog thans hare aantrekkelijkheid bezit, dat een octrooi aan Soetens dezen meer „gerucht ende autoriteit" zou verleenen, „als aen yemant in 't particulier behoorde te worden gegund."

En juist omdat deze patricische despootjes dit aldus hadden goed gevonden, waren zij veroordeeld het plan van den heer Van Zuylichem zelven ter hand te nemen. De baljuw van den Haag, de „geduchtige heere" de Veer, vervoegde zich aan Huygens' huis op het Plein, om van den jongen Constantin het bekende plan van de Zeestraat te vragen. Huygens vernam dit te Parijs in Mei 1663 en schreef terstond aan den baljuw, dat het hem „leed was soo verre van de hand te wesen," dat hij in „zijne absentie niet geerne (deed) roeren onder (zijne) papieren," maar dat hij desniettemin aan zijn oudsten zoon, den heer van Zeelhem, gelast had „het Cabinet te doen opsteken, daer gemelde Papieren gewisselick te vinden zijn." Tien jaren hadden Huygens': „Discours, teekeningen ende supputatien" voor onaannemelijk gegolden, thans werden zij letterlijk uitgevoerd. De weg werd over eene breedte van twee roeden met klinkers bestraat en aan beide zijden beplant, terwijl van rijtuigen en voetgangers, met uitzondering der Scheveningers, een tolgeld werd geheven.

Was het wonder, dat de heer Van Zuylichem na zijne diplomatische triumfen te Parijs, geen grootere voldoening smaakte, dan over het voltooien van een werk, 't welk hij ontworpen had en 't welk als uitstekende verfraaiing van

zijn geliefd den Haag door ieder eenparig werd geprezen. Was het wonder, dat hij aanstonds de pen opvatte en in 1666 zijn „Zee-Straet" het licht deed zien. De dichter van het „Daghwerck," van „Ooghen-Troost" en van „Hofwyck" gaf met dit nieuwe werk een bewijs van zijn humoristisch-topographisch talent en staafde er tevens meê, dat zijne zeventig jaren hem niet verhinderden steeds schooner en zinrijker Nederlandsche alexandrijnen te schrijven. Juichkreten over den voltooiden straatweg, een nauwkeurig verhaal van alles, wat hij vroeger in 't werk had gesteld, mijmeringen bij het Tolhuis, aanspraken tot de Scheveningers, wijl zij nu hun last zoo veel te lichter torschen:

„gedenckt eens wat een segen,
„Dat u de volle mand min onder weegen weegh'
„Dan die ghy door het sand na huys droeght licht en leegh,"

overwegingen, welke winsten de Haagsche vanity-fair nu heeft gemaakt, de bekende afdeeling der leêge pronkers en der niet maaiende, noch zaaiende leliën des velds:

„(die) Danten [1]) en (die) quanten,
„Die niet als om 't Voorhout en mochten lanterfanten,"

bespiegelingen aan het strand over eb en vloed; eindelijk uitvallen tegen de costumen van zijn tijd, als toen hij nog zijn „Costelick mael" schreef, vooral tegen de lange slepen, die „staerten van het schip van Ydelheit" en tegen de valsche hairvlechten en geleende lokken, waarom de dichter vraagt:

„Is 't eigen goed, of leen,
„Of aengekochte waer? Ick vrees voor een van tweën,
„En dat of Galgh of Rad noch met de koppen proncken,
„Daer dese krulletjens aen hoorden, eerse stoncken". –

daarenboven nog eenige gunstige melding van Soetenburg, de villa van Cornelis Soetens, en van de daarover gelegen herberg, waar men versche zeevisch aan den maaltijd kan bekomen, – dit alles zou men in Huygens' „Zeestraet"

[1]) Dames of deernen.

kunnen lezen, als men eene frissche schepping uit de zeventiende eeuw, nog heden vol actualiteit voor den Haag en Scheveningen, wilde lezen, maar.....

Intusschen is de weg sinds twee eeuwen niet verminderd in waarde. De boomen zijn verplaatst, verplant, verzorgd, maar rijker, schooner, schilderachtiger geworden. Het groene loofdak is fluweeliger, dichter, donkerder geworden en het effect des te schooner, wanneer men den groenen tempel van „ongekorven hout" verlatend, plotseling de eeuwige bruisende zee en den eindeloozen hemel met zijne prachtige zilveren tinten gewaar wordt. Het blonde strand, krielend van bezoekers, de geheimzinnig ruischende baren, de pittige zeelucht, alles lokt tot leven en genieten, tot den nederigen uitroep, als men andere en schoonere oorden prijst: „Nos poma natamus."

MONACO VAN MARCELLUS EMANTS.

Monaco van Marcellus Emants. — Modern pessimisme. — Mastazza. — Osinsky.

Eene zeer gewone misvatting op het gebied der letterkundige kunst is de meening, dat het onzer eeuw aan werken van den eersten rang faalt. Dikwijls verneemt men de klacht, dat onze eeuw slechts pasmunt uitgeeft op het terrein der litteratuur, en dat het goudgeld er bijzonder schaarsch is. Dit gevoelen schijnt te berusten op een gezichtsbedrog. De afstand, die van een groot kunstenaar scheidt, verleent hem een klimmenden invloed. De historische namen prijken voortdurend in schitterender luister en de namen van hen, die beloven in de toekomst eenigen faam te zullen winnen, worden zeer zelden met waardeering uitgesproken door hunne tijdgenooten.

Men heeft daarenboven te veel haast in onze eeuw. Er moet elken dag wat nieuws zijn. De kunstenaar, die voor een jaar ieder deed gewagen van zijn wegslepend talent in roman, drama of lied, moet zorgen, dat hij spoedig iets nieuws wete aan te bieden, op straffe van twee jaren later vergeten te zijn. Eindelijk zal zelfs de meest ijverige kunstenaar, die schier voortdurend door merkwaardigen rijkdom van vinding of veerkracht van geest uitmunt, het tot zijne teleurstelling ondervinden, dat men hem, als 't ware, voor een ouden kennis houdt, van wien niets nieuws meer te vernemen valt, terwijl telkens met belangstelling wordt gevraagd, of er zich geen nieuwe jeugdige krachten voordoen, die iets grootsch beloven voor den roem der nationale letteren.

De juistheid dezer opmerkingen springt niet het minst in 't oog bij de beoefening der Nederlandsche letterkundige geschiedenis van den dag. Men erkent, dat het geslacht van 1810—1840 eene geheele litteraire omwenteling heeft voltooid, maar toch schijnt men het meest te verwachten van jongelieden, die tusschen 1840 en 1860 geboren zijn. Intusschen zou het evenmin gepast zijn ontluikende talenten daarom met onverschilligheid te bejegenen en wensch ik de aandacht te vestigen op een jong auteur, die wat belooft: Marcellus Emants.

Onlangs heeft de heer W. C. de Graaf te Haarlem uitgegeven: „Monaco, Drie typen van Marcellus Emants geschetst." Het laatste woord is volkomen overbodig, 't welk niet kàn gezegd worden van de versregelen, die als motto op den titel prijken. Alfred de Musset roept u toe:

„Là, du soir au matin, roule le grand peut-être,
„Le hasard, noir flambeau de ces siècles d'ennui
„Le seul, qui dans le ciel flotte encore aujourd'hui."

Dit is nu wel onmiddellijk toepasselijk op eene speelbank, als te Monaco nog steeds hare slachtoffers eischt, maar verraadt tevens het wijsgeerig standpunt van den jongen auteur, die zich eenigszins schijnt te beklagen over dezen „siècle d'ennui." Deze stemming drukt hij welsprekend uit bij den aanhef van zijn eerste verhaal, waar hij een algemeene bespiegeling over spelen en speelwoede invlecht. Men leest daar:

„Leven is heerschen, overweldigen, zich dienstbaar maken. Niets ademt of het bestaat ten koste van anderen. In al de myriaden levende wezens, welke rondkrioelen op den bol, dien wij onze aarde noemen, wortelt dezelfde onweerstaanbare drang zich het omringende te onderwerpen, te moorden, te verteeren, en in den meedoogenloozen strijd, die dag aan dag, uur aan uur met onverflauwde krachten wordt voortgezet, kent de overwinnaar geen ander doel dan de voldoening van zijne behoeften en de bevrediging van zijn lust. Uit den weg ruimen of gebruiken, in die twee woorden ligt eene samenleving opgesloten, die wij met tal van heerlijke theorieën tevergeefs pogen verder te leiden op den weg naar het geluk en voor welke toch zoo menige blik nog een grootsch doel in de blauwe verte der toekomst meent te ontwaren. Ware het niet, dat de natuur die twee kille woorden onder een bedriegelijken bloemensluier der edelste gevoelens en teederste neigingen wist te verbergen, iedere menschenziel zou zich als een geketende slaaf door het leven voelen heen gejaagd, en niemand zou meer troost vinden bij het geloof in een schijn, waaraan hij zich nu zoo krachtig vastklampt met de ijdele hoop op een volle bevrediging."

Leest men deze woorden oplettend over, dan blijkt het aanstonds, dat Marcellus Emants eene levenswijsheid huldigt, die in rechten lijn van Hobbes, en Schopenhauer stamt, die zoölogisch zich op Darwin, economisch zich op Adam Smith en Malthus beroept. Het is een zonderling mengsel van materialisme, pessimisme en egoïsme. Het evangelie van zelfzucht komt neer op twee woorden: uit den weg ruimen of gebruiken. De eenige troost is nog dat de natuur deze kille waarheden onder bloemen bedekt. Dit laatste is niet recht duidelijk. Niet de natuur in den gewonen zin, maar de denkende mensch heeft „dien bloemensluier van de edelste gevoelens en de teederste neigingen" gevlochten; anders zou het stelsel niet logisch zijn. De natuur zou den mensch veroordeelen tot „uit den weg ruimen of gebruiken" en tevens tot het koesteren „der edelste gevoelens en teederste neigingen" — hetgeen absurd is.

Dat gebrek aan logica doet zich tevens voor in de zinsne-

den die onmiddelijk volgen, als de auteur zegt: „Gelukkig zij, die de stage prikkel van het leven niet op zijwegen doet afdwalen, waar zelfs de schaarsche zonnestralen ontbreken, wier gloed nu en dan koesterend op het rechte pad nederdaalt; en waar de verdoolde nooit den gapenden afgrond ontgaat, waarin hij zonder eenigen troost of bevrediging den pijnlijken dood moet vinden." Het pessimisme ontwringt zich hier aan de armen van het materialisme en erkent een zedelijke wereldorde, erkent zelf de Nemesis, die het booze vervolgt, erkent de zonnestralen, zij het ook de schaarsche, die op het „rechte pad" vallen. Wat hij door deze laatste toevoeging ook aan den samenhang van zijn wijsgeerig stelsel afbreuk moge doen, Marcellus Emants wint er in belangrijkheid door als mensch en kunstenaar.

Marcellus Emants behoort tot het jongste Nederland, daar hij in 1848 geboren is. Zijn leven heeft hij verdeeld tusschen studiën en reizen. Het laatste vooral kenmerkt zijn letterkundigen arbeid. Een uitmuntend reisverhaal van zijn tocht door het Noorden van Zweden heeft zijn naam bekend gemaakt. Thans geeft hij in „Monaco" de vrucht van zijn reizen in het Zuiden. Hij treedt echter minder beschrijvend en schilderend, dan wel verhalend op. Hij „schetst" drie typen, Parrigolos, Mastazza en Osinsky, een Griek, een Italiaan en een Pool, die door den speeldaomon zijn aangegrepen en een tragisch einde vinden.

Emants heeft opnieuw een merkwaardig talent van verhalen aan den dag gelegd en – wat den vorm betreft – een bijna onberispelijk boek geschreven. Gaarne geef ik een voorbeeld. Ziehier het portret van Osinsky: – „Ondanks den verslapten rand van zijn hoed en de afgesloten knoopen van zijn jas, die dagelijks te vergeefs om ontslag uit den dienst smeekten, wist Osinsky eene groote waardigheid op te houden, wanneer hij zich niet liet overhalen, om meer te drinken, dan die waardigheid verdragen kon. Jammer, dat hij aan die verleiding vaak weinig weerstand bood. Dan begonnen tegen het dessert zijne matte oogen van ongewoon vuur te gloeien en met het glas in de hand stond hij op, om eenige honderdtallen Engelsche, Fransche of Duitsche verzen zonder een

oogenblik haperens met vuur en kracht voor te dragen. Heine was zijn lievelingsdichter en wanneer hij tot slot aanhief:

„Wass will die einsame Thräne?
„Sie trübt mir ja den Blick
„Sie blieb aus alten Zeiten
„In meinem Auge zurück;"

„dan liep er werkelijk een „einsame Thräne" over zijn holle kaken heen en dan bestelde hij een cognac fine champagne, om met de woorden: „suis-je bête" zijn stoel en zijn waardigheid terug te vinden."

Krachtig geteekend en het model goed bestudeerd! Waarnemingsgave en kunst om te treffen vereenigen zich hier tot iets uitmuntends. Datzelfde geldt van de korte natuurbeschrijvingen of van de kleurrijke stadsgezichten, die men midden in het verhaal aantreft. Zoo vindt men in Parrigolos een uitstekende schets van het Casino op Monte Carlo; in Mastazza eene goede teekening van een villa te Nizza, van eene reis door Italië tot de Alpen, van den mistral te Nizza, van Genua in „Osinsky," waarin ook Milaan met enkele trekken is aangeduid. Bij veel wat voortreffelijk is geslaagd, komt somtijds zekere zinnelijke ruwheid om den hoek gluren. In Mastazza wordt de roman eener wilde liefde geteekend, waarin het niet ontbreekt aan hartstocht. „Warme kussen" worden „geproefd," „klinkende kussen" uitgedeeld, „blanke armen" slingeren zich „wellustig zacht" om iemands hals en zoo voort, het geheele woordenboek der Montépins, der Belots, der Sacher-Masochs, welke auteurs in den loop van het verhaal door den schrijver met name genoemd worden.

Dit verschijnsel staat in verband met den inhoud der drie verhalen. En juist tegen dezen inhoud zal misschien de eene of andere bedenking kunnen gemaakt worden. Wat heeft Marcellus Emants ons van Monaco geschilderd? Welke menschen boezemen hem belang in? Het is er meê, als met Osinsky die verklaart: „Om dagelijks gezelschap te hebben, moest ik mij op weinige uitzonderingen na vergenoegen met den kring van doorbrengers, oplichters, valsche spelers en

vrouwen van twijfelachtige reputatie, die er voor immer zijn tenten scheen opgeslagen te hebben!" Inderdaad, de drie helden van . onzen auteur zijn alle drie schipbreukelingen en slachtoffers van zinnelijken hartstocht of speelwoede. Hunne omgeving is niet zeer schitterend. Men mist in „Monaco" ten eenemale de reine, vlekkelooze vrouw. De niet zeer fraaie term „cocotte" doet zich gestaâg voor. Men verneemt alleen, hoe het uitschot van Europa in het speelhol van Monte-Carlo op de treurigste wijze verongelukt.

Dit is eene schaduwzijde van Emants' belangwekkend boek. Doch bij de erkenning er van past het mij te meer op den voorgrond te stellen, dat de psychologische nauwkeurigheid, waarmeê Mastazza's aanvankelijk geveinsde, maar eindelijk wild opbruisende hartstocht is geteekend, allen lof verdient. En daarbij komen tallooze trekken van fijner, nobeler gevoel. Het verhaal, hoe Osinsky zijne laatste honderd franken te Milaan besteedde, behoort daartoe en pleit voor Emants dichterlijke natuur.

Ik aarzel niet het als een der fraaiste bladzijden van dit nieuwe boek aan te wijzen.

Osinsky verhaalt:

„De honderd franken, die mij overschoten, zijn in een kinderhand verdwenen. Een mager, ziekelijk meisje stond bij den Dom (te Milaan) te bedelen. Zij dankte niet, toen ik haar het papier in de hand duwde. Het arme kind begreep kennelijk niet, hoe groot de aalmoes was. Maar als zij te huis komt, zal eene moeder 't haar duidelijk maken, en eenmaal ten minste in haar leven zal zij aan het heerlijkste gelooven wat een kinderphantasie zich denken kan, aan het bestaan van een tooverwereld. Nimmer zal zij dien dag vergeten en misschien later aan een schepseltje, ellendig als zij en voor enkel ellende geboren, het sprookje vertellen van den langen mageren man, die haar op een mooien lentedag een schat in de hand legde, en toen in een wolk voor altijd van de aarde verdween."

Met dezen trek staaft de jonge schrijver, dat hij een auteur van den eersten rang kan worden, als hij wil.

DE CAMERA OBSCURA GEÏLLUSTREERD.

De Camera Obscura geïllustreerd. — F. Carl Sierig. — Keesje en de Grootmoeder der Kegge's.

November 1878.

Zonder veel uiterlijk opzien te baren is langzamerhand van November 1875 tot November 1878 eene geïllustreerde uitgaaf van „Hildebrand's Camera Obscura" verschenen. Te midden van den schier elken dag wassenden vloed der Nederlandsche en der vreemde boeken- en plaatwerken, mag de laatste en tiende druk van de „Camera Obscura" niet onopgemerkt voorbijgaan. Zoo weinig nieuws schijnt in onze dagen te beklijven, zoo weinig kunstarbeid draagt de sympathie van allen weg — het op de proef schoon bevonden boek wordt er des te belangrijker door.

De geschiedschrijver der Nederlandsche letteren dezer eeuw zal lang moeten zoeken, voordat hij een schooner, een harmonischer, een meer algemeen bemind geschrift vindt, en het zou licht kunnen geschieden, dat hij te vergeefs bleef zoeken. Hildebrand won in zijn vaderland eene populariteit, die nauwelijks behoeft onder te doen voor die, welke Duitschland aan Frits Reuter, Denemarken aan Andersen, Frankrijk aan Béranger, Engeland aan Charles Dickens schonken. Nederlanders, die de „Camera Obscura" niet gelezen, of wel met een zuur gezicht van dit boek gesproken hebben, zijn schaarscher dan witte raven. Dat er dus door ijverige samenwerking van uitgevers (de Erven F. Bohn) en kunstenaars (de schilder F. Carl Sierig en de graveur Middelrigh) eene geïllustreerde uitgave van dit volksboek is tot stand gekomen, mag niet geheel ten onrechte een liefelijk verschijnsel genoemd worden.

Dat de onderneming in het algemeen goed geslaagd is, kan blijken uit de tevredenheid van Hildebrand, welke in het „voorbericht" verklaart, „dat er onder deze schetsen niet weinigen gevonden worden, die hem groot genoegen gegeven hebben en die hij niet anders zou wenschen." Als Hildebrand het onmogelijke niet vorderen mocht, zal misschien eene in alles overvragende critiek — als sinds kort wederom in de mode schijnt te komen — ditmaal wat mild mogen zijn. Men beginne met eene dankbare stemming jegens de heeren Sierig en Midderigh en opene dan deze nieuwe uitgave van de Erven F. Bohn.

De kunstenaars zijn begonnen met het onaangenaam mensch in den Haarlemmer Hout en schetsen Nurks op het oogenblik, dat hij een kwartje legt in het verlakte bakje van de straatzangeres. In de verbeterde uitgave van deze teekening is het gelukt aan de drie vrienden — Nurks, Boerhave en Hildebrand — een gezelliger voorkomen te geven; ook hebben ze daarbij hunne dwaze hooge hoeden voor een voegzamer model van 1837 verwisseld. Uitmuntend is het kleine schetsje van de „zwermen feestvierende vogels van den Haarlemmerdijk" — de humor van den teekenaar evenaart hier dien van den auteur. Met de familie Kegge schijnt de eerste eenigszins geworsteld te hebben. Hij gaf eene gewijzigde teekening, waarin de voorstelling van heel het personeel der kinderen aan Hildebrand en de Westersche mevrouw Kegge wat duidelijker worden, ofschoon mij de gravure in den tekst, waar Henriette Kegge zich boos maakt op den kakatoe Coco, beter geslaagd schijnt. Van Saartje met een mof valt dit moeielijk te zeggen, schoon enkele kleine teekeningen van Rob en Adam, die écarté spelen, en van mejuffrouw de Groot met de mooie muts alleruitstekendst gelukt schijnen. Het „ongepermitteerd hard rijden" staat ver achter bij de „verguldpartij." Gelukkig dat de laatste evenveel schitterende bladzijden als het eerste regels beslaat in Hildebrand's onvergetelijke vertelling. De heer Sierig heeft de oude mevrouw Kegge, de grootmoeder, als eene Europeesche opgevat — en bij deze belangwekkendste van al de leden der familie komt ons zoodanige voorstelling niet

gelukkig voor. Omdat hij het West-Indische type der dochter poogde in beeld te brengen, had hij de grootmoeder op dezelfde wijs moeten opvatten. Doch dit was in het gegeven geval zeer moeielijk.

Bevredigender is de indruk van de „aankomst in de concertzaal" waar Van der Hoogen mevrouw Kegge naar binnen leidt; maar minder geslaagd is het tafereel, waartoe Hildebrand zelf elk kunstenaar uitnoodigde — de freule Constance, Suzette Noiret en Saartje bij het doodbed van de oude juffrouw Noiret. De auteur keurde die groep schilderenswaardig en noodigde de schilders uit daaraan hunne krachten te beproeven, als zij een oogenblikje wilden uitrusten van mannen, die pijpen rooken, en vrouwen, die groenten hebben gekocht. Drie scheiende jonge vrouwen bij een lijk — ik moet er mijn hart bij vasthouden, want mij komt het onderwerp bijna onmogelijk voor. De heer Sierig aanvaardde onverschrokken de uitdaging, maar zoo zijn moed grooter bleek dan zijne kracht, dan is Hildebrand ook een weinig van de partij.

Mocht ik kiezen uit al de teekeningen bij de „familie Kegge", dan wijs ik de kleine schets aan van de moeder in 't hofje, die bij de poort aan het vrouwtje met den zwarten schoudermantel raadt, om nu maar „in-mediaat" naar de heeren te gaan en te zeggen, dat nummer negen „fikant" is.

Zij, die de familie Stastok kennen en zich een levendig beeld van Pieter, Oom, Tante en Keesje gevormd hebben, zullen nieuwsgierig de bladzijden opzoeken waar hunne oude vrienden optreden. En wellicht zullen ze geen vrede hebben met den laatste, zooals hij, den borstel in de hand, aan Hildebrand zijne historie vertelt. Keesje is te grof, te vierkant, te Scheveningsch — wij herkennen hem niet, de magere en gebogen gestalte uit onze phantasie is geheel anders. Meneer Van Naslaan en mevrouw Dorbeen en vooral nicht Christientje bij hare knorrige oude tante winnen aanstonds ons hart, terwijl bij de schrale Amélie in het roeibootje ons de lust bekruipt in de handen te klappen. En telkens komen we tot de verzuchting: och of de

geestige teekenpen van onzen Sierig zich louter tot de kleine illustratiën bepaald hadde!

Dit wordt op nieuw bevestigd door de geschiedenis van Gerrit Witse. De groep van het echtpaar Witse is een juweeltje, het kopje van Klaartje Donze allerliefst, en mevrouw Vernooy onbetaalbaar, maar de groote schets van dokter Witse bij het ziekbed van Barte is nauwelijks middelmatig. Evenwel verdient de kunstenaar allen lof voor de portretten van meneer en mevrouw Van Hoel, van mevrouw Stork en van Wagestert — het schijnt of hij aan het eind meer voor zijne taak werd bezield. De laatste afleveringen behooren tot de beste. De heer Sierig heeft zelfs een eind aan de onvoltooide geschiedenis van Gerrit Witse gemaakt en hem plechtig doen inzegenen op den huwelijksweg aan de zijde van Klaartje Donze. Hildebrand heeft zich van de zaak afgemaakt, met een „Cetera desunt" en Nederland betreurt nog steeds dit oogenblik van „laisser aller", maar dat de kunstenaar het recht had deze ontknooping als de waarschijnlijkste te veronderstellen, dat zou zelfs de vader van Klaartje Donze niet mogen ontkennen.

Alles te zaâm genomen en de prettige teekeningetjes bij de Nederlandsche typen, tot de baker in kluis, niet buiten rekening latende, is er reden te over, om verheugd te zijn. Het illustreeren der „Camera Obscura" — een zeer hachelijk werk — is met eere volbracht. De phantasie en de geestige figuurteekening van F. Carl Sierig is een nieuw bewijs, dat het onzen kunstenaars niet zoo volkomen aan vinding ontbreekt, als men het buitenslands gaarne zou doen gelooven. Zij, die Tony Johannot, Gréville, Daumier, Henry Monnier, Grévin of Randon bewonderen, zullen wellicht zich herinneren, dat Nederland Charles Rochussen bezit, een schilder, een teekenaar, een tolk van Nederlandsche dichters en romanschrijvers, zooals het buitenland uiterst zeldzaam kan aanwijzen. Sierig staaft met de „Camera Obscura," dat hij waardig is onder de geestverwanten van Rochussen genoemd te worden.

Maar het aangenaamst schijnt het mij in dezen de onverminderde populariteit, waarin Hildebrand's eerste en eenig-

ste boek zich nog steeds verhougt. Telden de Nederlanders bij de veertig miljoenen als de Franschen, dan zou ik voorstellen, dat de uitgevers eene goedkoope uitgave dezer aardige teekeningen in omloop mochten brengen — maar nu laat ik het over aan de toekomst. Zeker is het, dat eene „Camera Obscura" met prettige plaatjes en houtsneden als deze nimmer zal afdalen tot den inferno der wondervolle en goedkoope pakketten — het ware te wagen! —

W. J. HOFDIJK.

W. J. Hofdijk. — Zijn leven. — Zijn schriften. — Een onschuldig naturalist.

December 1878.

In het laatst der achttiende eeuw werd te Alkmaar Willem Hofdijk, ontvanger der directe belastingen, door het genootschap: „Kunstliefde spaart geen vlijt" voor zijne poësie met een zilveren eerepenning bekroond. Of deze bekroonde zijn medaille in waarheid verdiende, zullen de lezers van zijne zeldzame gedichten moeten beslissen; in elk geval was hij de grootvader van een dichter, wiens naam op ons aller lippen is geweest sinds hij in 1839 zijn „Rosamunde" schreef. Toen onze grootste lyrische poëet in de zeventiende eeuw aanving als jonkman eenige verzen te ontwerpen, werd dit verschijnsel toegeschreven aan Vondel's verwantschap met zijn grootvader van moeders zijde. Zoover behoeft evenwel de wet der herediteit niet toegepast te worden bij den man, wiens geliefde naam thans aan het hoofd van dit opstel is geschreven. Somtijds is er eene eigenaardige opvolging van letterkundige geslachten waar te nemen — van Willem Jacobs Hofdijk kan veiliger beweerd worden, dat

hij aan 't hoofd staat van eene eigen richting in de litteratuur zijns vaderlands — de natuurschildering in poëzie en proza.

Vooraf echter een woord over zijn leven.

Willem Jacobs Hofdijk werd te Alkmaar, den 27sten Juni 1816, geboren. Zijn vader Jacob Hofdijk was de zoon van den bovengenoemden Willem Hofdijk, die een zilveren medaille met zijne verzen won. Zijn kleinzoon moest de vriendelijke leiding van een vader ontberen, daar onze Hofdijk nog geen jaar oud was, toen zijn vader stierf. Met te meer liefde en teederheid ontfermde zich zijne moeder Margaretha van Thuil over den vaderloozen knaap. Hofdijk sleet door de liefde zijner moeder eene gelukkige kindsheid. De verstandige en fijn gevoelende vrouw leidde den vurigen, levenslustigen knaap met vaste hand tot den leeftijd van jongeling. Hoe wild en onstuimig zich de jongen mocht toonen, een enkele blik uit de heldere oogen zijner moeder was genoeg om hem in bedwang te houden — de wenk dezer moeder maakte den kwajongen oogenblikkelijk tot een „voller harte onderworpen" kind. Belangrijker nog was haar invloed op de letterkundige vorming van den knaap; zij sprak veel met hem en las hem dikwerf voor, niet zelden uit psalmen en evangelische gezangen, waardoor zijn dichterlijke aanleg allengs ontkiemde. Bilderdijk beweerde herhaaldelijk, dat hij dichter geworden was door de nieuwe psalmvertolking, en zoo Hofdijk dit met hem gemeen heeft, werd Bilderdijk niet even als hij door eene liefderijke moederhand op smaakvolle wijze geleid; de kijf- en wrijfzieke Sibylla Duizendaalders is in geen enkel opzicht te vergelijken met Margaretha van Thuil.

Hofdijk verkreeg als jonkman het weinig benijdenswaardig „baantje" van klerk ter stedelijke secretarie te Alkmaar en ging reeds vroeg onder materiëele zorg gebukt. In zijne vrije uren legde hij zich op teekenen, schilderen en letteren toe. Uitnemend vruchtbaar voor zijne ontwikkeling als mensch en dichter was zijne kennismaking en latere verloving met Helena Johanna Ukena, de uitverkoren geliefde zijns harten, die hem in 1852 hare hand reikte. Met dichterlijke

warmte schreef hij van haar in zijne: „Fantazie uit de werkelijkheid.”

„Al wat er edelst wezen kon
„In geest en stof, in lucht en aarde;
„Al wat ooit engel samengaarde,
„Uit goedheids en uit reinheids bron,
„Uit goedheids en uit reinheids stroomen —
„Dat scheen vereend te zijn in Haar.”

Reeds in 1839 was zijne „Rosamunde” verschenen, weldra gevolgd door: „Egmond in 1004 en 1021” (1840), door de „Bruidsdans” (1842), „Een Kunstenaars-idylle” (1849), „De Jonker van Brederode” (1849) en „Kennemerland-Balladen” (1849—1852.) Al deze gedichten vertoonden een zeer eigenaardig karakter, het karakter eener stout uitgedrukte oorspronkelijkheid. Kennemerland's historische legenden leverden meestal de stof, Kennemerland's natuur werd op het levendigst geschilderd. De „Kunstenaars-idylle” vloeit over van breed getoetste landschappen, van een nobel, bij wijlen wat forsch opbruisend gevoel. In deze periode zijns levens (1839—1851) bleef Hofdijk ambtenaar ter stedelijke secretarie te Alkmaar, beschermd, gesterkt en veredeld door eene bijna tot aanbidding geklommen liefde voor zijne Helena Johanna Ukena. Het sober vooruitzicht hield het huwelijk der jongelieden lang tegen. Eindelijk kwam er uitkomst. In 1851 wist Mr. Jacob van Lennep, curator aan het stedelijk gymnasium te Amsterdam, Hofdijk aldaar te doen benoemen tot leeraar in de vaderlandsche geschiedenis en letterkunde.

Edele Van Lennep! Hofdijk is niet de eenige, die bij hem steun en vriendelijke hulp vond, die gewaar werd, dat deze heusche Maecenas steeds de reddende hand uitstak, als een jong kunstenaar of een jong geletterde bijna dreigde te bezwijken.... ik zal maar niet zeggen waarom! In ons vaderland is zooveel oorzaak tot hooge ingenomenheid met de nationale eigenaardigheden, dat het van bekrompenheid zou getuigen juist bij eene enkele schaduwzijde stil te blijven staan.

Zoodra Hofdijk leeraar te Amsterdam was, werd zijne geliefde Helena zijne vrouw. Rijkelijk stroomde hem de be-

zieling toe in die gelukkigste dagen zijns levens. Hij legde de eerste hand aan zijn epos „A e d d o n" (1852), voltooide zijne dramatische gedichten: „G r i f f o d e S a l i ë r" (1851), en „D e l a a t s t e d a g e n v a n H e e m s k e r k s b e l e g" (1851), ving met zijne „G e s c h i e d e n i s d e r N e d e r l a n d s c h e L e t t e r e n" (1853) aan. Maar al te kort duurde zijn huwelijksheil. Reeds in 1852 verloor hij H e l e n a U k e n a, die de schoone en goede genius van zijn eerste levenstijdvak was geweest. Lang drukte hem de smart ter neer, noode hief hij het hoofd weer op, geene latere indrukken namen uit het innigst heiligdom zijns harten het beeld dezer zeldzaam lieflijke beschermengel weg.

In 1857 viel mij voor het eerst het voorrecht te beurt den wakkeren Kennemer minstreel de hand te drukken. Toen ik hem vervolgens in zijne woning bezocht, trof mij de eenvoudigheid, de bijna ruwe gemoedelijkheid, die H o f d ij k, mijne hand vattende en mij op een borstbeeld eener jonge, schoone vrouw wijzend, plotseling in zijne stem wist te doen trillen, terwijl hij uitriep: „Dat is de buste van mijn Engel!"

Niet het minst vruchtbaar in letterarbeid en poëzie was de periode 1850—1860. Zijn beste drama „T h e d a" (1854), zijn episch verhaal „H e l e n e" (1855) aan de nagedachtenis zijner vroeggestorven gade gewijd, zijne „H i s t o r i s c h e L a n d s c h a p p e n" (1856), zijn „O n s V o o r g e s l a c h t i n z ij n d a g e l ij k s c h l e v e n g e s c h i l d e r d" (1856—62), behooren al te zaam tot de voortreffelijkste vruchten van zijne onvermoeide vlijt. Trouwens H o f d ij k heeft tot op dit oogenblik nog geen enkelen dag de pen uit zijne onvermoeide vingeren gelegd. Het is mijn voornemen niet, al de titels van zijne latere geschriften op te sommen, maar ik kan niet verzwijgen, dat hij met V a n L e n n e p een zeer populair boek: „M e r k w a a r d i g e k a s t e e l e n i n N e d e r l a n d" (zes deelen, 1852—61) heeft geschreven, dat hij historische monographieën over de „K l o o s t e r o r d e n i n N e d e r l a n d" (1862), over de inneming van Brielle, (D e t r i o m f d e r P i r a t e n, 1872) en over het ontzet van Leiden (L e y d e n s w e e e n z e g e p r a a l, 1874) heeft voltooid, die even goed om een kernachtigen inhoud als om den schilderachtigen vorm behoorden gewaardeerd te worden.

Aanvankelijk als dichter optredend, ontwikkelde Hofdijk zich later als prozaschrijver. In beide toonde hij hetzelfde talent; openbaarde hij denzelfden geest. Hij heeft in de eerste plaats het hart van een landschapschilder, die de Nederlandsche natuur met zeldzame liefde bewondert; vervolgens is hij een kloek Kennemer patriot, die nog trilt van verontwaardiging bij het verhaal van den laaghartigen moord op Grave Floris gepleegd, die nog grijpt naar polstok en dagge, als men hem de Spaansche Furie in Holland en Kennemerland van anno 1572 en 1573 mocht herinneren. Hofdijk trad op in de eerste periode onzer Nederlandsche Romantiek, zijne vroegste werken dragen er het kenmerk van. Zekere overvloed van kleur in de adjectieven moge hier of daar hinderen, weldra wint hij veler duurzame waardeering door zijn meesterlijk penseel. Als historisch en romantisch landschapschilder behoeft hij geene mededinging te vreezen — niemand kwam in dit kunstvak hem ooit nabij.

Zijne epische gedichten „Aeddon" en „Helene" bevatten schitterende bladzijden. Elke natuurschildering, die er in voorkomt, is een meesterstuk. Hij verstaat al de geheimen der Nederlandsche wouden, hij heeft woorden voor al de voorjaars- en najaarstinten, die een gewoon wandelaar nauwlijks opmerkt. Hij wijst bij herfstmorgen op de bladerlooze wilgen, kwijnend met abeelen — Hofdijk's geliefde naam voor witte populieren — en esschen; hij teekent het glansloos geel van het hangend lindeloof en het vale, maar taaie groen der elzen; hij teekent den krachtigen, bruinen bladerendos der eiken, aan wier voet de braamstruik purperen loten schiet; hij teekent den morgennevel van zilverglans, de takken waaraan de mistdrop hangt, kleurend bij het doorbreken van den dag.

Men behoeft niet lang te zoeken in Hofdijk's werken om een landschap van het warmst coloriet aan te treffen. Ze zijn er voor het grijpen. Zijn „Voorgeslacht" wemelt er van. Zijne verzen vangen bijna altijd met een paar regels van natuurbeschrijving aan. De dichter zelf leeft enkel voor natuurgenot, en schoon hij in de tweede periode zijns levens, te Amsterdam (1851—1878), menigmaal met Vondel heeft gezucht:

„Waer groeien eicken t' Amsterdam?
„O kommerzieke Beurs,
„Daer noit genoegen binnen quam!
„Wat mist die plaets al geurs!"

heeft hij nog geene enkele minuut de meidoornlucht vergeten, die in zijne jonkheid om zijn hoofd heeft gewaaid.

Hofdijk heeft alles aan eigen wilskracht te danken — hij is een self-made-man, mochten ook twee uitmuntende vrouwen, zijne moeder en zijne eerste gade, veel tot zijne vorming hebben bijgedragen. Het spreekt wel van zelf, dat zijn aanhoudende arbeid tot onderhoud van zijn gezin, daar hij in 1857 hertrouwde, bij de welgegoede en gegraduëerde critiek geene genade zou vinden. Men verlangde, dat hij zich uitsluitend aan tijdverslindenden wetenschappelijken arbeid zou wijden, of althans de handen in den schoot zou leggen, om den naam van veelschrijver niet achter zijn rug te hooren fluisteren. Hofdijk heeft zich aan deze eischen gelukkig niet gestoord, maar steeds vlijtig gestreefd om aan de zijnen den last des levens zoo licht mogelijk te maken. Schoon het in ons vaderland soms een misdrijf schijnt vlijtig te arbeiden op letterkundig terrein, heeft de wilskracht van Hofdijk zich nimmer verloochend. Hij heeft aan het Zeeuwsche wapen gedacht. En indien hij — des ondanks — niet immer naar zijne volle waarde is geschat door bekrompen „taxateurs", hij heeft een eerenaam verworven in de geschiedenis der vaderlandsche letteren, die onder de veilige bescherming van den genius der toekomst staat.

WANDELINGEN IN DE RESIDENTIE.

Wandelingen in de Residentie. — Haagsche architectuur. — Restauratiën.

De oude heer Dinges zou met zijn zoon Jan gaan wandelen.

De oude heer Dinges was een gewoon fatsoenlijk man, ambtenaar zonder protectie of ridderkruisen, sinds jaren ijverig, maar zonder bevordering werkzaam aan het ministerie van binnenlandsche zaken.

Zoon Jan was een jonkman, die door de zorgen van vader Dinges zoo goed mogelijk was opgevoed, de beste scholen had bezocht en nu te Leiden studeerde in de wetenschap van den dag, de natuurphilosophie.

Vader en zoon zouden op Zondagmorgen eene wandeling door de residentiê maken. Het weer was niet mooi genoeg, om naar het Bosch te gaan, maar het was droog en meneer Jan hield er niet van den heelen Zondag thuis te zitten.

In den beginne zwegen beiden stil. Op het Buitenhof gekomen wisselden ze een paar woorden, en dit was de aanleiding tot een gesprek.

Terwijl ze op het Binnenhof aankwamen, had vader Dinges zwijgend naar de houten stelling en den timmermanswinkel voor de Ridderzaal gestaard.

— „Is dat nu nog niet klaar, vader?"

— „Neen, Jan! Ik weet niet, wat er aan hapert. 't Zal wel aan 't geld liggen, denk ik. Maar ik verwacht er veel van. Wij hebben geen kostelijker gebouw in de heele stad. Als die gevel met smaak en trouw wordt gerestaureerd, zal het Binnenhof heelenal opleven.... maar het duurt lang!"

— „Och, ze moesten dien ouden rommel maar tegen den grond gooien, vader! Je hebt er toch niets aan! Er is in heel Den Haag geen overdekte groenmarkt! Waarom koopt de ge-

meente dit lapje grond niet van het rijk? Men zou er een passage of een hal kunnen oprichten met behoud van de oude kap! Dan zou het ding tenminste zijn nut hebben!"

— „Maar, Jan! weet je wel, dat het heiligschennis is, wat je daar zegt! Hier in de nabijheid van al onze historische gebouwen een hal! Goed, dat de commissie van Rijksadviseurs je niet hoort!"

— „Er moest in 't geheel geene commissie van Rijksadviseurs zijn! Zulke dingen kosten te veel geld, dat we beter gebruiken kunnen. Onze minister zal er, hoop ik, een einde aan maken!"

— „Jongelief, wat ben je weer bar! Vroeger sprak je heel anders! Herinner je eens, met welk een blijdschap je me kwam vertellen, dat je in „de Gids" een artikel gelezen hadt van Jhr. Victor de Stuers, dat het hoog noodig was in ons barbaarsch vaderlandje iets te doen voor het behoud van onze historische monumenten, dat je, in éen woord, dweepte met „Holland op zijn Smalst" en „Iteretur Decoctum!"

— „Ja, ziet u, vader! toen was ik nog eenige jaren jonger en liep ik er in door eene soort van malle geestdrift, die ik gelukkig kwijt ben geraakt! Ik geloof niet meer aan het nut van zulke commissiën! We weten in onzen tijd te veel van historie en kunst! En als de heeren dan bij elkaar zitten te adviseeren, dan ontstaat de grootste spraakverwarring en ze twisten in 't oneindige over theoretische bijzaken. Er komt niets tot stand en dat alles kost geld."

— „Mij dunkt, dat zulk eene commissie in Nederland evenzeer en nog meer noodig is, dan in het buitenland. Er is al zoo veel verloren gegaan om het lieve geld! Zie eens" — vader en zoon hadden al wandelend het Binnenhof verlaten en stonden nu voor het Mauritshuis — „is de gevel van het Mauritshuis nu niet veel fraaier? Het gebouw is bijna geheel verjongd! Zoo heeft het er vroeger uitgezien en ik kan mij best voorstellen, dat het indertijd, toen de Braziliaan er in woonde, voor een der schoonste paleizen van het prinselijke 's Gravenhage gold."

— „Wat maakt het uit, wie er vroeger in woonde, vader.

Een gebouw moet practisch nut opleveren of anders is het geen geld voor onderhoud waard. Ik zou er de schilderijen uit willen nemen, een nieuw modern museum bouwen met betere verlichting en het Mauritshuis een succursaal voor Binnenlandsche Zaken maken!"

„'t Is maar goed, dat jij het niet voor het zeggen hebt, Jan!"

De wandelaars stonden op het Plein en zagen naar het nieuwe gebouw voor het ministerie van Justitie.

— „Men kan er nog niet over oordeelen", — begon vader Dinges, — „maar vindt je dat geen schoon en smaakvol werk?"

— „Wel neen, vader! Waar dienen die hooge zolders voor? Wat kan de minister van Justitie daarmeê uitvoeren? Al die mooie kleuren en ornamenten kunnen best gemist worden!"

— „Denk je dat? Nu, je kunt wel gelijk hebben. Ik ben maar een leek en heb nooit opzettelijk studie gemaakt van de bouwkunst. Maar mag ik je toch eens opmerkzaam maken op die twee andere dingen daar naast: het gebouw van den Hoogen Raad en het ministerie van Koloniën. Toen die gewrochten pas voltooid waren, sprak iedereen er met scherpe afkeuring van. Toen heette het, dat het een een kippenhok en het ander een monsterachtige dobbelsteen was. Als nu de stijl van het nieuwe gebouw van Justitie niet deugt, dan moet ik gelooven, dat die oude bouwmeesters van kippenhok en dobbelsteen eigenlijk groot gelijk hadden!"

— „Misschien niet ten volle, maar toch wel eenigszins. Men maakt misbruik, veel misbruik in de laatste jaren van den zoogenaamden oud-Hollandschen bouwstijl. Ik kan u er niet genoeg voor waarschuwen, vader. Daar zit iets zeer gevaarlijks, iets geheimzinnigs noodlottigs in: sympathie met de ultramontaansche wereldbeschouwing!"

— „Ja, als jij dat ook al zegt, dan word ik er bang voor, dat er wat van aan is! Je hoort het wel meer zeggen. Ik vond het nieuwe gebouw van Justitie in mijne eenvoudige domheid waarlijk veelbelovend; ik dacht, het wordt een der fraaiste en smaakvolste scheppingen van den jongsten tijd,

maar als jij nu ook al zegt, dat er hier een ultramontaansche wind waait op het Plein, dan moet ik me maar gewennen, om het leelijk te gaan vinden. En toch, jongen, zal dat zoo gemakkelijk niet gaan. Ik zal niet zeggen, hoe ik laatst nog toevallig hoorde, dat de bouwmeester van dit grootsche werk een protestant is, want dat bewijst niets! Op wat anders zou ik je aandacht willen vestigen. Ik heb wel eens gemerkt Jan, dat de groote menschen, als ze hun zin krijgen, net doen als kleine kinderen: overvragen. Vroeger werd hier in de stad en elders in ons vaderland zoo wandalistisch akelig gebouwd, dat ieder er schande van sprak. Ik behoef je geen voorbeelden te noemen, want de grootste helft van alles wat sinds 1815—1870 in ons land is gebouwd, kan men gerust leelijk noemen. Nu begint er zich juist in de laatste jaren eenige verandering ten goede voor te doen en — onmiddellijk komt er nieuwe tegenwind en jij geeft er een naam aan: ultramontaansche sympathieën.

— „Dat alles, wat u daar zegt, is zeer ouderwetsch en zeer antinationaal! Een klein, krachtig volkje als Nederland mag dubbel oppassen in den strijd met de zwarte legermacht, die het op onze staatkundige en burgerlijke vrijheid gemunt heeft...."

— „Schei uit, jongen! Ik sidder er van. Ik zie de brandstapels en galgen al! Verschrikkelijk. Maar in ernst, luister nu eens naar je ouderwetschen vader. Ik houd het er voor, dat men van tijd tot tijd zoo eens het een en ander moet hebben, waarmede men zich wat kan aftobben in ijdele spiegelgevechten. Dan is het te doen om het een, dan om het ander. Nog onlangs maakte men zich zeer warm over klopgeesten, tafeldans en spiritisterijtjes, daarna was ons volk verdeeld in voor- en tegenstanders van de dierenbescherming of van de emancipatie der fatsoenlijke jongejuffrouwen; tusschen de bedrijven door maakt men zich warm over de lijkverbranding en enkelen houden zelfs wijdloopige redevoeringen tot afschaffing der prostitutie, met verlof gezegd. Maar meer dan dat alles houdt de vrees voor de „zwarte internationale" — het woord is niet van mijne vinding — de gemoederen bezig. Je kent me, Jan, en je zult me zeker wel gelooven, als ik je

zeg, dat ik voor de gewetensvrijheid zou willen sterven, zooals Husz te Constanz, Savonarola te Florence en Servede te Genève. Ik twijfel er niet aan of de ultramontaansch-clericale partij in ons werelddeel droomt van eene herstelling der midden-eeuwsche toestanden, van een reusachtigen Europeesch-Latijnschen kerkelijken Staat, waarin wij beiden zeer zeker niet zouden kunnen leven. Maar is het niet belachelijk, dat wij ons in Nederland daarom zoo ontzettend angstig maken; dat we geen gebouw kunnen zien oprichten zonder te vragen of niet reeds de kerkelijke scherprechter in aantocht is met zijne roode roede? Zou in Nederland de grondslag van ons staatkundig en maatschappelijk leven zoo weinig degelijk liberaal zijn, dat de heeren maar hun Basile-hoed hadden te vertoonen, om het werk van eeuwen in duigen te doen vallen? In zuiver katholieke landen, als België, Frankrijk en Italië, is geworsteld met reuzenkracht, en wie wint het nu in den laatsten tijd (1878) ? In het historisch liberale Nederland zou meer gevaar bestaan voor de propaganda der zwarte Internationale dan in België, Italië of Frankrijk — ik zou het willen gelooven, als ik er je een pleizier mee doen kan. Jan! maar jongen! het is me toch wat te kras."

De heeren waren intusschen genaderd tot den welbekenden tempel der zoogenaamde „Witte of Litteraire Sociëteit." Het hoofd schuddend sprak Jan:

— „Och, vader! het spijt me, dat u zoo weinig vatbaar is voor overtuiging! Ik geef het op, maar u zal wel zien — en — God geve! — niet al te spoedig, hoe jammerlijk u dwaalt. Tot verademing zouden we intusschen een glas madera kunnen gaan drinken op de witte Sociëteit.

AFSCHEID AAN 1878.

Afscheid aan 1878. — Vroolijke herinneringen. — Sombere nalatenschap en treurige legaten.

Over een paar dagen is het Sint-Sylvester.

De plechtige ure is nabij, dat een of ander niet al te somber gestemde dischgenoot zijn glas opheffen zal, om de volgende lijkrede te houden:

„Om u de waarheid te zeggen, mijneheeren! geloof ik, dat het jaar 1878 in vele opzichten een vroolijk jaar geweest is. Daar zullen er wel in uw midden zijn, die deze stelling ongaarne van mij overnemen, maar vergun mij nu in de eerste plaats u te zeggen, waarom ik het jaar 1878 een vroolijk jaar noem! Vooreerst zal ieder het wel een pleizierig denkbeeld vinden, dat de Russen en Turken elkaar niet meer van kant maken en een recht aangenamen indruk schenkt de herinnering aan het Vredes-Congres te Berlijn. De oude heer Disraëli zal met onvergelijkelijke snaakschheid zijn champagneglas opheffen, om het zalig uiteinde van 1878 te drinken, hoewel hij het innig betreurt dat zijne hooge jaren hem beletten den nieuw gewonnen Cyprus-wijn al die eer te bewijzen, welke een zoo koppig vocht ten volle verdient.

„Vroolijke gezichten zal men zeker aanschouwen te Parijs rondom de tafel van de heeren de Marcère, Teisserenc de Bort en Krantz. Waarlijk, „le bazar de Mr. Krantz" heeft een uitstekenden bijval in heel de beschaafde wereld, de regeering der Fransche Republiek door dit werk van den vrede historische lauweren gewonnen.

„De Parijsche wereld-tentoonstelling zal ook in Nederland nog wel eenige pleizierige souvenirs hebben achtergelaten. Ik bedoel niet de onderscheidingen, medailles of linten aan de Nederlandsche kunstenaars en industriëelen te beurt gevallen, dat was niet meer dan verdiend, dubbel en dwars verdiend. Ik bedoel de talrijke Nederlandsche impressionisten, die er

van dezen zomer rijker in impressiën zijn geworden, en dan vooral die onfeilbare leden der hoofdcommissie, die zoo ijverig medearbeidden en ten slotte hunne eerbiedwekkende verzameling van kruisjes nog met een legioen van eer zagen vermeerderen. Voor deze uitgelezenen onder de Nederlandsche stervelingen blijve het jaar 1878 nog lang in gezegende herdenking.

„Hoe luchtig klopt nu ook het hart van den kloeken Jules Grévy, daar hij in den verloopen jaarkring ontslagen is van den schreeuwleelijk Paul de Cassagnac, die hem alleen meer moeite berokkende dan de heele drie-honderd-drie-en-zestig. De vraag echter is of de Condommers hem niet terugzenden, want dom en Condom is twee. Eene Fransche kamer moet eenige clowns bezitten, en nu de markies de Piré — bonapartistischer gedachtenisse! — niet meer op de planken kan verschijnen, behoort de eerste degen van Frankrijk te Versailles te flikkeren!

„Voor Nederland was 1878 veelszins heugelijk. We hebben onze kinderen behouden ondanks het monsterachtige monsterpetitionnement, 't welk onze jongens en meisjes onder de plak van witte dassen en zwarte soutanes wilde brengen. Zijne Excellentie de minister van Binnenlandsche zaken kan even als collega Disraëli en collega Dufaure een extra-glas wijden aan een welvolbracht werk — de nieuwe wet op het Lager-Onderwijs. Misschien plengt de Nederlandsche staatsdienaar wel een bitteren traan in zijn beker, als hij denkt aan het droevig lot der commissie van Rijks-adviseurs; maar men ziet nu immers, dat het zoo uitkomt, als Thorbecke zeide: „Kunst is geene regeeringszaak." En daarom geene overtollige tranen, de opbrengst der rijksmiddelen heeft de raming ver overtroffen.

„Overvloedigen jubel had Nederland gaarne veil bij de blijde inkomste van Prins Hendrik der Nederlanden aan de zijde zijner jonge gade. Dat is waarlijk wel de beste van alle herinneringen uit 1878. De vreugde van ons volk, vooral in de residentie en te Soestdijk, kwam uit eene vrije, blijmoedige opwelling des harten. Hieromtrent reken ik op uw aller sympathie, mijneheeren! En gelukkig, onze over allerlei belangen

steeds krakeelende natie was ditmaal, bij hooge uitzondering, geheel eensgezind.

„Het „nationaal Huldeblijk” – hoe leelijk als woord – was een uitvloeisel van de schoonste harmonie en verkrijgt daarom voor de vorstelijke echtgenooten eene onschatbare waarde. Moge een volgende jaarkring.....”

– „Ik vraagt het woord.”

Zoo viel een ander der dischgenooten plotseling met een bezorgd gelaat den vorigen spreker in de rede.

„Lang genoeg, mijneheeren! hebben we hier den lof van het vroolijke jaar 1878 hooren verkondigen! Dat kan zoo niet langer. Het overleden jaar zal met zwarte letteren in de geschiedenis geboekt staan. Er is niets van aan, dat het een vredejaar mag genoemd worden. De heeren te Berlijn hebben overvloedig twist en tweedracht gezaaid. De lijken der Oostenrijkers en Hongaren zijn nauwelijks ter aarde besteld in Bosnië en Herzegowina. Hoeveel ellende er heerscht in Bulgarije en Rumelië en hoeveel brave Engelsche manschappen in de hospitalen op Cyprus sneuvelen, schijnt den vorigen spreker evenmin te bekommeren, als de tallooze slachtoffers, die vielen in den eindeloozen strijd met Atjeh.

„Vele Nederlandsche ouders zullen op oudejaarsavond met grooten rouw denken aan een veelbelovenden zoon, wien een eenzaam graf op Sumatra ten deel viel. De nieuwe oorlog in Centraal-Azië is nog een debet meer in de boeken van 1878. Neen, mijneheeren: het verloopen jaar zal niet licht vergeten worden. De koningsmoord aan de orde van den dag. Herinnert u Hödel en Nobiling en die twee andere individuën uit Madrid en Napels en dien waanzinnigen profeet in Londen; gelukkig, dat hij Madden heet! Is dit alles niet afschuwelijk? Wordt het niet hoe langer hoe duisterder rondom ons heen? In Rusland nihilistische, in Noord-Duitschland sociaal-democratische booswichten en alom Staat en Kerk in gevaar! Ons vaderland voortdurend een Poolsche landdag op maatschappelijk gebied; veete, vendetta, wraakgeroep tusschen individuën van de verschillendste soort! De clericale orthodoxie van iedere afdeeling der christelijke kerk in hevige worsteling met de profeten van het ongeloof – en dan wil men nog spreken

van een vroolijk jaar 1878 en vergen misschien, dat wij „le coeur leger!" de toekomst te gemoet gaan!

De opgeruimde spreker nam nu nog eens het woord:

— „Daar is eene kwaal in onzen tijd, die ik gaarne met het jaar 1878 zou begraven: ontevredenheid, pessimisme, vitterij, zwaartillendheid. Ik beschuldig er den vorigen spreker van. De bezetting van Bosnië en Herzegowina heeft menschenlevens gekost, maar, als de Oostenrijkers er niet gekomen waren, zou men er regeeringloosheid en moord aan de orde van den dag zien. Wij strijden zeer lang op Atjeh en het kost veel, maar wij vorderen steeds meer en meer — de ziel van het verzet, een energisch Atjeesch vorst heeft zich onderworpen aan ons gezach. Dat er in 1878 afschuwelijke aanslagen op regeerende vorsten hebben plaats gehad, wie zou het niet van harte betreuren! Maar vooreerst, niemand is gevallen en met de boosdoeners wordt naar den vollen eisch der menschelijke gerechtigheid afgerekend. De historie geeft ons de droevige les, dat aanslagen op vorsten in alle eeuwen hebben plaats gehad. Het ras der Jacques Clements, der Balthasar-Geraertsen, der Ravaillacs, der Louvels, der Fieschies is helaas nog niet uitgestorven — maar het jaar 1878 mag er alleen den last niet van worden opgelegd. En vooral mag er de toekomst niet om geëxploiteerd worden. Het pistool van Balthasar Geraerts is vrij wat gevaarlijker dan de krankzinnige briefjes van den Engelschen gek, die Madden heet! En dat de clericale orthodoxie van iedere afdeeling der christelijke kerk zich hevig verzet tegen den geest des tijds, is een teeken van leven, dat men vroolijk begroeten moet. Waar leven is, is hoop!

„Doch in één opzicht kan ik mijn voorganger de hand reiken. Mijne vroolijke beschouwing van 1878 heeft hare grenzen. Ieder jaar brengt zijne donkere en lichte dagen. De dood eischt offers in de rangen van edelste zonen der menschheid — priesters van kunst en wetenschap. Met weemoed herdenk ik het verscheiden van den jongen Vlaamschen dichter Frans de Cort, die zoo krachtig van geest — en schijnbaar ook van lichaam — plotseling werd weggenomen. Nog

onlangs kwam de treurige mare, dat Karl Gützkow, de dichter van „Zopf und Schwert" en van „Die Ritter vom Geist" onder treurige omstandigheden het tijdelijke had gezegend. Mocht ik met een wensch besluiten, dan zou het zijn, dat wij in een volgenden jaarkring vergoeding ontvingen voor deze verliezen door nieuwe starren aan den hemel der kunst te mogen begroeten. Dat licht kunnen we het allerminst ontberen, heeft ook het jaar 1878 tot groote ontsteltenis van alle gasfabrikanten ons de eerste openbare straatverlichting met electrische kaarsen gegeven.

DE UNIE ZAL HERDACHT WORDEN.

De Unie zal herdacht worden. — Geen gelden, geen geestdrift. — De viering der Pacificatie te Gent in 1876.

Januari 1879.

„Op den 23sten Januari 1879 zal het drie eeuwen geleden zijn, dat een duurzaam verbond werd opgericht tusschen die Nederlandsche gewesten, welke van dien dag af steeds vereenigd zijn gebleven en den staat hebben gevormd, die thans het Koningrijk der Nederlanden heet.

„Dat verbond, de Unie van Utrecht, heeft ruim twee eeuwen lang de eenige formeele band uitgemaakt, welke die gewesten samenhield. En zij heeft dat met zulk een uitslag gedaan, dat, toen de band met geweld verbroken werd, in 1795, het volk der zeven vereenigde Nederlandsche provinciën zich als eene ondeelbare natie gevoelde, als de Nederlandsche natie, die noch door inlijving in een vreemd rijk, noch door vereeniging met andere, zij 't ook stamverwante gewesten, haar zelfstandig karakter verloor. De formule der Unie, „dat

deze provinciën zich vereenigen, alsof ze maar éene provincie waren," was, niettegenstaande de sterke neiging tot plaatselijke en gewestelijke zelfstandigheid, die ons volk aankleeft, eene waarheid geworden."

Dit getuigt Dr. P. L. Muller in zijne uitmuntende, grondige monografie over de „Unie van Utrecht," reeds het vorige jaar uitgegeven; het eenige belangrijke geschrift over dit onderwerp, 't welk bij het naderend eeuwfeest het licht zag. In het voorbijgaan echter mag de opmerking gemaakt worden, dat stijl en correctie zeer veel te wenschen overlaten en dat de bonte lithografische omslag van wansmaak getuigt. Evenwel kan men deze gebreken zonder bezwaren wegdenken en Dr. P. L. Muller den veiligen, echtwetenschappelijken gids achten op het studieveld der historiographie van de „Utrechtsche Unie."

Ieder kan ten onzent nu weten wat er geschied is van Mei 1578 tot den 23 Januari 1579, om de Unie tot stand te brengen tusschen de Noordelijke gewesten, die hunne centrale kracht in Holland en Zeeland moesten vinden. Ieder kan nu de waarde beoordeelen van dit gewestenverbond, dat stouter dan de Pacificatie, de kiem verborg eener volslagen scheiding tusschen den wettigen landsheer en zijn volk. De fictie, dat men den „Koninck van Hispaniën" altijd had geëerd, maar tegen de tirannij zijner veldheeren en knechten zich wapende, vervloog in rook. Men constitueerde een nieuwen staat en stichtte, tot eeuwige glorie der Noord-Nederlandsche provinciën, eene republiek, wier geschiedenis nog geene wederga heeft gevonden in de historie der Europeesche staten.

De Nederlandsche Revolutie had een fellen strijd te verduren gehad. In 1568 Heiligerlee en Jemmingen, in 1569 het Wilhelmus-lied, in 1570 en 1571 het schrikbewind van Alba, in 1572 Brielle, in 1573 Alkmaar, in 1574 Leiden, in 1576 de Pacificatie en eindelijk in Januari 1579 de Unie — de geboorte van den tegenwoordigen Nederlandschen staat. Tien jaren was er op leven en dood geworsteld. Menigwerf scheen de lievelingsdroom van Filips II, ontvolking van de ketterschе Nederlandsche gewesten, afmaking van het protestantsche ongedierte, zijner vervulling nabij. Sinds Leiden echter door

Oranje's beleid ontzet was, herleefde de hoop. Alba was afgedropen, Requesens plotseling overleden, de Spaansche legermacht gedesorganiseerd, de soldaten aan 't muiten en moorden, de officieren medeplichtig. Toen ontwierp Oranje het plan tot eene verbroedering der gezamenlijke Nederlandsche gewesten, met het doel den Spaanschen soldaat over de grenzen te jagen en in al de Nederlanden religievrede en vrijheid van consciëntie te stichten.

Dit groote werk der nationale verbroedering kreeg zijn beslag in de Gentsche Pacificatie

Oranje's grootmoedige gedachte, al de Nederlanden door godsdienstvrede te vereenigen, ging niet in vervulling, omdat een protestantsch geestelijke als Datheen, — de kans schoon ziende zijn standaard te heffen — onmiddellijk met vervolging en onverdraagzaamheid aanving. De lange reeks van wandaden tegen de vrijheid van consciëntie, gepleegd door de geestelijkheid van de oude zoowel als van de nieuwe religie, werd weder met eene vermeerderd. De gevolgen bleven niet uit. De Zuidelijke gewesten gingen verloren voor de eenheid van de Nederlandsche natie. Men zag, dat Hembyze en Datheen het geuzengrauw tegen de katholieken ophitsten en zoo neigde men naar Parma. Aan de ééne zijde kwam de Unie van Atrecht, aan de andere die van Utrecht tot stand.

Nogmaals had Oranje gezorgd, dat het groote beginsel van verdraagzaamheid en vrijheid van consciëntie gehandhaafd werd. Artikel 13 der Unie van Utrecht verheft vrijheid van godsdienst bijna tot een politiek recht. Om dit artikel alleen mag de lof der Unie nog onvoorwaardelijk worden verkondigd, ware het niet, dat 23 Januari 1579 als de geboortedag van onze Noord-Nederlandsche Staatseenheid moest begroet worden.

Geen wonder, dat de Pacificatie en de Unie, na drie eeuwen, zoowel in Zuid- als Noord-Nederland, worden herdacht.

Maar hoe?

In Juni 1875 vergaderde de gemeenteraad te Gent. Bij het begin der zitting gaf de voorzitter, Graaf van Kerkhoven-

Denterghem, burgemeester, het woord aan den Schepen: Professor Wagener.

— „Mijne heeren!” sprak deze talentvolle magistraat — „In 't volgende jaar zullen wij den driehonderdsten gedenkdag der Gentsche Pacificatie vieren!

„Het collegie van Burgemeester en Schepenen is van oordeel, dat onze Stad dezen gedenkdag moet vieren met al den luister, welken de herinnering eener zoo merkwaardige historische gebeurtenis vereischt, inzonderheid omdat het feit zoo nauw verbonden is met het stadhuis dezer gemeente. De Pacificatie van Gent heeft wel is waar het groote beginsel van gewetensvrijheid nog niet feitelijk geproclameerd — het beginsel dier kostbaarste van alle vrijheden, 't welk op dit oogenblik door dolzinnigen wordt aangerand. Toch wist Willem de Zwijger, onsterfelijker gedachtenisse, door de Pacificatie voor Holland en Zeeland het recht te verkrijgen, dat men er vrijelijk de hervormde leer mocht belijden. Toch werden na de Pacificatie de decreten van Duc d'Albe en van den Bloedraad geschorst. Toch gelukte het onzen voorouders, door de Pacificatie vereenigd, om de vreemde troepen van onzen vaderlandschen bodem te verdrijven — de vreemde soldaten, door den godsdienstoorlog ter onzer onderdrukking gekomen.

„Heeft de Pacificatie van Gent alzoo nog niet openlijk de gewetensvrijheid gehandhaafd — zij bevatte deze vrijheid in beginsel, omdat zij leidde tot de Unie van Utrecht, waar vastgesteld werd: „Dat een yder particulier in zijn religie vry zal mogen blyven, ende dat men niemand ter cause van de religie sal mogen achterlaten ofte ondersoecken volgens die voorzeide Pacifikatie tot Gent ghemaeckt.”

„Deze bevrediging is dus — men kan het zonder overdrijving zeggen — een der merkwaardigste gebeurtenissen van de nieuwe geschiedenis. Zoo spoedig zij tot stand gekomen was, zegt Motley, werd zij met vreugdekreten begroet. Afgekondigd op de pleinen van alle steden en dorpen, werd zij bevestigd door heel de Nederlanden, niet door eene stemming maar door lofzangen, gebeden, kanongebulder en schitterende illuminatiën.”

Na deze redevoering van Professor Wagener besloot de gemeenteraad van Gent het derde eeuwfeest der Pacificatie in 1876 luisterrijk te vieren.

En dit is geschied.

Op den 3, 4 en 5 September 1876 heeft de stad Gent een historisch jubilé gevierd, kostelijker en oogverblindender dan ooit in vorige eeuwen door gilden en Rhetorijkers werd ingericht. De plechtige zitting van den gemeenteraad ten stadhuize, waarbij Burgemeester en Schepenen toespraken hielden, het Wilhelmus en het oude geuzenlied: „Helpt nu u self, soo helpt u God!" op roerende wijze door de aloude gothische zaal weergalmden; waarbij een gedenksteen werd geplaatst en eene rede werd uitgesproken door een leeraar aan het koninklijk athenaeum, Dr. Paul Fredericq — dat alles was slechts het begin van het gedenkfeest, waartoe Gentsche edelmoedigheid zelfs een viertal bekende Noord-Nederlandsche letter- en geschiedkundigen had genoodigd. Den grooten historischen optocht met acht praalwagens en twaalfhonderd historische personen in costuum kan men zich aan deze zijde van den Moerdijk niet voorstellen — zoo iets geschiedt tenonzent nooit.... uit zuinigheid en gebrek aan geestdrift.

En hoe zal het nu in Utrecht gaan?

Zeker, Burgemeester en Wethouders zullen reeds in den Gemeenteraad een voorstel tot luisterrijke jubelviering hebben gedaan!

Zij zullen de noodige credieten aangevraagd, voorbereidende maatregelen genomen, een prachtigen optocht, wellicht met samenwerking der academische jongelingschap, ontworpen hebben!

Zij zullen het collegie van dagelijksch bestuur der gemeente Gent met eenige der uitstekendste Vlaamsche geleerden en letterkundigen hebben uitgenoodigd tot het bijwonen der feesten!

Heel Nederland, al onze kunstenaars, zullen als in 1876 te Gent medewerken ter viering der Uniefeesten — schilders, beeldhouwers, toonkunstenaren en letterkundigen.

Dat zal wel zoo wezen, maar tot nog toe is de bevestiging van deze feiten uitgebleven.

Men heeft commissiën benoemd — het is waar. In ons land komen bij alles commissiën te pas. De dagbladen meldden destijds eenige aristocratische en protestantsch orthodoxe namen.

Het valt te voorzien, dat hierin eigentlijk de geheele Unievreugde zal bestaan. Er is gemeld van een gedenkteeken, voor de Unie ontworpen, naar het geestig denkbeeld van Nicolaas Beets, maar onlangs vernam men het bericht, dat het geld ontbrak om dit plan te verwezenlijken.

Wanneer men in Zuid-Nederland en elders dit alles zal vernomen hebben, dan vrees ik dat de lachers niet aan de Nederlandsche zijde zullen staan!

ONSTERFELIJKE AMSTERDAMMERS.

Onsterfelijke Amsterdammers. — Schouwburgbestuur en Kerkbestuur. De gedenkdag van Vondel's afsterven op 5 Februari 1879.

De eerste weken van 1879 hebben aan enkele, tot dusver geheel onopgemerkte inwoners der goede hoofdstad de schoone gelegenheid verschaft, zich plotseling een onsterfelijken naam te maken.

Zulk eene gelegenheid biedt zich zeldzaam aan en valt ons gewonen, dagelijkschen stervelingen bijna nooit te beurt. Met gepasten jubel begroet ik dus de bedoelde, sinds weinige dagen, onsterfelijke Amsterdammers.

Daartoe behoort niet de trits van hooggeschatte dignitarissen, welke zetelt in de welbekende Schouwburg-commissie van Amsterdam. Hunne namen zijn reeds beroemd. Het zou van kleingeestige miskenning getuigen, wanneer iemand onderstelde, dat hunne vruchtbare en edelmoedige adviesen in schouwburgzaken tot nog toe onopgemerkt waren gebleven.

Ieder weet hoezeer ons nationaal tooneel in de hoofdstad gedurende de laatste drie jaren in luister verminderde. Uit een tijdperk van schoonen bloei — toen de bekende directeuren, de heeren Albregt & Van Ollefen den in tweeën geknotten maarschalksstaf zwaaiden, toen de wonderen uit Natura Artis Magistra de wonderen der tooneelspeelkunst nog overtroffen — daalde de Amsterdamsche schouwburg op het Leidsche Plein plotseling tot eene betreurenswaardige periode van verval.

Men had de zonderlinge kortzichtigheid aan de welbekende vereeniging: „het Nederlandsch Tooneel" de directie van den stadsschouwburg in de jaren 1876—1879 te gunnen. Het is algemeen bekend, hoezeer onder het bestuur dier vereeniging alles van kwaad tot erger liep. In dat drietal jaren had men de ongehoorde dwaasheid voor decoratiën en ameublementen de som van *f* 25,000 uit te geven; men bracht nieuwe treurspelen op het repertoire, men vertoonde oorspronkelijke drama's; men verzuimde „Lazaro de Veehoeder" en „de Gebochelde" (liever de Bultenaar) ten tooneele te brengen; men wierf een gezelschap aan van 16 dames en 25 heeren en — kon het uitblijven? — het Nederlandsch Tooneel begon te kwijnen.

Ondanks de kalme en verstandige adviesen van eene belangelooze critiek, bleef deze vereeniging op den ingeslagen weg voortgaan. In het verloopen en deels nog loopende tijdvak was „enkel winstbejag" haar voortdurend streven. Beloften vroeger afgelegd, werden niet gehouden. De Vereeniging: „Het Nederlandsch Tooneel" scheurde haar vaandel aan flarden: maar het toppunt van dwaasheid bereikte zij, toen zij in koelenbloede stukken vertoonde tegen het uitdrukkelijk advies der schouwburg-commissie in.

Daar dit alles onlangs op waardige wijze en met bewonderenswaardige onpartijdigheid is uiteengezet door de meergemelde schouwburg-commissie in een advies aan den gemeenteraad, spreekt het van zelf, dat deze geachte Amsterdammers niet noodig hadden plotseling een beroemden naam te maken — zij waren reeds tot het zenith van hun glorie geklommen.

Tot de nieuwe onsterfelijken behooren ook geenszins de

veertien hoogedelachtbare leden van den gemeenteraad, die de directie van den stadsschouwburg aan de heeren Albregt, Moor, Van Ollefen en Veltman hebben gegund voor het tijdvak 1879—1882. Een bestuur van vier directeuren, elk met een brokje van den maarschalksstaf in de hand, geeft den hoogsten waarborg voor een goeden gang van zaken. En daarenboven, als men Artis te vriend houdt en de gevierde tooneelschrijver W. N. Peijpers zijne medewerking verleent, kan het nationaal tooneel op een tijdvak van herleving rekenen. „Rosanna of de koningin der planeten, groot toovermelodrama met ballon captif, levende walvisschen en verderen tooneelmatigen toestel," kan de titel worden, waarmee in September van dit jaar het herbloeiende tooneel zou mogen worden geopend.

Alzoo — niet van deze allen mag gezegd worden, dat zij vroeger onopgemerkt bleven of dat eene plotselinge wending van zaken hun den stralenkrans der onsterfelijkheid op de slapen drukte. De nijd knaagt van spijt zijne tanden stomp aan hun welverdiende glorie!

Neen iets oneindig hoogers en verheveners trok sedert 14 Januari de algemeene aandacht.

Eene huivering van eerbied doortrilt mij, nu ik het waag uwe namen uit te spreken hoogeerwaarde heeren: W. J. Van Lindendonck, H. W. Van Marle en J. Brummelkamp. U viel het zeldzaam voorrecht te beurt van uit volledige duisternis plotseling tot het schitterendste licht te zijn gestegen! Wel was die duisternis voor uwe toekomstige onsterfelijkheid eene omstandigheid van de hoogste waarde, daar zoo toch heerlijk blijken kon, hoe zichtbaar de vinger Gods de aandacht van het Nederlandsche volk op uw zielenadel vestigde, maar gij toefdet toch al te lang in die sombere atmosfeer! Evenwel: „Bon sang ne peut mentir!" zooals de Franschman zegt — en onverwacht brak voor u de dag der verheerlijking aan!

Het zal eerlang in de maand Februari tweehonderd jaren geleden zijn, dat de dichter Joost van den Vondel stierf en in de Nieuwe Kerk te Amsterdam ter aarde werd besteld. Een klein getal vereerders van den dichter besloot onlangs

ten dien dage een krans te leggen op zijn graf. Gelukkig behoordet gij, weleerwaard drietal! tot de kerkvoogden der „Nederduitsche" hervormde gemeente van de hoofdstad en kondet gij, toen men uwe vergunning vroeg, om den 5den Februari dezen dichter in uw kerkgebouw te huldigen, uw bewonderenswaardig veto uitspreken.

Dat veto was eene daad van mannelijke vastberadenheid, eene les aan de weeke kinderen van den dag. Hoe zoude het mij ten Hemel schreien, als men in het aan uwe zorg vertrouwde kerkgebouw de voetstappen vernomen had dier wuftelingen, die een dichter kwamen huldigen ter plaatse waar de schreden van eerzame stovenzetsters en scherpzinnige kerkeknechts tot nog toe het monopolie der weergalming was voorbehouden!

Doch er was nog zoo gadeloos veel meer, dat uw veto tot eene luisterrijke daad in de geschiedenis onzes vaderlands zou verheffen.

Vondel te huldigen is de onrechtvaardigheid in het quadraat. Vondel heeft met kwaadaardige bitterheid gehoond al wat groot en dierbaar was aan uw oprecht Calvinistisch hart. Vondel heeft partij gekozen voor den schuldigen Landsadvocaat Joan van Oldenbarneveld en zich vrij wat warm gemaakt, toen het uwen vrienden met Sint-Bogerman aan het hoofd gelukte, den grijzen staatsman eene rechtvaardige kastijding toe te dienen door een zwaard.

Vondel heeft aan de Amsterdamsche predikanten van 1625 tot 1638 ruimschoots het vonnis verdiend, 't welk gij nu in uwe voorzienige wijsheid over hem uitspraakt. De predikanten Smout, Triglandt, Badius, Teelinck en Wittewrongel, professor Salmasius zouden zich in hun graf hebben omgekeerd, als gij een oogenblik hadt geaarzeld! Vondel heeft deze eer- en eerbiedwaarde heeren met de uiterste stoutheid aangerand in zijn „Rommelpot", zijn „Roskam", zijn „Otter in 't Bolwerk"; heeft den voortreffelijken, schoon misschien wat smakeloozen Smout in allerlei rijmen gehekeld en van Salmasius die beruchte verzen geschreven, gelukkig maar weinigen bekend, aanvangend:

„O, farizeeuwsche grijns met schijngeloof vernist."

Reeds deze één regel ware voldoende, om elke hulde aan Vondel voor goed in de geboorte te smoren. Men kan zich nauw eene gedachte vormen van de bitterheid, waarmeê Vondel het „kuddeken" des Heeren vervolgde. Dominee Smout had in een zijner sermoenen het Amsterdamsche grauw een klein beetje aangemoedigd, om bij de Remonstranten de glazen in te gooien – men moet soms krachtig optreden, helaas! Toen nu de overmoedige burgemeesteren van Amsterdam „gezegden Dominum Smoutium" uit der stede van Amsterdam banden, tot droefenis der braafste zielen, was de „Schadenfreude" van den bekrompen Joost van den Vondel in 't oogvallend. Er had zich iets treurigs opgedaan in de achtbare familie Smout. Een zoon van den predikant had gestolen en was te Dordrecht als boef opgehangen – (natuurlijk, dat hier aan opzettelijk verkrachting der waarheid moet gedacht worden). Daar Vondel evenwel lichtzinnig aan het bericht geloof sloeg, schreef hij met de hoogste partijdigheid:

„Jonge Smout die sprong te kort,
„Van de ladder, binnen Dordt!"

Zooveel „spijtigheden" en misselijke onverdraagzaamheid onderscheidden de dichterlijke loopbaan van Nederlands grootsten lyrischen poëet.

Dit alles evenwel zou misschien na verloop van twee honderd jaren een weinig minder zwaar gewogen hebben, zoo er niet vrij wat meer op rekening van den rampzaligen Vondel stond. Hij was uit de hervormde kerk overgegaan tot de katholieke!

„Après – ça tirez l'échelle!" – als de Franschman zegt! Er behoeft niets bijgevoegd te worden. De mannen, die het plan vormden om met 5 Februari den tweehonderdsten sterfdag van Vondel plechtig te herdenken, hadden zich tweemaal moeten bezinnen voordat zij hunne oogen ophieven naar de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Maar zoo zijn nu de menschen van dit geslacht der moderne verblinding. Uit liefde voor de langvergeten rijmen van een onverdraagzaam zanger, beproeven zij het onmogelijke!

En dus is het geschied, hoogeerwaardige heeren: W. J. Van Lindonck, H. W. Van Marlo en J. Brummelkamp! dat uwe namen aan eene snoode vergetelheid zijn ontrukt. Vondel's roem zal nog wel eenige eeuwen worden herdacht en op de meest ongezochte, de meest eervolle wijze werd u de gelegenheid aangeboden met hem de onsterfelijkheid te beërven. Wie zou niet, als gij, met deze ongezochte kans zijn voordeel hebben gedaan.

LEOPOLD VON SACHER MASOCH.

Leopold von Sacher Masoch. — Der neue Hiob. — Theophiel Pisarenko. — Het Gallicische dorpsleven.

Februari 1879.

Zeldzaam beheerscht een Noord-Duitsch romanschrijver het Europeesch publiek.

Toen Dickens, toen Thackeray, toen lord Lytton nog leefden en schreven, kwam er geen boek van hen uit, of het maakte den toer rondom de wereld, van Londen naar St.-Petersburg en van St.-Petersburg naar New-York. Heeft Victor Hugo een roman voltooid, komt er een werk van Gustave Flaubert, van Octave Fouillet of van Victor Cherbuliez uit, aanstonds brengt de internationale boekhandel het vliegens vlug van Parijs naar Berlijn, van Parijs naar Buenos-Ayres.

Zoo gaat het niet altijd met Spielhagen, zelfs Auerbach is niet zeker van zulk een succes. Even als Felix Dahn worden ze wel in het Nederlandsch vertolkt, zoodra ze verschijnen, maar dringen niet even snel de geheele beschaafde wereld door. Zuid-Duitschland schijnt in dit opzicht

gelukkiger dan het Noorden. Robert Hamerling vindt zijne lezers in Londen en Parijs en Leopold von Sacher Masoch is haast beter aan de lezers van de Revue des deux mondes dan aan zijne landgenooten bekend.

Vooral de laatste wordt ons in het geheugen teruggeroepen, daar hij voor eenige maanden een van zijne best geslaagde romans in 't licht gaf: „Der neue Hiob." [1]) Reeds verscheen eene Nederlandsche vertaling door den heer Chapuis, met eene aanbeveling van den heer F. Smit Kleine. De namen van vertolker en voorredenaar zijn te gunstig bekend, dan dat men hier niet op een welgeslaagden arbeid mag rekenen. Men vergunne mij echter, tot wien Sacher Masoch alleen in 't Duitsch sprak, van den oorsponkelijken roman te handelen.

Leopold von Sacher Masoch is een Poolsch Galliciër, den 27 Januari 1836 te Lemberg geboren. Telg van een oud adellijk geslacht, is zijne familie eigentlijk van Spaanschen bloede. Een zijner voorvaderen, Don Matthias Sacher, heeft onder Karel V bij Mühlberg tegen de protestantsche vorsten gekampt; werd gewond en bleef in Bohemen. De grootvader van onzen auteur, Johann Nepomuk Sacher, werd door den Keizer van Oostenrijk in den adelstand verheven en later tot gouverneur van Gallicië benoemd, toen dit gewest bij de verdeeling van Polen aan Oostenrijk werd toegekend. Zijn zoon Leopold von Sacher vervulde het moeilijke ambt van chef der politie in Gallicië, tijdens de Poolsche opstanden van 1837, 1846 en 1848. Door een huwelijk met eene adellijke Gallicische, nam deze den naam van Masoch bij den zijnen aan. Uit dit huwelijk werd de dichter van „Das Vermächtniss Kaïns" geboren, die sedert den naam van Sacher Masoch beroemd heeft gemaakt.

Na ernstige, classieke studiën te Lemberg en te Praag, promoveerde hij te Graz tot doctor in de letteren en bleef aldaar tien jaren privaatdocent in de geschiedenis. Na zijn huwelijk met de barones Wanda von Dunajew, die zelve eene talentvolle schrijfster is, vestigde Sacher Masoch

[1]) Stuttgart, Cotta 1878.

zich in het schilderachtige stedeke Bruck in Stiermarken en wijdde hij zich geheel aan de schoone letteren. Sinds twaalf jaren is zijn naam bekend geworden. Het geheim van zijn talent schuilt in de meesterlijke behandeling eener geheel nieuwe stof: — het dorpsleven in Gallicië, tot nog toe nagenoeg terra incognita voor het beschaafd Europa. Als zoodanig is Sacher Masoch de geestverwant van Charles Sealdfield, van Jeremias Gotthelf, van Auerbach en Fritz Reuter, evenknie van Turgénjew, van Moritz Jókai, Bret Harte en Mark Twain.

Hij heeft van zijn vader en grootvader de geschiedenis van het morrende Gallicië vernomen; hij heeft vooral kennis gemaakt met het misdadige schrikbewind van den Poolschen adel over den geduldigen Gallicischen boer. Het lijden der vlijtige dorpsbewoners onder het despotisme hunner feodale meesters is ongehoord tot in 1848. In al zijne romans, niet het minst in zijn: „Der neue Hiob", schildert hij het Gallicische dorpsleven van deze zijde. De hartstochtelijke, bijna toornige stemming van den auteur verleent zijn verhaal eene aantrekkelijke lyrische kracht — zijne verhalen schijnen een doorloopend pleidooi tegen snood machtsmisbruik en menschonteerende tyrannij.

Het meeste opzien baarde zijn hoofdwerk: „Das Vermächtniss Kaïns", 't welk de wijsgeerige titel is van een lange reeks novellen uit het Gallicische-Carpatische volksleven, verdeeld in zes hoofdgroepen: die Liebe — das Eigenthum — der Staat — der Krieg — die Arbeit — der Tod. Slechts twee van deze groepen zijn behandeld: Liebe en Eigenthum. Uit dit alles komt ons reeds bij het eerste inzien eene diep melancholische, doch gelukkig niet volslagen pessimistische wereldbeschouwing te gemoet. Van de eerste novellenverzameling onder den hoofdtitel: die Liebe, heeft de Revue des deux mondes eenige meesterlijke vertolkingen opgenomen, die niet weinig tot Sacher Masochs roem hebben medegewerkt.

In December 1875 heeft Th. Bentzon eene studie, aan den Gallicischen dichter gewijd, doen verschijnen in het wereldberoemde orgaan van wijlen den ouden Buloz, mach-

tiger gedachtenisse, en sinds dit tijdstip gaat het niet meer aan met verstrooide zinnen en onverschillige gemakzucht den letterkundigen arbeid van Sacher Masoch ter zijde te schuiven. Tot opheldering van een misverstand dient hier in 't voorbijgaan gezegd, dat er een zeker vooroordeel tegen zijne scheppingen is ontstaan door den woest hartstochtelijken toon, waarop hij sommige liefdesgeschiedenissen heeft behandeld. Zijn pen was vruchtbaar.... gelukkig dat hij niet in Nederland leeft, men had hem deswegen reeds lang ter dood veroordeeld: — hij schreef: „Wiener Hofgeschichten" — „Liebesgeschichten" — „Russische Hofgeschichten" — „Falscher Hermelin" — „Der Emissär" — „Ein weiblicher Sultan" — „Die Messalinen Wiens" — „Gute Menschen und ihre Geschichten." Te midden van dezen omvangrijken arbeid treft men inderdaad novellen aan, die in zedelijke waarde niet veel meer opbrengen dan de berijmde minnarijen van Cats of de boertige oud-Fransche mingevallen door Honoré de Balzac in zijne Contes Drolatiques verhaald.

Hoofdwerk van Sacher Masoch blijven zijne Gallicische dorpsgeschiedenissen, en deze alleen beslissen over zijne beteekenis in de geschiedenis der Europeesche litteratuur. Hierdoor juist treedt zijn nieuwe roman: „Der neue Hiob" nader tot eene ernstige en algemeene waardeering. Van het begin tot het einde is de Gallicische boer Theophiel Pisarenko een achtenswaardig held. Zijne levensgeschiedenis van 1794 tot 1868 is een brok cultuurgeschiedenis, als de Duitsche privaatdocenten zeggen zouden. Dit alles is binnen het bestek van vierhonderd bladzijden voltooid — een bewijs, dat Sacher Masoch een rijke stof met passende zelfbeheersching weet te ordenen. De schaduwzijde echter van deze methode is de reeks van telkens afwisselende tafereelen uit het leven van Theophiel Pisarenko, wegens zijn geduldig lijden en strijden door de boeren een tweede Job genoemd. Van zijne geboorte af tot zijne grijsheid strijdt deze Gallicische landman met onderworpen vastberadenheid tegen allerlei gruwelen, waarvan de verschrikkelijkste zeker uit de gadelooze willekeur van den Poolschen landbezitter voortvloeien.

Eene der schoonste episoden van den roman vormt het derde hoofdstuk, de geschiedenis van Pisarenko's eerste liefde. Een kort overzicht van dezen episode kan tevens den maatstaf schenken van den eigenaardigen trant des auteurs. Theophiel was twintig jaren, een krachtige, frissche jonkman, toen hij met een dorpsvriend, Burlak, in de eenige kroeg, welke het dorp Zablotow rijk is, binnentrad. De kroeghouder is een jood, zoo als immer in Gallicië, zijn naam is Wolf Abeles en zijne dochter heet Joadan. Joadan was eene purperen roos van Saron in vollen bloei, geheel vrouw op zestienjarigen leeftijd, wie het bloed als vuur door de aderen stroomde. Halfbruin, als eene heidin, met zwartblauw hair, trok zij de opmerkzaamheid van alle gasten uit de kroeg en maakte een diepen indruk op Theophiel. Weldra ontbrandt een vurige genegenheid van beide zijden. De jongeling redt Joadan het leven, als zij in een stroom dreigt te zinken. De genegenheid wordt liefde. Theophiel weet Joadan tot christin te bekeeren. De arme jodin wordt daarop door haar vader gruwelijk mishandeld. Zij vlucht naar het klooster der Karmelieter-nonnen te Kolomae. Daar ziet ze Theophiel terug en belooft, na haren doop tot christin, hem te zullen trouwen. Gedurende het korte tijdsverloop, 't welk de jonkman met wachten doorbrengt, bevangt hem in zekeren nacht een bange angst. Hij ziet eene gestalte, die hem wenkt. Plotseling stort hij naar buiten in den nacht en jaagt te paard door het woud naar Kolomea. Doch midden in het bosch, bij een met mos begroeiden steen, vindt hij Joadan, gebonden, gewond, stervende. De joden uit Kolomea hebben wraak genomen, haar uit het klooster gelokt en haar onder de voeten vertreden uit woede over hare bekeering. Theophiel doopt haar stervende en brengt haar lijk naar het klooster. De joden vloeken den wakkeren jonkman en verscheuren hunne kleederen.

Dit alles is geen roman, maar historie. Sacher Masoch heeft deze geschiedenis in zijne kindsheid met gretige ooren vernomen. Thans draagt het toen gestrooide zaad schitterende vruchten.

VONDEL'S STERFDAG GEVIERD.

Vondel's sterfdag gevierd. — Concert en optocht. — De Leeuwendalers. — De Vondel-tentoonstelling.

Echoos van het vredelied, op den „tweeden eeuwdag" van Vondel's sterven gezongen, ruischen ons nog in 't oor:

„Het is al pays en vreê!"

Niemand zal nu nog durven volhouden, dat de hulde, aan 's lands „oudsten en grootsten poëet" op 5 Februari gebracht, door eene samenzwering is tot stand gekomen.

Eene samenzwering van tallooze Vondel-vrienden is misschien op te sporen, maar geen snoode aanslag van een handvol ijverzuchtigen, die zich het monopolie der Vondel-hulde wilden toeëigenen.

Dit laatste had men immers voorspeld!

De onuitroeibare geloofshaat, die de Leeuwendalers sinds eeuwen in vijandelijke kampen splitste, had gaarne ook bij deze gelegenheid zijne giftige pijlen geschoten op Hageroos en Adelaert — dichterlijke vertegenwoordigers van het protestantsche Noorden en het katholieke Zuiden — maar door de heerlijke uitkomst van den gedenkdag is aan dezen Wildeman boog en pijlen ontnomen.

Of het daarom nu reeds is „al boter tot den boom" binnen onze landpalen?

Hoe dankbaar de stemming zij van allen, die op 5 Februari den onsterfelijken dichter herdachten — wie is zoo blindelings optimist dat hij uit vollen jubel de handen in den schoot legt?

Wat zou het maatschappelijk leven der Leeuwendalers oneindig lieflijker van kleur en geur zijn, wanneer niet twee echte boezemzonden het voortdurend ontluisterden: het „odium theologicum" en de „minachting voor kunst," inzonderheid voor letteren en poëzie.

Hoe anders te verklaren, dat bij eene hulde aan Joost van den Vondel van openbare vreugde in de hoofdstad

schier niets was te bespeuren. Een rhethorijkerkamer trok met hare banier over den Dam; eene tweede bracht een krans bij het standbeeld. Beide kamers: Joost van den Vondel en Alberdingk Thijm, kweten zich loffelijk van een liefdeplicht. Leuven en Andwerpen zonden kransen; de leeskrans: de „Vioolstruik," „het Nederlandsch Tooneelverbond," de Vereeniging „het Nederlandsch Tooneel," de Zangvereeniging „Sancta Cecilia," en, niet het minst verkwikkelijk, de „Senaat van het Amsterdamsch Studentencorps," alle gaven openlijk huldeblijken bij den optocht naar Vondel's monument.

Hoe verblijdend op zich zelf, is er hier toch geene sprake van algemeene deelneming.

In de hoofdstad moesten duizenden van geestdriftvolle harten offervaardig zijn, als het er op aankwam Vondel te eeren. Geleerden, kunstenaars, kooplieden, industriëelen, studenten zouden bij hondertallen toesnellen, mocht men meenen. De senaat en het corps der hoogleeraren bij de nieuwe rijksuniversiteit had men in de eerste rijen verwacht. En bijna alle dezen schitterden door hunne hooggeleerde afwezigheid. Men vergete niet, dat Vondel toch in elk geval maar een dichter was en dat, om de woorden van een voormalig Amsterdamsch professor te gebruiken: „de letterkundige duivel al veel kwaad heeft gesticht!"

De kooplieden konden hunne kantoren niet verlaten en de industrie had geen tijd te verliezen, dus moesten de vrienden van Vondel, van de poëzie, het maar zonder hen voor liefnemen! En ....

Maar genoeg, maar te over reeds gewezen op wat anders had kunnen zijn!

Van voller harte dient gewaardeerd wat was!

De liefdertafel: „Oefening baart kunst" maakte het feestconcert van 4 Februari mogelijk.

Daarmeê begon de rij der gaven tot Vondel's eere en werd voortgezet met:

een schitterend kunstwerk in proza, een dichterlijk meesterstuk, de „Gedachtenisrede van Prof. Schaepman."

(In 't voorbijgaan zij mij de bede gegund aan allen, die haar niet mochten genieten, om kennis te nemen van dezen

volzin, onze zeventiende-eeuw verheerlijkend: „Voor ons, de jongeren en kleineren, is de glorie van dat tijdperk eer visioen dan historie. Het geschiedverhaal dier dagen klinkt als een heldendicht. De Republiek der Vereenigde Gewesten met haar Stadhouders, allen helden en heervoerders; met hare Staten, die den Senaat van Rome doen herleven; met hare Raadpensionarissen, die den kleinsten staat van Europa doen gelden als een wereldrijk; met haar Admiralen, die de zee maken tot eene provincie der geüniëerde provinciën; met haar Amsterdam en zijne koninklijke burgemeesteren, — wat macht, wat grootheid, wat majesteit!" — Na Bakhuizen van den Brink en Potgieter heeft nog niemand zulk een schoonen volzin over dit onderwerp geschreven.)

De rij der feestgaven vervolgend noem ik: een musicaal gedicht van Nicolai bij een letterkundig van den auteur der „Gedachtenisrede," onder leiding van den componist in persoon — blakend van den heiligen ijver en geestdrift die hem steeds op kunstgebied bezielen — voorgedragen door de liefdertafel „Oefening baart kunst;"

eene vernieuwde editie van „Heinze Quintet te Muiden" en van „Hols Vondelscantate" naar de verzen van Hofdijk;

de medewerking van het bestuur der societeit: de Vereeniging in de Vondelstraat:

de goede en uitmuntende zorgen der commissie voor den eeuwdag te Amsterdam, inzonderheid door de krachtige medewerking van onze dichters H. de Veer en Hofdijk, van onze kunstmaecenas de Jonge van Ellemeet;

de voordrachten door mejuffrouw Jos. de Groot en van mevrouw Lina Schneider, de laatste in de barre koude uit Keulen naar het Vondelpark snellend en twee gedichten aan Vondel's gedenkdag wijdend;

de sympathie aan deze Vondelhulde geschonken door Staats- en Gemeentebestuur, blijkend uit de zeer gewaardeerde tegenwoordigheid van den Minister van Binnenlandsche Zaken, Mr. Kappeyne van de Coppello en van den Burgemeester der Hoofdstad, Jhr. Den Tex.

De zeldzame toewijding en de zeldzame wetenschap, waarmeê

mannen als de heeren A. D. De Vries Az. [1]) en D. C. Meijer Jr. zich hebben aangegord, om eene Vondel-Tentoonstelling tot stand te brengen, zoo schoon en leerrijk, dat daarmeê alleen voldoende eerbied ware bewezen aan den grooten dichterkoning;

de hulp aan de tentoonstellingszaak verleend door een bouwkundige als de heer Muysken, door kunst-maecenen als Jhr. Six en Mr. J. De Marez Oyens;

de offervaardigheid der Vereeniging: „het Nederlandsch Tooneel," die op uitnoodiging der commissie voor de herdenking van Vondel's sterfdag op Woensdag 5 Februari een heldenfeit tot stand bracht: de vertooning der „Leeuwendalers...."

Een heldenfeit! Zeer zeker, n'en déplaise aan tal van tegenstanders: de Amsterdamsche courant, de stedelijke commissie van den Schouwburg, den redacteur van het tooneeltijdschrift „Kroniek en kritiek." De laatste heeft onlangs nog verzekerd, dat er „officiëele loftrompretters" der vereeniging „het Nederlandsch Tooneel" bestaan, en schoon ik niet gissen kan wie hier bedoeld wordt, werp ik mij na de vertooning der „Leeuwendalers" vrijwillig op tot zulk een „loftrompetter". De schade, door mijn ijver tot stand gebracht, zullen de ware vrienden, die der Vereeniging zoo gul hare feilen toonen, wel genadiglijk herstellen.

Vondel's „Leeuwendalers" van 1648 in 1879 op den Amsterdamschen schouwburg gebracht — ziehier eene zeldzame, overgetelijke gebeurtenis!

En welk een indruk maakte zich van het overtalrijk en feestelijk gestemd publiek meester?

Er was maar éene stem over den uitmuntenden gang der voorstelling, over den triumf van Vondel. Zoodra moeder Kommerijn ten tooneele trad in het verrukkelijk schoon geschilderde woud van Grootveld, scheen het mij, of ik in een tooverkring was getreden, even als ridder Walewein, die met een stouten sprong naar het wonderland vliegt.

„Leeuwendal" ontsluierde zich in het tooverachtige waas der dichterlijkste phantasie. Hier viel niet meer te letten op tijd, op plaats, op zeden, op gewoonte, op historie of werkelijkheid.

---

[1]) Toen in leven, veel belovend — nu helaas! reeds verscheiden (1884).

Alles was poëzie, schepping der verbeelding! Wij leefden in het zuiver ideale en bekommerden ons niet, of Pan met Velleede in oorlog dan wel in vrede leefde.

Hoe schoon traden in dat licht Adelaert en Hageroos op. Costuum en voordracht stemden uitmuntend overeen met Vondel's schoone verzen. Mejuffrouw Van Biene, die reeds door de rol van Bérangère in „Les Bourgeois de Pont-Arcy" de algemeene bewondering had verworven, bleek als Hageroos zich te verheffen tot eene kunstenares van den eersten rang. Zij had den vollen gloed van Vondel's idylle begrepen; hare standen en gebaren waren voortdurend schoon, even als de klank harer gevoelvolle stem. Adelaert (de heer de Jong) streefde haar op zijde en muntte uit boven alles, wat vroeger door hem is gegeven. De zwakke Mortimer werd een voortreffelijke Leeuwendaler. Ditzelfde geldt grootendeels voor de Rey van Leeuwendalers door den heer Ising, beschaafd en met letterkundige liefde, voorgedragen, terwijl de Reien aan het slot der bedrijven vol smaak door mevrouw Ellenberger en J. C. de Vos werden gezegd.

Kommerijn en Blinde Wouter (mevrouw Stoetz en de heer Albregt) toonden, dat zij altijd kunstenaars blijven en zelfs het moeielijkste aandurven, terwijl de vier personaadjes van Heerschappen en Heemraden met ongeloofelijke moeilijkheden te worstelen hadden, om iets dragelijks van hunne rollen te maken. En het resultaat was eene straffe tuchtiging van hen, die denken, dat Vondel met eenige machtspreuken in den hoek kan gezet worden als een goed lyrisch, maar slecht dramatisch dichter.

Na de „Leeuwendalers" sprak onze mevrouw Kleine het schoone gedicht van H. Binger uit, dat aller harten stal! Nooit steeg de geestdrift zoo hoog, als toen onze — het worde nog eens herhaald voor hen, die zeggen, dat wij niets hebben — toen onze Kleine de haar vrij onverwacht aangeboden ruiker aan den voet van Vondel's buste neerlegde. De uitstekende, smaakvolle daad karakteriseert onze groote kunstenares! Zij huldigde daarmeê zichzelve meer dan duizend lauwerkransen van een dankbaar gehoor ooit hadden kunnen doen!

Maar nog was de lijst der verrassingen en der heerlijke

kunstoffers niet uitgeput. Alberdingk Thijm had zijn „Zegepraal der Schoonheid" als feestgave aangeboden. Ieder, die weet welke vruchtbare studiën deze degelijkste van alle letterkundige Amsterdammers over Vondel, over zijn leven, zijn gezin, zijne familie, zijne vrienden heeft gemaakt, begreep vooraf, dat er hier iets buitengewoon keurigs zou worden geofferd. Reeds vroeger had „de Gids" zijne studie over „Baartje Hooft," de tweede gade van Vondel's zoon Justus, doen genieten. De gedramatiseerde novelle mocht misschien den vulgairen bakbezoeker niet medeslepen tot de hoogste verrukking, maar voor den ingewijde was zij „godenspijs" en „hemelval". Eigenaardig kwam daarbij het feit uit, dat ons publiek zich niet te veel inspanning op eens getroost – men bleef kalm onder dit merkwaardig gelegenheidsstuk, en zij, die dit betreurden, behielden zich voor Alberdingk Thijm's fijne, dramatische studie nog eens te applaudiseeren bij de lezing in hunne binnenkamers.

W. J. VAN ZEGGELEN.

W. J. Van Zeggelen. — Een populair man in Nederland. — Een Nederlander zonder vijanden.

Maart 1879.

De eene treurige tijding volgt op de andere. Voortreffelijke mannen ontvallen aan Nederland. Zoo dikwijls de gure winterstormen over ons vochtig plekje gronds eene reeks van verdrietelijkheden uitstorten, wordt de doodenlijst grooter. Zwakheid, ouderdom en ziekte worden driedubbel gevaarlijk. Wat de winterkoude nog ongedeerd liet, velt de Noordenwind in Maart en April. Niet alleen de „lieve Levenslust," de arme lijderes van De Genestet, ziet in Nederland naar het „haantje van den toren" – honderden bezorgde ouders of echtge-

nooten staan ieder jaar bij het barre winter- of voorjaarsweer aan 't venster.

In korten tijd leed ons vaderland onherstelbare verliezen. Hoe bitter was de droefheid bij de ontzettende tijding, dat Nederlands beste vriend, de edele Prins Hendrik, zoo schielijk ontslapen was. Zoo treurde eenmaal Frankrijk, toen de Hertog van Orléans, de oudste en de beste zijner broederen, door een noodlottig toeval omkwam; zoo weende geheel Engeland, toen Prins Albert in de kracht des levens het tijdelijke zegende.

Daarenboven verloor ons volk binnen kort tijdsverloop twee uitmuntende staatsburgers: de Ministers De Roo van Alderwerelt en Van Bosse; de éen tragisch ten grave dalend in den strijd tegen eene noodlottige kwaal; de ander op rijpen leeftijd verscheidend, na zijn vaderland meer dan dertig jaren in de hoogste bedieningen te hebben ter zijde gestaan. En nu eindelijk voor veertien dagen komt de doodstijding van Willem Josephus Van Zeggelen — een der populairste mannen in de kleine, weinig gerucht makende wereld der Letterkunde.

Het dagelijksch leven zal, als naar gewoonte, met gepaste kalmte door de Leeuwendalers worden voortgezet, en hoe weinig echo de stem van den dichter overigens ook moge vinden aan de Noordzijde, toch zal er van tijd tot tijd aan Van Zeggelen worden gedacht. Want dit moet aanstonds op den voorgrond geplaatst worden; Van Zeggelen was een dier weinigen, wien het niet moeielijk viel, aan duizenden te behagen. Hij behoefde den raad van Schiller niet:

„Kannst du nicht Allen gefallen...
Mach es Wenigen recht; Vielen gefallen ist schlimm"...

In dit opzicht stond Van Zeggelen op ééne lijn met Tollens. De meeste Nederlanders van beide geslachten, die verzen lezen of naar verzen hooren, hadden vrede met hen beiden.

Het verschijnsel is niet moeilijk te verklaren.

Van Zeggelen was in de hoogste mate vaderlandsch, nationaal. Sinds zijn „Pieter Spà" had hij de hand gelegd op

een poëtisch genre, in 1834 met den naam van „luimige poëzie" bestempeld. Dat zoogenaamde „luimige" behoort in elk opzicht tot de nationale levensverschijnselen. Onze letteren leverden nimmer oorspronkelijker en geliefder scheppingen, dan juist op comisch-humoristisch gebied.

Het Nederlandsche gemoed stelt zich gaarne tevreden met den vriendelijken lach der comische Muze. Onze natuur, onze volksaard, onze historie hebben aan onze natie geene bijzondere gevoeligheid, geene geestdrift voor de hoogste openbaringen der schoonheid op kunstgebied ingeprent. Wij bewonderen Rembrandt, maar Jan Steen is de man naar ons hart. Er wordt vrij wat over Shakspeare ten onzent gehandeld, maar Charles Dickens is de prettigste gast aan onzen huiselijken haard. Algemeene vereering van onzen grootsten lyrischen dichter Vondel is eene hersenschim, en bijna iedereen heeft de romans van Betje Wolff en Aagje Deken gelezen. De compleete werken van Mr. Willem Bilderdijk staan in ieders bibliotheek, meestal onopengesneden, maar Hildebrand's „Camera Obscura" kennen onze jongens en meisjes van buiten.

De populariteit van Cats, Tollens, Van Lennep, den Schoolmeester en Piet Paaltjes kan even gemakkelijk verklaard worden als de geringe studie aan Geel, Limburg Brouwer (Senior), vooral aan Potgieter gewijd. Uit kracht van dit natuurverschijnsel heeft Van Zeggelen duizenden lezers voor zijne poëzie gewonnen. Zijne bundels zijn telkens herdrukt.

Nu mag het niet verzwegen, dat onze critische hoofden niet altijd in den gewonen loop der omstandigheden hebben berust, maar zeer dikwijls verlangden, dat de stroom der nationale letteren dieper, in moeielijker te peilen bedding, mocht vloeien. De gunst, die Van Zeggelen van het groote publiek genoot, stak somtijds af tegen het oordeel der meesters op het terrein der kunstcritiek. En waarlijk, het getuigde voor het eerlijk, loyaal hart van den dichter, dat hij noch lof, noch blaam op lichtzinnige wijze in den wind sloeg.

Een merkwaardig voorbeeld van Van Zeggelen onbevooroordeelde gematigdheid in het vernemen van scherpe

critiek bleek bij zijne vertolking van „Molière's Misanthrope." In een feuilleton der Nieuwe Rotterdammer Courant had men hem vrij korselig de waarheid gezegd over eenige minder smaakvolle regelen of minder gelukkige grepen. Van Zeggelen verzocht nu eenigen zijner Haagsche vrienden uit de letterkundige wereld, om hem raad te geven. Men oordeelde, dat de critiek nog juister zou geweest zijn, zoo zij bij betrekkelijke deugdelijkheid een aasje van Van Zeggelen's eigen humaniteit hadde aan den dag gelegd. En de dichter zette zich aan den arbeid, om eene tweede bewerking van „Molière's Misanthrope" te voltooien met bewonderenswaardigen eerbied voor wat hem zonder die beminnelijke eigenschap zoo forsch was gezegd.

De „Gids" had het in 1864 nog veel erger gemaakt. Busken Huet schreef er destijds die gevreesde critiek in, welke evenzeer getuigde van schitterend vernuft, als van ondeugende liefhebberij in letterkundigen doodslag. Er waren destijds slachtoffers, die markten en pleinen vervulden met wraakgeschreeuw. Van Zeggelen echter liet zich rustig gezeggen, dat „een noodlottig vedelaarstalent hem verplichtte zijn geheele leven lang achter de kam te strijken;" hij liet het oordeel aan den tijd over, en toen nog in zijn laatste levensjaar het bestuur der vereeniging „Oefening kweekt kennis" Busken Huet uitnoodigde eene letterkundige voordracht te houden, stond Van Zeggelen als voorzitter gereed den geduchten tegenstander de hand te reiken en met de hoogste onbevangenheid van 's sprekers keurige proza te genieten.

Voor den letterkundigen Haagschen kring: „Oefening kweekt kennis" is de dood van Van Zeggelen een onherstelbaar verlies. In 1834 had hij dien kring helpen stichten, jaren lang had zijne frissche en onnavolgbare wijze guitige versjes te zeggen er de harten zijner hoorders gestolen. Toen in latere jaren de najaarsstormen des levens over zijn huis opstaken en hem slag op slag in zijne dierbaarste panden troffen, zweeg de vroolijke vedelaar, die in de schatting zijner Haagsche vrienden volkomen meester was op zijn speeltuig.

„Oefening kweekt Kennis" verloor in 1868 zijn be- ·tendigen en volijverigen voorzitter S. J. Van den Bergh. Met de grootste moeite liet Van Zeggelen zich bewegen le leiding van het genootschap op zich te nemen. Hij wan- rouwde zich zelven, en wist niet, dat hij als oprichter en loyen d'age de uitnemende geschiktheid bezat de bontste ·lementen om zich heen te verzamelen, die bij jeugdiger lei- ling wellicht de geneigdheid zouden betoonen uiteen te spatten. Tot weinige weken voor zijn dood bleef Van Zeggelen ·p zijn post en scheen de bedaarde, kalme grijsaard nog nenig jaar aan 't hoofd van het genootschap te zullen staan.

Zij, die Van Zeggelen meer van nabij kenden, wisten ıoe eene zwakke gezondheid hem veelszins belemmerde in :ijn leven en zijne studiën. Toch bleef hij een voorbeeld van calme tevredenheid en gelatenheid. Hoe fel ook geteisterd n zijn huiselijken kring — bijna alle verslaggevers hebben ıa zijn dood zich beijverd de namen zijner echtgenooten en le sterfgevallen in zijne familie uit „De Keyser's Bloem- ezing" te compileeren — altijd restte Van Zeggelen nog evensmoed genoeg, om met kalme berusting zijne dagelijksche taak te vervullen.

De dichter van „Pieter Spa" was een selfmade-man, maar zonder de luidruchtigheid van dezen. Eenvoudig, bijna schuchter, trad hij iedereen te gemoet met een beminnelijken glimlach of een vriendelijk woord. Men heeft van hem te recht gezegd, dat hij geene vijanden had. Het zou onmogelijk geweest zijn van den achtenswaardigen man een hard of bitter woord te hooren — zijn leven en daden ademden humaniteit. Hoe fijn en echt dichterlijk hij kon denken, getuigt het kleine maar keurige vers: „Ons Nakomertje", na zijn dood verscheidene reizen in de dagbladen geciteerd; getuigt het impromptu bij Dr. Beynen's veertigjarig ambts-jubilee, met krachtige stem door hem zelven voorgedragen.

Hoewel het bijna een wonder mag genoemd worden, dat een man van zoo tengeren lichaamsbouw en zoo zwak gestel een nog zoo betrekkelijk hoogen ouderdom bereikt heeft; hoewel hij zijn dood reeds meermalen nabij scheen en men dus op zijn verlies was voorbereid, zal Van Zeggelen een

zeer merkbaar ledig achter zich laten, vooral in de Haagsche letterkundige kringen. De traditiën van een vroeger geslacht, zijn beminnelijke wijze van ieder te gemoet te komen, sterven met Van Zeggelen. In de geschiedenis onzer letteren van 1834 tot 1860 leeft zijn naam onsterfelijk. De Muze der historie zal zich nimmer het recht toekennen zijne dichtbundels onaangeroerd te laten.

EEN VLAAMSCHE JONGEN.

Een Vlaamsche jongen, door Wazenaar. — Verhouding tusschen de Zuid- en Noord-Nederlandsche letteren.

April 1879.

De betrekkingen tusschen Zuid- en Noord-Nederlanders, het verkeer tusschen Vlamingen en Hollanders, de uitbreiding van ons taal- en letterkundig vaderland — dat alles, eenmaal de hoopvolle verschijnselen van nadere aaneensluiting tusschen vier millioen Nederlanders en bijna drie millioen Vlamingen, schijnt in de laatste jaren volkomen tot stilstand veroordeeld.

De twee laatste letterkundige congressen schenen te kwijnen. Velen der invloedrijkste mannen op taal- en letterkundig gebied uit beide landen schitterden er door hunne afwezigheid. De commissiën, door vroegere congressen benoemd, kweten zich met laakbare traagheid, of wel in 't geheel niet, van hare taak. De handelingen van het voorlaatste congres lieten of laten op zich wachten.

Dit is een betreurenswaardig teeken des tijds. De verbroedering van Noord en Zuid blijft een hersenschim. Zonder eenige staatkundige berekening zoude die aaneensluiting geleid

hebben tot het samensmelten der taal- en letterkundige belangen van bijna zeven millioen Nederlandsch lezenden of Nederlandsch sprekenden. Deze vreedzame unie zou niemand geschaad, ons allen gebaat hebben. Schoon het te hopen blijft, dat aan de verwezenlijking van dit denkbeeld nog niet behoeft gewanhoopt te worden, verwondert het mij telkens, dat er in de eerste plaats ten onzent zoo weinig belangstelling heerscht in letterkundige kringen — van de anderen valt niets te hopen — omtrent de jongste levensverschijnselen der Vlaamsche letteren, terwijl in de tweede plaats door Vlamingen en Brabanders menig opmerkelijk boek uit Noord-Nederland òf terzijde geschoven òf luttel gewaardeerd wordt.

Ten einde eene waarachtige schuld aan het Zuiden af te doen, vestig ik de aandacht op een nieuw boek, te Gent verschenen onder den titel: „Een Vlaamsche jongen, door Wazenaar". [1])

Wazenaar, de onbekende auteur uit het land van Waes, legt plotseling een zeer merkwaardig talent aan den dag in de levensbeschrijving van een boerenknaap, Constant Vliermans, die uit het nederig bedrijf van koewachter zich opheft tot de wetenschappelijke betrekking van arts en heelmeester.

Het boek van Wazenaar is in den vorm eener levensbeschrijving gegoten. Schoon mij de naam van den verdienstelijken auteur geheel onbekend bleef, houd ik het telkens voor uitgemaakt, dat hij ons zijn eigen leven vertelt. „Een Vlaamsche jongen" maakt den indruk van eene historische, niet van eene romantische schepping. Alles loopt saam om deze gissing tot waarheid te verheffen. De schrijver maakt werk van allerlei bespiegelingen, bij de handeling telkens ingevlochten. De vertelling vordert met tragen tred en wordt herhaaldelijk afgebroken door zeer vloeiende verzen. Reeds aanstonds is hier de plaats voor eene opmerking. Wazenaar schrijft het Nederlandsch op tweeërlei manier. Zie hier, om te beginnen, een staaltje van zijn proza:

„Dijken en dammen, tragel en driesch, lagen nat van dauw. Gras en granen, zurkel en weegbree met den doorschijnenden

---

1) Gent. Boekhandel W. Rogghé (J. Vuylsteke) 1879.

nachtwasem overademd, vormden gelijk een dicht gestoffeerd weefsel van witgroene zijde; en de malsche zode van perels bedruppeld, sprankelde — als godinnekleed der Natuur — in een goudbad van licht. De leeuwrik voerde, klimmend en klimmend, zijn trillenden alleenzang lijnrecht boven het tarweland. De eendenkoppels vlogen op uit den smoor, die er steeg boven de naburige moerassen."

Vervolgens een staaltje van zijne poëzie:

„Hemel, sla mij met uw roede,
„Kwets, vervolg en martel mij;
„Maar hou Lina in uw hoede,
„Dat heur heel mijn leed vergoede,
„Dat mijn smart haar zeegning zij.
„'k Smeek u, dat de traan des lijdens
„Nooit heur zachte sponde week',
„Maar een engel des verblijdens
„Altoos in haar droomen spreek';
„Dat haar nooit de geest der zonde
„Met zijn zwarten sluier dekk'
„En geen schrik, die spookt in 't ronde
„Haar uit zoete sluim'ring wekk';
„Dat haar moeders kruis bevrijde
„'t Welk zoo vroom geteekend werd,
„En mijn hoofd in beet'ren tijde
„Ruste aan 't vlekloos maagdenhert!"

Wie ziet niet, dat de dichter zich naar zuiver Noord-Nederlandsche modellen heeft gevormd en dat de prozaschrijver getrouw is gebleven aan zijne ouderen: Conscience, Sleeckx, Tony Bergmann en de beide lieflijke Lovelings.

Constant Vliermans deelt uitvoerig mede, hoe hij zich letterkundig ontwikkelde, vooral door kennismaking met een letterlievend schrijnwerker, die lid van het Willemsfonds was. In het jaarboekje van Rens vond hij allereerst een versje van Virginie Loveling en aanstonds werd hij vurig bewonderaar van de Vlaamsche poëzie der beide jonkvrouwen. Hij las nu Conscience, Ledeganck, Tollens, Van Beers, Beets, mevrouw Courtmans, Frans De Cort, De Geyter en „den vernuftigen" Douwes Dekker. Aardig is de geestdrift van Wazenaar voor onzen Multatuli. In 't voorbijgaan lasch ik hier even den vol-

genden heildronk op den schrijver van Max Havelaar in: „Douwes Dekker, Hercules der gedachte, die om 't gestroopt Insulinde te beschutten, alleen zijne gantsche natie op het lijf viel en neersmeet — hare koffiebalen en rijstkisten over — in het slijk, dat ze kneedde met Indisch bloed."

„Douwes Dekker, de wijsgeer, de hervormer, aartspoëet van natuurlijk positivisme, die Saïdjah en Adinda schiep, het kleurig logenverdichtsel, dat honderdvoudige waarheid samenvat." „'t Gestroopt Insulinde" — geeft geen goeden zin; „rijstkisten" zijn zeer bedenkelijk, en de „gantsche" Nederlandsche natie „in het slijk" komt mij voor even treffend van beeldspraak te zijn, als er juistheid schuilt in den wijsgeerigen term „natuurlijk positivisme".

Behalve deze dichters leerde Wazenaar nog kennen den Vlaamschen dichter: K. Bogaerd, Pieter Benoit, Hiel, Prof. Heremans, mevrouw Van Ackere-Doolaeghe, mevrouw David Van Peene, den „deugdzamen" Dr. Heye, Van Lennep, Dr. Hansen, Max Rooses, Cremer, Antheunis, Sabbe, Claeys en De Koninck.

Het spreekt van zelf, dat zijne landgenooten uit het Zuiden meer onmiddellijk op zijne letterkundige vorming invloed konden oefenen — hij heeft ze nagenoeg allen gelezen, al verzuimt hij melding te maken van Sleeckx, Vuylsteke, De Hoon, de beide Sniedersen, de beide Van Rijswijken en van Jan Ferguut. Zijn proza is zoo wegslepend frisch, dat enkele zonden tegen logica en syntaxis bijna geen indruk maken. Zijn talent van schilderen is buitengewoon groot. In zijne loopbaan van arts — want ik kan hem van zijn held niet scheiden — heeft hij het volksleven nauwkeurig bestudeerd. Schetsen uit de kazerne en het cholera-hospitaal kunnen het bewijzen. Reeds heeft men hem van stuitend realisme beschuldigd, toen hij de sectio caesarea post mortem in zijn verhaal te pas bracht. Het tafereel is zeer somber en getuigt van ongeoefenden smaak, maar den auteur had daarbij strijd op het oog, — strijd tegen de geestelijkheid als geneesheer. „Op sommige vlekken doen pastoor en onderpastoor" — zegt hij — „onverlet, zelf de keizersnee, onder elkander, in alle soort van ziekten. Zij achten daar geenen geneesheer bij noodig. Daar loopt het

Doopsel wat min gevaar en het leven der vrouw wat meer: het eene vergoedt het andere. Kortom, dat maakt twee engelen met eenen slag."

Juist deze strijdlustigheid van Wazenaar is gevaarlijk voor zijn kunstwerk. Romans met bijzonder doel geschreven, romans ter verbreiding van wetenschappelijke stelsels, romans ter bestrijding van maatschappelijke kwalen, kunnen voortreffelijk geschreven zijn, maar zondigen toch allen tegen de eenvoudige stelling, dat de kunst om de kunst bestaat en geenszins om iets anders.

Heeft de levensbeschrijver van „Een Vlaamsche jongen" zich uitmuntend op de hoogte gesteld van de Zuid-Nederlandsche letteren, hij mag zijne kennis der Noord-Nederlandsche gerustelijk nog wat uitbreiden. Hij noemt Tollens, Beets, Douwes Dekker, Dr. Heije, Van Lennep en Cremer. Uitmuntend — maar wij bezitten nog: Bosboom-Toussaint, Schimmel, Da Costa, De Genestet, Potgieter, Bakhuizen van den Brink, Lindo, Keller, Vosmaer, Alberdingk Thijm en Schaepman, om er enkelen te noemen. Eene studie van dezen zou aan zijne poëzie wellicht meer keurigheid van vorm en aan zijne proza meer eenvoud van den zinbouw hebben verleend.

De vlijtige gedachtenwisseling tusschen Noord- en Zuid-Nederland, de ernstige waardeering van beider voortreffelijkste kunstgewrochten, zullen niet alleen aan Wazenaar's veelbelovend talent ten goede komen maar tevens strekken om de eenzijdigheid, die zoowel ten Noorden als ten Zuiden van den Moerdijk heerschen mocht, te bestrijden. Het wordt tijd, dat de letterkundige kringen in beide landen hun belang beter gaan begrijpen. Eene Maatschappij van Noord- en Zuid-Nederlandsche Letterkundigen moet eerlang tot stand komen. Als de heeren maar allen wilden, dan ware er kans van slagen. Maar juist hieraan — aan den wil — schijnt het tot nog toe te ontbreken.

REISSCHETSEN VAN VAN ASSENDELFT DE CONINGH.

Reisschetsen van Van Assendelft de Coningh. — Een mailreis in 1859. — Een uitstekend boek.

Een boek van den heer C. T. Van Assendelft de Coningh mag als eene letterkundige gebeurtenis begroet worden [1]).

Sinds 1860 bleef deze schrijver zwijgen.

Toch bestond er een kring van lezers, die zijn arbeid met dankbaarheid noemde; zelfs maakte de critiek van zijn naam gebruik, om aankomende schrijvers op een voorbeeld te wijzen. Levendig herinnert de steller dezer regelen zich, hoe de Gids bij de beoordeeling der Aurora van 1863 omtrent eene schets getiteld: „Eene begrafenis in den Zuid-Atlantischen oceaan," vrij gunstig getuigde, maar er onmiddellijk bijvoegde, dat de heer Van Assendelft de Coningh op het terrein der reisbeschrijving ons aller meester was.

Met verklaarbare nieuwsgierigheid zal menigeen deze twee deelen ter hand genomen hebben.

Het eerste deel bevat reizen met zeil- en stoomschepen, het tweede een verblijf in Japan, — beide leveren eene flink geschreven autobiographie. Weinige reisschetsen munten uit door zulk eene levendigheid, frischheid en oprechtheid. De auteur behaalt onder dit opzicht een dubbelen triumf, voor zijn werk in de eerste plaats, vervolgens voor zijn persoon. Na de lezing heeft men kennis gemaakt met tweeërlei verschijnselen: met een aangenaam boek en een achtenswaardig karakter.

Van daar dat de „Ontmoetingen ter zee en te land" den indruk achterlaten van eene vroolijke causerie, rijk

---

[1]) Ontmoetingen ter zee en te land van C. T. Van Assendelft de Coningh. 2 deelen. Haarlem, W. C. de Graaff. — (zonder jaartal.)

aan inhoud, vol afwisselende gebeurtenissen, met de opgeruimdste bonhomie ter wereld verteld. In het eerste deel vinden wij vier schetsen: „Een moeilijk begin" – „Tien jaar later" (Vrijdag, de dertiende) – „De Jonas" – „Per Landmail." Het eerste en laatste verhaal overtreffen de beide andere in alle opzichten. „Een moeilijk begin" is een stuk uit de levensgeschiedenis van den auteur, die op vijftienjarigen leeftijd als vrijwilliger ter koopvaardij gaat. De ontmoetingen van den knaap in de trekschuit, sedert hij buiten de Utrechtsche poort aan den Beerebijt plaats heeft genomen, totdat hij te Rotterdam voor een grooten koopvaarder wordt aangemonsterd, boeien door treffenden eenvoud en gullen toon. Minder voldoende is de tweede schets eener reize met het koopvaardijfregrat: „de Flora" – de heer Assendelft de Coningh promoveerde in tien jaren van scheepsjongen tot gezagvoerder – omdat het denkbeeld, 't welk uitgewerkt wordt, op zich zelf weinig aantrekkelijks bezit. Eene Indische familie keert uit Padang naar het moederland terug. De kapitein weigert op een Vrijdag, den 13den der maand, onder zeil te gaan, maar zijne passagiers dringen er op aan. Als hij nu aan hun wensch heeft voldaan, volgt de eene ramp op de andere. De typhus breekt onder het scheepsvolk uit. Daarna krijgt de vader der Indische familie een aanval van dyssenterie, eindelijk sterft zijn allerliefst driejarig jongentje, door de matrozen schertsend „de kleine knoopendraaier" genoemd. Ten slotte bezwijkt de vader aan zijne Indische kwaal – en dat alles gebeurt telkens op een Vrijdag en telkens weder op den 13den der maand.

De schildering van het aardig Indisch jongentje, van zijne begrafenis en van de radelooze droefheid der ouders is uitmuntend, maar hoe kan een helderdenkend hoofd als dat van Assendelft de Coningh zoodanig zonderling ontzag koesteren voor een dommen volkswaan. En ware hier inderdaad een verdacht waas over „Vrijdag, de dertiende" gevallen, welk verstandig man zal daarom meedoen aan zulk een armzalig bijgeloof?

Gelukkig bestrijdt het derde stuk: „de Jonas," het scheepsgeloof, dat storm en tegenwind veroorzaakt worden door „een Jonas aan boord." Het geheele verhaal beteekent niet

bijster veel en geeft ons een oud-Indisch ambtenaar Teunisz tot held, die aan het Jonaspraatje geloof slaat en duchtig voor den gek gehouden wordt.

Zeer verdienstelijk is „Per Landmail."

In Mei 1859 vangt de heer Assendelft de Coningh zijn mailreis aan. Eerst met eene kleine boot van Rotterdam naar Londen, van daar naar Southampton per spoor. Aan boord van den „Ripon," die den reiziger naar Alexandrië zal brengen, wordt hij door een der stewards als no. 64 onder de medepassagiers opgenomen. De verwondering over het reusachtig eten en drinken op de booten der P.- and O. Company kan ik niet deelen, tenzij men in 1859 daarmeê anders te werk ging dan in 1860. Uit de opgave van den heer De Coningh blijkt het niet. Slechts zou ik kunnen opmerken, dat in 1860 aan boord van „the Malta" en „the Panter" des morgens te 9 uur geen ale werd gedronken, daarentegen vond ik uitstekende vruchten bij het luncheon te 12 uur.

Het publiek der reizigers op den „Ripon" is met zorg waargenomen, evenzoo de strenge afscheiding tusschen Engelsche heeren en dames. Aan boord van den „Ripon" hadden zich twee oude vrijers, „een dokter en een oude majoor met groote roode knevels," van de alleen reizende dames meester gemaakt. Aan boord van de „Malta" merkte ik in 1860 iets dergelijks op. De Engelsche getrouwde paren bleven onafscheidelijk en eenzelvig naast elkaar staan. Slechts één paar had zich met een heer verbonden, zoodat deze dame altijd met twee ridders door de menigte werd geleid, „the two-gentlemen's lady." De eenige dame, die met de geheele wereld wilde spreken, was eene Fransche, mistress Derrosières, die naar Pondichery reisde. Daar zij geen Engelsch sprak en de Engelsche heeren geen Fransch, bleef haar conversatie tot een grijzen Spanjaard en een blonden Nederlander beperkt.

De heer Assendelft de Coningh klaagt over de saaie Zondagen aan boord van den „Ripon," van eene lange preek, door een der scheepsofficieren voorgelezen. Dit alles schijnt vooral op de booten, die uit Southampton vertrekken, in gebruik te zijn geweest. Toen ik in 1860 te Marseille aan boord

ging, heb ik er niets van gemerkt, noch later van Suez naar Singapore.

Gibraltar vormt eene zeer aardige bladzijde bij onzen reiziger. Hij zoekt naar eene gelegenheid, om een glas echten Spaanschen wijn te drinken en treedt in een morsig geel huis met het opschrift: „A la posada real. Sancho Davedra." De Spanjaard, die met eene stevig toegenaaide geitenhuid vol wijn komt aandragen, boezemt hem zoo weinig vertrouwen in op den goeden smaak van zijn nektar, dat hij den beker laat staan en haastig betalend den aftocht blaast.

Uit Gibraltar stoomend maakt de heer De Coningh kennis met señor de Castro, lid van de Portugeesche Cortes en gouverneur van Timor. Verwijfdheid, groote zorg voor zijn loilet, en veel plichtplegingen tegenover de dames-passagiers kenmerken hem. Deze welgekleede Portugees is geene fictie. Hij kwam in 1861 te Batavia, om met de Nederlandsche regeering over de belangen van Timor te onderhandelen. Ik zag hem herhaaldelijk bij aanzienlijke families in officieel gala-costuum dansen. Men fluisterde elkander destijds toe, dat de Portugeesche gouverneur de Castro veel te strijden had met den geldnood, waarin zijn moederland hem deed zuchten, zoodat op Timor spijkers allengs de rol van pasmunt moesten spelen.

Zeer vluchtig is het bezoek van onzen reiziger aan la Valetta op Malta. De praalgaven in de San-Giovanni kerk, de monniken en de soldaten worden ter loops vermeld. De tijd was inderdaad te kort voor onzen toerist, anders zou hij van het schilderachtige Malta eene even verdienstelijke beschrijving hebben geleverd als hij in het tweede deel van Decima heeft voltooid. Hij zou de met trappen opklimmende straten, de half Moorsche, half Spaansche oude huizen met uitspringende balcons, de zonderlinge costumen der bevolking, de Malteesche vrouwen met zwart zijden huiken om het hoofd, den verblindenden gloed der zonnestralen, het prachtig vergezicht op de haven, het gewoel in de Via Reale, de Malteesche koffihuizen en de Engelsche hôtels zeer zeker met enkele flinke toetsen hebben geteekend.

In plaats hiervan besteedt de heer De Coningh veel werk

aan Egypte. Zijne klachten over het spoorwegvervoer, de willekeur der chefs en conducteurs, de slechte buffetten, de verschrikkingen gedurende een tocht door de Sahara zijn zeer juist. Het station tusschen Alexandrië en Caïro heet Kafr-el-Zayat niet Kafrzajat, maar, hoe ook genoemd, het luncheon door de P. and O. Company gratis aangeboden, scheen mij in 1860 buitengewoon kostbaar, daar bier of wijn in bijna kokenden toestand met zes of zeven shillings moesten betaald worden.

Schoon in het algemeen weinig lust betoonende voor historische of didactische overpeinzingen, geeft de heer De Coningh a propos van Egypte eenige zeer knappe wenken over de oorzaken van zijn diep verval, zooals het in 1859 aan hem bleek. En op dezelfde wijze brengt de heer Assendelft de Coningh zijne lezers — tevens zijne vrienden geworden — naar Suez, naar Aden, naar Point de Galle, naar Singapore. Zijn verhaal laat zich, ondanks veel wat vroeger over dit onderwerp geschreven werd, met nieuwe belangstelling lezen.

Zijn tweede deel over Japan overtreft zelfs zijne mailreize. Eene uitvoerige behandeling van dit tweede deel zou kunnen bewijzen, hoe kloek en flink deze Nederlander ons volk te Yokohama vertegenwoordigde in de eerste moeilijke jaren na de openstelling van eenige Japansche havens. Het geheele boek staaft, dat de auteur door zijne reizen en omzwervingen velerlei heeft beleefd en geleden, dat velerlei land- en zeewind zijn voorhoofd heeft aangeroerd, maar dat hij, trots dit alles, een uitmuntend Nederlandsch patriot is gebleven, wien ons aller achting in de hoogste mate toekomt.

PRIESTERS ZONDER ROEPING.

Priesters zonder roeping. — Léon Hennique. — J. K. Huysmans. — Vast-Ricouard.

Sommige welbekende vraagstukken op het gebied der wetenschap genieten de eer, dat ze het deskundig, ja zelfs het onkundig Nederlandsch publiek in vuur en vlam zetten. Noem Darwin, Buckle of Moleschot, en gij zult hartstochten aan 't kooken brengen; spreek slechts van het standbeeld voor Spinoza en, schoon nauwelijks eene uiterst begrensde schaar tot antwoorden bevoegd is, zullen duizenden van driftige tongen en pennen in beweging komen.

Op kunstgebied valt een dergelijk verschijnsel waar te nemen. Heeft de kunstenaar het ongeluk de hand te leggen op eene stof, die verwant is aan wijsbegeerte, theologie of moraal, terstond klinken hem van alle zijden waarschuwende, gispende, lovende of vertoornde stemmen in de ooren. De strijd tusschen de nieuwe leerlingen der romantische school en de oude voorstanders der classieke richting van 1830 tot 1840 is nagenoeg vergeten, maar nog dagelijks klinkt er krijgsgerucht, zoodra men gewaagt van Realisme en Realisten.

De eerste schermutselingen tegen de realistische school in Frankrijk beginnen met Balzac en Flaubert omstreeks 1850. Flaubert's „Madame Bovary" werd door het keizerlijk gouvernement beschuldigd van „attentat aux moeurs". Ondanks zijne machtige vijanden kwam Flaubert zonder slag of stoot uit den strijd. Nog nimmer had de Fransche justitie er aan gedacht de talrijke kleine novellisten en schilders van beslist onzedelijke historiën te vervolgen. In de kleine schouwburgen mocht vrij wat vertoond worden, voordat de wenkbrauwen der officiëele zedenmeesters zich fronsten. De vervolging tegen Flaubert geschiedde dus niet geheel *pour le bon motif* en trof gelukkig geen doel. Het scheen,

dat de realistische school in de letteren en in de schilderkunst met buitengewone antipathieën te worstelen had. De Revue des deux Mondes toonde zich onhandelbaar, zoodra de minste realistische neiging bij een der talrijke medewerkers op novellistisch gebied om den hoek gluurde. De aristocratie der letterkundige kringen wilde evenmin van realisme hooren als die der politieke wereld hart had voor de republiek.

De strijd is sedert 1870 nog heviger geworden, sinds Emile Zola met den cyclus der Rougon-Macquart verscheen. Bewondering en verguizing vielen den onverschrokken kunstenaar dagelijks ten deel. De heftige Swinburne, die met zijn naam alleen schrik verspreidt in de harten der hoogst fatsoenlijke Engelsche huismoeders, meende een strafgericht te moeten houden over „l'Assommoir," terwijl de gemoedelijke, fijn gevoelende, fiere Edmondo de Amicis geen woorden heeft, om zijn uitbundigen lof uit te drukken ter eere van den schepper der „Rougon-Macquart."

Ten onzent bleef het bij kleine voorposten-gevechten, en werd mij daarbij de gelegenheid aangeboden, om somtijds een woordje meê te spreken over dezen letterkundigen Hercules. Niet om herhaling van wat gezegd werd, is het mij hier te doen. Iets nieuws op het studieveld der realistische kunst dringt mij tot spreken. Er doen zich reeds bij herhaling zeer zorgwekkende verschijnselen voor. Er vormt zich eene school van navolgers, die den meester tot schande dreigen te strekken. Uit de geschriften der jongeren zou men allicht een voorraad van argumenten kunnen ontleenen tegen het hoofd der school.

Daarom vergunne men mij de aandacht te vestigen op eenige priesters zonder roeping, die in de laatste dagen van zich deden spreken. Zoodra een man van buitengewoon talent door zijne kunstwerken de algemeene aandacht heeft veroverd, komen de navolgers, de na-apers, de epigonen. Men wil het nieuwe procédé navolgen en acht zich bekwaam den meester te evenaren. Reeds begon voor anderhalf jaar Edmond de Goncourt met zijne veelbesproken „Fille Elisa," maar deze auteur had op het gebied der anecdotische historiographie aan de hand zijns broeders Jules werkelijke verdiensten, en tevens

schreef hij zijn roman met studie en zorg, al bleef de keus van het onderwerp af te keuren.

In 1878 en 1879 kwamen echter langzamerhand de leden der naturalistische jongelingschap met hunne kunstwerken te voorschijn; eerst Léon Hennique met zijne „La Dévouée," daarna de heeren Vast en Ricouard met hunne „Madame Bécart" en hunne „Claire Aubertin," eindelijk J. K. Huysmans met zijne „Les soeurs Vatard." De vier nieuwe schrijvers nemen de allures aan, alsof zij aan de zijde van Emile Zola kunnen staan. De drie eersten geven hunnen romans een algemeenen titel. Léon Hennique koos daartoe: „Les héros modernes," de compagnieschap Vast-Ricouard wist er nog iets beters op en schreef: „Vices Parisiens;" beiden waanden daarmede met „Les Rougon-Macquart" te kunnen mededingen. Hoezeer, schoon in verschillende mate, van beiden kan gezegd worden: non cuivis contingit adire Corinthum, wensch ik met een enkel woord aan te toonen.

„La Dévouée" draagt den naam van Michelle Jeoffrin. Zij is de dochter van een horlogemaker, die zijne schaapjes op het drooge heeft. De heer Jeoffrin bezit nog eene jongere dochter Pauline, welke laatste verloofd is met een apotheker, Octave Blaisot. Michelle gaat gebukt onder een groot verdriet, daar zij op den apotheker gehoopt had, terwijl de laatste aan hare zuster zijne hand aanbood. Jeoffrin heeft zich buiten Parijs in een gehucht, les Moulineaux, gevestigd en wijdt zich aan zijne levenstaak, de verbetering der luchtballons. Daaraan heeft hij weldra zijn vermogen besteed, terwijl hij juist op het punt was het middel te ontdekken, om het luchtschip naar goedvinden in de ruimte te sturen.

Oogenblikkelijk voegt het hier te herinneren, dat deze vinding oudbakken is. Reeds meer dan dertig jaren geleden had Honoré de Balzac in een schoonen roman: „La Recherche de l'Absolu" het eerst de manie voor uitvindingen in een onsterfelijken type, Balthasar Claes, geteekend.

Léon Hennique is echter volkomen oorspronkelijk in de ontwikkeling van dit karakter. Hij doet zelfs zijn best van

zijn Jeoffrin eene zielkundige studie te maken. Hij wijdt een lang hoofdstuk aan datgeen, 't welk een Duitscher „die Vorgeschichte" zou noemen. Wij maken kennis met den held, wanneer in 1827 het jonggeboren wicht wordt ingeschreven als zoon van Louise Jeoffrin, modiste, vader onbekend, en volgen hem gedurende zijne kinderjaren en jongelingschap. Bij zijne min achtergelaten door de gewetenlooze ouders, wordt hij opgevoed à la diable. Louis besluit op zijn veertiende jaar horlogemaker te worden. Hij biedt zich als leerling in alle winkels aan. Eindelijk vindt hij eene betrekking bij een uurwerkmaker Clérambeau. Hij weet door stalen vlijt zich aangenaam te maken en speculeert terstond op een huwelijk met het dochtertje van zijn patroon.

Vijf en twintig jaar oud, onmisbaar in de zaak geworden, gelukt het Louis Jeoffrin de hand van Cécile Clérambeau te winnen. Na drie jaren wordt zijne oudste dochter Michelle geboren, twee jaren later Pauline, terwijl de moeder kort daarop overlijdt. Jeoffrin wint driemaal honderdduizend francs met zijn winkel, verkoopt zijne zaak en trekt zich terug in zijne villa. Nadat hij zijn fortuin door zijne proefnemingen heeft verteerd, peinst hij op een middel, om geld te vinden voor de toekomst.

Zijne beide dochters hebben eene erfenis van haren oom Clérambeau ontvangen, ieder vijftigduizend francs. Hij zal Michelle verzoeken hem te helpen. Maar Michelle is verstandig en begrijpt, dat zij het laatste geld der familie niet aan de onzekere onderneming van haar vader mag wagen. Jeoffrin barst in woede uit, mishandelt zijn kind en beraamt een afschuwelijk plan. Zijne uitvinderswoede brengt hem tot een ongehoord misdrijf: hij werpt vergif in de chocolade van zijne jongste dochter Pauline. Het arme kind sterft; niemand vermoedt iets kwaads. Korten tijd daarna verspreidt hij behendig het bericht, dat zijne oudste dochter hare zuster Paulina heeft vergiftigd.

Bij de eenvoudige mededeeling van deze feiten is het onmogelijk kalm te blijven.

Welk eene vinding! Zelfs de jaarboeken der crimineele justitie logenstraffen eene zoodanige veronderstelling!

En de heer Léon Hennique schijnt zich te vleien met de hoop voor een leerling van Emile Zola te worden aangezien!

Mocht iemand beweren, dat de gebeurtenis uit het leven zou kunnen gegrepen zijn, dan zou do auteur nog niet verontschuldigd zijn. Ook de realistische roman is roman. Hoe naturalistisch overigens, heeft Emile Zola dit zelf niet in zijn „Assommoir" vergeten. Het leven van Gervaise Macquart, sinds haar huwelijk met Coupeau, is eene aaneenschakeling van tragische gebeurtenissen — een treurspel, dat den lezer boeit tot het uiterst oogenblik, dat tevens de uitnemende verdienste heeft eene bladzijde uit de geschiedenis van het Parijsche volk te onthullen, zoo tintelend en blakend van waarheid en natuurlijkheid, dat zelfs de felste tegenstander der realistische kunst er eerbied voor heeft.

Maar de heer Léon Hennique heeft met de schepping van den lagen schurk Jeoffrin en van zijne beide dochters in het geheel niets anders geleverd dan een zeer leelijk boek. Daarenboven is hij een pover réalist. Een vader, die zijne jongste dochter vergiftigd en in koelen bloede de oudste aanklaagt, om beider kapitaal meester te worden, is zulk een moreel ondier, dat hij ophoudt stof voor den roman te leveren. De schildering van Michelle's proces bewijst, dat de auteur het Fransche strafgeding maar oppervlakkig kent en wellicht nimmer een voet in de rechtzaal heeft gehad.

Zijne detailschildering is niet bijzonder aantrekkelijk. Hij poogt bij den dood van Pauline een buitengewoon tafereel te ontwerpen van den schoonen zomermorgen en laat de buren van Jeoffrin babbelen, die elkaar vertellen, „que la blondinette du père Jeoffrin a cassé sa pipe." Dan vangt een orgel aan vlak bij het sterfhuis te spelen het welbekende air van „l'Amant d'Amanda." Men geeft den orgeldraaier een franc, maar een dozijn huizen verder klinkt het bekende lied: „Les Pompiers de Nanterre." De schrijnwerker brengt de doodkist; als hij met zijn leerjongen het sombere voorwerp op twee stoelen in eene kamer heeft geplaatst, krijgt hij van de meid in de keuken eene flesch wijn. Te negen uur komen de „croque-morts" met den aanspreker. Er

waren er vier, drie groote en een kleine. Toen zij binnen kwamen, bogen ze allen op dezelfde wijze. Zij legden hunne „chapeaux de toile cirée à la queue-leu-leu" op het marmeren blad der commode. Daarna vraagt de aanspreker aan Jeoffrin of hij de vader is der overledene. Het wordt tijd afscheid te nemen van de doode. Michelle werpt zich op het lijk, de croque-morts vervelen zich. Als men Michelle wil overreden heen te gaan, valt zij in zwijm. Jeoffrin kan geen voet verzetten om haar te helpen — hij schijnt verdoofd. Een lijkbezorger helpt Michelle van den grond. Zoodra de doodbidders alleen zijn, brengen zij de kist, werpen er zemelen in en vlijen de arme Pauline op haar laatste rustbed. De familie wordt geroepen. Jeoffrin de moordenaar van zijne dochter, staart zwijgend naar haar lijk. De lijkbezorgers gaan naar een wijnhuis en drinken er drie liters. De aanspreker peinst over de politiek van den dag en overlegt wie het winnen zal: de Maarschalk of de Kamer.

Hoewel er met nauwkeurigheid werd waargenomen, is de kleur van dit tafereel te hard. De vader, die uit hebzucht zijn kind heeft vermoord en oppervlakkig zeer bedaard bij hare begrafenis tegenwoordig is, schijnt mij eene onmogelijke figuur. De geheele toestand is daarenboven zoo phantastisch, dat de schrille realistische details er tegen vloeken. Mocht de heer Léon Hennique zich vleien, dat hij met dit werk den roem der realistisch-naturalistische school heeft verhoogd, dan zal zijne verwachting op eene teleurstelling uitloopen.

Een tweemanschap van romanschrijvers, de heeren Vast en Ricouard, poogde reeds tot tweemalen toe zich eene plaats te veroveren in de letterkundige wereld. Hun eerste roman: „Claire Aubertin", onderscheidde zich maar zeer weinig van den gewonen trant der Adolphe Belots, der Xavier de Montépins, der Arsène Houssayes. Hun arbeid speculeerde op „un succès de scandale" door de schildering van een tamelijk talrijk personeel, waaronder nauwelijks eene enkele fatsoenlijke figuur. Stijl en inkleeding staan niet beneden het gewone standpunt van betrekkelijke volkomenheid, 't welk in Frankrijk zelfs door schrijvers van den tweeden rang wordt ingenomen.

Duidelijk evenwel blijkt het, dat het tweemanschap zich nog niet bekommerd heeft, om realistische lauweren te winnen. Zij hebben eenige feiten uit het burgerlijk huiselijke leven waargenomen; feiten, die in alle groote steden kunnen voorkomen, en trouwens volkomen duidelijk omschreven worden door den tweeden titel: „Vices Parisiens." Als speculatie op een ziekelijk succes en dus op geld hadden schrijvers en uitgevers niet beter kunnen kiezen. De roman „Claire Aubertin" zou eene allerliefste uitspanning schenken aan de duizenden lezers en lezeressen, die jaar in jaar uit hunne verbeeldingskracht bezoedeld hebben, door de lezing der feuilletons in den Figaro of den Gaulois.

Het tweemanschap schaarde zich voor het eerst onder de realistische vanen, toen men den tweeden roman: „Madame Bécart" uitgaf en er op den titel bij mocht voegen: „Précédé d'une lettre préface d'Emile Zola." Eigenaardig is hierbij het verschijnsel, dat de krachtige auteur van: „Le Ventre de Paris" en van: „La Faute de l'abbé Mouret" in weinige woorden zegt — als eerlang blijken zal, — dat hij weinig ingenomen is met de nieuwe schepping zijner quasi-volgelingen en dat de heeren met dit afkeurend oordeel als met eene overwinning prijken.

Om de waarde dezer letterkundige tweelingen, thans reeds als redacteurs eener „Revue naturaliste" opgetreden eenigszins nader te bepalen, dient een enkel woord over beide romans gezegd te worden.

„Claire Aubertin" kenmerkt zich, ondanks den slechten smaak der schrijvers, door een zeker aantal bladzijden, waarin hunne naturalistische sympathieën somtijds een vrij gelukkigen uitdrukkingsvorm vinden. De fabel van dezen roman kan in weinige woorden worden saamgevat. De dochter van een bemiddeld koopman te Rouaan, Henriette Simonet, vat genegenheid op voor haar muziekonderwijzer, zekeren Aubertin. Deze, een mislukt genie, treedt met haar in het huwelijk, aangelokt door de veertigduizend francs bruidschat van papa Simonet. Binnen weinige jaren verteert Aubertin — die voortdurend op het punt is een meesterstuk te componeeren, maar er nimmer toe komt — den bruidschat zijner vrouw. Het

is hem bijzonder aangenaam gewaar te worden, dat een schatrijk fabrikant van Rouaan zijne echtgenoot met beleefdheden overstelpt.

Door schulden gekweld neemt Aubertin het voorstel van den fabrikant Perruchon aan en gaat hij met zijne vrouw in een hotel te Parijs als administrateur of intendant wonen. Het hotel is het eigendom van Perruchon, madame Aubertin zal het besturen. Gedwongen door de laaghartigheid van haar echtgenoot, zinkt madame Aubertin in de armen van den rijken industriëel, terwijl de muzikaster op kosten van het hotel leeft en er zich nimmer vertoont, dan om geld te vragen. Eenmaal op deze helling, zinken man en vrouw langzaam maar zeker in het diepste slijk der verdorvenheid.

In het voorbijgaan mag de opmerking geplaatst worden, dat deze beide personages wederom niet oorspronkelijk zijn. Honoré de Balzac heeft het eerst deze beide typen van Parijsche leproosheid geschilderd in monsieur en madame Marneffe. Meneer en mevrouw Aubertin bieden er eene zwakke navolging van.

De hoofdpersoon van den roman, Claire, is de eenige dochter van dit zonderling echtpaar. Van hare vroegste jeugd midden in de zedelooze wereld harer ouders levend, wordt zij een raadselachtig monstertje, dat op vijftienjarigen leeftijd al de treurige geheimen van het diep verkankerd vie de bohême kent. Intusschen onderscheidt zij zich door zekere „sauvagerie bizarre”, die haar beschermt tegen de gevaren van haren kring. Een rijk bankier Le Housseux, diep in de zeventig, biedt zich aan, om Claire te beschermen, doch hoewel zij geruimen tijd door zijne bemiddeling van hare ouders gescheiden wordt, blijkt het, dat de edelmoedigheid van den grijzen nabob uit zeer troebele bron spruit.

Claire heeft eene gouvernante, mejuffrouw Amélie Letellier, een uitnemend fatsoenlijk jong meisje, dat hare wilde leerling aan orde en tucht poogt te gewennen. Het geval wil nu, dat zekere Servet, een jongmensch van goede familie en fortuin de hand van mejuffrouw Letellier vraagt. Claire is wanhopend over dat huwelijk, daar zij het echtelijk

geluk van hare vriendin benijdt. Later nemen de jonggetrouwden haar in hun kring op. Claire kwijnt weldra van afgunst weg, nadat zij te vergeefs gepoogd heeft, om aan hare vriendin de liefde van haar echtgenoot te ontstelen. Op reis door Zwitserland stort de dochter der Aubertins zich opzettelijk met hare vriendin in een afgrond. Amélie wordt gered, Claire verdwijnt.

Met deze melodramatische ontknooping à la Arsène Houssaye wordt het middelmatig kunstgewrocht der heeren Vast—Ricouard besloten. Uit de vermelding van deze feiten blijkt duidelijk, dat de auteurs een zonderling plezier hebben in scabreuse historiën en daarbij tevens de aanmatiging, om dit alles voor een zedenroman te doen doorgaan. Schoon zij zooveel mogelijk vermijden door opzettelijke wulpschheden te kwetsen, blijft hunne geschiedenis toch hoogst onverkwikkelijk en zouden de Fransche letteren er niets bij verloren hebben, zoo ze ongeschreven ware gebleven.

Slechts een enkel fragment schijnt hiervan te moeten worden uitgezonderd. Het is de schilderij van den kring der verloopen kunstenaars, mislukte directeurs van schouwburgen en onuitgegeven genieën, door Alphonse Daudet bij herhaling zoo uitmuntend gegeeseld. Onder deze raté's zwerft Aubertin zonder veel geluk rond. Eens echter brengt hij het zoover, dat er eene operette van zijne schepping op het theater der Délassements-Comiques wordt vertoond.

De geschiedenis dier operette is niet zonder verdienste ontworpen. Een jong letterkundige zonder naam, Fernandet, had den tekst van „Gogo XVIII" geschreven. Aubertin had hem leeren kennen in een café bij la porte Saint-Martin. De jonkman had te vergeefs aangeklopt bij verscheidene schouwburgbesturen en telkens vruchteloos gehoopt, dat men zijne manuscripten zou lezen. Aubertin zal hem beschermen — „le raté protecteur". Aanstonds spreken beiden af, dat ze saam eene operette zullen maken. Fernandet schrijft in acht dagen een stuk in drie bedrijven. Aubertin componeert ten snelste een wals en een paar aria's. Het moeilijkst zou zijn het nieuwe stuk ergens aangenomen te doen worden. Aubertin kende veel schouwburgdirecteurs — maar de auteurs voegen er niet onaardig bij:

„il jouait très-bien des directeurs, mais il savait parfaitement qu'il ne se ferait jamais jouer par eux.''

Intusschen plundert Aubertin de beurs van zijn vermogenden collaborateur en vindt ten slotte een directeur, die het stuk wil doen vertoonen. Ook deze laatste behoort tot de rate's en is niemand anders dan Perruchon, de geruïneerde fabrikant uit Rouaan. Er wordt eene onmogelijke bende van zangers en zangeressen uit allerlei café-concerts bijeengebracht, gerepeteerd en besloten tot de uitvoering. De dichter van den tekst, Fernandet, wordt onophoudelijk om geld lastig gevallen. Met de uiterste moeite gelukt het hem op den dag der vertooning nog het noodigst decoratief bijeen te brengen en te beletten, dat de gaskranen gesloten blijven wegens wanbetaling. Een boom met een trap – gelijk aan l'arbre de Robinson – wordt nog even voor den aanvang van het stuk groen geverfd.

De beroemdste en meest gevreesde beoordeelaars waren naar het Théâtre des Délassements Comiques gekomen om „Gogo XVIII, operette en trois actes, paroles de M. Fernandet, musique de M. Aubertin" te hooren. Reeds de ouverture scheen bijzonder gewaagd. Het eerste bedrijf verplaatst naar de salons van prins Gogo, die weinig vorstelijk gemeubeld zijn met matten stoelen en een kreupel tafeltje met een sjaal eener actrice tot tafelkleed. De hovelingen in armoedige costumen hieven een vroolijk choor aan: „Fais dodo, Collin, mon petit frère!" De opgewektheid van het publiek vermeerderde nog, als prins Gogo, in het tweede bedrijf den fameusen boom beklimmend en boven aangeland, de trap zag wegzinken juist op het oogenblik, toen hij weder beneden moest komen, om de schoone Olga te begroeten. Onder het schaterlachen van het publiek liet hij zich langs den boom naar beneden glijden en vermeerderde de uitbundige blijdschap der aanwezigen, daar zijn geel costuum geheel groen was geworden door de natte verf van den boom. Iedereen sprak en zong onder het publiek, niemand dacht om heen te gaan, daar men zich boven verwachting in zijn schik gevoelde. Het stuk beleeft vier voorstellingen gedurende welke het publiek meer gerucht maakte, dan de

kunstenaars op de planken. Toen de politie evenwel krachtig optrad, was de glorie van „Gogo XVIII" voorbij. Het ergste nog waren de arme zangers er aan toe, want Perruchon maakte zich met de magere recettes uit de voeten, en verdween met de noorderzon naar Brussel.

De leiders der „Revue naturaliste," de heeren Vast-Ricouard hebben met hun tweeden roman: „Madame Bécart" zich stormenderhand eene plaats in den tempel van de Faam willen veroveren.

Zij gleden echter over den dorpel uit en lieten sedert niets meer van zich hooren.

Dat zij echter den moed niet zullen opgeven en eerlang eene nieuwe poging te verwachten is, laat zich aanzien [1]).

Madame Bécart zelve is de dochter van eene verarmde, aanzienlijke familie, uit medelijden in een kostschool te Nogent opgevoed, en later aldaar de functiën van „sous-maîtresse" uitoefenend. De heer Bécart, een onuitgegeven dichter, die door eene erfenis zeer rijk is geworden, vraagt haar ten huwelijk. Zij stemt toe, omdat een jong meisje, als zij niet in een klooster wil gaan, ten slotte met iemand trouwen moet. Na acht jaar gehuwd te zijn, wordt een zoon geboren. De moeder is zeer gelukkig en hecht zich op buitengewone wijze aan haar kind. Zeer noode laat zij hem als knaap naar het lycée van Evreux vertrekken. Zij brengt dikwijls bezoeken aan haar zoon en leert daar een onderwijzer kennen, de maître d'études van haar Henri, zekeren Courtot. Deze wordt eerlang bij Henrie's ouders ten eten gevraagd en schijnt, hoewel lomp en sluw, een gunstigen indruk te maken op mevrouw Bécart.

Courtot wordt spoedig gouverneur van Henri en vestigt zich op het kasteel van de familie Bécart. Doch de knaap overlijdt eenige maanden later aan eene hersensontsteking. Courtot blijft echter voorloopig ten huize van de Bécarts. Daar er nog een neefje van mevrouw op kosten van meneer in het lycée van Evreux werd onderwezen, deed mevrouw haar neefje uit de kostschool komen, om aan den heer Cour-

---

[1]) Dit is geschied, doch mag wegens de hulpelooze onbeduidendheid onbesproken blijven (1884).

tot werk te verschaffen. De heer Bécart, die alles goed vindt wat zijne vrouw mocht willen, schikt zich in deze omstandigheden. De genegenheid van madame Bécart voor den groven schoolploert neemt dagelijks toe. Courtot maakt evenwel het plan, om mevrouws „femme de confiance," Jeanne Lafourcade, die vijftigduizend francs ten huwelijk zal brengen, tot zijne wettige echtgenoote te verheffen. Het neefje van mevrouw, George de Clairembaux, een doortrapte deugniet, maakt zijn hof aan Jeanne. Als Courtot zijn leerling op dezen weg ontmoet, komen ze tot heftige woorden. Maar de schelmsche knaap heeft opgemerkt, dat de verhouding van zijne tante tot zijn gouverneur in 't oogvallend is. Ze sluiten dus weder vrede en George verlangt daarvoor volkomen vrijheid in al zijne bewegingen.

Mevrouw Bécart heeft voortdurend te kampen met de algeheele onverschilligheid van den loggen Courtot. Hij wil maar niet opmerken, dat de voorname veertigjarige dame zich bijzonder over zijn lot ontfermt. Eindelijk ontvangt hij een brief van madame Bécart. De tante van zijn leerling wenscht hem afzonderlijk te spreken in de serre van het hotel, 't welk de familie te Parijs bewoont. Courtot blijft zeer bedaard op zijne hoede. De vijftigduizend francs van Jeanne schenen hem steeds niet te versmaden. Intusschen heeft Courtot's leerling George zich voortdurend meer geëmancipeerd. De heer Bécart ontdekt, dat de veelbelovende jonkman des nachts niet meer in zijne woning terugkeert. Aanstonds wordt de lichtmis de deur uitgezet, maar vooraf wijst hij verraderlijk op Courtot en zijne Tante. Bécart komt doodelijk ontsteld zijner echtgenoote alles meedeelen en men besluit, dat Courtot moet vertrekken.

De familie Bécart vertrekt naar buiten. Weldra komt Courtot in den omtrek dwalen. Hij heeft besloten Jeanne de kamenier ten huwelijk te vragen. Hij wordt gezien in den omtrek van het kasteel, mevrouw Bécart tracht hem te ontmoeten, zij spreken elkaar in het bosch. Om elkaar terug te zien besluiten zij in een ruïne, een ouden toren, bijeen te komen. In den ouden toren is eene kamer met oude meubels; de bijgeloovigheid der boeren houdt deze plek voor ge-

vloekt. Mevrouw Bécart maakt een testament en legateert de huwelijksgift van tweemaal honderdduizend francs, die haar echtgenoot haar schonk, aan Jean Courtot. Zoodra de ellendige egoïst dat weet, daar zij elkaar in de torenkamer spreken, denkt hij aan den dood van de arme vrouw. Uit den toren vertrekkend, bemerkt hij, dat de zware deur tegengehouden wordt door gruis en steenen. Hij verwijdert dit alles en langzaam begint de deur door eigen gewicht te rollen. Zoodra iemand die deur geopend heeft en naar binnen gaat, is hij gevangen. Niemand kan den gevangene te hulp komen. Courtot begrijpt, dat madame Bécart bij een volgend bezoek aan den toren onherroepelijk verloren is. Hij besluit dus niet te gaan en het bericht af te wachten van haar dood, dat hem eigenaar van een fortuin zal maken. Mevrouw Bécart komt en vindt de deur gesloten, terwijl deze vroeger altijd op een kier stond. Zij gaat onverschrokken naar binnen, de deur rolt achter haar toe. Zij stoort zich niet aan het feit, dat ze gevangen is, ze wacht op Courtot. In driemaal vier-en-twintig uren strijdt zij een wanhopigen strijd tegen den hongerdood. Eindelijk bezwijkt ze.

Courtot komt naar den toren en ontdekt door een venster het lijk der rampzalige. Een jachtopziener houdt hem voor een strooper en dood hem met een geweerschot. De heer Bécart verschijnt op de plek, ziet het lijk van zijne vrouw en stort ontzield ter neder.

Uit dezen inhoud blijkt klaar, welke hopelooze broddelaars de heeren Vast-Ricouard zijn geworden. In „Claire Aubertin” hadden zij ten minste hoop gegeven op eenig later letterkundig succes. Thans echter vernietigen zij ook deze verwachting. „Madame Bécart” is een boek zonder geest, zonder vinding, zonder redelijken zin. Alle hoofdpersonen zijn gewrochten eener bedorven phantasie en allen even onmogelijk. Met zulk eene schepping, waarvan het slot aan de wildste romantische spectakelstukken niets te verwijten heeft, meenden deze heeren een realistischen roman te hebben geleverd. Zij hadden den moed aan Zola een woord van aanbeveling te vragen. En de auteur van „Le Ventre de Paris” schreef eenige regelen, die de schrijvers andermaal den moed

hadden als reclame aan hun boek te doen voorafgaan: „Ik vind uw „madame Bécart," de vrouw welke zich in de armen van dien lompert werpt, veel te zinnelijk geschilderd, in één toon, zonder eenige schakeering" – schrijft Zola. – „Misschien is het model u bekend, maar ik geloof niet, dat de werkelijkheid een voorbeeld van zooveel verblinding aanbiedt; het leven is rijker, bonter in zijne verschijnselen. Uwe mevrouw Bécart is eene lijderes, wier ziekte niet genoeg is verklaard. Ook kan ik mij niet vereenigen met het slot, met dien verlaten toren, die vrouw, in den val loopend, terwijl haar ellendige minnaar op haar dood zit te wachten. We verkeeren midden in het melodrama, terwijl al uwe personen dood om ons heen liggen, als in een vijfde bedrijf."

Het verheugt mij hartelijk, dat Zola aan de heeren Vast-Ricouard zoo ferm de waarheid zegt. Daar hij met een tal van letterkundige vijanden te kampen heeft, kan men hem nu althans niet verwijten, dat hij, verblind door sympathie van brekebeenen, zich bewondering voor hun armzalig geknoei heeft laten afpersen.

Onder Zola's vrienden neemt J. K. Huysmans, de schrijver van „Les Soeurs Vatard," eene voorname plaats in. Huysmans heeft hem zijn roman toegeëigend, als „fervent admirateur et dévoué ami." Zonder overdrijving kan dan ook beweerd worden, dat van al zijne jeugdige navolgers Huysmans het meeste talent heeft. Doch deze lof beteekent weinig, daar zij al te zaam nog niet veel schoons hebben voortgebracht. „Les Soeurs Vatard" is eene zeer zwakke poging om „L'Assommoir" te evenaren. Wat den stijl betreft, heeft Huysmans zich vrij wel op het volksdialect der buiten-boulevards toegelegd en daarbij tevens zeker talent van schildering en beschrijving aan den dag gelegd.

In weinige regelen herkent men den navolger van Zola. Zie hier de korte beschrijving van een fabriek – ateliers de satinage et de brochure de la maison Débonnaire et Cie, – die om de eigenaardigheid onvertaald moet blijven.

„Les plioirs frappaient les tables, les litres passaient d'une bouche à l'autre, suintant la

salive et le vin — une ouvrière, debout, voulait regagner sa place, ses compagnes lui écrasèrent le ventre avec les dossiers de leurs chaises. Une fille se moucha, sonnant comme d'une trompette — une bouteile se brisa le bec au rebord d'une table, le petit bleu coula sur les robes, deux femmes vomirent, l'une contre l'autre, des injures de poissardes; on les retint par leurs chignons et par leurs loques, mais elles se tordaient et aboyaient, le menton en avant et les dents sorties, bavant, se ruant, les bras en l'air, la fosse des aisselles à jour sous la chemise craquée."

Uit deze kleine trekken blijkt aanstonds, dat de heer J. K. Huysmans nauwkeurig studeert en alles waarneemt. Maar waarom zulk eene stuitende verzameling van leelijke voorwerpen gekozen? Zeker, de teekening van eene Parijsche industrie kan een aantrekkelijk onderwerp leveren, wanneer het noodzakelijk leelijke in het halfdonker blijft en het licht valt op frissche en aangename groepen. De fabriek van behangselpapier uit Alphonse Daudet's „Froment jeune & Risler ainé" kan een les geven aan de ateliers voor „satinage" en „brochure" van den heer Huysmans.

Ook de inhoud van „Les Soeurs Vatard" biedt weinig verheffends. De gezusters Vatard, Céline en Désirée, zijn de dochters van een bejaard werkman, die van een klein erfenisje leeft. De zusters zijn goede werksters. De oudste gedraagt zich slecht, de jongste is oppassend. Een jong werkman uit de fabriek maakt haar het hof, zooals men in 't Fransch zegt, „pour le bon motif". Maar de oude Vatard wil niet, dat zijn jongste dochter trouwt. De eenige reden is, dat hij Désirée niet missen kan in zijne huishouding. De vader bewaakt zijne dochter zeer gestreng en slechts zeldzaam kan zij eenige woorden wisselen met haar minnaar. Langzaam sterft de liefde tusschen beide jongelieden uit en daar Désirée ziek is geworden, vindt haar vader een braaf werkman, die met haar huwen wil en tevens aan huis wil wonen bij zijn schoonvader.

Dit alles is met zeer veel talent beschreven en in de fijnste

bijzonderheden uigesponnen. De vraag blijft evenwel of de heer Huysmans genoodzaakt was juist deze weinig verkwikkelijke stof te kiezen? De Achilles-hiel van de naturalistische school is geene andere, dan het beginsel door Flaubert en Zola uitgesproken: „qu'on peut tout écrire." Beiden hebben door een talent van ongemeenen aard hunne aesthetische dwalingen op de schitterendste wijze geboet. Maar hunne jongeren hebben er genoegen in geschept het sombere, het leelijke, het morsige tot hunne geliefkoosdste onderwerpen te verheffen en van daar de meening, dat de dwalingen der jongeren op de meesters zijn te verhalen. Voor ieder, die van harte waardeert, wat er, hoewel bij eenzijdige richting, voor schoons valt te genieten in de werken van meesters als Balzac, Flaubert, de Goncourt en Zola, is het daarom plicht aan te wijzen, hoe jongeren als Léon Hennique, Vast-Ricouard en Huysmans zijn... priesters zonder roeping!

AAN 'T SLOT VAN HET TOONEELSEIZOEN. SEPTEMBER 1878—MEI 1879.

Aan 't slot van het tooneelseizoen. September 1878—Mei 1879.

Mei 1879.

I.

De tijd is gekomen. Drie jaren heeft de Vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel het hoofd moedig omhoog gehouden. De periode van worsteling is gelukkig voorbij. Reeds in het derde jaar begon de weg der overwinningen op het tooneel....

En de beslissing van den Amsterdamschen gemeenteraad! roept wellicht een lezer van de Amsterdamsche Courant, van het Tooneeltijdschrift, van de tooneel-feuilletons in het Vaderland?

Inderdaad, de Vereeniging: „Het Nederlandsch Tooneel" heeft de gelegenheid vorloren, om gedurende de drie eerst volgende jaren over het tooneel van den grooten Schouwburg te beschikken. Voor eene beslissing van den Amsterdamschen gemeenteraad, schoon zeer onvoltallig, moet een alledaagsch staatsburger eerbied hebben. De ligue der materieele en intellectueele krachten, die het er op gezet hadden de Vereeniging te dwarsboomen, heeft zich althans met dit resultaat kunnen verblijden. Daarenboven verkreeg diezelfde ligue nog een ander heugelijk resultaat: de tweespalt onder de tooneelkunstenaars, de afscheiding van zeker aantal hunner, de oprichting van het Viermanschap, 't welk zich nu geroepen ziet over het Leidsche Plein te heerschen.

Schoon men nu op tooneelgebied in den ook van elders welbekenden vicieusen cirkel schijnt te draaien, dien men graphisch zou kunnen voorstellen onder de volgende woorden:

Versnippering en verspreiding der tooneelkunstenaren (1860–1870).

Wensch tot centralisatie (1870–1875).

Vereeniging der tooneelkunstenaren (1876–1878).

Versnippering en verspreiding (1878–1879).

Wensch tot centralisatie (1880 enz.).

Schoon dus de toekomst nog niet rooskleurig is, mag toch met recht volgehouden worden, dat voor de Vereeniging: „Het Nederlandsch Tooneel" in het seizoen September 1878–Mei 1879 de rij der triumfen op het tooneel begon.

Dit is openlijk bekend en uitgesproken door mannen, die overigens vrij wat op de Vereeniging hadden af te dingen, onder welke het een genoegen is ook den heer A. C. Loffelt te ontmoeten. De laatste tooneel-campagne overziende, heeft reeds menig onvermurwbaar beoordeelaar der vroegere jaren zich laten vinden tot de verzuchting: „Hoe jammer, dat het gezelschap kunstenaars en kunstenaressen van den grooten Schouwburg uit elkander gaat!"

Doch bij al deze feiten zullen wij — om een administratieven term uit de hoofdstad te gebruiken — ons moeten „neerleggen". Het eenige, wat ons minder zou passen, ware te zwijgen van het groote genot, ons door de veelzijdige talenten der meeste kunstenaars en kunstenaressen verschaft.

Honneur aux dames!

Kan iemand ontkennen, dat mevrouw Kleine—Gartmann op nieuw getriumfeerd heeft gedurende de laatste zeven maanden met al de frischheid van haar oorspronkelijk en buigzaam talent? De schouwburg der residentie zag haar achtereenvolgens optreden als:

Mevrouw Bernard in de „Fourchambaults";
Medea in de titelrol;
Cornelia de Lalaing in „George de Lalaing";
Juffrouw Bos in de titelrol;
Mevrouw Van Mansfelt in „Moeder en Zoon";
de Barones de Saint-André in „Dames en Heeren uit Pont-Arcy";
de Moeder in „De Werkman";
Gemea in „De Kaartlegster";
Badeloch in „Gysbrecht van Aemstel";
Maria Stuart in de titelrol;
Anna van den Vondel in „De Zegepraal der Schoonheid";
Vrouw Moes in „Zege na Strijd";
Mevrouw Molenbeek in „Een Zwerver";
Juffrouw Van Straten in „Anna's Geheim".

Welk eene afwisseling van karakters, typen, hartstochten, welk eene veerkracht, gemakkelijkheid, meesterschap! Want zonder eenige overdrijving kan men gerust voor algemeen aangenomen houden, dat mevrouw Kleine in al deze rollen ver boven het middelmatige, in niet weinige onnavolgbaar was!

De tragische figuren van Medea en Maria Stuart en Badeloch kwamen tot haar volle recht. Medea en de Schotsche Koningin leveren beiden een zeer moeilijk te overwinnen bezwaar. Beide rollen werden in Nederland door Adelaide Ristori herhaaldelijk vertoond met al de kracht van stem, al de statigheid, al de majesteit der Italjaansche

treurspeelster. Mevrouw Kleine bewees echter, dat zij, hoewel zonder de ongemeene kracht van hare kunstzuster, echter eene geheel nieuwe zijde in de beide rollen ontdekt had – de innigheid der smart, de teederheid des harten. In Medea schitterde de lijdende moeder naast de jaloersche gade, in Maria Stuart de gekrenkte koningin naast de ijverzuchtige medeminnares voordeelig uit.

Mevrouw Bernard en de Barones de Saint-André schijnen punten van vergelijking aan te bieden. Toch wist mevrouw Kleine er twee geheel verschillende typen van te scheppen. De Barones is de dochter van den rijken leerlooier Brochat, mevrouw Bernard de muziekonderwijzeres van goede familie, zoodat de toenadering juist niet onmogelijk schijnt. Intusschen kwamen beiden op zeer bijzondere wijze uit. Mevrouw Bernard is diep gekrenkt door de lafhartige handelingen van haar minnaar, den heer Fourchambault, haar geheele leven is zelfverloochening, toewijding, heldenmoed. Het eenvoudig zwarte costuum, de grijze haren getuigden er van! Hoe geheel anders de Barones, de aanzienlijke, alom geëerde moeder van den jongen Baron de Saint-André! Haar leven is louter aan blijmoedige plichtsvervulling, aan rijke liefde voor gade en zoon gewijd! Zij kent geen tegenspoed, geene maatschappelijke verguizing, geene vijanden. Na den dood van haar man is Fabrice haar schat, hare toekomst. Edelmoedigheid is de grondtoon van haar karakter, en vandaar de roerende belangstelling in het veronderstelde kind van Fabrice, zoodra zij de photografie uit handen van haar broeder Brochat aanneemt. In dit tooneel wist mevrouw Kleine de tranen te tooveren uit de oogen van ieder, die veel van kinderen houdt en een weinig poëzie in zijn hart herbergt.

Dat Gemea uit de „Kaartlegster", hoe degelijk ook opgevat, niet dien grooten indruk maakte, welke de inspanning en de virtuositeit van de kunstenares schenen te eischen, moet aan de hyperromantische compositie van Victor Sejour geweten worden. De rol werd met toewijding gespeeld. Aan grime en costuum was bijzondere zorg gewijd – en toch moest de meeste toejuiching van boven komen. Dit was niet

het geval bij Juffrouw Bos. Het ware te wenschen geweest, dat het publiek der eerste rangen zoo scherp mogelijk hadde geluisterd. Bij een auteur als Schimmel, die eene benijdenswaardige gave bezit voor de repartie, dient niets verwaarloosd. Voor verstrooide ooren was Juffrouw Bos verloren! In het vijfde bedrijf vooral dwong mevrouw Kleine tot aandacht, had ook hare rol haar veroordeeld tot maatschappelijke onbeduidendheid zonder eenige verheffing dan bij het slot.

Rollen, die zijdelings tot de intrigantenwereld leiden, kunnen wel, maar behoeven niet door mevrouw Kleine gespeeld te worden. Zeer terecht liet de smaakvolle kunstenares de rol van gravin Zicka uit „Dora" aan mejuffrouw Anna Verwoert. Om dezelfde reden zou Cornelia de Lalaing geen glanspunt vormen in het repertoire van onze Kleine, of liever de eerzuchtige zuster van Rennenberg liet haar slechts schaars de gelegenheid uit te komen in hare ware kracht.

Dit was echter het geval tot driewerf toe in Anna van den Vondel, in mevrouw Molenbeek en in vrouw Moes. Met smaak en tact, als in 1867, toen zij Vondel's dochter creëerde in Van Lennep's „Een dichter aan de Bank van Leening", verscheen mevrouw Kleine nu op nieuw in het geestig gelegenheidsstuk van Alberdingk Thijm. Zij trad evenwel niet op den voorgrond, zoo als in „Een Zwerver." Mevrouw Molenbeek, de plattelandsnotarisvrouw van voor dertig jaren, was wederom iets geheel nieuws. Het ouderwets deftige in costuum en kapsel scheen aanvankelijk een waas van comische hulpeloosheid over de persoon der kunstenares te hebben uitgegoten, doch hoe snel rees zij in zedelijke waarde, toen zij van Sander, Molenbeek's boezemvriend, moest hooren, dat haar man op reis wilde gaan, in het hart van den barren winter met den zelfzuchtigen zwerver! Hoe hoog steeg zij, toen zij met al de genegenheid van eene beproefde gade voor haar man ging zorgen, daar zij begreep, dat aan het reisplan niets meer te veranderen viel! En welk eene gedaanteverwisseling, als diezelfde notarisvrouw, die ons Medea en de Barones de Saint-André

volledig deed vergeten, later wederom als vrouw Moes verschijnt.

Vrouw Moes is altijd eene der uitstekendste rollen van mevrouw Kleine geweest. De typeering is zoo voortreffelijk, dat er geene de geringste herinnering van vroegere creatiën overblijft en eene geheel nieuwe persoonlijkheid met een geheel nieuwe stem te voorschijn komt. Over het algemeen wordt Schimmel's „Zege na Strijd" steeds voortreffelijker vertoond. De rollen van Baas Van Ommeren, van zijne vrouw, van Stufken, van Lize, van Hein den looper, zijn in de beste handen. Doch vrouw Moes spant de kroon en houdt het stuk op het repertoire.

II.

Ondankbaar zou het zijn te zwijgen van zoo veel schoons, als door andere kunstenaressen en kunstenaars ten tooneele werd vertoond in hoofdrollen zoowel als in de geringste emplooien.

Mevrouw Albregt-Engelman trad achtereenvolgens op als:

Frosine in „de Vrek";

Miete-Keetje Leuterom in „Prettige Schoonouders";

Mevrouw Queryn in „Juffrouw Bos";

Mevrouw Cotteret in „Dames en Heeren uit Pont-Arcy";

Mej. Marianne van Moore in „De Patienten";

Brecht in „Een Amsterdamsche jongen";

De Markiezin de Rio Zarès in „Dora"; en als

Mevrouw Balder in „Een badreisje naar Scheveningen".

Al deze typen zijn min of meer verwant. Het karakter van coquette, oude dames of juffrouwen, als Marianne van Moore of mevrouw Balder, als Frosine de koppelaarster of mevrouw Queryn, zijn uitstekend voor eene kunstenares als mevrouw Albregt geschikt. Misschien zoude somtijds een weinig minder bedrijvigheid niet schaden. De markiezin

de Rio Zarès was al te veel caricatuur, 't welk min of meer mag gelden van Miete-Keetje Leuterom, schoon hier de rol tot charge aanleiding gaf. Oude huichelachtige babbelaarsters als mevrouw Cotteret werden met groote virtuositeit door mevrouw Albregt gecreëerd. Haar optreden met het kerkboek en de beide dochters was onverbeterlijk, niet minder de tooneelen met Brochat, wanneer ze verneemt, dat haar een erfenis ten deel gevallen is en ze plotseling met groote gulheid de lijst harer oude aanbidders uitput. Haar talent wordt door eene gelukkige vereeniging van natuurlijke gaven en ernstige studie gevormd, terwijl zij daarbij eene oorspronkelijkheid bezit, die gemakkelijker te waardeeren, dan na te volgen is.

Mevrouw Ellenberger verscheen als:

Marie Letellier in de „Fourchambaults";

Ida Hildebrands in „George de Lalaing";

Edmunda in „Mauprat";

Roberte Boismartel in „Ferréol";

Jeanne de Solis in „De acrobaat";

Marcelle Aubry in „Dames en Heeren uit Pont-Arcy";

Paula in „De Kaartlegster";

de Rei, („Waar werd oprechter trouw") in „Gysbrecht van Aemstel";

Elisabeth in „Maria Stuart";

de Rei (keer) in „De Leeuwendalers";

Tesselschade in de „Zegepraal der Schoonheid";

Morosina in „De zwarte Kapitein"; en als

Dora in de titelrol.

Uit de opsomming dezer talrijke rollen blijkt reeds welk een belangrijk deel in den kunstveldtocht van het vorige jaar aan mevrouw Ellenberger was opgedragen. De vertolking van den ernstigen, diep gevoelden hartstocht past het best aan deze kunstenares. Roberte aan de voeten van haar echtgenoot, Marcelle, de weggeworpen photografie van haar zoontje oprapend, Dora, onschuldig verdacht en met edele verontwaardiging weigerend opheldering te geven — zie daar mevrouw Ellenberger in hare kracht. Het vierde bedrijf

van Dora en het laatste bedrijf van Ferréol bieden haar gelegenheid te schitteren, als Maria Letellier mist zij den luchtig schertsenden toon van Maja; als Elisabeth, de koningin, ontbreekt haar kalme majesteit, maar wint zij de sympathie bij het hartstochtelijk teekenen van Maria Stuart's doodvonnis. Mevrouw Ellenberger verstaat bovendien de moeielijke kunst om Vondel's verzen te zeggen, gelijk zij in den „Gysbrecht" en de „Leeuwendalers" bewees.

Aan mejuffrouw Sophie van Biene was opgedragen:

Nelly in de titelrol;

Blanche in de „Fourchambault";

Bérangère in „Dames en Heeren uit Pont-Arcy";

Hageroos in de „Leeuwendalers";

Rei („Komt, stelt het puik van zoete keelen") in de „Gysbrecht";

Karolina von Zech in „de Jagers"; en

Lucie de Mailly in „Het eerste hoofdstuk van het derde boek."

Toen mejuffrouw Van Biene als Nelly debuteerde, scheen het alsof ons tooneel in de hoofdstad en de residentie eene ingénue had aangewonnen, wier kracht zou liggen in hare tranen. Zeker melodramatisch Vlaamsch karakter kwam in gebaren en stem om den hoek gluren. Hoe geheel anders was evenwel de indruk, welken zij als Blanche en vooral als Bérangère wist achter te laten. Haar spel was beschaafd en edel, de vroolijke naïveteit van Blanche stond haar even goed, als de geestige scherts van Bérangère in het derde bedrijf van „Pont-Arcy." Uitnemend schoon was haar optreden in het vierde bedrijf, het aangrijpende tooneel met Fabrice. Daar roerden hare tranen — wellicht! — de meest onverschilligen, en was de hartstochtelijke haast, waarmeê ze Fabrice het stilzwijgen oplegde, als hij iets ter zijner verontschuldiging wilde aanbrengen, subliem.

Nog verrassender was haar geheel nieuwe schepping — de Hageroos in de „Leeuwendalers". Zij, die twijfelden aan de mogelijkheid om Vondel's pastorale op bevredigende wijze te vertoonen, werden diep beschaamd door Mejuffrouw Van Biene. De dichterlijke figuur van Hageroos was te

aanschouwen in haar persoon en spel; een feit, 't welk, met het oog op de eigenaardige moeilijkheden van dit stuk, dubbel te waardeeren is. Het zou mij aangenaam zijn, indien ik thans nog eene of andere scherpe critische opmerking zou kunnen maken, ten einde onzen gewonen penny-a-liners, die in iedere eerlijke waardeering alleen „vergoding" zien, een brok toe te werpen ter bevrediging van hun geblaf, maar het is mij „in trouwe" — als men anno 1855 schreef — niet mogelijk.

Mevr. Chr. Stoetz had dikwerf gelegenheid haar eigenaardig talent te toonen, en wel als:

Mistress Jenniwin in „Nelly";

de Voedster van Kreusa in „Medea";

de huishoudster bij den Burgemeester „George de Lalaing";

Stijntje, de meid, in „Spekulanten";

de Wed. Bertrand in „Mejuffrouwen Bertrand en Raton";

Toontje, de meid, in „Juffrouw Bos";

Gundula, de kamenier, in „Moeder en Zoon";

Betje in „Janus Tulp";

Juffrouw Vermeulen in „de Buren";

Juffrouw Knechte in „Aan den rand des afgronds";

Mej. Anna Marie van Moore in de „Patienten";

Aaltje, de keukenmeid, in „Een bittere Pil";

Pieternel in „de Bruiloft van Kloris en Roosje";

Hanna Kennedy in „Maria Stuart";

Kommerijn in de „Leeuwendalers";

Brechi, de meid, in „de Zegepraal der Schoonheid";

Vrouw Van Ommeren in „Zege na Strijd";

De vrouw van den Opperhoutvester in „de Jagers";

De oude Lize in „Deborah";

Mevrouw Durieu in „Geld";

Kaatje, de meid, in „de Zwerver";

Juffrouw Greta in „Anna's geheim"; en van

Sannetje in „Een Badreisje naar Scheveningen".

Bijna iedere voorstelling verscheen mevrouw Chr. Stoetz

werk worden teruggezien. Het schouwburgbezoek nam in de residentie toe, leege zalen werden niet gezien.

III.

„Hoe jammer, dat een gezelschap kunstenaars, als dezen winter te Amsterdam en in den Haag optrad, onder leiding van de Vereeniging: „Het Nederlandsch Tooneel," zoo spoedig uit elkander gaat," — was de klacht uit velerlei monden aan 't slot van 't laatst tooneelseizoen. Zelfs zij, die direct of indirect tot de splitsing van het gezelschap hebben bijgedragen, hieven om het luidst dien klaagtoon aan. Nu wij evenwel voor een voldongen feit staan, brengt het beklag ons geen stap verder. Wellicht is het beter waardeerend te herdenken wat ons in de juist afgeloopen tooneelcampagne is geschonken.

Mij rest te spreken over de heeren acteurs.

In de eerste plaats vermeld ik den heer Morin, die op het tooneel der residentie verscheen als:

Riscara in „Het Albumblad;"
Baron Rastiboulois in de „Fourchambaults;"
Orfeus in „Medea;"
Marcasse in „Mauprat;"
Eduard Queryn in „Juffrouw Bos;"
Lavardin in „Ferréol;"
Anselme Brochat in „Dames en Heeren uit Pont-Arcy;"
Rutchioni in „De Kaartlegster;"
Arend van Aemstel in „Gijsbrecht van Aemstel;"
Leycester in „Maria Stuart;"
Heereman in „De Leeuwendalers;"
Burgemeester Van Neck in „Een Amsterdamsche jongen;"
Hein de Looper in „Zege na Strijd;"
Spolatro in „De Zwarte Kapitein;"
Favrole in „Dora;"
Predikant Seebach in „De Jagers;"
Jean Giraud in „Geld;"
Hein Brouwer in „Een Zwerver;"

Kapitein Van Zeven in „Anna's Geheim;" en in
Van Beuningen in „Oranje en Nederland."

Zij, die gewoon waren in het tijdvak 1850—1860 den Amsterdamschen en Utrechtschen Schouwburg te bezoeken, zouden wellicht niet voorspeld hebben, dat de heer Morin in de periode 1875—1879 onder de uitstekendste kunstenaars zou genoemd worden. Destijds was de heer Morin een aanhanger der oude romantische school. Tooneelschap, stem en gebaren richtten zich naar eene conventie meer dan naar de natuur. Allengs echter is deze hoogst verdienstelijke acteur tot eene tweede realistische methode gekomen, die hij het eerst in 1876 al Réné de Taldé in „de Danicheffs" openbaarde. Nu kwam het uit, dat hij als man van de groote wereld, als redeneerend, raadgevend diplomaat eene zeer eigenaardige plaats onder de Nederlandsche tooneelspelers innam. Soms verried nog een al te sterke nadruk op de uitgangen de oude school, maar daartegenover stond groote losheid, natuurlijkheid, tact. In het laatst verloopen tooneelseizoen muntte de heer Morin vooral uit als Jean Giraud, als Lavardin, de substituut uit „Ferréol," als Brochat, Favrole en Baron Rastiboulois, al te zaam rollen uit het nieuwste Fransche blijspel van Alexandre Dumas fils, Sardou en Augier. Jean Giraud was eene schepping op zich zelven, Brochat naast mevrouw Cotteret was onbetaalbaar. 't Spreekt van zelf, dat het talent van dezen voortreffelijken acteur zich minder eigent voor rollen als Orfeus, Arend van Aemstel, Leycester en Heereman. Maar zeer voldeed hij in de uiteenloopende karakters van den Predikant uit „De Jagers" en Hein Brouwer uit „Een zwerver," om thans van Hein de Looper, Rütchioni en Burgemeester Van Neck te zwijgen.

De heer Moor trad op als:

Christoph in „Nelly;"
De Chastenay in „Het Albumblad;"
Karel Overeem in „Prettige Schoonouders;"
Leopold Fourchambault in de „Fourchambaults;"
Jason in „Medea;"
Bernard in „Mauprat;"

Ferréol in de titelrol;

Bruno in „Moeder en Zoon;"

Fabrice de Saint-André in „Dames en Heeren uit Pont-Arcy;"

Maurits van Saxen in „Adrienne Lecouvreur;"

Cornelis van Ommeren in „Zege na Strijd;"

Galieno Faliero in „De Zwarte Kapitein;"

André de Morillac in „Dora;"

René de Charzay in „Geld;"

Willem v. Straaten in „Anna's Geheim;"

Van Eikensteyn in „Het eerste Hoofdstuk van het derde boek;" en in

Willem III in „Oranje en Nederland."

De heer Moor heeft, ondanks zijne veelzijdige gaven, in de laatste jaren telkens gestaafd, dat hij het beste t'huis is in de rol van een gentleman. Even als zijn kunstbroeder Morin, munt hij uit in het moderne Fransche blijspel. Zijne schoonste rollen zijn: Léopold Fourchambault, Ferréol, Fabrice de Saint-André, André de Morillac, en Réné de Charzay — wederom allen uit bekende stukken van Augier, Sardou en Dumas fils. In „Dora," in „Pont-Arcy" was zijn spel bijna onberispelijk, vooral aan 't slot van 't vierde bedrijf in beide. André, de jonggehuwde man, die zijne Dora verdenkt; Fabrice, de bruigom, die door de geheele wereld verdacht wordt en zich voor zijne bruid wil rechtvaardigen, kwamen uitstekend tot hun recht. Ook heeft de heer Moor zijn slepend fortissimo afgeschaft, zoodat hij nu bijna altijd met beschaafde natuurlijke stem spreekt. Zijn stijgende vlijt, om allen ongezonden pathos te bedwingen, verdient hoogen lof. De heer Moor heeft daarenboven altijd gezorgd, dat de tooneelillusie niet door slordigheid te loor ga. In het betalen der 35.000 (francs) aan Marcelle Aubry in „Pont-Arcy," bij het zoeken naar het gestolen document in „Dora" beheerscht hij elke beweging. Hij overdrijft niets, behalve zijn stemklank. Dat hij in tragische rollen als Jason, Maurits van Saxen, Willem III, minder schittert, zal niemand hem verwijten, die hem als Bruno in een familiedrama vol hartstocht met buitengewoon talent

heeft zien optreden. Hij heeft evenwel de gewoonte rollen van minder gewicht als de jonge Van Ommeren en Christoph in „Nelly" zonder groote inspanning te spelen, zoodat men hem alleen in de volheid van zijne kracht toejuicht, als hij hoofdpersoon is. Zijn vertrek uit den kring van kunstenaars, die de banier der Vereeniging getrouw bleven, is een verlies, dat zeer moeilijk te vergoeden valt.

Met weemoedige bekommering zal men hetzelfde moeten getuigen van den heer Albregt, den geestigen en oorspronkelijken kunstenaar bij uitnemendheid. Nu eene lastige ongesteldheid hem van het tooneel verwijderd houdt, past het dubbel te gedenken, hoezeer hij voldeed als:

Harpagon in „De Vrek;"
Joris Leuterom in „Prettige Schoonouders;"
Willem Veltcamp in „Speculanten;"
Queryn v. Rustenburg in „Juffrouw Bos;"
Janus Tulp in de titelrol;
Trabut in „Dames en Heeren uit Pont-Arcy;"
Frischman in „Aan den rand des afgronds;"
Vosmeer, de Spie, in „Gijsbrecht van Aemstel;" en in
Blinde Wouter in de „Leeuwendalers" (te Amsterdam.)

De treurige ongesteldheid der laatste maanden was oorzaak, dat de heer Albregt betrekkelijk weinig optrad. Toch kwam zijn eigenaardig talent bij herhaling uit in Molière's „Avare" en in „Janus Tulp" — zijne beste creatiën van het afgeloopen seizoen. Op nieuw bleek het, dat de heer Albregt in karakterrollen, waar de grime hem bijna onkenbaar maakt, dieper indruk weet te weeg te brengen, dan met het modern costuum. De maire Trabut uit „Pont-Arcy" kan de vergelijking niet trotseeren met Vosmeer de Spie, ondanks dat de laatste rol oneindig meer zwarigheden aanbiedt dan de eerste. Wat ervaring en tact bij het optreden en heengaan ten tooneele betreft, kan menig aankomend acteur bij den heer Albregt met vrucht ter school gaan; wie hem over grime en costuum raadpleegt, zal zich niet beklagen. Ieder, die het wel meent met ons tooneel, koestert den vurigen wensch, dat de verdienstelijke kunstenaar weldra volledig hersteld zijn werk zal mogen hervatten.

De heer Veltman speelde de rollen van:
Quilp in „Nelly;"
Schapengal in „Prettige Schoonouders;"
Dokter Veltkamp in „Speculanten;"
Mijnheer Lypsius in „Juffrouw Bos;"
de president Boismartel in „Ferréol;"
Jacob Rabe in „Aan den rand des afgronds;"
Gijsbrecht van Amstel in de titelrol;
Lord Burleigh in „Maria Stuart;"
Lantskroon in „De Leeuwendalers;"
Jean le Chantre in „Een Amsterdamsche jongen;"
Jacob Stufken in „Zege na Strijd;"
Orseolo in „De Zwarte Kapitein;"
Van der Kraft in „Dora;"
Ambtman Von Zeck in „De Jagers;" en
de Schoolmeester in „Deborah."

Uitmuntend marqué van den ouden stempel, heeft de heer Veltman, even als enkelen zijner kunstbroeders begrepen, dat hij rekening moet houden met den tijd. Juist daarom is het te hooger te waardeeren, dat deze kunstenaar even goed voldoet in de rollen van zijn nieuw, als in die van zijn oud repertoire. De romantische marqué van vroeger zagen wij in Quilp, Lord Burleigh, Orseolo en ambtman Von Zeck. Smaakvoller richting volgde de heer Veltman in den president Boismartel, wellicht naast Van der Kraft, zijne beste schepping van het afgeloopen tooneeljaar. In beide had deze kunstenaar zonder behulp van eenige grime zijn rol als gentleman te spelen — de Boismartel enkel als père-noble. Van der Kraft was een zeer moeielijke rol, omdat de persoonlijkheid zelve uiterst zeldzaam voorkomt. De heer Veltman toonde zich tegen alle zwarigheden opgewassen. Voor het overige was de rol van Schapengal geheel ongeschikt voor zijn talent en had hij als Gijsbrecht van Aemstel maar een matig succes. Lantskroon was wel het zwakste, wat men van dezen kunstenaar zag. Zijne oude rollen van Jean le Chantre en Jacob Stufken speelde hij daarentegen met bewonderenswaardige virtuositeit.

Al de kunstenaars, die in 1878—79 onder de directie der

Vereeniging optraden, in ieder hunner rollen te vermelden, gaat mijn bestek te buiten. Als père-noble trad de heer Van Ollefen slechts zeldzaam op. De heer Spoor was een degelijke Rennenberg en als Bernard in de „Fourchambaults" zeer gelukkig. In velerlei opzicht had de heer K. Vos gelegenheid zijn talent te toonen, vooral in „Baas Van Ommeren," en laatstelijk ook als Vondel in „De zegepraal der schoonheid." In de rol van Vondel was de grime voortreffelijker dan de stem. Comische creatiën van de heeren Bigot en Jac. De Boer behooren tot de aangenaamste herinneringen der laatste campagne. Beiden traden als Govert en Warner in de „Leeuwendalers" met buitengewoon succes op — zij bewezen opnieuw, dat Vondel's alexandrijnen hun goeden klank op het Nederlandsche tooneel nog niet verloren hebben.

Onder de jongere kunstenaars dient allereerst genoemd de heer Tourniaire, een jeune-premier, die in vlugheid en levendigheid van spel niets te wenschen overlaat. De heer Jan C. De Vos heeft aanleg voor redeneerende rollen en zegt de verzen van Vondel met smaak, evenals de heer Ising, die met goeden uitslag Willebrord in den „Gysbrecht van Aemstel" speelde. De heer De Jong was als Adelaert voortreffelijk en de kleine rol van den Wildeman deed uitkomen, dat de heer Van Schoonhoven zijne kracht moet zoeken in het historische drama. De heer Stevens kwam alleen in „de Jagers" meer naar den voorgrond, zoodat een oordeel over dezen nieuwen kunstenaar vrij gewaagd is, te meer daar eene zeer onduidelijke wijze van spreken het moeilijk maakt hem te volgen.

Alles te zaam vattend, heeft de Haagsche schouwburg een hoogst merkwaardig tooneeljaar achter den rug. Van het volgende hopen wij eenmaal hetzelfde te mogen zeggen.

HET ZEVENTIENDE LETTERKUNDIGE CONGRES TE MECHELEN.

Het zeventiende letterkundige congres te Mechelen.

I.

VÓÓR HET CONGRES.

Juni 1879.

In de tweede week van deze, nog al te weinig aan haar titel gehoorzame Zomermaand (10 Juni — 17 Juni) heeft men te Londen het congres bijeen zien komen der „Association littéraire internationale."

Voorleden jaar bij de wereldtentoonstelling heeft Victor Hugo voor het eerst dit internationaal congres te-zaam-geroepen te Parijs. Men sprak er over het letterkundig leven in de verschillende landen der beschaafde wereld en poogde er den grondslag te leggen voor wettige regeling van den letterkundigen eigendom. Voor Nederland werd daar eene geestige rede gehouden door den heer Cd. Busken Huet, die de Nederlandsche litteraire eigenaardigheden beknopt uiteenzette [1].

Thans vergaderden de heeren weder te Londen en werd Nederland vertegenwoordigd door den luitenant-kolonel Van Zuylen der Oost-Indische genie en door den heer Tobias, als dagbladcorrespondent en novellist beter bekend onder den naam van Edward Rooze. Reeds aanstonds verwonderden zich vele buitenlandsche verslaggevers, dat er niet meer Nederlandsche letterkundigen te Londen werden aangetroffen, tengevolge waarvan in de vaste commissie van uitvoering

[1]) Deze redevoering verscheen later in het tijdschrift Nederland, jaargang 1878, N°. XI.

maar twee Nederlanders benoemd werden tegen vijftien Franschen, zes Engelschen, zes Duitschers, zes Noord-Amerikanen en vier Italianen, terwijl voor België, Brazilië, Denemarken, Spanje, Hongarije, Polen, Portugal en Rusland drie leden werden aangewezen.

Die verwondering zou spoedig uit den weg kunnen geruimd worden. Ze zal menigte van Nederlandsche lezers hebben doen glimlachen; misschien ware het wenschelijk geweest, dat òf de luitenant-kolonel Van Zuylen, òf de heer Tobias aan de vergaderden te Londen hadde bekend gemaakt, hoe verreweg de meesten onzer letterkundigen door hun maatschappelijk beroep aan hunne woonplaats gebonden zijn, hoe er maar een zeer klein deel, 't zij geheel onafhankelijk, 't zij persmannen bij uitnemendheid, in staat zouden geweest zijn den tocht naar Londen te ondernemen. Door deze mededeeling zouden de beide aanwezige Nederlanders tevens eene zeer karakteristieke zijde van het letterkundig leven in hun vaderland hebben geschilderd.

Zij zouden eenvoudig herhaald hebben wat reeds zoo dikwijls is gezegd, dat de Nederlandsche letterkundige in zijn talent geen waarborg voor zijn bestaan kan vinden, en dat, zoo hij dit werkelijk vinden mocht, er nog altijd eenige landgenooten zouden te voorschijn treden, om hem met den smalenden titel van „broodschrijver" voor zijne vlijt en inspanning te beloonen.

Het congres te Londen viel daarenboven in eene van de meest ongeschikte maanden — Juni. De Nederlandsche congressen worden meest in Augustus gehouden, omdat tal van Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen, die bij het middelbaar- en hooger-onderwijs geplaatst zijn, dan in hunne vacantie aan de beraadslagingen kunnen deelnemen. Reeds verneemt men, dat het XVIIe Nederlandsche letterkundige congres te Mechelen in het laatst van Augustus zal worden gehouden. Dat de vergadering der „association littéraire internationale" zich niet aan dergelijke intérêts de clocher stoort, blijkt duidelijk aan de bepaling der aanstaande plaats van bijeenkomst — Lissabon. Indien geen goede Fee er andermaal voor zorgt, dat er een knap hoofdofficier van het Nederlandsch-Indische leger in de hoofdstad van

Portugal aanwezig zij, heeft Nederland schoone kans er in het geheel niet vertegenwoordigd te worden.

Wat heeft men intusschen te Londen gedaan?

Men moet het uit de dagbladen vernemen. Het beste Nederlandsche verslag werd naar 't mij voorkomt door het letterkundig weekblad: „De Portefeuille" geleverd. In 't voorbijgaan beveel ik dit blad van harte aan. Belangstellende in alles wat letterkunde aangaat, zullen wij voor een uiterst geringen prijs wekelijks velerlei nieuws kunnen vernemen. Het eenig bezwaar schijnt mij de anonymiteit der redactie. Er zijn twaalf nummers verschenen, die de moeite der kennismaking overvloedig loonen. De „Portefeuille" heeft — als gezegd — van het internationaal congres te Londen breedvoerig gesproken. Het blijkt, dat de Fransche letterkundigen er de meerderheid vormden en er het meest spraken. Misschien was dit niet ongepast. De Franschen hebben sinds jaren hunne „Société des gens de lettres" en hunne „Société des auteurs dramatiques." De Fransche auteurs begrijpen, dat zij in hun belang niets beter kunnen doen, dan zich te associëeren en door bijdragen fondsen te stichten voor ongelukkige grijsaards, weduwen of weezen uit hun midden. Dit voorbeeld is voor Nederland aanbevelingswaardig. Reeds werd het op een Nederlandsch congres te Brussel aangenomen, maar het schijnt weinig bijval te vinden. Op het aanstaande Nederlandsche letterkundige congres te Mechelen zal men er wellicht op terugkomen.

Te Londen was men verstandig en bepaalde men vooreerst welk karakter aan het congres moest worden toegekend. Men erkende, dat de besluiten van het congres geen wetten konden worden, tenzij men de medewerking der verschillende gouvernementen verkreeg. Het congres vormde dus een adviseerend lichaam, dat zich toelegt de publieke opinie te leiden en, daar al de leden geacht worden de pen te kunnen hanteeren, schijnt deze poging kans van slagen te bezitten. Over vertaalrecht, letterkundigen eigendom van nationaal en internationaal standpunt werd zeer veel en goed gesproken en voorts het doel: verbroedering der letterkundigen onderling, bereikt. Een directe vrucht van het congres was het bericht, dat de Engelschen

onderling eene „Society of English Literature" hadden opgericht.

De luitenant-kolonel Van Zuylen en de heer Tobias hadden aan de vergaderde heeren kunnen berichten, dat in Nederland iets dergelijks bestaat onder den naam van „Leidsche maatschappij van Nederlandsche letterkunde;" dat die maatschappij reeds een eeuw oud is; dat zij eene schitterende bibliotheek bezit; dat zij voortreffelijke levensberichten van de gestorven leden doet schrijven en drukken en dat zij zeldzame midden-eeuwsche handschriften of gedrukte oude boekwerken der XV^de^ eeuw uitgeeft; dat zij een fonds bezit, maar overigens in het belang der levende letterkundigen niets anders verricht dan het houden der zeer te waardeeren jaarlijksche vergaderingen, waarbij het aan kennismaking en verbroedering nooit ontbreekt.

Zulk een genootschap heeft overigens eene al te speciaal wetenschappelijke richting. De uitgaven der maatschappij zijn belangrijk voor eene wetenschap, die door een dozijn geleerde mannen wordt op prijs gesteld. De belangen der levende Nederlandsche letterkundigen doen er onder voor de beoefening der middeleeuwsche letterkunde. Wil men, als Franschen, Oostenrijkers en Engelschen deden, eene „Maatschappij voor Nederlandsche Letterkundigen" stichten, dan beproeve men alsnog wat de Nederlandsche letterkundige congressen in dit opzicht zouden kunnen tot stand brengen.

Reeds werden er zestien van deze congressen gehouden.

Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen bespraken er ijverig hunne belangen. Practische uitkomsten werden verkregen: invoering eener nieuwe spelling onzer taal, het Woordenboek, het Tooneelverbond, en als altijd „verbroedering" der leden. In de laatste jaren scheen zekere malaise te heerschen. Er kwam weinig tot stand. Onlangs kwam er nieuwe beweging. Het XVII^de^ Nederlandsche letterkundige congres werd te Mechelen voorbereid. In het Gentsche weekblad: „het Volksbelang" van 21 Juni leest men, dat de regelingscommissie hare tweede zitting heeft gehouden; dat de pogingen van den kloeken Willem Geets, voorzitter der Mechelsche afdeeling van het Willems-Fonds ten

onzent bekend en beroemd als historieschilder — om een congres te Mechelen te houden, zijn gelukt; dat de uitnoodigingsbrief is vastgesteld en dat daarin iets nieuws zal voorkomen, n.l. het voorstel tot bespreking van gemeenschappelijke stoffelijke belangen van Noord en Zuid.

De heeren te Mechelen hebben hier een zeer goed, maar lastig werk gedaan. De Zuid-Nederlandsche congresleden zullen dit aan mij toestemmen, maar eenige Noord-Nederlanders zullen er zeker bezwaren tegen opperen. Het ware te wenschen, dat deze laatsten zich zouden kunnen vereenigen met het gevoelen, dat ook een Nederlandsch letterkundig congres louter een adviseerend lichaam is, bestemd de publieke opinie voor te lichten. Dat eindelijk de wenschen van het congres tot wetten zouden kunnen uitdijen, zal stilzwijgend erkend worden door ieder, die aan de beraadslaging deelneemt.

Zoo heeft de heer Maurits Van Lee te Gent in 1867 de afschaffing van het Dagbladzegel ter sprake gebracht, die weinige jaren later in Nederland bij de wet tot stand kwam. Toen had men echter niet van eene afdeeling voor „stoffelijke belangen" gesproken en de Noord-Nederlanders namen ijverig deel aan de beraadslaging. In 1876 te Brussel deed de heer Cornette een voorstel, dat het ongeluk had te veel „stoffelijke belangen" te regelen. Daarom werd het door eene commissie, bestaande uit vier Noorder- en twee Zuiderbroeders, verworpen.

Overigens is de vraag naar het recht, om op een Nederlandsch letterkundig congres „stoffelijke belangen" te behandelen reeds afdoend beantwoord door „het Volksbelang." Het eerste congres te Gent van 1849 heeft het eerste program gegeven, dat als de grondwet der Nederlandsche congressen kan beschouwd worden. In dat programma wordt vastgesteld, dat op de congressen zal behandeld worden: Taal en letteren, geschiedenis, tooneel, boekhandel en stoffelijke belangen, onmiddellijk met onze zedelijke ontwikkeling in betrekking staande.

De regelingscommissie te Mechelen is dus in haar recht. Naar ik hoop zullen de bedenkingen der Noord-Nederlandsche congresleden geen aanleiding geven tot ernstig verschil op

dit punt, en zoo er hoofden mochten geschud worden, het zullen geene juridische zijn.

II.

NAAR HET CONGRES.

24 *Augustus* 1879.

Heden 24 Augustus, des avonds te 8 uren, wordt te Mechelen het zeventiende Nederlandsche „Taal en Letterkundig" congres geopend.

Ons rest juist de tijd een oogenblik te overwegen, wat heuchelijks en oorbaars er voor ons Noord-Nederlanders in dit feit gelegen is.

Daarenboven, het programma is bekend, men kan met eenig goed gevolg reeds nu berekenen, wat in groote trekken omtrent het aanstaande congres zal kunnen worden voorspeld.

In de eerste plaats past het ons Noord-Nederlanders zonder eenig bezwaar hoegenaamd te erkennen, dat de steden uit Zuid-Nederland het ver van de onzen winnen, als het er op aankomt een Nederlandsch Congres binnen hare muren te ontvangen. In offervaardigheid en geestdrift staan de Belgisch-Vlaamsche steden hoog boven de Nederlandsche. Middelburg heeft het zeer goed gemaakt; Maastricht had zeer gelukkige oogenblikken; maar welk een rampzalig figuur maakte de eerste academiestad van ons land, waar men het bijeenkomen van een congres voor de tweede maal zag mislukken; hoe treurig deed zich de residentiestad kennen, waar de leden niet plechtig van het station mochten worden afgehaald, omdat.... het Zondag was, en waar men in een allerongeschikst lokaal moest vergaderen.

Vergelijk eens van 1849 te Gent tot 1879 te Mechelen, waar in deze dertig jaren liefde en toewijding voor de nationale zaak heeft geheerscht? De eerste vier congressen te Gent (1), Amsterdam (2), Brussel (3) en Utrecht (4) waren zeer deftig. Opmerkelijk reeds was het, dat Utrecht eerst in

1854 gelegenheid vond het congres te houden, de drie eerste waren achtereenvolgens in 1849, 1850 en 1851 bijeengekomen. De volgende congressen te Antwerpen (5) in 1856, te 's Hertogenbosch (6) in 1860, te Brugge (7) in 1862, te Rotterdam (8) in 1865, te Gent (9) in 1867, te den Haag (10) in 1868, te Leuven (11) in 1869, te Middelburg (12) in 1872, te Antwerpen (13) in 1873, te Maastricht (14) in 1875, te Brussel (15) in 1876, te Kampen (16) in 1878 en nu eerlang in 1879 te Mechelen (17) bieden het opmerkelijk verschijnsel, dat er maar ééne Noord-Nederlandsche stad was, die aanstonds na het voorgaande congres eene nieuwe zitting voorbereidde – den Haag; dat er vóór het zesde congres in den Bosch vier jaren zoek raakten met beraadslagen of er te Leiden, ja dan neen, congres zou worden gehouden; dat Rotterdam het drie jaar, Middelburg het drie jaar en Kampen het twee jaar uitstelden, voordat de zitting plaats greep. Voor Middelburg pleitte het tijdvak 1870—71 als ongeschikt voor een congres. Maastricht had de edelmoedigheid het aarzelende Leiden de taak in 1874 uit de hand te nemen.

Daartegenover stond, dat de opkomst van Noord-Nederlanders naar Vlaamsch-België grooter was dan de deelneming der Zuid-Nederlanders aan de Noorder congressen. Of de aantrekkelijkheid der bijeenkomsten in de steden Andwerpen, Brugge, Gent, Leuven en Brussel tegenover de minder uitlokkende programma's der steden den Bosch, Rotterdam, den Haag, Middelburg, Maastricht en Kampen hiertoe mocht hebben meegewerkt, zij den scherpzinnigen lezer ter oplossing aanbevolen. Zeker is het, dat thans de stad Mechelen blaakt van belangstelling voor het welslagen van haar zeventiende Nederlandsche congres. Men heeft iets geheel nieuws uitgedacht ter eer der congresleden – een „fakkelstoet" van drieduizend personen, waaronder 200 ruiters. Geene Nederlandsche stad, al ware het Amsterdam, waar het achttiende congres zal gehouden worden, zal dit verbeteren – pour sur!

Doch de hoofdzaak blijft, wat zal het zeventiende congres tot stand brengen? In goed Nederlandsch benoorden de Schelde, welke practische uitkomsten, welke tastbare slotsom zal de nieuwe bijeenkomst ons schenken? Want gelijk een

goed Fransch gastronoom geen gestoofde tong zonder garnalensaus kan eten, zoo vermag geen goed Noord-Nederlander een congres bij te wonen zonder practisch uitvoerbaar resultaat.....

Ach, mijne heeren! dat het u geliefde eens een weinig ruimer en breeder in uwe beschouwingen te zijn! Gij verlangt een resultaat! Maar het congres is zelf een resultaat! Het congres te Mechelen geeft een nieuw, een allermerkwaardigst verlangen te kennen, het verlangen — om de historische woorden van 1849 en 1867 te gebruiken — naar het „behoud van onzen Nederlandschen volksstam". Denk eens, er wonen drie millioen Nederlanders in België en vier millioen in ons vaderland! Heeft Nederland er geen belang bij, dat het gemeenschappelijk vaderland — niet staatkundig! waarlijk niet! — maar zedelijk en letterkundig hersteld worde? Welnu, eene poging daartoe is een congres, als heden te Mechelen wordt geopend!

Voor de practische Noorderbroeders zij hierbij herinnerd, dat het stoffelijk waarlijk niet onverschillig zou zijn, zoo de markt onzer kunst- en letterwerken zich over zeven millioen Nederlanders uitstrekte — een resultaat, alleen te bereiken, wanneer de Nederlandsche congressen verstandige maatregelen wisten te nemen.

Want juist vele der Noord- en enkele der Zuid-Nederlandsche congresleden uit vroegere zittingen hebben tot nu toe gemeend, dat het doel onzer beraadslagingen gelegen was in spitsvindig grammatisch geteem, waarvan de vooze pedanterie mij onuitsprekelijk tegen de borst stuit. Dit alles is in de hoogste mate bijzaak en kan op een winteravond in een deftig genootschap, zoowel in Holland als in België, onder een glas rooden wijn worden uitgemaakt, of — niet uitgemaakt — zoo als men verkiest.

Ons aanstaand congres — op zich zelf reeds een belangrijk resultaat, het zij nog eens gezegd! — zal gewichtiger onderwerpen te behandelen hebben.

Ieder weet, dat er op de zestien vorigen reeds het een en ander bijzonders tot stand kwam. Gezwegen van de talrijke commissiën, die voor allerlei voorstellen gedurende de zittingen

werden benoemd en later niets van zich deden hooren — gezwegen van de even tallooze schriftelijke aanvragen tot de Nederlandsche en Belgische regeeringen gericht, dikwerf zonder eenig gevolg — wisten de congressen toch nog practischer besluiten te nemen en gaf men den stoot aan:

Het Woordenboek der Nederlandsche Taal door Prof. M. De Vries en Dr. L. A. Te Winkel, later door de heeren Drs. Verwijs en Cosijn tevens voortgezet — schoon in de laatste jaren een weinig slepend;

eenparigheid van spelling naar de beginselen van De Vries en Te Winkel, vooral door België krachtig gesteund, blijkens het koninklijk besluit van 21 November 1864 van koning Leopold II;

rechtstreeksche invloed op de afschaffing van het Dagbladzegel in Noord-Nederland;

stichting van het Tooneelverbond;

kennismaking en verbroedering tusschen Zuid- en Noord-Nederlandsche letterkundigen, kunstenaars en componisten;

aaneensluiting van muziek en poëzie, vooral in het Zuiden; en

viering van Vondel's sterfdag in Februari 1879, ten gevolge van het besluit te Kampen genomen.

Hieruit volgt reeds, dat voor hen, die altijd vragen: „maar wat nut hebben toch die congressen?" — men het een en ander antwoorden kan. Ik begrijp, dat men de opgegeven feiten hooger of lager zal schatten, naarmate men minder of meer aan den bloei van de Nederlandsche taal en letteren hecht. Voor hen, die het vraagstuk van nationaliteit zeer licht tellen, is dat alles van geringe beteekenis, maar ieder Nederlander, die aan vaderland en taal hecht, zal het gewicht der opgegeven uitkomsten niet loochenen.

Mij deert het alleen, dat enkele omstandigheden de goede werking der op de congressen genomen besluiten belemmeren. De Noord-Nederlandsche Regeering heeft niets aan de spellingszaak willen doen, terwijl in België — gelijk gezegd — de spelling van De Vries en Te Winkel officiëel is ingevoerd. In den Haag leest men op het Binnenhof ter eere van vader

Siegenbeek nog altijd, op leelijke borden tegen de Ridderzaal aangeplakt, de vermakelijke spelling „Kantongeregt" — en elders: „Geregtshof!" Kan het officiëeler? Doch tegenover deze stijfhoofdigheid van enkele bewindsmannen staat de welwillendheid van anderen. De minister Fock heeft de nieuwe spelling in 1868 voor het departement van Binnenlandsche Zaken aangenomen. Zoo deden ook de lagere en middelbare scholen, zoo deden de meeste schrijvers van gezag, zoo zal weldra de geheele natie doen! Het Nederlandsche congres kan gerust zijn — het ziektegeval van het Siegenbekianismus doet zich alleen nog maar in de bureelen van een paar Nederlandsche ministeriën voor!

III.

OP HET CONGRES.

28 *Augustus* 1879.

Het 17de Nederlandsche letterkundig Congres behoort reeds tot de geschiedenis.

Het feestgedruisch zwijgt, de sprekers rusten op hunne.... lauweren, de lampions zijn uitgedoofd, de vlaggen ingehaald en de rust is op de straten van Mechelen teruggekeerd.

Voordat de gewone vloed der dagelijksche gebeurtenissen onze memorie in slaap wiege, past het aan ons allen, die uit Nederland kwamen, de schitterende ontvangst te Mechelen te gedenken.

Het 17de Congres was zeer rijk in uitkomsten, aan besluiten in den vorm van wenschen en in benoemingen van commissiën. De „Noord- en Zuid-Nederlandsche Letterbond" werd gesticht — maar in de toekomst zal het eerst blijken, of dat alles vrucht zal dragen [1]. De feestelijke ontvangst te Mechelen behoort echter tot het voorleden. Hoffelijkheid gebiedt allereerst aan dit juist vervlogen voorleden te denken.

---

[1]) Ondanks veel inspanning is er tot heden (1884) nog niets tot stand gekomen.

De meeste Nederlandsche dagbladen gaven reeds korte verslagen van de debatten en de feesten. Het is mijn wensch hier het een en ander aan toe te voegen, dat òf vergeten, òf met nadruk herhaald moet worden. De belangstelling der Mechelaren in het Congres, de zorg der bevolking, om de eer der stad op te houden, was bewonderenswaardig. Het uitsteken der vlaggen van beide broedervolken was schier algemeen, een zeldzaam verschijnsel, dat in het Noorden, met uitzondering van Middelburg, nimmer gezien is. Al de Nederlandsche vlaggen hadden voor eene donkerblauwe eene azuurkleurige baan en waren splinternieuw. Gedurende den „fakkelstoet" zag ik op een balcon een juichend Mechelaar, die met eene zware Nederlandsche vlag de congresleden begroette en wiens hoezee al het straatgedruisch overstemde.

Eene tweede treffende attentie bleek uit de zorg, waarmeê niet alleen alle muziekcorpsen, maar vooral alle liedertafels ons „Wien Neerlands bloed" hadden ingestudeerd. In drie dagen, van 24 tot 28 Augustus, werd ons volkslied te Mechelen meer gehoord dan ten onzent in heel een jaar.

Dan viel onmiddellijk in het oog, hoezeer het gemeentebestuur met de gemeentedienaren wedijverde in belangstelling voor het welslagen van het Congres. Al de openbare gebouwen waren opengesteld. De stadsschouwburg was afgestaan voor de algemeene zittingen, het stadhuis voor de sectiën, de schilderachtige stadshal voor het banket. Burgemeester en Schepenen gingen bij alles voor en ontbraken nimmer.

De burgemeester Verhaghen woonde de algemeene zittingen bij en had de uitstekende beleefdheid een dertig- a veertigtal congresleden des Dinsdags den 26sten Augustus op een schitterend „noenmaal" te noodigen. Als bewijs zijner kiesche oplettendheid vonden zijne gasten geen „menu," maar eene „spijskaart," die hare streelende beloften in onze moedertaal sprak. Mij heugt nog de monsterspijslijst met aanhalingen uit Nederlandsche dichters, door het bureel van de 10de Congres in Den Haag den gasten aangeboden, maar tevens betreur ik het, dat onze — en mijne — hardnekkigheid in het vasthouden aan Fransche menuus dit goede voorbeeld niet meer volgt.

Wat intusschen het feestmaal van den Mechelschen burgemeester den meesten luister bijzette was de tegenwoordigheid van mevrouw Verhaghen en van hare bevallige dochter, welke laatste aan de zijde van den grijzenden ridder Pycke, gouverneur der provincie Andwerpen, een schilderachtig contrast vormde. Jammer, dat op zoodanige symposia onzer eeuw geen algemeen gesprek kan plaats grijpen — tenzij de plechtige toastenreeks de algemeene aandacht trekke, — en tot dien prijs verkoopt menigeen ongaarne het geestig woord van zijn buurman.

Groot is de lof geweest aan den „fakkelstoet" ten deel gevallen. Maar is het reeds opgemerkt, dat er hier van fakkels niet mag gesproken worden? De verlichting was oneindig sierlijker en degelijker dan men van walmende en druipende fakkels kan verwachten. De „hoop des Vaderlands" moge nog aan de universiteiten in Nederland hare gecostumeerde optochten houden bij fakkelgeglim en fakkelgewalm, in Mechelen glazen lantaarnen, die met een zacht en gestadig helder licht deze antidiluviaansche verlichtingsmiddelen overschitteren. Daarbij was het geheele garnizoen veldartillerie, carabiniers- en liniregimenten met de „burgerwacht" (schutterij) onder de wapenen, om den stoet te begeleiden, die aan voorbeeldige orde niets te wenschen overliet. Voeg daarbij geen dringend, tierend, kraaiend en brutaal de orde verstorend publiek, zooals in zeker mij dierbaar land, maar een bedaard, in rijen geschaard volk, dat alles blijmoedig en rustig zag voorbijtrekken.

De grootste verbazing werd bij het aanschouwen van den optocht door de Nederlandsche congresleden herhaaldelijk te kennen gegeven. Drieduizend personen, allen in feestgewaad of costuum, allen met gekleurde lantaarnen, met triumfwagens, lichttoestellen, doorschijnende tafereelen, blazoenen, wapenschilden, kartels, standaarden, vaandels — en dit alles vrijwillig, uit belangstelling in het Congres door particulieren, liedertafels en letterkundige vereenigingen tot stand gebracht — zoo iets zal men waarschijnlijk nimmer, althans niet in ons vaderland, terugzien.

De „Rhetorijkerkamer" de Lisbloem hield haar alouden naam op met een zegekar, waarop de maagd van Mechelen,

en bood den congresleden smaakvolle bloemen aan; de Mechelsche afdeeling van het Willems-fonds volgde haar voorbeeld, evenzoo de liedertafel „L' Echo de la Dyle," die een gecostumeerden groep van 24 beroemde Nederlanders uit Noord en Zuid aan een triumfwagen deed voorafgaan, maar het oorspronkelijkst en aardigst deed zich de „zangmaatschappij L' Aurore" voor. Deze liedertafel had de geschiedenis der Mechelsche rhetorijkers beoefend en gevonden, dat de kamer „de Boonbloeme" in 1522 — in den vollen bloeitijd der rhetorisijnen — een esbattement voorstellende: „Die clughte van Jonkher Van Vindhelyne" had gegeven. Dertig zangers hadden het costuum van midden-eeuwsche narren gekozen om de klucht te kunnen voorstellen. Bij den optocht had deze groep kamerzotten zeer de aandacht getrokken door de historische juistheid van hunne kleeding, hunne rinkelende zotskappen, hunne kolven en bronskleurige gelaatstrekken.

Te middernacht na den welgeslaagden fakkeltocht traden de „gekken" van „l' Aurore" in het ruime lokaal der sociëteit „La Constance" op de groote markt en vertoonden ze de klucht van „Jonkher Van Vindhelyne." Zingende traden zij binnen, rinkelende met de bellen klonk het luide:

„Schoon Backkeres Cathelyne
Die sou om water ghaen,
Jonckher Van Vindhelyne
Had lang op waght ghestaen.
Hi sou de deerne vleyen
En streelen naar heur sin,
Maer een geck heeft t' allen tijen
Sulcke parten ras in 't zin."
Djou, djou, djou! wacht du voor de sotskap
Djou, djou, djou! Jonckher ziet maer toe.

Allergeestigst was het effect dezer midden-eeuwsche boerde, luide gezongen door een groep van dertig narren. De inhoud der geschiedenis, hoe de jonkheer door een „zotskap" wordt bedrogen, terwijl hij meende zijne schoone bakkersvrouw te ontmoeten, is tintelend van den ouden Nederlandschen comischen geest en stemde allen tot vroolijkheid.

Terwijl velen onzer opgetogen waren over den goeden smaak en het vernuft dezer zangers, noemde men meermalen den

naam van Geets, den hoogstverdienstelijken voorzitter der regelingscommissie, die aan allen voortdurend zijn kunstenaarsraad schonk. Zelden heeft bij eenig congres het werk der voorbereiding zoo geheel van een enkel man afgehangen — zelden is met opoffering van tijd en talent zooveel voor de verbroedering van de Noord- en Zuid-Nederlanders gedaan. Het 17de Nederlandsche congres is historisch aan zijn vader, den voortreffelijken schilder Willem Geets, voor goed vastgeschakeld.

Doch niet alleen de schilderkunst, ook de toonkunst offerde willig hare gaven ter opluistering van het congres. Het groot muziekfeest van Dinsdag den 26sten Augustus was voor al de hoorders onvergetelijk. Een groot aantal Nederlandsche componisten: Pieter Benoit, W. G. Nicolaï, H. Waelput, Jan Blockx, Willem Demol, Leo Van Geluwe, L. F. Brandts-Buijs, August Groven, Gustaaf Huberti, Heinze, en Gustaaf Van Hoey bood zijn beste of zijn jongste werk; als uitvoerende kunstenaressen schitterden mevrouw De Give-Ledelier en mej. Adolphina Biemans.

Den indruk van het concert te schilderen is mij niet anders mogelijk, dan door kortaf te zeggen — ik werd opgeheven naar hooger wereld!

Het talent van liederen te zingen en te componeeren schijnt in het Zuiden van ons Nederland niet minder welig te bloeien dan in het Noorden.

Een lied van Jan Blockx: „de Spinster," was het liefelijkste, wat men zich op erotisch-lyrisch gebied kan denken, voorgedragen zooals mevrouw De Give dat verstaat, en daarna kwam het weemoedige, tot tranen wegslepende gedicht van G. Antheunis: „Droeve Tijden," een klein muzikaal drama van den helaas verscheiden componist De Mol. Het denkbeeld van den dichter is eenvoudig. De oorlog is gekomen. De vader trekt ten strijde — het gezin blijft achter. De moeder en de kinderen vragen om vader.

„Hoor, zegt het dochterken, moeder-lief,
'k Heb vader geschreven een schoonen brief:

En dat wij bidden op beide kniën
Voor hem... en hem zoo gaarne zien [1];
En dat gij toch zoo droeve zijt;
En dat ik dan zoo dikwijls krijt;
En dat ons broerken vlytig leert;
En... of hij toch niet wederkeert."

De diepe weemoed in deze regelen en het tragische slot — de dood van den krijgsheld — is in tonen zoo mogelijk nog schooner dan in verzen uitgedrukt!

Maar de helden van den avond waren Benoit en Nicolaï. De eerste met een lyrisch drama voor solozang en orkest: „Jonkvrouw Katelyne", naar het schoone gedicht van De Geyter; de laatste met een bezielde hymne op Vondel, naar de verzen van Schaepman. De gloed van het Zuiden bruischte bij Benoit, de edele kalmte van het Noorden heerschte bij Nicolaï. Benoit deed zang en orkest samenstroomen met ongewone, geniale, byroniaansche geestdrift; Nicolaï paarde zangstem en muziek in statige harmonie, bij wijlen opheffend en bezielend tot het reinste genot.

Welk een vreugde beide kunstenaars elkaar te zien waardeeren, als op den feestavond geschiedde! En dit is waarlijk niet de geringste vrucht van het zeventiende Nederlandsche letterkundige congres te Mechelen.

IV.

NA HET CONGRES.

31 *Augustus* 1879.

Het 17e der Taal- en Letterkundige Congressen is achter den rug. Het oogenblik schijnt gekomen, om een oordeel uit te spreken over de beraadslagingen en besluiten, door zoo-

---

[1] Liefhebben.

vele bekende en onbekende celebriteiten gehouden en genomen.

Als eerste uitkomst van het Mechelsche congres dient vastgesteld, dat de stad Mechelen zich uitmuntend gastvrij heeft betoond. De oude Vlaamsche gastvrijheid verloochende zich geen enkel oogenblik. De feesten waren inderdaad schitterend. De optocht, het feestconcert, de avond in den „Kruidtuin", het banket waren luisterrijk. De stad Mechelen, het stedelijk bestuur, Burgemeester en Schepenen, inzonderheid het hoofd der gemeente, de heer Verhaghen, maar niet minder de voorzitter der regelingscommissie, de heer Willem Geets, hebben aanspraak op Nederlandsche dankbaarheid.

Wat kan er op onpartijdig standpunt van de debatten en besluiten gezegd worden? Daar er vier sectiën vergaderden, de vierde aan boekhandel en stoffelijke belangen gewijd, werden er allerlei onderwerpen aangeroerd en daarbij ontbrak het niet aan oppervlakkige oordeelvellingen en haastige vonnissen. In het algemeen liet de logische gedachtengang der sprekers nogal eens iets te wenschen over. Eén voorbeeld maar. In de vierde sectie, die zich verheugen mocht in groote belangstelling, werd aanhoudend gesproken van „het Tolverbond". Aardig is het in 't voorbijgaan op te merken, dat sommige „broeders" uit het Noorden niet recht op de hoogte waren van de zaak en aan alles dachten behalve aan de opheffing der douanenlinie tusschen Nederland en België. Het purisme der Vlamingen speelde hun parten.

Intusschen — de geheele beraadslaging over de opheffing der grenscommiezen was tamelijk ijdel. Indien ooit — en ieder weldenkend Nederlander zou er zich in verheugen — een internationaal tractaat tusschen Nederland en België kon tot stand komen, waarbij de douanenlinie tusschen beide Staten werd opgeheven, zou in de Belgische Tweede Kamer het oordeel niet alleen aan de Vlaamsch sprekende Belgen gevraagd worden; ook de Walen hebben recht van spreken. De beraadslagingen hadden dus alleen de verdienste van de zaak voor te bereiden en de openbare meening te vormen, indien er in dit geval van publieke opinie sprake kan zijn.

In dezelfde afdeeling werd een balletje opgegooid van „een

zeehaven voor Brugge". De geheele zaak liep met een sisser af, zooals te voorzien was, 't welk in zoover gelukkig mag genoemd worden, omdat wellicht anders te Breda op het achttiende Congres de zeehaven voor Scheveningen op de proppen zou gekomen zijn. Ernstiger waren de woorden, die in deze sectie over het „Woordenboek" werden gesproken. De Nederlandsche Regeering had uit loffelijke zuinigheid de rijkstoelage aan het „Woordenboek" onthouden. Bij den bedenkelijken toestand onzer geldmiddelen was het ook verstandiger zulke luttele som te bewaren voor een commissie, die onze belangen op eenige aanstaande wereldtentoonstelling zou kunnen verzorgen, zooals te Washington of te Parijs, terwijl het „Woordenboek" een veel te onpractische onderneming scheen, om er nog een Nederlandschen cent – oud of nieuw model – aan te besteden. Intusschen verklaarde nu de uitgever, de heer A. W. Sijthoff te Leiden, dat de toestand van het „Woordenboek" allertreurigst was, dat het kopijrecht zou verkocht worden en dat het de vraag was, of er zich onder de bestaande omstandigheden een kooper zou voordoen.

In de laatste algemeene vergadering kwam deze stof opnieuw aan de orde. Dat Dr. Van Vloten andermaal zou verschijnen, om van het „onvoltooibare Woordenboek" te getuigen, kon met wiskundige zekerheid voorspeld worden. De vertegenwoordiger der Nederlandsche Regeering, Mr. D. Van Eck, was aanstonds bij de hand, om op eigenaardige, breede wijze iets over het „Woordenboek" te spreken, maar de slotsom bleef, dat de nu afgetreden Regeering er niets aan had willen doen. Het zou misschien niet ongepast zijn geweest aan het 17e Congres te vertellen, welke volhardende inspanning en vlijt door de heeren professoren De Vries en Cosijn, bijgestaan door Dr. Eelco Verwijs, aan het nu verschenen gedeelte van het „Woordenboek" is besteed en hoe armzalig nuchter de houding eener Regeering is te noemen, die voor een nationaal belang als dit op eenige honderden guldens ziet, welke elders in het Danaïedenvat der nationale verdediging bij de gewone honderdduizenden en millioenen zonder eenige tegenspraak plegen te verdwijnen.

Er werd hier van de algemeene vergaderingen en van den

vertegenwoordiger der Nederlandsche Regeering gesproken. Wat de eerste betreft, zij schenen bij de sectievergaderingen vrij ernstig af te steken. Men worstelde er tegen den druk der rapporten uit de vier sectiën en tegen den stortvloed van wenschen, die door het Congres zouden worden uitgesproken. Der leiding van den achtenswaardigen voorzitter Jan Van Beers ontbrak kracht. Reeds bij den aanvang had deze algemeen geliefde dichter gezegd, dat hij gaarne voorzitten zou bij het „broederlijk gekeuvel". Een congres is geen debattenvereeniging. En daarom was het onhandig op de algemeene vergadering het woord te verleenen aan den dichter Hiel, die de gave der voordracht mist, en van wiens gedicht, „Held Zannekin" — trouwens reeds gedrukt in het „Nederlandsch Museum" van Prof. Heremans — niemand der „Noorder broeders" een woord verstond. Het was onvoorzichtig aan Prof. Fredericq het woord te geven over de inquisitie, een vraagstuk, dat de algemeene zitting weinig belang kon inboezemen, maar in de tweede sectie voor geschiedenis en oudheidkunde te huis behoorde. Men moest nu ook het woord verleenen aan den abt Brouwers, en een weinig boeiende woordenstrijd was het gevolg. Algemeene zittingen als deze kunnen zeer weinig bijdragen om het doel der congressen te bereiken. De vergadering ontaardt in een vechtperk, waarbij de verschillende tegenstanders toonen, dat zij geoefend zijn in wapen- en woordenhandel.

Tot vertegenwoordiger der Nederlandsche Regeering trad andermaal Mr. D. Van Eck op. Niemand, die ooit iets afdong op de algemeene hoogachting, welke men aan dezen hartelijken en uitmuntenden man schuldig is, maar heeft men reeds gevraagd, waarom de Nederlandsche Regeering, die vroeger den immer zwijgenden Mr. H. Van Vollenhoven zond, nu den al te druk sprekenden Mr. D. Van Eck afvaardigde? Van letterkundige verdienste kan men bij dezen laatste niet spreken, hoe geacht en talentvol overigens. De Nederlandsche Regeering scheen geen enkel letterkundige te kennen, aan welken zij haar mandaat beter kon toevertrouwen dan aan dezen Haagschen advocaat en Zeeuwschen volksvertegenwoordiger. Trouwens het zou gevaarlijk worden voor de zielsrust

der Nederlandsche letterkundigen, als eenige Regeering bij ons te lande ooit uit haar traditioneele onverschilligheid in dit opzicht ontwaakte.

Wat de overige Congresbesluiten aangaat, geen enkel van wijder strekking dan dat der eerste sectie, waarbij besloten werd, dat er een „Zuid- en Noord-Nederlandsche Letterbond" zou worden opgericht. Dit voorstel, vond aanvankelijk reeds vrij algemeene instemming bij het Congres, maar werd verzonden naar de eerste sectie.

Daar kwam een eenigszins gelijkluidend voorstel van Mr. D. Van Eck en een eenigszins afwijkend dito van den kolonel Van Zuylen ter sprake. Het debat schitterde andermaal niet door helderheid. De aansluiting van Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen bij de „Association Internationale Littéraire" vond weinig bijval. Hoewel de sectie en later ook de algemeene vergadering het voorstel aannam en schoon de op geheimzinnige wijze gevormde commissie van Nederlanders en Vlamingen luid werd toegejuicht, bleef het eigenlijk plan van den „Letterbond" nagenoeg in de lucht zweven. De zaak werd door het zeventiende Congres alleen in beginsel uitgemaakt. Zal dit besluit dus eenig gevolg hebben, dan moeten de voorstellers ijverig aan het werk gaan. Het is te hopen, dat er van deze geheele beweging wat meer dan een weinig rook en asch overblijve [1]).

Het zeventiende Congres kan nog nuttige vruchten afwerpen, als de heeren willen arbeiden tot verwezenlijking hunner denkbeelden. Dit zal de toekomst leeren. Over twee jaren zal men wellicht te Breda vernemen, wat er van deze groote plannen geworden is. In elk geval heeft het Mechelsche Congres als verbroederingsfeest goede diensten gedaan. Schoon de meeste Nederlandsche en Vlaamsche auteurs elkander persoonlijk kennen, blijkt het dikwijls, dat de kennismaking zich niet altijd tot de wederzijdsche werken uitstrekt. In het Zuiden wordt weinig gelezen van wat er in het Noorden verschijnt. De voornaamste dagbladen uit Nederland ontbreken in de Vlaamsche vereenigingen en koffihuizen. Het schijnt wel, dat men in

---

[1] Deze hoop bleef tot nog toe (1884) onvervuld.

het Zuiden onze persproducten wat al te duur vindt. Kan een „Letterbond" daarin wijziging brengen, hij zou een goed werk doen.

De beteekenis der Congressen zou vrij wat hooger geschat worden, zoo er inderdaad een nationaal resultaat werd bereikt. De tweejaarlijksche verbroederingsfeesten zijn uitstekend voor de goede zaak, maar snellen te ras voorbij om blijvende uitkomsten tot stand te brengen.

OOST-INDISCHE MENSCHEN EN ZAKEN.

Oost-Indische menschen en zaken. — Gamelan en ronggings. — Oostersche prenten. — Gambar-gambar.

Juli 1879.

Voor het eerst in Europa!

Voor het eerst in Nederland, klinken de weemoedige accoorden der Javaansche gamelan.

In den winterachtigen zomer van 1879 verschijnen de Javaansche virtuosen het eerst in Arnhem en de nieuwsgierige tentoonstellingsbezoeker dringt door de menigte, om het vreemde schouwspel aan te gapen.

Zoodra de doffe slagen van den gong worden gehoord, pakt zich alles saâm om de gamelan. In diepe kalmte blijft het Nederlandsche publiek luisteren. Een kwartier uurs heerscht een onafgebroken stilzwijgen. Sommigen trekken de schouders op en gaan langzaam verder, terwijl zij iets mompelen, waaruit weinig ingenomenheid spreekt.

De nieuwsgierigheid klimt evenwel weder, nu de beide ronggings deftig op en neer beginnen te loopen en met uitgegebreiden waaier aan de lippen een schril recitatief aanheffen. Het tingelend kleppen van den gender en den bonang duren voort, nu eens slepend, dan weder snel, en dof dreunen de gongslagen. De danseressen bewegen zich statig met

geheimzinnige gesten en gillen plotseling eene krijschende tonenstrofe, alsof ze door hevigen toorn waren bewogen.

Het publiek blijft een uur toeven en bespiedt meer de personen, dan hare kunst. Langzaam vermindert de menigte der toeschouwers. De virtuosen nemen rust, de ronggings hurken op den grond en vinden, dat het koud en somber is in Nederland.

Als een staaltje van Javaansche natuur en cultuur is een gamelan en zijn ronggings belangrijk in menig opzicht, maar of hun kunsttalent olie zal gieten in de dofbrandende lamp der Nederlandsche geestdrift is zeer te betwijfelen.

Neen, de gamelan kan niet gewaardeerd worden onder een grauwen hemel vol regenvlagen, door een publiek van heeren met lornjetten en van dames met robes à traine. Zoodra de gamelan naar het Westen komt, gaan Oostersche kleur en geur te loor. De melancholische toongolven schijnen het heimwee te verraden, 't welk de bruine vingeren der Javanen doet trillen.

Voor hunne verbeelding rijst een ander tafereel:

De groene bergruggen van Java golven aan den horizon. De zon is juist gezonken achter den westelijksten heuveltop en laat haar rijk over aan millioenen tropische, zilveren starren. De. drukkende hitte wordt weldra weggewaaid door den verkwikkenden landwind. Onder een hoog afdak met atap bedekt, vlijen de virtuosen zich neder bij hunne instrumenten. De dansvloer is met fijne matten bedekt. Lampions worden ontstoken, maar beletten niet, dat het geheele tooneel in een geheimzinnig halfduister blijft zweven. Langzaam tingelend vangt het orkest aan. Javanen, mannen, vrouwen en kinderen, omringen de kunstenaars, maar laten eerbiedig de dansruimte ledig.

Op eens, zonder dat men ze zag komen, glijden de danseressen over den vloer van matten. Zij zijn in grooten getale en op het kostelijkst gedost. De flauwe lampions werpen een vonkje van zilver op de kostbare hairnaalden en op de gouden sieraden van haar Indischen gordelriem. Zij wiegelen zacht op en neer en plooien de zijden slendangs aan hare heupen. Dan spreiden zij de waaiers uit en haar lied vangt aan met

luide recitatieven. Aanzienlijke mannen, hoofden van dessaas of landschappen, treden nu plechtig te voorschijn. De eigentlijke dans begint. Met sprekende gebaren, doch steeds in langzamen, eerbiedigen trant, bewegen zich de dansende paren en wedijveren in bevalligheid van standen.

Maar behalven dit alles missen de Javaansche kunstenaars hun bodem, hunne lucht, en de onbeschrijflijk zoete zwoelte van den Javaanschen zomernacht. Wat des daags is beschenen door de machtige vuurstralen der tropische zon, schijnt zich des nachts in buitengewone veerkracht en levenslust te verheugen. Het tintelend starrenlicht, het luid gekir van millioenen krekels, de bedwelmende geuren van planten en boomen, alles wekt eene dronkenschap der zinnen, die vatbaar maakt voor uren lange stille droomerij met buitengewone aandoening der verbeeldingskracht.

Niet vreemd zou het zijn, zoo de gamelan in Arnhem tegenviel aan het publiek — en zoo datzelfde publiek een treurigen indruk maakte op de Javaansche virtuosen. De Engelschen hebben dikwijls te vergeefs gepoogd een walvisch in hun groot aquarium levend te houden, en zeer zeldzaam kan een paar koninklijke tijgers geruimen tijd achtereen zich wel bevinden in de sierlijke hokken van „Natura Artis Magistra." Dieren en menschen hebben behoefte aan hun eigenaardig klimaat, bodem en zeden, van daar, dat de Nederlandsche maatschappij zelden diepe wortels schiet in Javaanschen grond.

Acclimateeren is een begrip, waarover bevoegde autoriteiten der wetenschap het niet eens zijn. Schijnt mij dus het optreden in Nederland van Javaansche virtuosen en danseressen zeer geschikt, om eene hoog gespannen nieuwsgierigheid voor enkele oogenblikken te bevredigen, om weldra plaats te maken voor onverschilligheid, evenzoo scheen het mij altijd eene wanhopige poging, wanneer Nederlanders op Javaanschen bodem geen voet breed willen afwijken van vaderlandsche zeden. Niets is belachelijker, dan „baarsche" gezinnen te zien volharden bij hunne oude levenswijs, terwijl zij zich allerlei ongemakken, meestal ernstige ziekten, op den hals halen.

Daar de ondervinding hier meestal wijzer maakt, wil echter de „baarschheid" in den regel wel slijten. Hardnekkiger even-

wel is de moreele en intellectueele baarschheid, die zeldzaam wijkt voor de macht der omgeving. Niets zonderlinger, om een voorbeeld te noemen, dan de meening, dat Nederlandsche kinderen in Java geboren met uitsluitend Nederlandsche leerboeken en Nederlandsche leerstoffen moeten worden bezig gehouden. Mij is een feit bekend van Nederlandsche kinderen te Batavia, die men de versjes van Van Alphen had laten van buiten leeren, en die zich geene voorstelling konden maken van de „vier getijden," waarvan de Hollandertjes philosofeeren bij

„Saartje,
„Onze oude, goede baker:"—

die zelfs geen enkel begrip konden vormen bij den regel:

„Zou ik voor den klepper vreezen?"

Het bleek ten slotte, dat een dier kinderen „den klepper vreezen" als een geheel beschouwde, waarvan niet veel goeds te wachten was, althans toen het knaapje voor het eerst op een Hollandsch schip kwam en er een kajuitsjongen met morsige, vette hemdsmouwen zag, was de naeïve vraag: „Is dat nu de klepper vreezen?"

Uitstekend schijnt mij daarom de poging van den heer Gualtherus Kolff, te Leiden, die een stel van 24 prenten uitgaf, onder den titel: „Gambar-Gambar akan peladjaran dan kasoekaän anak-anak dan iboebapanja." Tot nu toe gaf men der Europeesche jeugd in Indië Hollandsche prenten, waarbij veel toelichting noodig was, voordat er eenig genot kon gesmaakt worden. Hier zijn zij „en pays de connaissance:" de Europeesche woning met hare omgeving — de Inlandsche Gardoe en Politie — de Bamboe en wat men er van maakt — Inlandsche Boomsoorten — de Inlandsche Woning — de Waroeng — Indische vervoermiddelen — Brand in den Kampong — de Sirihtuin — de Koffipluk — de Passer — de Rijstteelt — Inlandsche Muziekinstrumenten — Diersoorten — Allerlei Bedrijven — de Buffel — Dagelijksche Bezigheden — de Postloods — de Waschman — Kooplieden — Visschers — Vaar- en Rijtuigen — Posterij."

Voor de Indische kinderen zijn deze prenten voortreffelijk.

In Nederland mogen ze niet onopgemerkt blijven. Duizenden onzer landgenooten kwamen uit het onvergetelijk schoone Java terug. Met een stel van deze prenten voorzien komen tallooze herinneringen uit het gewone dagelijksche leven zich ongezocht aanbieden. Ontelbare malen kwamen ze op uw erf: de toekan-ajam [1]) en de toekan-nanas [2]); dagelijks hoordet ge de schelle kreet van den toekan-tjentjao [3]); al uwe bedienden treden achtereenvolgens te voorschijn: uw toekang-lampo [4]) met de lampebol op zijn hoofddoek, uw toekan-spèn [5]) met wijn en bier, uw koesir met den gegalonneerden hoed over den hoofddoek, uwe baboes, uw kokki, met den traditioneelen waaier, al uw personeel, toen gij nog het voorrecht had in Batavia op het Koningsplein of waar ook in een der hoofdplaatsen van het heerlijk „Insulinde" te wonen.

Ook de Javaansche dessa met woningen van bamboe, met den eigenaardigen plantengroei, komt voor uwe verbeelding terug. Gij hoort het stampen in het rijstblok, den krijschenden slinger der Inlandsche waterput, gij ziet weder de dichte groene massa's der waringings, de slanke stammen der klappers, de pinangpalmen, de lontars en arens, de waaierpisangs en banaanstruiken. Gij rust uit in den kampong. Onder de schaduw van tallooze boomen ziet ge de uitstalling van den waronghouder, en ge acht het niet beneden u uit den bakoel nasi [6]) te eten of te drinken van de verfrisschende limonade met arengsuiker bereid.

Het leven op Java, in het binnenland of in de steden wordt zoo zeer ter snede herinnerd door de Gambar-Gambar van den heer Gualtherus Kolff, dat het waarlijk een genoegen is voor een volwassene met deze kinderprenten te mijmeren aan de schoone dagen in Indië gesleten. De teekening der verschillende voorstellingen verdient hoogen lof wegens nauwkeurigheid en juistheid — hier en daar is de kleur misschien

---

[1]) Kippen-koopman.
[2]) Ananas-koopman.
[3]) Inlandsche limonade-verkooper.
[4]) Lampenjongen.
[5]) Buffet-jongen.
[6]) Rijstmand.

wat afwijkend van de waarheid, maar het hoogst moeielijke vraagstuk, om door Nederlandsche lithografen Indische teekeningen op steen te doen brengen is zeer voldoende opgelost.

Zij, die geroepen zijn om over Indië tot kinderen, knapen of meisjes te spreken, hebben nu een middel, om zichtbaar te maken wat ze vroeger met moeite uitdrukten in woorden. Ik hoop, dat de officiëele geographen er een ruim gebruik van zullen maken.

GEMASKERDE LAAGHEID.

Gemaskerde laagheid. — Een Nederlander om er een op toe te geven. — De „bewuste" Nori.

Het „Zondagsblad" van de vorige week en de „Amsterdammer" van 20 Juli (1879) bevatten beide eene scherpe en juiste critiek van zeker brochuretje, 't welk met een opzienbarenden titel: „Nederland bij Duitschland ingelijfd," voor eenige dagen was verschenen. Daar men soms sporadische stemmen verneemt, die, 't zij niet van nationale defensie willen weten, 't zij bijzonder liefelijke dingen aan Duitschland zeggen, met de duidelijke bedoeling het denkbeeld van inlijving een weinig voor te bereiden — is het dunkt me plicht van ieder Nederlander, die tong of pen heeft, dergelijke herostratische laaghartigheid zoo streng mogelijk te tuchtigen. Daarenboven heeft de auteur van bedoeld libel een blaam pogen te werpen op wetenschap, letteren en kunst in Nederland. Voor dit laatste feit vraag ik thans nog even het woord.

De anonieme Mr. (?) H. H. Nori heeft begrepen, dat het hem slecht zou bekomen, als hij zijn naam noemde. Hij had echter van Nori door een letterkeer liever Noir moeten maken, want in alle opzichten is hij Noir. En dat is geen wonder. Zij, die gaarne onder de zegeningen van een Pruisisch

bestuur zouden leven, moeten buitengemeen aan zwartgalligheid lijden. Pruisen is het ideaal-land voor aspirant-generaal-Moltkes, voor toekomstige Bismarcken of opperhof-superintendenten in spe. Discipline, privilegie aan rang en geboorte toegekend, aanbidding der Luthersche orthodoxie, zijn de hoofdverschijnselen van de Pruisische samenleving. In Pruisen moet men of officier, of „Junker" of predikant zijn, alle andere betrekkingen zijn niet in tel of niet fatsoenlijk. Daarenboven moet men met eene goede hoeveelheid onderdanigheid voor iedere kerkelijke, militaire of staatkundige autoriteit geboren worden, of anders is het beter zoo spoedig mogelijk naar een ander werelddeel te verhuizen. De tijden, toen de edelste zonen van Noord-Duitschland in vestingen moesten zuchten, toen Fritz Reuter de beste jaren zijns levens als gevangene verloor, toen Heinrich Heine in vrijwillige ballingschap verkoos te sterven, zijn niet zoo ver van ons verwijderd.

Een Nederlander (?), die er naar haakt, om zijne nationaliteit tegen de Pruisische te verruilen, is zeker het minst geschikt individu, om over Nederlandsche wetenschap, letteren en kunst te oordeelen. Ik herhaal duidelijkheidshalve de woorden van Mr. (?) Nori:

„Op het gebied des geestes toont Nederland.... achteruitgang. Wetenschappen, letteren en kunst bevinden zich in eene eigenaardige dommelingsperiode. Vier academies moeten den schijn voedsel geven, alsof wij in de wetenschap een ongekend tijdperk van bloei beleven.... maar hoe ziet het er achter de schermen uit? Wat doen wij anders dan verwerken wat de groote baanbrekers op wetenschappelijk gebied, vooral in Duitschland, doen geboren worden met een arbeidskracht en originaliteit, die, wij, helaas, moeten missen!

„Onze letterkundigen hebben zich òf tot een bent vereenigd, waarin het „Nul n'aura de l'esprit, hors nous et nos amis" de hoofdrol speelt — òf wanneer zij niet tot dien kring behooren, zoeken zij in isolement een kracht, die maar al te dikwijls blijkt zwakheid te zijn. Zoowel proza als poëzie zijn tot den rang van theetafellectuur afgedaald, en om den zetel, eens door een Vondel en een Bilderdijk ingeno-

men, verdringt zich thans een steeds grooter aantal middelmatigheden. Natuurlijk schiet onder zulke omstandigheden zoowel recensenterij als critikasterij welig op en is Nederland op deze wijze aan het heirleger van scribenten overgeleverd, die, hoe ook onderling verschillende, toch daarin overeenstemmen, dat zij te vergeefs trachten zich te verheffen uit de middelmatigheid, waartoe zij gedoemd zijn."

Ieder redelijk en onpartijdig lezer dezer weinige regelen van Mr. (?) Nori zal aanstonds vermoeden, dat de hooghartige pamflettist zoowel op wetenschappelijk als op letterkundig gebied een.... stumper is. Zij, die gewoon zijn te klagen over de middelmatigheid van anderen, dragen den maarschalkstaf niet in hun ransel. Duidelijk blijkt dat uit de argumentatie van Mr. (?) Nori:

1. De wetenschap dommelt.

2. Vier academiën doen het schijnen of de wetenschap bloeit.

3. De wetenschap in Nederland verwerkt alleen Duitsche stoffen.

Zijn de vier academiën in ons vaderland door onze wetenschappelijke mannen gewenscht of ingesteld? Is het hun schuld, dat indertijd de Regeering met de leden der Tweede Kamer en de Commissie van rapporteurs of- en defensieve contracten sloot, waaruit de vier universiteiten en de aanneming der wet op het Hooger Onderwijs volgden? Zijn onze wetenschappelijke mannen ingeslapen? Verwerken zij Duitsche stof? Vraag het eens aan Donders, aan Kern, aan De Vries, aan Cobet, aan Dozy, aan Harting, aan Engelmann, aan Opzoomer, aan Diephuis, aan Tellegen, aan Van der Waals, aan Allard Pierson?

Zelfs de Pruisen zouden rechtvaardiger en grondiger vonnis vellen. Voorleden jaar hoorde ik het bij monde van den beroemden professor Dubois Raymond, een Berlijner, wien het allerminst aan waardeering van Pruisens en Duitschlands meesterschap ontbreekt. Hij sprak met bewondering over de wetenschappelijke Nederlanders van onzen tijd, en dit was geen compliment bij het slot van een gelegenheidsmaaltijd aan ons vaderland, want alle gasten waren Duitschers op twee na.

Voor weinige dagen nog bracht een gunstig toeval mij in aanraking met professor Angelo Mosso, den bekenden physioloog uit Turijn. Had Mr. (?) Nori hem gehoord over de verdiensten van onzen vroegeren landgenoot Moleschot, over Donders en Engelmann, misschien zou hij wat minder verwaten over de dommeling der Nederlandsche wetenschap gesproken hebben!

Het betoog over de middelmatigheid onzer litteratuur is even grondig:

1°. De letterkundigen maken een bent uit.

2°. Zij isoleeren zich overigens uit zwakheid.

3°. Proza en poëzie zijn theetafellectuur.

De drie stellingen hier te saamgevat staven, dat den auteur er van nog eenige losse denkbeelden over letterkunde uit zijne schooljaren door het hoofd rammelen, en dat hij ze hier poogt te pas te brengen als het nieuwste licht over onze letterkundige geschiedenis van den dag. Dat de letterkundigen een bent uitmaken is een sage uit het begin dezer eeuw, toen Yntema zeker deftig aantal gebruikers van portorico, bordeauxwijn en witte dassen: Westerman, Barbas, Schenk, Kisselius, Van de Kasteele, Van Pellecom, Warnsinck, Van Someren, Sifflé en Van Oosterwijk Bruyn onder zijne vanen in den „Muzen Almanak" vereenigde. En mocht men willen tegenwerpen, dat later verschillende letterkundige clubs ontstaan zijn, de club van „de Gids," de club van den „Spectator," de club van „Oefening kweekt kennis," de club van „het Leidsche Genootschap," de club der „Taal-congressen," dan beoefene men een paar weken de geschiedenis van deze clubs. Het personeel wisselt telkens af onder geweldige scheuringen. Van harmonische werking is geen sprake. Verdeeldheid, individualisme zijn juist de donkere zijden van ons tegenwoordig letterkundig leven.

Nederlandsche schrijvers, welke „in isolement een kracht zoeken, die maar al te dikwijls blijkt zwakheid te zijn," zijn moeilijk te ontdekken. Wie kan men bedoelen? Wie isoleert zich? Dr. Van der Linde, de uitnemende man van wetenschap, die aan de zonderlinge idiosyncrasie lijdt, om, even als

Filips II in 1567, alle Nederlanders ter dood te veroordeelen? E. Douwes Dekker, die in den vreemde woont, maar gedurig tot ons terugkomt, als men zijn „Vorstenschool" speelt, of naar zijn wijsgeerige vertoogen in gehoorzalen luistert? De eerste is zeker vrij geïsoleerd, maar van zwakheid kan men deze bij uitnemendheid forsche en ruwe natuur niet beschuldigen. De tweede is schijnbaar geïsoleerd, daar hij telkens te midden zijner vrienden verschijnt of hun aangenaam bezoek ten zijnent ontvangt. Van andere letterkundige isolementen is mij niets bekend, tenzij men onzen besten prozaschrijver Cd. Busken Huet te Parijs mocht bedoelen. Ook hij leeft in voortdurende correspondentie met bijna alle levende auteurs en schrijft in enkele onzer tijdschriften van naam.

En wat zal men van de derde stelling zeggen? Onze proza en poëzie theetafellectuur! Het schijnt mij weder, dat het kapitaaltje van letterkundige kennis des heeren Nori in een schoolspaarbankboekje is belegd. Hij herinnert zich, dat in 1804 Van Hemert een opstel schreef: „Lectuur voor het ontbijt en de Theetafel," welk voorbeeld door Bruno Daalberg (de Wacker van Zon) in 1806 gevolgd werd met „Nog wat lectuur voor het ontbijt en de Theetafel." Tot dit feit schijnt de terminologie van onzen dapperen philogermaan te behooren. Theetafellectuur is overigens een woord zonder zin. De Nederlanders lezen niet bij de theetafel, maar drinken en praten — en zoo ze er bij lazen, kan uit niets bewezen worden, dat zij slechte letterkundige producten in handen namen.

In plaats van dommeling heerscht leven en beweging op letterkundig gebied in Noord- en Zuid-Nederland. Beets schonk ons onlangs een nieuwen bundel gedichten, Ter Haar volgde zijn voorbeeld; Ten Kate verzamelde zijne Bijbelsche Poëzie; Multatuli belooft nieuwe Ideeën; Vosmaer vertolkt Homeros; Busken Huet verheugt telkens met nieuwe studiën of geestige reisbeschrijvingen; Alberdingk Thijm brengt zijne keurige historische schetsen bij elkaar; Schimmel heeft zich opnieuw uitsluitend aan de letteren gewijd; Virginie Loveling beloofde een nieuwen roman; de Veer gaf er onlangs een; Van Rees is bezig met iets nieuws;

Hofdijk werkt onverschrokken door; Marcellus Emants ontwikkelt een geheel nieuw talent voor de novelle, en vele anderen zijn steeds in de weer, om zich door degelijke kunstwerken boven een hun nijdiglijk aangewreven blaam van middelmatigheid te verheffen! Wat den Heer en Mr. (?) Nori aangaat, hij dient eenige jaren de schoolbanken te bezoeken, voor hij weer Pruisisch gezinde libellen uitgeeft.

EEN NIEUW LICHT OVER HET LEVEN VAN BETJE WOLFF EN AAGJE DEKEN.

Een nieuw licht over het leven van Betje Wolff en Aagje Deken. — Hoofdepisoden uit het leven van de eerste.

Augustus 1879.

Tot tweemalen toe verscheen het tijdschrift „Nederland" in 1878 en 1879 met onuitgegeven brieven van Betje Wolff. Zijne lezers hadden deze „bonne fortune" te danken aan de zorg van Dr. Theod. Jorissen [1]). Vooral de brieven van Betje Wolff aan den aanzienlijken Amsterdamschen suikerraffinadeur Jan Everhard Grave hebben een geheel nieuw licht over de vriendschap tusschen Wolffje en Aagje Deken doen opgaan.

Het is nu mogelijk met vrij groote zekerheid de geschiedenis van een gewichtig jaar uit Betje's leven te schrijven: van 15 Augustus 1776—29 April 1777, den datum van Ds. Wolff's dood. De band, die de namen Wolff en Deken

---

[1]) Nederland, Augustus, 1878. Litterarische bladen.
Nederland, Mei en Juni, 1879. Over Aagje Deken en Betje Wolff.

samensnoert, behoeft niet langer als een vraagteeken gestrikt te worden. Dit is des te meer van belang, omdat de geschiedschrijvers onzer Nederlandsche Letteren tot nog toe heel weinig aan de verklaring der levensbijzonderheden van deze beide alleruitnemendste vrouwen hebben gedaan. In een der voortreffelijkste „Geschiedenis(sen) der Nederlandsche Letterkunde" [1]) leest men onder anderen: „In 1759 trad zij (Betje Wolff), op twee-en-twintigjarigen leeftijd in 't huwelijk met den twee-en-vijftigjarigen Adriaan Wolff, Predikant in de Beemster. Hoe zij tot dit zonderlinge huwelijk kwam, is een raadsel."

Het huwelijk van Betje Bekker met dominee Wolff is in 't geheel geen raadsel. Sinds lang is het bekend, wat de oorzaak van dit huwelijk was. Betje Bekker had omstreeks haar twintigste jaar eene hevige liefde gekoesterd voor een jongmensch, welke bij hare familie geene genade had gevonden wegens wangedrag. Zij was uit verdriet ten doode toe ziek geweest. „Ik dacht met nommer één het gelag te betalen" — zegt ze zelf. Sedert is de „vriendschap haar idole, maar hare vriendschap is zoo teeder, dat zij niet behoeft te wijken voor de liefde van een Duitscher." Zij had daarom dominee Wolff hare hand uit vriendschap gereikt en een mariage de raison gesloten.

Dit feit is alles behalven een raadsel, sinds de „Navorscher" in zijn twaalfde deel bl. 198 den belangrijken brief van Wolffje over deze zaak mededeelde; sinds de „Nederlandsche Spectator," jaargang 1866, bl. 46, er de aandacht op vestigde; sinds Dr. Van Vloten — en na hem anderen — er gewach van maakte in zijne „Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letteren (2e druk, 1871) bl. 388, 389.

Men kan niet eischen, dat onze letterkundige historieschrijvers steeds uit onuitgegeven bescheiden nieuwe feiten aan den dag zullen brengen, maar zeer stellig mag men vorderen, dat zij ten minste de gedrukte bronnen lezen en niet raadselachtig verklaren, wat volkomen duidelijk is.

---

[1]) Dr. W. J. A. Jonckbloet. 2e deel, 2e druk, bl, 356.

Er bestaat kans op, dat men weldra weten zal, hoe Betje geleden heeft aan de „verrukkingen eener jeugdige liefde". Mr. Gallandat Huet te Haarlem bezit bescheiden [1]), die, naar wij hopen, eerlang in druk verschijnen, en een helder licht zullen verspreiden over de geschiedenis van haar hart [2]). Ben ik wel ingelicht, dan veroverde een jong, knap, maar zedeloos vaandrig, haar hart en wist deze haar te bewegen met hem te vluchten. Hoe deze schaking afliep, zal blijken uit de mededeelingen van Mr. Gallandat Huet, [3]) doch reeds vooraf komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat men in „Sara Burgerhart" den sleutel van 't geheim vinden kan. De geheele historie van Saartje en den heer R.; de mislukte schaking en het ontkomen van de ontstelde jonkvrouw konden uit eigen levenservaring geschreven zijn, hoewel daartegen pleit, dat Wolffje in 1770, na tien jaren van rouw, haar vaandrig nog haar „lieven jongen" noemt.

Op dezelfde wijze liggen in „Sara Burgerhart" duidingen omtrent de vriendschappelijke verhouding tusschen Aagje en Betje. De eerste voert het woord als de deftige Naatje Willis, de laatste treedt voor de heldin op. Sinds de uitgave der briefwisseling tusschen Wolffje en haar vriend Grave door Dr. Theod. Jorissen wordt dit zeer waarschijnlijk. Aagje Deken, van nederige geboorte, in een weeshuis opgevoed, aanvankelijk door de orthodoxe kringen, waarin zij leefde, zelve buitengewoon onverdraagzaam, had in 1776 een impertiment brutaal schrijven aan Betje Wolff gericht. Zij wilde der dichteres van de „Santhorstsche Geloofsbelijdenis" eens „balsemiek" de waarheid zeggen.

Maar Wolffje toont zich de meerdere van karakter en gemoed. Zij schrijft, dat zij, hoewel „gekwetst", gaarne alles zal vergeven, omdat zij aan Aagje's eerlijke bedoeling niet twijfelt. Ze is er op gesteld van deze bemoeizieke ijveraarster hare „strenge" vriendin te maken. Als vriend Grave zich

---

[1]) Van Vloten. Beknopte Gesch. der Ned. Letteren bl. 391.

[2]) Mijne hoop is verwezenlijkt. In 1884 verscheen bij de Erven Loosjes: „Van en over Betje Wolff geb. Bekker," uitgegeven door Mr. R. J. J. Gallandat Huet.

[3]) Deze hoop is beschaamd (1884).

verwondert over hare groote edelmoedigheid, antwoordt zij (15 Augustus 1776): „Dewijl ik geen ander besoin heb, dan 't geen vriendschap vervult, is het vrij natuurlijk, dat ik zwak voor haar ben." Daarenboven Aagje toont berouw, bekent schuld en in October 1776 ontmoeten de beide vrouwen elkaar ten huize van Grave, om daarna voor haar geheele leven boezemvriendinnen te blijven.

Daar Betje Wolff inderdaad van de vriendschap „haar idole" gemaakt had, sloot zij velerlei vriendschapsbanden en spreekt zij over allerlei vrienden en kennissen. Als men haar verwijt te hoog te loopen met Aagje, schrijft ze aan Grave: — „Hoe! zou ik mijne De Gorter, mijne Van „der Mieden, en wie ik jaaren herwaarts beminde, ongelijk „doen, als ik een mensch leer kennen, dat mij meer dierbaar „is geworden dan zij mij ooit waaren? Zou ik mijn hart van „haar trekken, als ik er eene vriendin de eerste plaats in geef."

„Mijne Van der Mieden" — schrijft Wolffje — en mij valt het voorrecht te beurt omtrent deze vriendin iets nieuws te kunnen openbaar maken. In hetzelfde jaar en in dezelfde maand (Augustus 1776), gedurende welke de gewichtige correspondentie tusschen Betje, Aagje en Grave plaats greep, schreef Wolffje een brief aan Mr. Gualtherus Georg Gideon Van der Mieden, welk schrijven ik hier zal doen volgen [1]). Er bestond warme vriendschap tusschen mevrouw Van der Mieden en Betje Wolff. Zij stuurde hare verzen steeds naar Alkmaar, waar de heer Van der Mieden burgemeester was. In den zomer van 1776 zond Mr. G. G. G. Van der Mieden haar eene vertaling der „Redevoering over de menschelijke ziel van zich zelve geheel onbewust, in het openbaar gedaan in de groote openbaare spreekplaats van Leidens Hoogeschoole door Petrus van Musschenbroek bij zijne aanvaarding van het ordinaris Hoogleeraarsambt in de wijsbegeerte en wiskunde den 25 Januarij 1740. En uit het Latijn in het Nederduitsch

[1]) Daartoe op heusche wijze in staat gesteld door den achterkleinzoon van Mr. G. G. G. Van der Mieden: Mr. J. P. F. Van der Mieden van Opmeer te Alkmaar.

vertaalt en met aanteekeningen vermeerdert door Mr. Gualth. Georg Gid$^{n.}$ Van der Mieden."

Den 5 Augustus 1776 had Wolffje het manuschript gelezen en zond ze het terug met het volgend onuitgegeven schrijven:

„Wel-Edel-Gestrenge Heer!

„Met het uiterste genoegen hebbe ik de Verhandeling van „„de ziele onkundig van zich zelve" gelezen! 't Is een zeer „schoon stuk & doet ú, als vertaaler, veel eere. Musschen-„broek verdient, dat een man als Gy, zijne ledige uuren & „kundigheden aanlegt, om my en anderen, die smaak hebben „in zulke Methaphisische onderwerpen, te verpligten, door ons „zyne gedagten over te brengen.

„Gy hebt ook zeer wel gedaan om, voor min belezenen, de „aanmerkingen er by te voegen: met één woord — myn „oordeel zij dan van veel of weinig belang, dat ik niet onder-„zoek — ik meene, dat het stuk meesterlyk is uitgevoerd & „ik hoop dus, dat het u zal animeeren, om ons van tyd tot „tyd op deze wyze aan uwe naarstigheid te verpligten. Ik „neme de vryheid om het manust. hier nevens dankelyk te „restitueren, denkende, dat ik met het spoedig thuis te zenden „best voldoe aan uwe intentie.

„Myne complimenten verzoekende aan mevrouw & het ver-„dere gezelschap, tekene ik my met hoogachting

„Uwe Ootmoedige dienaresse
E. Wolff: geb. Bekker.

„Van huis 5 Aug. 1776."

Reeds op zich zelf zou dit schrijven merkwaardig zijn, daar het onuitgegeven is, en ons op de hoogte brengt van den vriendschapsband tusschen Betje Wolff en de Alkmaarsche mevrouw Van der Mieden, wier naam vermeld werd in den brief aan Grave van 28 December 1776. De vriendelijkheid van haar achterkleinzoon stelde mij echter in staat er nog eene kleine ontdekking aan vast te knoopen. Mij werd toegezonden het manuschript van twee Rijmbrieven, onder den titel „Mijn Winter-Buitenleven"; de eerste zonder datum, de tweede geteekend: Beemster 1775. Beide brieven

waren bestemd voor de burgemeestersvrouw van Alkmaar en het gevolg van het vriendschappelijk verkeer tusschen beide dames.

Beide stukken werden evenwel vroeger reeds gedrukt. Allereerst had Wolffje er reeds in 1775, bij een bundel poëzie te Hoorn door Tjallingius uitgegeven [1]) een fragment van ingelascht onder den titel van „Proeven uit mijn Winter-Buitenleven". In eene noot schreef zij toen: „Ten verzoeke van eenige vrienden heb ik uit een stuk, genaamd „Myn Winterbuitenleven, in twee brieven" de volgende schilderytjes gecopieerd; zynde het stuk niet ingerigt om voor alsnog (zo immer by myn leven) ter Perse gelegd te worden. Dit weinige meende ik hier, tot verstand der zaake, te moeten melden".

Aanvankelijk waren dus de beide brieven private briefwisseling der beide vriendinnen. In 1778 schijnt Wolffje van gedachten veranderd — waarom blijkt niet — en geeft zij uit: „Beemster Winter-Buitenleven. Twee brieven. (Amsterdam en 's Gravenhage, 1778)".

Ik ontdek echter hier en daar een opmerkelijk verschil tusschen den oorspronkelijken brief aan mevrouw Van der Mieden en den gedrukten. Vooral aan het slot van den eersten brief komen belangrijke wijzigingen. Zij betreffen Wolffje's hoogbejaarden vader.

In de uitgave van 1778 leest men, bl. 47:

„Hoe bind afwezigheid, Vriendin!
„Ik voel hoe ik myn' Vader min;
„(Mijn moeder stierf te vroeg voor my!)
„Wie is een braver man dan hy?
„'k Ben grootsch op hem; ziedaar myn zwak.
„En schoon ik hem nooit weder sprak;
„Myn hart verflaauwde in 't minste niet.
„Wat schoonheên my dees Beemster bied,
„Daar 'k Walchrens fraaie Kaart beschouw;
„(Ik bid vergeef het my Mevrouw;
„'k Bemin u daarom even zeer.)
„„Ach, Altydwel [2]) zag ik u weer,

[1]) Arnold Geesteranus aan Maria van Reigersbergen, echtgenoote van Mr. Hugo de Groot enz. door Eliz. Wolff geb. Bekker, Te Hoorn bij T. Tjallingius. 1775.

[2]) Naam van de villa der familie Bekker.

„(Zoo is het dat ik dikwyls spreek,)
„„Al was 't ook maar voor éene Week;
„„Vergroot myn lieven Vaders vreugd.
„„Dat lang uw groen zyn oog verheugt!
„„Hij, die U zooveel lommer gaf!"

In het manuscript is van dit alles niets te vinden. Betje zegt eenvoudig:

„Hoe bindt afwezigheid, Vriendin!
„Ik voel hoe ik myn vader min.
„Hoe vliegt myn hart hem te gemoet!
„Natuur, die door haar zuivren gloed
„Myn hart verwarmt, dringt, dryft my aan
„Op Vlissingen myn oog te slaan
„Dat my zooveel genoegen gaf....."

Ook de slotregels zijn zeer afwijkend. In het gedrukte vers van 1778 leest men:

„O wat verlang ik naar dien tyd,
„Dat ik U weder hier zal zien.
„Koom toch zoo ras het kan geschien.
„Uw volkje is wel en groet U zeer
„Ik bid verzeker toch Myn Heer
„Van mijn respect. Leef vergenoegd,
„In 't heuglyk lot U toegevoegd!
„Bevryd, kan 't zyn, van tegenspoed!
„Adieu, ma Chère! wees gegroet."

Het manuscript luidt geheel anders:

„O, wat verlang ik naar dien tyd,
„Dat ik u weder hier zal zien!
„Kom toch zoo ras het kan geschien.
„Waar gè onderwylen u bevindt
„Bemin haar, die u teer bemint,
„Met wie gy menig uurtje sleet,
„En duizenden beleeftheen deedt,
„Met vriendlijkheden steeds ontmoet.
„Adieu, ma Chère! wees gegroet."

De oorzaken dezer gewijzigde lezing schijnen mij niet ver te zoeken. De verzen over Betje's vader en het buiten op Walcheren waren voor eene vriendin, als mevrouw Van der Mieden onnoodig; deze had er te dikwijls met hare vriendin over gesproken. Het publiek evenwel, dat een deel van Betje's

leven in dit gedicht beschreven vond, mocht belangstellen in hare herinneringen aan haar grijzen vader. Ook wist het publiek niet, wat movrouw Van der Mieden waarschijnlijk wist, dat Betje een zeer ernstige reden had, om haar familiekring op Walcheren niet meer terug te zien — de geschiedenis harer ongelukkige liefde voor den jongen vaandrig.

Uit de woorden: „Uw volkje is wel" enz., blijkt, dunkt mij, dat de familie Van der Mieden in de Beemster landgoederen bezat, dat Betje des zomers „duizend beleefdheden" en „vriendelijkheden" ten huize harer vriendin had genoten en dat door deze gemeenschap van woonplaats de vriendschap ontstaan was.

De tweede brief biedt evenzoo eigenaardige afwijkingen aan. In het gedrukte gedicht ontbreken op blz. 58 de volgende regelen, die ik in het manuscript vind:

„Zy mogen dan dit zeggen laken.
„Huishoudingskunst is onze kunst.
„Zich daarin een meestres te maken.
„Is onze plicht. Heeft 's Hemels gunst
„Aan ons een groot talent gegeven,
„En sleten we onze frissche jeugd
„In 't afgezondert Buitenleven,
„Dat lief verblyf van rust en vreugd:
„Dan kunnen we onzen geest besteden,
„Aan 't geen ons hoogst behaaglyk is,
„Geen huiselyke bezigheden
„Ontvangen hieruit hindernis!"

De vlugge rijmster heeft het niet oorbaar geacht voor het publiek te herhalen, wat ze eener vriendin durft verklaren, „dat haar „een groot talent" was gegeven."

Elders heeft ze een viertal minder fraaie regels weggelaten bij de beschrijving van het ijsvermaak (bl. 83), waar het manuscript zegt:

„Mevrouw, ik kon het nooit vergeten
„Zoo een dier schapen hier verdronk;
„Mijn hart wierd wis van een gereten,
„Zoo 't my niet t' eenemaal ontzonk".

Zonder verlies voor het gedicht werden die in de proef geschrapt.

Op eene andere plaats (blz. 91) bezit het manuscript eene kleine uitweiding over de vergeefsche poging van Wolffje, om te leeren schaatsenrijden, die ze waarschijnlijk niet geschikt voor openbaarheid hield. De verzwegen regels luiden:

„Ik was maar al te zeer bevreest,
„Ten minsten naar uw Boers gedachten:
„Want 'k ben, zoo spreekt hy, „oversnel."
„Hoe hartlyk wij ooit 't samen lachten,
„Zoo ik u deze grap vertel,
„(O, ze is de pyne waard te hooren!)
„Dan lagchen wy van voor af aan.
'k Ben daartoe ook al niet geboren.
„Maar sus, ik heb ze u doen verstaan,
„En pertinentelyk beschreven,
„Geholpen door die lieve meid
„In deze kunst zoo wel bedreven.
„Ten minste zoo ons volkje zeidt."

Zeer opmerkelijk is eene episode over Hondius, een predikant, die in zijn „Zwart Register" het schaatsenrijden zonde had genoemd. Deze bitse zet tegen vrome bekrompenheid heeft de schrijfster, die reeds aanstoot genoeg gaf, in den druk achtergelaten. Zij is der moeite waard hier te worden meêgedeeld.

„Doch, zacht! is 't by geval ook zonde?
„En wordt het schaatzenryden niet,
„In 't boek van Hondius gevonden
„Dat hy zyn Zwart register hiet?
„Als 't werk van snoode Hellewichten.
„'k Sprak daar ook zoo eenvoudig voort,
„En zou de zusjes wel ontstichten.
„Hebt gy vriendin dit nooit gehoort?
„Gij hebt toch zeker, zou ik meenen,
„Dat dierbaar boekjen wel gezien?
„Ja, zie, dat komt van boekenleenen!
„Het myne is voort; 'k weet niet door wien
„'t Voor my bewaart wordt: had ik 't heden,
„Ik zag het Zwart register in,
„Of 't al, of gansch niet, wordt geleden.
„Weet gy, wat of ik denk, vriendin?
„'k Vind 't schaatsenryden niet onzondig.
„Zoo 't zonde is, dat men pruiken draagt.
„En dat bewyst de man toch bondig,
„Of zulks den Wereldling mishaagt.
„„Wie, die een enkle pyp durft rooken!
„„Hy is een schandvlek voor de kerk."
„„Het vonnis ligt reeds uitgesproken.
„„Dit is des duivels eigen werk."

„Zoo schreef, zoo leerde in zyn dagen,
„De zeer eerwaarde Hondius.
„Zag hy eens op! wel mogt hy klagen.
„Ze hebben, vlak van hem den brus.
„Men wil 't Register niet gebruiken.
„Men spot, o stoutheid, met zyn praat
„Och, 's mans collegaas dragen pruiken,
„En dat wel van de grootste maat!
„En dampen zy niet uit den treuren?
„Nog boozer, zy doen 't openbaar!
„Hy riep, wis, zag hij dit gebeuren:
„De ware kerk is in gevaar!"

Nogmaals ontmoet ik in het manuscript eene plaats, die in het gedrukte vers niet voorkomt (bl. 99.) De geheele plaats handelt van den laster en heeft zeer duidelijk betrekking op Betje Bekker's eerste treurige ervaring als jong meisje. De schim van den vurig geliefden jongen krijgsman spookt door deze regelen heen. Geen wonder, dat zij ze bij de uitgave schrapte. Des te eer geef ik ze hier eene plaats:

„Wordt men in 't moeilykst van zyn leven,
Door zachte driften aangevleit,
Dan zal men u de proeven geven,
O deugd! van zyne eerbiedigheid!
Terwyl men poogt uw gunst te erlangen
Mistrouwende zyn eigen kracht,
Voorzichtigheid al onze gangen
Bestuurt en naarstig houdt de wacht.
. . . .
De laster, in de Hel geboren
Woedt, doch vergeefs, op onze rust;
Doch zy kan onze rust niet storen,
Het gruwzaam ondier boet zyn lust;
Het poge onzen naam te krenken;
Het grimme vry onze onschuld aan;
Laat ons het domme volk verdenken,
Dit kost ons oog geen enkle traan.
En wrong de hoon ons toegedreven
Wel eertijds zuchten uit ons hart;
Men heeft zich boven hem verheven:
Men voelt niets meer van zulk een smart,
Sints men door Reden onderwezen,
Geleerd werd, hoe vooral de magt
Des helschen Lasters niet te vreezen
Dien onze stille ziel veracht."

Duidelijker dan ooit blijkt uit deze passage, dat Betje Bekker, na het gebeurde met den jeugdigen vaandrig te Vlissingen, zeer boosaardig is beoordeeld en dat ze zich zelve

vrij spreekt van alle schuld, hoewel ze was „van zachte driften aangevleit.”

Aan het slot van dezen brief komt nog eene polemiek tegen de orthodoxie in het manuscript voor, die in druk is weggelaten. De uitgevers schijnen dit speculatiever gevonden te hebben. Eigenaardig is het slot. De uitgegeven regelen zijn vrij koel, maar in het manuscript luiden ze veel hartelijker aldus:

„Vaarwel! Indien ge aan myn verlangen,
„Zoo als ik hartlyk hoop, voldoet,
„Dan zal ik u nog hier ontvangen,
„Van ons de lieve Mei begroet.
„Dus schryf ik aan den haard gezeten
„Aan u, die my zoo dierbaar zyt,
„Gy ziet ik heb u niet vergeten,
„De vriendschap wordt gesterkt door tyd.
„Vaarwel, vriendin! 'k Omhels u teeder,
„Ik groet mynheer uw echtgenoot,
„Nog eenmaal, keer toch spoedig weder,
„Want dan wordt myne vreugd vergroot.
„Daar 'k dagelyks bij u zal wezen,
„Of gy bij my, zoo ik vertrouw,
„Wy samen praten, wand'len, lezen
„En wat al meer? — Vaarwel, mevrouw!”

Uit een en ander blijkt thans, dat Wolffje in de Beemster zooveel mogelijk vriendschapsbetrekkingen aanknoopte en dat de Alkmaarsche burgemeestersfamilie Van der Mieden haar zeer dierbaar was. In de weggelaten plaatsen, die het handschrift ons ontdekte, ontvangt men de bevestiging der feiten, welke weldra aan het volle daglicht zullen komen, als de bestaande onuitgegeven stukken eindelijk zullen worden uitgegeven.

Meer en meer valt er helder licht op de aantrekkelijke persoonlijkheid van Betje Wolff. De tijd nadert, dat iemand van ons haar leven zal kunnen schrijven [1]). Dat leven is rijker en merkwaardiger van inhoud, dan de versierde geschiedenis van Saartje Burgerhart of van Koosje Veldenaar. De toekomstige biograaf zal ons natuurlijk het beeld hebben te schetsen van Betje's jeugd in Vlissingen van 1738—1759. Hij zal ons moeten teekenen, hoe dat Zeeuwsche kind zich ontwikkelde op het buiten haars vaders: „Altijdwel;” hoe zij

[1]) Een gerucht wil, dat de heer Dr. J. Dyserink te Rotterdam die taak zal vervullen (1884).

opgroeide, sinds haar tiende jaar bijkans niets anders doende dan lezen „hetgeen keurlijks in drie talen over allerlei onderwerpen en in alderlei trant is geschreven;" — zoo als zij 24 Januari 1777 aan haar vriend Grave meldt.

Daarbij dient aangetoond, wat het gemis eener moeder — vroeg door Betje verloren — er toe bijbracht, om deze eenigszins eenzijdige richting te bevorderen en hoe het jonge meisje vroegtijdig door vernuft en geest uitblonk. Zelve getuigt zij in haar merkwaardigen brief van 19 October 1770 — het eerst door „de Navorscher" medegedeeld: „Ik ben nooit, hetgeen men noemt, eene schoone vrouw geweest: maar l' irrésistible et charmant art de plaire heb ik in vergoeding daarvoor ontvangen. Mijne zuster is eene beauté; doch haal me de drommel! ik kaapte alles voor haar neus weg, wat het hart had op „Altijd-wel" te komen en smaak had."

Met hulp der nog onuitgegeven stukken van Mr. Gallandat Huet te Haarlem zal nu de episode moeten volgen van den hevigen hartstocht voor den jongen vaandrig, welken hartstocht zij uit overtuiging heeft moeten onderdrukken. In den vermelden brief zegt zij: „Indien de philosofie ook bestaat in te triumfeeren over de sterkste en vurigste hartstocht, waarvoor 't aandoenlijkste hart vatbaar is, uit een loffelijk principe, dan usurpeer ik dien titel niet.... Ik heb mijn hartstocht overleefd."

Oogenblikkelijk daarna, 1760 tot 1777 breekt het tijdvak aan van haar gehuwd leven met den predikant Wolff. Uit Vlissingen vertrokken na het gebeurde, „met een hart gescheurd tot aan den wortel toe", reikte zij hare hand aan den achtenswaardigen en beminnelijken Wolff. Zij zegt er van in den meer vermelden brief van 19 October 1770: „Mijn fortuin is echter sober uitgevallen zult gij zeggen: een ouwe boeren dominee!! Gij hebt gelijk; doch wacht, totdat ik mes mémoires eens in 't licht geef, om te oordeelen, of ik wel een zot stukje begon, toen ik, 20 jaar oud, mijn familie tot één toe en ma très chère patrie adieu zeide, om in het stijve Noord-Holland met een oud statig man te hokken....."

Had Betje hare mémoires maar geschreven! Nu zal haar toekomstige biograaf juist aan het „Beemster-Winter-Buitenleven" zijne kleuren moeten ontleenen, om haar

zeventienjarig huwelijksleven te schilderen. De rustige Beemster pastorie; de beide echtgenooten met hunne platonische welwillendheid tegenover elkander; de verveling, die de arme gevangene met onuitputtelijke schatten van geest en vroolijkheid poogde te bezweren; hare vrienden en vriendinnen — zijn nu in hoofdtrekken bekend. Uit de briefwisseling met Grave blijkt tevens, hoe de levendige vrouw van haar dominee sprak als „mijn goedaartige man", „de lieve, ouwe Paey, die zijn popje (gelijk) de beste der vaders, (als) zijne dochter beschouwd." Zij voegt er bij, dat dominee Wolff „haar maar voor de pronk houd."

Nog een zeer opmerkelijk feit beveel ik den aanstaanden levensbeschrijver. Betje Wolff heeft den stadhouder Willem V gesproken en op den ongeletterden prins een zeer gunstigen indruk gemaakt. 't Blijkt uit haar brief van 6 September 1776 aan Grave, als zij schrijft: „Toen de stadhouwer mij zijn Hof aanbood tot Logement, was ik zoo gecoiffeerd niet, als nu de heer en juffrouwen Grave mij verzoeken." Betje Wolff en Willem V — mij dunkt het contrast is zoo geestig mogelijk door het toeval aangegeven! Met studie en smaak zou er heel wat van dat tafereeltje te maken zijn!

Hoe gedurende de jaren 1775 en 1776 de vriendschap ontstond tusschen Betje Wolff en Aagje Deken bleek reeds en zal tot uitgangspunt kunnen dienen voor eene uitvoerige teekening der derde periode uit Wolffje's leven, 1777 tot 1787. Toen leefde zij saâm met Aagje in de Rijp en op Lommerlust in de Beverwijk; toen verheugde zij haar vaderland met haar plotseling zich openbarend talent voor den roman, toen schreven zij „Sara Burgerhart", „Willem Leevend" en „Abraham Blankaart", waarvan de beide eerste haar tot onsterflijken roem zouden gedijen. De wenken door Cd. Busken Huet in zijn uitstekend boek: „Oude Romans," over de verhouding der beide schrijfsters gegeven; de gissing omtrent de rol van secretaris door Aagje vervuld; zij zullen in dit gedeelte der aanstaande biografie met nauwgezetheid dienen overwogen te worden [1]).

[1]) Reeds heeft de heer Dr. J. Dyserink daaromtrent licht verspreid in zijn artikel: „Van en over Betje Wolff" in den „Gids", Juli 1884.

Niet minder aantrekkelijks zal de vierde periode van dit dichterleven bieden: de ballingschap der beide halsvriendinnen 1787—1795. Als trouwe patriotten, uitwijkend naar Frankrijk, leefden zij in Bourgondië te Trévoux. En hier wederom schuilt de stof voor eene aantrekkelijke historische schilderij. Wolffje wordt door de Jacobijnsche citoyens verdacht eene aristocrate te zijn. Zij gaat „keurlijk" gekleed in een zijden „sak" en ontvangt brieven met geld uit Holland. Hoe zij zich voor het plaatselijk comité révolutionnaire te verdedigen en haar hoofd, door de guillotine bedreigd, te redden wist, zal niet het minst belangrijke hoofdstuk der toekomstige levensbeschrijving uitmaken. Dan komen de jaren van tegenspoed. Wolffje's vermogen wordt haar door een trouweloozen zaakwaarnemer ontstolen; de vriendinnen keeren verarmd en door goede kennissen geholpen in 1795 naar Holland terug. Behalven de reisbeschrijving „Wandelingen in Bourgogne" (1789) van haar zelve, is hier rekening te houden met hetgeen de heer Eekhoff omtrent beiden in den „Nieuwen Frieschen Volksalmanak" van 1863 heeft medegedeeld.

Tot het laatste tijdvak 1795—1804, toen beide geniale kunstenaressen met armoede worstelden in Den Haag, is reeds eene moeilijk te overtreffen bijdrage geleverd door Cd. Busken Huet in den „Volksalmanak" van 't Nut van 't Algemeen voor 1865. Het is de geschiedenis van den kalfskop aan Wolffje door goede vrienden ten geschenke vereerd. En als ik nog een raad zou mogen geven aan den benijdenswaardigen schrijver, die 't avond of te morgen het leven van beide vrouwen zal verhalen, dan zou ik hem willen aanbevelen te eindigen met enkele woorden van denzelfden auteur in zijne „Oude Romans" (1e deel bl. 147, 148); „De schrijfsters drukten zich, men kan zeggen tot daags vóór haren dood, volmaakt zoo uit, als de dertig jaren te voren door haar in print gebrachte heldinnetjes. De politiek waren zij beu, de philosofie ging haar te hoog, het verzen maken gaven zij present. De nationale vrijheid harer droomen was op nationale afhankelijkheid uitgeloopen; in Frankrijk hadden zij de guillotine het begrip der gelijkmaking zien toepassen; een ontrouw rentmeester in het vaderland had haar onderricht in de broederschap gegeven, door middelerwijl met

haar nederig fortuin op den loop te gaan. Maar had het nieuwe haar louter teleurstellingen gebaard, het oude bleef voor haar eene altijd vloeijende bron van inwendige vrolijkheid. Hare laatste levensjaren hebben zij doorgebragt op bovenkamers bij ouderwetsche lieden in den Haag, zij hebben in ouderwetsche kleederdracht hare laatste wandeling langs het Scheveningsche strand gedaan en zijn de eeuwigheid ingegaan in het vol vertrouwen op een ouderwetsch geloof."

RUMOER OVER VONDEL.

Rumoer over Vondel. — De „Paapsch" geworden dichter. — Het genie miskend op confessioneele gronden.

Terwijl de Nederlandsche Staatskaros plotseling uit het spoor sloeg en nu uitgespannen een oogenblik moet pleisteren, omdat de voerlieden den dienst weigeren — terwijl Nederlandsche harten die het waarlijk goed meenen met het oude Leeuwendal, van pijn ineenkrimpen bij het schouwspel van zooveel krakeel — klinkt een ander rumoer uit de gelederen van wetenschappelijke en letterkundige kringen, en dit rumoer geldt..... Vondel.

In een kort tijdsverloop zagen het licht:

Dr. Th. Jorissen, „Palamedes en Gijsbrecht van Aemstel, critische studiën (met een antwoord aan den heer Alberdingk Thijm)."

Mr. J. E. Banck, „Vondel herdacht".

Dr. C. J. Hansen, (van Andwerpen) „Vondel 1679 — 5 Februari 1879 —" een warme lofrede, met geestdrift geschreven.

Artikelen van den heer Jos. Alb. Alberdingk Thijm, in „de Gids" Februari 1879, en in „de Dietsche Warande", Juli 1879.

Men verwachte in deze weinige regelen geene uitvoerige beoordeeling der bijzonderheden, in ieder dier artikelen of brochuren aangevoerd. Mij is het alleen te doen, om op het hoogst bedenkelijk verschijnsel te wijzen, dat in den strijd der meeningen over Vondel kerkelijke hoogmoed en kerkelijke onverdraagzaamheid eene hoofdrol spelen.

In de waardeering der kunst zich te laten leiden door de vraag: van welk kerkgenootschap is de kunstenaar? of veranderde de kunstenaar ook van kerkelijke overtuiging? – komt mij tot nog toe voor eene zeer gebrekkige methode te zijn. Mocht men mij kunnen overtuigen, dat ik dwaal, dan zou ik mij beroepen op den staat van idiosyncrasie, waarin ik mij sedert 1858 bevind. In dat jaar beleefde ik eene gebeurtenis, die mij tot dezen staat heeft gebracht. Een mijner goede vrienden – een aankomend jongmensch in de letterkundige wereld – zou zijne eerste voordracht houden in de vergadering van het Nut. Hij sprak over Jan Van Beers en deelde eenige denkbeelden meê over „Livarda", welk gedicht hij in zijn geheel voordroeg. In de kamer van het bestuur aangekomen, ontving mijn vriend zeer weinig lof, maar daarentegen een zuurzoet compliment van den voorzitter der Nutsafdeeling – een predikant bij eene der kleinere protestantsche gemeenten – waarin gewezen werd op de gevaren voor het Nutspubliek, wanneer een redenaar enkel over een „roomsch" gedicht en een „roomschen" dichter sprak.

Mijn jonge vriend antwoordde, dat hij bij het behandelen, genieten, beoordeelen van letterkundige kunstwerken altijd gevraagd had naar het genie, nimmer naar de geloofsbelijdenis van den dichter? Ik vereenigde mij toen volkomen met zijn gevoelen – en nog heden blijf ik van dezelfde meening. Het is misschien heel dom, maar het komt mij voor, dat men de treurspelen van Shakspere en de comediën van Molière volkomen grondig kan waardeeren, zonder eene seconde stil te staan voor de vraag: welk geloof heeft Shakspere beleden! – tot welk kerkgenootschap behoorde Molière? Als men Canova's Gratiën vergelijkt met de Gratiën van Pradier of met de Gratiën van Thorwald-

sen, zal dan iemand de katholieke of de protestantsche eigenaardigheden dezer groepen met den vinger kunnen aanwijzen? Is het mogelijk uit Rembrandt's meesterwerken, schilderijen en etsen, te besluiten tot de eigenaardige godsdienstige wereldbeschouwing van den schilder?

Indien werkelijk het vraagstuk naar de belijdenis des geloofs hoofdzaak is bij de behandeling van letterkundige meesterwerken, dan heeft men sedert de Renaissance (1350—1879) eene zonderlinge dwaasheid steeds ongestraft gelaten, — de dwaasheid namelijk om te gelooven aan het genie van Homerus, van Sophokles, van Plato, van Aristoteles, van Thycidides, van Xenephon, van Vergilius, van Horatius, van Livius, van Tacitus en Juvenalis. Homerus is roomsch noch geus — Homerus moest dus vooral niet aan jongelieden worden in handen gegeven. Zij, die bij den dichter naar het kerkgenootschap vragen, moesten niet dulden, dat er nog een enkelen heidenschen auteur op de scholen werd gelezen. De christenen, die onderling in bittere onverdraagzaamheid leven, hadden geene genade moeten verleenen aan Homerus of Horatius — als zij tenminste werkelijk aan hun beginselen trouw hadden willen blijven. Eene gelukkige inconsequentie heeft ons althans nog het genot der goddelijke Grieksche kunst toegelaten — al heeft de eerlijke Dante onnavolgbare denkers, als Plato en Aristoteles, in den eersten ommegang van een Inferno geplaatst.

Intusschen kan het niet ontkend worden, dat de kunstenaar en, wel het meest van allen, de letterkundige, zal hij harmonisch denken en gevoelen, niet onverschillig kan blijven voor godsdienst. Is zijn godsdienst streng kerkgenootschappelijk en poogt hij voortdurend propaganda te maken voor zijne secte, dan zal zijn kunstwerk dit niet weinig getuigen. Ik beken, dat ik ondanks groote piëteit voor Vondel geen bewonderaar ben van de „Altaargeheimnissen," noch van zijn „Zunchin," maar evenmin is het mij mogelijk de calvinistische lyriek van Bilderdijk te bewierooken — terwijl bij Vondel zooveel heerlijks overblijft, waarnaar men bij Bilderdijk te vergeefs blijft zoeken. Ik beken, dat ik nimmer een bewonde-

raar ben geweest van de sentimenteele mystiek van Klopstock, en dat het mij altijd pleizier doet, als ik bedenk, dat Wieland aan dit weekelijk gelamenteer is ontkomen, maar daarom zou het, dunkt mij, te minder passend zijn een schoon uitgedrukt godsdienstig gevoel in het een of ander letterkundig kunstwerk te miskennen en geniet ik van de middeneeuwsche mystiek in de „Imitatio," van het calvinistisch geloof in het „Wilhelmus", van den orthodoxen strijdlust in Da Costa's zangen, van het beminnelijk en gemoedelijk scepticisme in de liederen van „De Genestet". Maar alleen, omdat zij werkelijk kunstenaars waren. Hen aan te vallen, omdat zij op wijsgeerig en kerkelijk standpunt de tegenvoeters zijn van een beoordeelaar, acht ik een bewijs van groote bekrompenheid en onverdraagzaamheid.

Vondel heeft het ditmaal zeer hard te verantwoorden. Voor een paar jaar begon Dr. Jorissen met een opstel in het tijdschrift „Nederland" over „Gijsbrecht van Aemstel." Het bleek daaruit duidelijk, dat de Amsterdamsche hoogleeraar aan zijne historische scherpzinnigheid geenszins eene even groote mate van aesthetische fijnheid paarde. Alberdingk Thijm sprak bij de Vondelfeesten van Februari 1879 daarover in „de Gids" een scherp oordeel uit. De hoogleeraar Jorissen liet het er niet bij en gaf zijne studiën over „Gijsbrecht" en „Palamedes," met een groot deel lang niet malsche polemiek. In de „Dietsche Warande" verscheen nu een geestige brief van Pauwels Foreestier, die zonder eenigen schijn van bitterheid den aanval van zijn tegenstander parodiëerde.

In den strijd over Vondel's talent en de aesthetische waarde van den „Gijsbrecht" schijnt mij de wapenrusting van Dr. Jorissen het zwakst. Zijn betoog tegen den „Gijsbrecht" heeft mij niet bekoord noch bekeerd.

Mocht het iemand verbazen dat de redacteur van „Nederland" een opstel plaatste, 't welk geheel tegen zijn eigen inzichten streed, dan antwoord ik, dat verbazing alleen kon te pas komen, wanneer ik het om deze reden geweigerd had. Het tijdschrift „Nederland" is geen staatkundig dagblad met een partijkleur. Mannen, die zooals Dr. Jorissen hunne

sporen op wetenschappelijk-historisch terrein verdiend hebben, vinden altijd ruimte in „Nederland," ook daar, waar hunne meening op aesthetisch terrein rechtstreeks tegen die van den redacteur indruischt.

Mr. J. E. Banck heeft in zijn „Vondel herdacht" vooral doen uitkomen, dat 's dichters overgang tot de katholieke kerk hem hindert. Hij zegt het volgende:

„Zoo had dan de gewichtige omkeering in Vondel's leven plaats gegrepen, die van zulk een beslissenden invloed op zijn toekomstig gedrag zou worden. De vaderlandslievende zangen wijken naar den achtergrond, (dit is niet juist!) de voorkeur voor de behandeling van onderwerpen, aan de bijbelsche geschiedenis ontleend, hem reeds van jongsaf eigen, treedt sterker naar voren. (Is dit te laken? Milton deed hetzelfde!) Een vreemde mystieke toon doet zich hooren, die het voor iedereen duidelijk maakt, dat de harp een nieuwen zangbodem heeft gekregen. Van dit oogenblik, wil ik wel bekennen, houdt hij op voor mij een sympathiek persoon te zijn."

Mij dunkt, hier treedt niets sterker naar den voorgrond, dan de ergernis over 's dichters geloofswijziging! En dan, is het onwaar, dat Vondel sinds 1641 weinig vaderlandsche zangen scheef? In 1642 begroet hij de Koningin Henriette Maria van Engeland te Amsterdam en bedenkt hij het „uitmalen van het Haerlemmermeir," in 1645 viert hij Huig de Groot, in 1646 Louise van Oranje, in 1648 „de getemde Mars"; in 1650 roemt hij de „Blockhuizen van Amsterdam", in 1653 de „Vrije Zeevaert onder Marten Harpertsz. Tromp", „de Scheepskroon van Van Galen"; de „Uitvaert van Tromp", de „Lijkstaasie van Van Galen" en eindelijk het liefelijkst van alles: „Wiltzang"; in 1654 spreekt hij van: „het onweder van 's Lands Bussekruit te Delft", en bezingt hij de „Zeestad Hoorn"; in 1655 jubelt hij op de bruiloften van Jan de Witt en Joan Six en viert hij de „Inwijding van het Stadhuis"; in 1656 bedenkt hij de bruiloft van Jan Huydecoper en Johan Maurits Van Nassau met een „jachtzang"; in 1657 geldt het andermaal denzelfden vorst, Jacob van Kampen en Koenraat van

Beuningen; in 1658 schrijft hij: „Vrije Zeevaert naar Oosten" en drie schoone bruiloftsgedichten, waaronder het onvolprezen feestlied voor Linnich en De Vries; in 1659 wederom huwelijksdichten, waaronder een op Henriette Katharine van Oranje; in 1661 geeft hij een vers op „'s Lants nieuw Raethuis", gebouwd door de admiraliteit, en een andere op „de Zeeraden t' Enckhuizen"; in 1665 verheugt hij zich over het „Voorspel van den Zeestrijt"; in 1666 over „de Zeetriomf der Vrije Nederlanden", en voegt hij er nog een „Zegezang over den Zeestrijt" aan toe, met lofdichten op de afbeeldingen van de Ruyter en Tromp; in 1667 jubelt hij nogmaals over „Zegevier der Vrije Nederlanden" en doet hij zijn „Zeeleeuw op den Teems" de fiere manen schudden. In 1672 juicht de vijf-en-tachtiger nog bij: „de zege van Groningen" en „het veroveren van Koevorden" en schrijft nog het volgende jaar het grafschrift van den vice-admiraal De Liefde.

Vondel's overgang naar de oude kerk heeft in geen enkel opzicht zijne geestdrift voor stad en land bekoeld. Zijne vaderlandsche zangen zijn even talrijk als vóor zijne geloofsverandering. Het doet mij daarom uitstekend genoegen aan het slot van Mr. Banck's betoog eenige fraaie woorden van lof voor Vondel te vinden. Ik wensch ze met vergunning van den auteur de mijne te maken:

„In grootheid van aanleg en veelzijdigheid van gaven heeft Vondel zijne kunstbroeders verre voorbijgestreefd en overvleugeld.

„Vondel heeft het letterkundig tijdvak, waarin hij leefde, volkomen beheerscht.

„De honderdjarige eik, die den Nederlandschen Helicon overschaduwde, vormde met zijn breeden kruin een statig gewelf, dat, des daags, rondom zijn voet een geheimzinnige schemering verspreidde, maar in het avonduur de sterren liet doorblinken, als den zachten glans der altaarkaarsen in een uitgestrekten dom."

AMADIS-ROMANS.

Amadis-Romans. — Eene bladzijde uit de geschiedenis der Spaansche Letteren.

September 1879.

In zijne „Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde" [1]) zegt Dr. W. J. A. Jonckbloet het volgende omtrent Nederlandsche en uitheemsche romans der zeventiende eeuw:

„Er werden hier blijkbaar veel romans *ge*lezen: herhaal-„delijk vindt men daarvan, sedert de tweede helft der *ge*noemde „eeuw (XVIIe eeuw) in velerlei *ge*schriften *ge*wag *ge*maakt. „Dat waren Fransche romans, hetzij in 't oorspronkelijke of „vertaald.

„De navolging van de Fransche Letterkunde bepaalde zich „niet tot het gebied van Tooneel of Poëzie: het smakelooze „Romantisme in proza, dat sedert de eerste helft der zeven-„tiende eeuw in Frankrijk den boventoon had, vond hier wel-„licht nog meer bewonderaars.

„Het Fransche Proza was, in genoemd tijdperk onder den „invloed geraakt van den Spaanschen zoogenoemden „Estilo culto, van het Engelsch Euphuïsme en van de „Concetti van Marino. Men weet, hoe de goede smaak onder „dien driedubbelen aanval der gemaaktheid bezweek, en hoe „het Hôtel de Rambouillet het brandpunt werd der nieuwe „litteraire beweging.

„Eerst kwamen daar de op Spaansche leest geschoeide „„Amadis-romans" uit voort, die weldra werden opgevolgd „door de zoogenoemde heroïsche romans van Costes de La „Calprenède en Mademoiselle de Scudéry."

---

[1]) Tweede druk, 2de deel, bl. 347, 348.

Het komt mij voor, dat de duidelijkheid en juistheid dezer voorstelling hier en daar een weinig te wenschen overlaat. Het onderwerp is belangrijk genoeg. De Amadis-romans oefenen een zeer gewichtigen invloed op de geschiedenis onzer Nederlandsche letteren. In drama, blijspel en roman vertoont zich het licht te volgen spoor der Spaansche Amadissen en wel in het tijdvak 1575–1625. Ten einde zoo veel mogelijk aan averechtsche voorstellingen een eind te maken bij dit gewichtig onderwerp, zal ik pogen de nauwkeurigheid der aangehaalde regelen een weinig nader te toetsen.

De stellingen van den scherpzinnigen geschiedschrijver onzer Letteren kunnen beknopt aldus worden te zaâm gevat:

I. Er worden in Nederland sedert de tweede helft der zeventiende eeuw (1650–1884) veel Fransche romans in 't oorspronkelijk of vertaald gelezen.

II. In de eerste helft der zeventiende eeuw (1600–1650) heeft een smakeloos Romantisme in het Fransche proza den boventoon.

III. Het Fransche proza geraakte van 1600–1650 onder den invloed van den Spaanschen estilo culto, van het Engelsch Euphuïsme, en van de concetti van Marino.

IV. Het hotel Rambouillet werd het brandpunt der nieuwe letterkundige beweging, die door dezen driedubbelen aanval der gemaaktheid ontstond.

V. Het hotel Rambouillet zag de op Spaansche leest geschoeide Amadis-Romans uit deze beweging voortkomen; later sloten zich daarbij de romans van Costes de La Calprenède en van Mlle de Scudéry aan.

Omtrent dit vijftal stellingen veroorloof ik mij het volgende in 't midden te brengen.

I.

De eerste stelling, dat er ten onzent sedert de tweede helft der zeventiende eeuw (1650–1884) Fransche romans gelezen en vertaald werden is alleen chronologisch een weinig onjuist.

De vertalingen uit het Fransch beginnen reeds veel vroeger en kunnen omstreeks 1575 in handen van smaakvolle Nederlanders als Coornhert, Spieghel en Roemer Visscher ontdekt worden. Zij, die geene vreemdelingen zijn in de rijke boekerij der Leidsche Maatschappij van Letterkunde, zouden daar wijzen op:

„Het vierde Boeck van den edelen ende seer vromen Amadis van Gaule. Nu eerst overgheset in onse Nederl. spraecke. Thantwerpen. Guill. van Paris. — 1574."

„Het neghende boeck van Amadis van Gaule. Tot Rotterdam J. Van Waesberghe. — 1613."

„De een-en-twintigh Boecken van den vromen ende doorluchtighen Ridder Amadis, sone van den Coninck Perion van Gaule ende van de Coninginne Helizene. Nu eerst overgheset in onze Nederlantsche sprake... Leyden, Rotterdam, Amsterdam en Utrecht. 1598—1624."

Behalve deze kostelijke werken uit de bibliotheek der Leidsche Maatschappij, vermeldt een bibliograaf van den echten stempel: Dr. Johann Georg Theod. Grässe er nog meer [1]). In de eerste plaats:

„Amadis van Gaulen. Eene schoone historie. Antwerpen. 1546"; — tevens 1568, met privilegie van Filips II; alleen het vierde boek bevattende: — Amsterdam 1596; Rotterdam 1619. Vervolgens:

„Eene schoone Historie van den Ridder Palmerijn van Olyven ende van de schoone Griane" — Arnhem 1602 — tevens 1613.

Deze laatste uitgave wordt in de boekerij der Leidsche maatschappij gevonden. De titel luidt:

„Een seer schoone ende ghenoechelike Historie van den aldervroomsten ende vermaertsten Ridder Palmerijn van Olyve, sone van den Coninck van Macedonien, ende vande schoone Griane, Doch-

---

[1]) Lehrbuch einer allgemeinen Literar-geschichte (1842). II Band. 3 Abth. 1 Hälfte. S. 405—408.

ter van Remicius, Keyser van Constantinopelen, dewelcke vele wonderlicke avonturen in haren leven ghehadt hebben... Eerst overgheset uyt het Castiliaens in Françoys, ende nu ghetranslateert uyt het Françoys in onse ghemeyne Nederlantsche sprake. Van nieuw oversien ende met schoone figueren verciert. Arnhem. Jan Janssen. 1613."

Ten einde te bewijzen, dat de vertolkingen van uitheemsche romans hier veel vroeger dan omstreeks 1650 aanvingen, heb ik opzettelijk geene andere dan vertalingen uit den Amadis- en Palmerijn-cyclus genomen. Wel is waar, werden deze romans eerst in het Spaansch geschreven en vervolgens in het Fransch vertaald, maar slechts in deze laatste taal of in Nederlandsche overzetting werden de „Amadissen" hier te lande gelezen. En daar juist deze vertolkingen mij later bij mijn volgend betoog zeer zullen te stade komen, maak ik er reeds nu gebruik van.

Het lezen en vertalen van Fransche romans ten onzent mag dus in plaats van in het tijdvak: 1650—1700 met meer recht in het tijdvak: 1575—1884 gesteld worden.

Roemer Visscher zelf getuigt vóór deze verbeterde chronologie, want hij zegt in 1614 (Zinnepoppen):

„Ick heb gelesen die gulden Legenden,
„Het boeck van Marcus Aurelius, niet om verhoogen,
„Van Amadis heb ick gelezen de heerlijcke logen;"

Roemer was op dat oogenblik negen-en-zestig jaar oud; het spreekt van zelf, dat hij zijn „Amadis" nog in de zestiende eeuw las.

II.

De tweede stelling luidde:

In de eerste helft der zeventiende eeuw (1600—1650) heeft een smakeloos Romantisme in het Fransche proza den boventoon.

Schoon het altijd vrij moeielijk schijnt over smaak en smakeloosheid te beslissen; schoon een dom vooroordeel vroeger meende, dat met het machtwoord: „de smaken verschillen"

alles was uitgemaakt, zal men thans op het gebied van kunstgeschiedenis wel degelijk erkennen, dat „de smaken verschillen" bij het „profanum vulgus," maar dat bij de behandeling van de historie der litteratuur alleen de smaak van den wetenschappelijken man geldt.

Wetenschappelijk evenwel kan het oordeel niet genoemd worden, dat men het Fransche proza uit het tijdvak 1600 – 1650 in een smakeloos Romantisme ziet ondergaan.

Oppervlakkig schijnt hier iets voor te zeggen. Men herinnert aan de langdradigheid van de herderlijke koozerijen uit „Astrée;" men ziet laag neer op de precieuse praatjes van de gasten in het hotel Rambouillet; men beweert, dat „La Calprenède" meestal eentonig is, en dat Madeleine de Scudéry eene verdrietige letterkundige mascarade met hare Grieken, Romeinen, Perzen en Skythen heeft ten beste gegeven. Op deze wijze is voor den argeloozen lezer, die juist niet veel gedaan heeft aan de geschiedenis der Fransche letteren gedurende de eerste helft der zeventiende eeuw, het pleit gewonnen.

Maar hier tegenover staat, dat, waren de gevelde vonnissen ook allen rechtvaardig – 't welk ik ontken – er nog veel meer Fransche proza in het tijdvak 1600 – 1650 geschreven is, waarover men zwijgt. De mystische opstellen van François de Sales, waaraan Sainte-Beuve zooveel studie wijdde; de „Mémoires" van den jongen Tavannes, schitterend door den frisschen, karaktervollen stijl; de herinneringen van den oud-minister Sully, evenzeer door Sainte-Beuve bestudeerd; de geschiedenis (Histoire Universelle) van d'Aubigné, in het scherpst contrast met de aanstootelijke anecdoten van Brantôme en eindelijk de ernstige historische vertoogen en de „Mémoires" van Du Plessis-Mornay – dit alles is Fransche proza van uitmuntende gehalte en geheel buiten eenig „Romantisme," 't zij smaakvol, 't zij smakeloos.

Doch ook van den eigenlijken roman kon niet gezegd worden, dat hij smakeloos was.

In 1610 verscheen de eerste opmerkelijke roman der eeuw: „L'Astrée" van Honoré d'Urfé (1567 – 1625). De invloed van den „Ameto," door Boccaccio, en van de „Arcadia,"

door Sannazaro aan de Italiaansche letteren nagelaten, is duidelijk, maar duidelijker nog is de navolging van een Spaansch model: de „Diana" van Jorge de Montemayor. De herderspoëzie kwam na een tijdvak van woeligen strijd en langdurige oorlogen zoowel bij de Franschen als bij de Spanjaarden in de mode. De Spanjaarden gaven juist in de eerste helft der 17de eeuw aan Frankrijk les op het gebied van den roman. Gedurende de geheele 16de eeuw had het voorbeeld van François I Fransche edelen en burgers bewogen, om vertolkingen der „Amadissen," der „Palmerijns" en der „Primaleons" ter hand te nemen. Na de Spaansche ridders kwamen nu de Spaansche herders met Montemayor. Terwijl de „Amadissen" niet alleen vertolkt, maar ook rechtstreeks door menig Fransch auteur zijn nagevolgd, is nu evenzoo een oud lid der „Ligue," Honoré d'Urfé, gereed, om een Franschen herderroman te voltooien. Het verschijnsel kan verklaard worden, als men in 't oog houdt, dat Spanje Frankrijk eene eeuw in letterkundige beschaving vooruit was en nu juist bij het begin der 17de eeuw het toppunt van zijne grootheid had bereikt. Spaansche letteren, Spaansche schilderkunst, Spaansche zeden en costumen regeerden bijna overal in het beschaafd Europa. De Parijzenaren hispanjoliseerden zich en lazen met verrukking de „Astrée."

Heeft in de „Astrée" een „smakeloos Romantisme den boventoon?"

Een antwoord op deze vraag geve een kenner der Fransche letteren, wiens autoriteit niet betwist zal worden: Saint-Marc-Girardin [1]).

Deze académicien en tevens hoogleeraar te Parijs schijnt vrij gunstig over „l'Astrée" te denken. Ten einde zijn oordeel niet te verzwakken, laat ik het liever onvertaald in enkele korte trekken hier volgen:

„Dans ce roman, tout est beau, tout est charmant."

„„L'Astrée" donna à l'amour une forme et une expression nouvelles."

„Ce roman eut sur la littérature une influence toute puissante."

---

[1]) Cours de littérature dramatique. (1855) Tome III, p. 62—101.

„D'Urfé a changé l'idylle (antique) en roman et c'est là son mérite."

„D'Urfé a voulu représenter l'amour tel qu'il le concevait dans la bonne compagnie, et s'il a préféré les champs aux salons, c'est que, d'une part, il n'y avait guère encore de salons, et que, d'autre part, la pastorale étant dans l'usage du temps consacrée à l'amour, il lui semblait naturel de donner à ses récits amoureux la forme pastorale."

„L' amour, qui est la passion principale du roman, y est exprimé d'une manière nouvelle."

„Que de pensées judicieuses, profondes ou piquantes se rencontrent dans „l'Astrée" d'une manière imprévue!"

„Je me suis arrêté avec quelque prédilection sur „l'Astrée" parce que, de tous les auteurs qui ont servi de précurseurs à notre grande littérature, d'Urfé est celui qui a le plus prêté à cette littérature et l' a le plus aidée à naître et à grandir, soit que nous considerions le style de „l'Astrée," soit que nous en considérions le fond, c'est à dire la manière, dont l'amour y est exprimé; soit enfin que nous regardions les caractères, les moeurs et le ton de ses personnages."

„Avant Balzac, d'Urfé a su parler une langue noble et riche; avant Balzac, il a su donner à la période le nombre et la clarté."

„Souvent même son style a une abondance et une douceur qui fait penser à Fénélon."

Zoo luidt het uitermate gunstige oordeel van Saint-Marc-Girardin. Heeft deze zich vergist in zijne academische deftigheid, men hoore dan het oordeel van den Parijschen hoogleeraar Jacques Demogeot, die tot een jonger geslacht behoort.

Deze verzuimt niet de schaduwzijde van „l'Astrée" – de eentonigheid der lijvige deelen – in 't licht te stellen. Daarom is zijn oordeel: [1])

„En parcourant ces énormes volumes, on ne sait trop ce qu'il faut admirer davantage, de la fécondité formidable de l'écrivain, ou de l'infatigable patience de ses lecteurs."

[1]) Tableau de la littérature française au XVII siècle. (1859) p. 12–23.

Maar oogenblikkelijk daarop:

„Ils y trouvaient plusieurs sortes d'intérêt. Le premier est sans contredit celui des peintures plus ou moins champêtres, qui forment le fond de l'ouvrage, cet idéal d'un amour pur, délicat, innocent, qu'on aimait à rêver comme pour se dispenser de le sentir. Tel est le charme éternel de la nature, surtout, après certaines époques d'agitation politique, que même sa fausse image est alors assurée de plaire."

„Grâce à ses qualités, grâce à ses défauts, „l'Astrée" jouit d'une large et longue popularité. Son règne s'étendit jusqu'à celui du roman héroique, qui, sous la plume des Scudéry et des Calprenède, lui succéda en le modifiant."

Het schijnt dus niet algemeen toegegeven, dat de Fransche proza der 17de eeuw in een zoo algemeen gelezen werk, als „l'Astrée" aan „smakeloos Romantisme" schuldig is.

Evenmin kan dit van de romans, die na „l'Astrée" volgen, gezegd worden. Gauthier de Costes, seigneur de La Calprenède (1610—1663), een Gaskonjer, diende in een garde-regiment van koningin Anna van Oostenrijk, de smaakvolle gemalin van Lodewijk XIII. Zij beklaagde zich dikwijls, dat hare hofdames niet nauwkeurig op dienst en tijd pasten, waarop dezen verhaalden, dat een jong edelman van de garde zoo boeiend in een der voorkamers van het kasteel aan het vertellen was, dat men zich niet verzadigen kon van naar hem te hooren. Door de koningin uitgenoodigd, herhaalde La Calprenède zijne vertellingen in haar bijzijn en verwierf een jaargeld.

Demogeot erkent het conventioneele en onwaarschijnlijke van zijn quasi-grieksch-heroïsche scheppingen, maar voegt er bij:

„Il ne faut pas le nier, l'auteur a beaucoup d'imagination, sinon dans la création des incidents et des caractères, du moins dans les détails et dans les descriptions. Il voit tout ce qu'il raconte, et si l'on peut faire abstraction de la vraisemblance, il vous intéresse et vous amuse."

En elders:

„Le jeune Jean-Jacques passait la nuit avec son père à lire les aventures d'Orondate, jusqu'à ce que le chant des hiron-

delles rappelât au vieil horloger de Genève, qu'il était plus enfant que son fils."

Madeleine de Scudéry (1607–1671), die La Calprenède opvolgde en na zijn „Cassandre" en „Cléopatre," zich beroemd maakte door haren „Grand Cyrus" en hare „Clélie" heeft in de geschiedenis der Fransche letteren glansrijker naam achtergelaten, dan haar voorganger ooit verwerven kon. Hare zwakke zijde is de inkleeding en zijn de Romeinsche namen. Neemt men dezen sluier weg, dan leest men eene aantrekkelijke schildering der Fransche maatschappij in het midden der zeventiende eeuw.

Saint-Marc-Girardin erkent dit, zonder omwegen:

„„La Clélie" est un manuel de la bonne compagnie du temps, un code de la vraie galanterie.

„Ce manuel, n'est pas seulement l'art d'aimer comme l'entendait Ovide: c'est l'art d'aimer sa femme et ses amis, le ménage et le monde, le ménage sans tomber dans la petitesse, le monde sans tomber dans la frivolité; l'art d'être vertueux et aimable, ou d'être honnête homme."

Demogeot vereenigt zich hiermeê ten volle en beweert:

„Si l'on peut parvenir à faire abstraction des noms antiques et des faits généraux qui leur servent de cadre, si l'on considère les romans de Mlle de Scudéry pour ce qu'ils sont en effet sous ce déguisement ridicule, on sera frappé de la finesse des observations, de la justesse des idées morales et même des qualités du style."

Voorloopig is hier genoeg te berde gebracht, om te verklaren, dat ik mij onmogelijk vereenigen kan met het oordeel, 't welk het Fransche proza van de eerste helft der 17de eeuw met „een smakeloos Romantisme" op ééne lijn stelt. Het is aan ieder bekend, hoe de Fransche roman van dat tijdvak een zekeren conventioneelen vorm huldigt. De Nimfen, de Prinsessen, de Perzen, de Grieken, de Romeinen, zelfs de Turken maken oppervlakkig een zonderlingen indruk. Nu valt het in den smaak van sommigen en is het mode geworden, om eene afkeurend critiek van letterkundige kunstgewrochten uit vroegere eeuwen oneindig aantrekkelijker te vinden, dan eene grondige, onpartijdige beschouwing. Zoodra men beweert, dat

Milton, Vondel of Voltaire iets heel onvolkomens, iets heel leelijks geschreven hebben, kan men zeker zijn, meer vrienden te maken, dan door het tegendeel aan te toonen.

In spijt van dit negentiende-eeuwsche verschijnsel, wensch ik evenwel mij de vrijheid te bedingen, om tot den kern der veroordeelde letterkundige scheppingen door te dringen en, ondanks alle conventionalisme, vol te houden, dat zij zoo onbeduidend niet zijn, als men met eene enkele machtspreuk poogde uit te maken.

III.

De derde en vierde stelling te zaâm vattend, komen wij tot de volgende gegevens:

het Fransche proza geraakte van 1600—1650 onder den invloed van den Spaanschen estilo culto, van het Engelsch Euphuïsme en van de concetti van Marino;

het hotel Rambouillet werd het brandpunt der nieuwe letterkundige beweging, die door dezen driedubbelen aanval der gemaaktheid ontstond en waaronder de goede smaak bezweek.

Ook deze beide stellingen bevatten slechts een schijn van waarheid en zijn voor een groot deel onjuist.

Het Fransche proza van d'Urfé, van La Calprenède en Madeleine de Scudéry, van Francois De Sales, van d'Aubigné en Brantôme staat zeker onder Spaanschen invloed; d'Urfé wel het meest. Dit is een algemeen verschijnsel. Het Spaansche proza had sedert 1465, toen Montalvo zijn „Amadis" begon, en vooral sedert de „Herberay" van 1540 tot 1548 de Fransche vertaling voltooide, directen invloed op het Fransche. De Spanjaarden waren in de zestiende eeuw tot den rang van eerste Europeesche mogendheid geklommen. Hunne litteratuur doorleeft een schitterend tijdvak van roem. Dichters als Garcilasso de la Vega, romanschrijvers als Diego Hurtado De Mendoza, als Cervantes en Quevedo, dramatische geniën als Lopez De Vega en Calderon stonden aan het hoofd van legioenen auteurs en dichters, die in vruchtbaarheid en scheppingsdorst al de andere Europeesche schrijvers ver overtroffen.

Dat Frankrijk zijne letterkundige opvoeding eerst in de 16de eeuw van Italië, later in de eerste helft der 17de van Spanje ontving, is een feit, 't welk door mij hier niet opnieuw behoeft gestaafd te worden. Men leze Adolphe de Puibusque, „Histoire comparée des Littératures Espagnole et Française." Maar, dat het Fransche proza onder den invloed van het Engelsch Euphuïsme zou gekomen zijn, schijnt mij zeer moeilijk te betoogen. Engeland staat met Spanje daarin gelijk, dat groote bloei der letteren in de 16de eeuw zich bij een tijdvak van politieke welvaart aansluit, maar verschilt ten eenenmale van Spanje, wat de invloed zijner litteratuur op het buitenland aangaat. Engeland bracht in de 16de en 17de eeuw grooter letterkundige wonderen tot stand dan Spanje, maar de namen van Sydney, van Spenser, van Shakspere, van Marlowe, van Ben Jonson, van Massinger, van Carew, van Green en Lodge zouden op het vaste land bijna nimmer genoemd worden. De invloed der Engelsche letteren begint eerst met de achttiende eeuw in Europa en juist dan is Frankrijk volkomen ongeschikt, om les van Engeland te ontvangen. Algemeene trekken van gelijkheid kunnen in Italië, Spanje, Frankrijk en Engeland worden opgemerkt, doch deze zijn de gevolgen van een algemeene oorzaak: „de Renaissance." Taine heeft het in zijne meesterlijke Geschiedenis der Engelsche Letteren opgemerkt:

„À la fin du (XVI) siècle tout est changé. Un style nouveau, étrange, surchargé, s'est formé et va régner jusqu'à la Restauration (des Stuart), non seulement dans la poésie, mais aussi dans la prose, si conforme à l'esprit du temps, qu'on le rencontre en même temps par toute l'Europe, chez Ronsard et d'Aubigné, chez Calderon, Gongora et Marino." [1])

Is er dus grond tot de verklaring, dat zekere algemeene stroom van letterkundige denkbeelden en letterkundige vormen zich uit Italië sinds het midden der veertiende eeuw over geheel beschaafd Europa heeft verspreid, er bestaat geen enkel bewijs, dat het engelsche Euphuïsme den minsten invloed op de Fransche proza in het tijdvak van 1600 tot 1650 oefende.

---

[1] Histoire de la littérature anglaise. (1866) Tome I, p. 278.

Een dramatisch auteur, John Lyly of Lily (geboren 1554) had in 1580 zijn „Euphues" geschreven, welke een buitengewonen bijval in Engeland verwierf. Taine noemt dit vertoog „le manuel, le chef d'oeuvre, la caricature du style nouveau." De Engelsche adellijke dames leerden de volzinnen van den „Euphues" van buiten — zonderlinge volzinnen, vol gezochte en verfijnde zegswijzen, raadsels bevattende, die de schrijver zoo onduidelijk mogelijk voorstelt; volzinnen vol overdrijvingen en tegenstellingen, waarin mythologie, alchemie, botanie en astronomie worden te pas gebracht en de gemaniëreerde uitdrukkingsvorm onder een stortvloed van beelden wordt bedolven. Taine waarschuwt evenwel, niet al te laag op deze zonderlinge gekunsteldheid neer te zien. Hij drukt zijn gevoelen in de volgende fraaie woorden uit:

„C'est la chaleur, l'originalité qui donnent à ce langage un tour vrai et un accent; il faut se l'imaginer non pas mort et inerte, tel que nous l'avons aujourd'hui dans les vieux livres, mais voltigeant sur les lèvres des dames et des jeunes seigneurs en pourpoint brodé de perles, vivifié par leur voix vibrante, leurs rires, l'éclair de leurs yeux et le geste des mains qui jouaient avec la coquille de l'épée ou tortillaient le manteau de satin."

Inderdaad, de Renaissance werkte met bezielende kracht in Engeland en in Frankrijk, maar naar den aard van beide volken openbaarde zich deze groote herleving zeer verschillend. Het Latijnsche ras: de Italianen, Spanjaarden en Franschen, legde zich voornamelijk toe op den schoonen, classieken vorm; de Engelschen van Germaanschen bloede zochten naar overvloed, kracht en ongemeenheid. Shakspere's jongelieden houden van schitterend woordenspel, zoo als door Mercutio en Romeo kan worden gestaafd; de Céladon van d'Urfé veroorlooft zich zulke weelde niet. Daarom zal het lichter vallen Shakspere en Ben-Jonson, en zelfs den Nederlandschen Ridder Constantin Huygens — die een leerling der Engelsche lyrische dichters Donne, Carew en Suckling was, — onder den invloed van het Euphuïsme te stellen, dan wel het Fransche proza uit de eerste helft

der zeventiende eeuw, dat met het Engelsche te nauwernood eenige algemeene punten van vergelijking aanbiedt.

In de derde plaats zou het Fransche proza geïnspireerd zijn door de concetti van Marino. Deze bewering schijnt op historischen grond te steunen. Marino is een tijd lang de gast geweest van Madame de Rambouillet. De markiezin de Rambouillet was de dochter van eene Italiaansche gravin, Julia Savelli, gade van den markies Jean de Vivonne. In 1615 verscheen Marino bij het adellijk gezelschap van het hotel Rambouillet. Marino was de laatste dichter van naam, die aan de gloriekrans van het groote voorgeslacht, slechts een enkel lauwerblad zou toevoegen. Hij is hoofdzakelijk lyrisch dichter en poogt te schitteren door het brillante en musicale zijner strofen. Zijn episch gedicht „Adone," te Parijs geschreven, bevat in 49173 verzen de liefdesavonturen van Venus en Adonis; een wonder van harmonische taal, valsch vernuft en langdradigheid. Zijn invloed op de Fransche letteren is bijna uitsluitend van gewicht voor de lyrische poëzie uit het tijdvak van Lodewijk XIII, zoodat slechts een drietal Fransche poëten van den tweeden rang: Saint-Amant, Théophile en Malleville zijne eigentlijke leerlingen kunnen genoemd worden. Hoe groot ook de bijval mocht zijn, dien Marino in het hotel Rambouillet genoot, zijne concetti werkten op het Fransche proza slechts zeer van verre.

Het hotel Rambouillet, bij herhaling reeds genoemd, werd in de door mij bestreden vierde stelling aldus omschreven:

„Men weet, hoe de goede smaak onder dien driedubbelen aanval der gemaaktheid (de Spaansche estilo culto, het Engelsche Euphuïsme, de concetti van Marino) bezweek en hoe het Hotel de Rambouillet het brandpunt werd der nieuwe litteraire beweging."

Reeds is het onnoodig op te merken, dat de goede smaak in Frankrijk niet bezwijken kan onder den invloed van het Engelsche Euphuïsme, waarmeê hij niets te maken heeft. Italiaansche en Spaansche invloeden zijn onmiskenbaar, maar zeer te betwijfelen is het, of bij de nieuwe letterkundige beweging, die in het tijdvak 1600 – 1650 haar brandpunt vond

in het hotel Rambouillet, inderdaad de goede smaak bezweken is.

Oppervlakkig geldt het hotel Rambouillet voor de verzamelplaats van enkele adellijke précieuses, die behagen schepten in allerlei gemaniëreerde verzen en gesprekken, zoodat Molière een goed werk deed ze in zijne „Précieuses Ridicules" en zijne „Femmes Savantes" te tuchtigen. Natuurlijk berust deze voorstelling op chronologische en historische dwalingen. Het hotel Rambouillet bloeit in de periode, die tusschen den dood van den dichter Malherbe en het overlijden van zijn mededinger Voiture, gedurende de jaren 1628 tot 1648, verliep. Molière schreef zijne „Précieuses Ridicules" in 1659 en zijne „Femmes Savantes" in 1672. Zijne satyre had met geheel andere précieuses te doen — de dames, die in pedante schoolgeleerdheid, in het napraten van eenige Grieksche en Latijnsche termen haar genoegen vonden. Het hotel Rambouillet moge aanleiding gegeven hebben tot een verschijnsel, als de „Précieuses," Molière's aanval was niet rechtstreeks tegen het hotel Rambouillet gericht. Het gevaarlijke van een Maecenaat, als door de aanzienlijke vrouwen van het hotel Rambouillet werd uitgeoefend, bestond in het kunstmatig aankweeken van poëzie als in eene broeikas. Men zonderde zich te veel af van de algemeene letterkundige beweging en drukte zich in louter conventioneele vormen uit. Daarenboven waren de navolgingen van het hotel Rambouillet erger dan het model.

Demogeot[1]) zegt er van: „La province eut ses Précieuses. Chapelle décrit, dans son voyage, une assemblée de Précieuses de Montpellier, qu'il reconnut pour telles „à leur petites mignardises, leur parler gras et leur discours extraordinaires." „Les Précieuses dégénérées, les Précieuses ridicules, attaquées d'abord par Desmarets dans sa comédie des Visionnaires (1637), succombèrent définitivement sous les coups de Molière (1659)."

Maar dezelfde auteur toont tevens aan, wat de Fransche

---

[1]) Tableau de la littérature française au XVII siècle. p. 227.

letteren, poëzie en proza, aan het hotel Rambouillet te danken hebben. Ik citeer alleen een paar korte oordeelvellingen:

„Le cercle de Rambouillet donnait à l'esprit français et par contrecoup à la langue un caractère inconnu jusqu' alors, la distinction."

„Courage, générosité, grandeur d'âme, exagération insensée de toute passion honorable, surtout politesse recherchée et délicatesse extrême dans toutes les rélations de la vie, telles sont les qualités que les hôtes de Rambouillet possèdent ou affectent."

De dichter Voiture gaf eens de hand aan de jonkvrouw de Rambouillet, later mevrouw de Montausier, doch toen hij de hoffelijkheid te ver dreef en haar arm wilde kussen in plaats van hare hand, toonde zij hem een hevig ongenoegen en leerde zij hem zijne vermetelheid in zeer ernstige bewoordingen af.

Deze groote liefde voor den goeden en edelen toon in den omgang, deze lust voor het hooge en ongemeene in taal en stijl, verdiende niet gebrandmerkt te worden met een los weg daarheen geworpen verwijt van „gemaaktheid."

Demogeot, die zich nergens een toegevend rechter toont zegt er van:

„La langue est l'image de l'esprit: elle en reproduit les caractères. Celle de l'hôtel Rambouillet se distingua par l'élégance et la délicatesse."

IV.

Tot nog toe heb ik getracht enkele onjuistheden te herstellen, die men aantreft in de bladzijde uit Dr. Jonckbloet's „Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde", aan het hoofd van dit opstel geplaatst.

Thans naderen wij tot de laatste stelling, die tot ons hoofdonderwerp: de „Amadis-romans" terugbrengt. Het best zal zijn woordelijk aan te halen en te herhalen:

„Men weet, hoe de goede smaak onder dien driedubbelen aanval der gemaaktheid bezweek en hoe het hotel de Ram-

bouillot het brandpunt werd der nieuwe litteraire beweging.

„Eerst kwamen daar de op Spaansche leest geschoeide „Amadis-romans" uit voort, die weldra werden opgevolgd door de zoogenoemde heroïsche romans van Costes de La Calprenède en Mademoiselle De Scudéry." [1])

Het was noodig woordelijk te citeeren.

Moeilijk treft men elders een enkelen volzin aan zoo door en door onwaar, als deze.

Uit het hotel Rambouillet komen de „Amadis-romans" voort! [2])

Het hôtel Rambouillet bloeit van 1628—1648.

De eerste „Amadis-roman" is geschreven in 1465.

Het hotel Rambouillet is te Parijs.

De eerste „Amadis-roman" werd in het Spaansch geschreven.

Alzoo — volkomen Spaansche letterkundige kunstwerken uit de tweede helft der vijftiende eeuw, worden hier in het midden der zeventiende op Franschen bodem geboren.

De minder smaakvolle uitdrukking: „de op Spaansche leest geschoeide Amadis-romans" — doet duidelijk uitkomen, hoe de auteur er niet het minst van vermoedt, dat hij hier met een nationaal Spaansch verschijnsel te doen heeft. Had hij min of meer op de hoogte der zaak geweest, dan zou hij natuurlijk geschreven hebben: „de naar Spaansch orgineel vertolkte Amadis-romans" en dan nog zou het zeer onjuist geweest zijn, de vertalingen van de „Amadissen" uit het hotel Rambouillet te doen beginnen. Is het noodig te herhalen, dat de eerste Fransche vertaling van den „Amadis" door Herberay des Essarts in 1540, bijna eene eeuw voor den bloeitijd van het hotel Rambouillet, het licht zag?

[1]) Jonckbloet. „Gesch. der Ned. Letterkunde". 2e druk, 2e deel bl. 348.

[2]) Men zou kunnen meenen, dat de geleerde auteur hier niet zoo zeer de herkomst der „Amadis-romans" uit het hotel Rambouillet als wel uit „de nieuwe litteraire beweging" bedoelde. Maar hij zegt, dat dit hotel het brandpunt der nieuwe beweging was, en waar dus de „Amadissen" uit deze beweging voortkwamen, komen zij à plus forte raison uit het hotel Rambouillet. Tertium non datur.

Waar eene zoo in 't oog vallende dwaling een standdaardwerk als Dr. Jonckbloet's „Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde" ontsiert, — waar, daarenboven niemand in het tijdsverloop van 1874 tot 1879 zich geroepen gevoelde, om op deze fout te wijzen, schijnt het mij thans plicht, nu ik iets omtrent de „Amadis-romans" in 't algemeen te zeggen heb, het stilzwijgen af te breken.

De Nederlandsche letteren hebben van 1550 tot 1650 menigwerf schrijvers zien optreden, die hunne stof — vooral voor drama of vertelling — aan de uit het Spaansch vertaalde „Amadis-romans" ontleenden. Reeds hieruit blijkt welk een algemeene Europeesche roem aan dit Spaansch heldengeslacht ten deel viel.

Wij kunnen in de geschiedenis onzer letteren wijzen op de volgende drama's, aan „Amadis-romans" ontleend:

het „Treurspel van Rodderick ende Alphonsus" door Brederoô, 1611;

„Griane" door denzelfden, 1612;

de „Tragedi-commedie" van den „Stommen Ridder," door denzelfden, 1618;

„Daraide" door Starter, 1618;

„Amadis", treurspel door T. Arendsz, 1687;

„Amadis en Oriane" door K. Elzevier: zonder jaartal; en

„Griecxsen Amadis" door Sal. Davidsz Questiers, 1633.

Waarschijnlijk is er een veel grooter aantal Nederlandsche tooneelstukken aan „Amadis-romans" ontleend. Eene afzonderlijke studie van de 8693 tooneelstukken, die in de bibliotheek der Leidsche maatschappij verzameld zijn, zou veel nieuws kunnen leeren. Het komt mij voor, dat men zich de taak veelszins zou kunnen vereenvoudigen door inzonderheid het onderzoek te doen loopen over de werken van Th. Rodenburgh, [1]) J. H. Krul, J. Bara, J. Blasius, J. Struys, J. S. Colm, J. Van Arp, M. P. Voskuyl, H. Verbiest,

---

[1]) Eenige nieuwe bijzonderheden over Ridder Th. Rodenburgh zijn zeer te waardeeren in Dr. Jonckbloet's Geschiedenis, 2e deel, 2e druk; nog uitgebreid in den derden druk, (1881) III deel, bl. 116 en volg.

J. Noozemans, B. Fontein, C. de Bie, W. D. Hooft, C. Biestkens, J. Zoet, M. Gramsbergen en J. J. Coleveldt, die allen in het tijdvak van 1600 tot 1650 vallen en waarvan sommigen Engelsche, sommigen Italiaansche, sommigen Spaansche stoffen hebben gedramatiseerd.

De lezing der „Amadis-, Palmerijn- en Primaleon-romans” in Fransche of Nederlandsche vertolkingen was hier in dat zelfde tijdvak en 25 jaren vroeger in de mode. De titels der Nederlandsche vertolkingen, boven medegedeeld, bewijzen het. Ook Nederland deelde in de bewondering van geheel Europa.

Ik wensch thans in korte trekken aan te toonen, op welke wijze de „Amadis-romans” ontstonden, en welke de letterkundige historie van deze beroemde helden der Spaansche phantasie is geweest.

Zeer lang is er getwist over den ouderdom en het auteurschap van den eersten „Amadis”. In den aanvang dezer eeuw geloofde men, dat een Portugees Vasco de Lobeira, die in 1403 zou gestorven zijn, den „Amadis” in handschrift zou hebben nagelaten. Dit gevoelen verdedigden Prof. J. Valerian Schmidt (1826), Grässe (1842) en laatstelijk nog Varnhagen in zijne Spaansche studie: „Da litteratura dos livros de Cavallarias” (1872). Zij beroepen zich daartoe op Portugeesche getuigenissen, op Zurara, op Barbosa en lateren. Eigenaardig is het echter, dat ook in Portugal geene eenheid heerscht, dat sommigen niet van Vasco de Lobeira willen weten, maar van een Portugeeschen prins spreken als auteur van den „Amadis”, Don Ferdinand van Braganza. Uit dit alles kan niets anders worden opgemaakt, dan dat tegen het einde der 14de eeuw eene Portugeesche bewerking in handschrift van den „Amadis” heeft bestaan, welk handschift evenwel is verloren gegaan.

Maar dit alles bewijst niets voor den Portugeeschen oorsprong van den „Amadis”, daar een uitnemend geschiedschrijver van de Spaansche letteren, Eugène Baret, in overeenstemming met den laatsten uitgever van den „Amadis de Gaula”, Don Pascual de Gayangos, bewezen heeft, dat er eene Spaansche bewerking van den

„Amadis" bestaan heeft, die ouder is dan de Portugeesche, aan Vasco de Lobeira toegeschreven. Baret noemt in zijne voortreffelijke monografie over de „Amadissen", getiteld: „De l'Amadis de Gaule et de son influence sur les moeurs et la littérature au XVI et au XVII siècle (deuxième édition, Paris, 1873)" twee Spaansche dichters: Pedro Lopez de Ayala en Pero Ferrus, die van een Spaanschen „Amadis" omstreeks 1350 gewagen. Sir Walter Scott had reeds in zijne „Essays" deze meening voorbereid.

In Spanje ontstond dus de riddergeschiedenis van „Amadis", in Spanje was eene bewerking – nu verloren – omstreeks 1350 bekend. De bron der geschiedenis van „Amadis" vloeide echter niet op Spaanschen bodem. Provencaalsche troubadours brachten in de XIIIe eeuw Lancelot en al de ridders van de ronde tafel over de Pyrenaeën naar de hoven van Aragon en Castilië. Groote sympathieën bestonden tusschen het Noorden van Spanje en het Zuiden van Frankrijk. Fransche ridders vochten aan de zijde van Castilianen tegen de Sarracenen. [1])

Te midden der Graalsagen en der Graalridders, die de provencaalsche menestrelen naar Spanje brachten, trad naast Lancelot, Arthur, Tristan en Erec ook Amadis of Amadas op. Toen Bernardo Tasso, de vader van den beroemden Torquato, in 1535 Spanje bezocht, en getroffen werd door de schoonheid van den „Amadis", schreef hij een Italiaansch heldendicht onder den titel „Amadigi di Francia". Reeds toen oordeelde Bernardo Tasso, dat de Spaansche „Amadis" van Bretonschen oorsprong was [2]). De provencaalsche zangers gaven de stof aan, de Castiliaansche zouden haar geheel omwerken en naar de eigenaardige behoeften hunner nationaliteit herscheppen.

Er werd echter van deze Spaansche bewerking weinig gewag gemaakt, voordat Garcia Ordoñez de Montalvo omstreeks 1465 de alom bekende proza-vertelling had voltooid,

---

1) Baret, „De l'Amadis".. p. 47.

2) Hij schrijft aan Girolamo Ruscelli: „Non è dubbio que lo scrittore di questa leggiadra e vaga inventione l'ha in parte cavata da qualche historia di Bretagna". Geciteerd door Baret, t. a. pl. p. 55.

die den roem der Spaansche letteren over geheel Europa zou verspreiden. Eugène Baret heeft de juistheid van het jaartal 1465 uitvoerig gestaafd. Van Montalvo is weinig bekend. Men weet, dat hij volgens oudere lezingen de „Amadis-legende" bearbeidde, maar daar deze eersten verdwenen zijn, wordt zijn „Amadis" eene bijna geheel persoonlijke, oorspronkelijke schepping, die trouwens zich geheel aansluit bij den geest van zijn tijd.

Tegen het einde der vijftiende eeuw begon in Europa de oude geestdrift voor de Chevalerie af te nemen. List en bedrog heerschten onder vorsten en edelen, in stede van de oude, fiere, ridderlijke loyauteit. De betrekkingen tusschen jonkvrouwen en ridders hadden onder den Franschen adel het schoone idealisme van vroegere tijdvakken geheel verloren. Hoffelijke vormen omhulden grove zinnelijkheid. Fransche ridders verkochten Jeanne d'Arc aan de Engelschen; – in Engeland begon Chaucer den riddergeest te bespotten; in Italië waren Pulci en Bojardo bezig Charlemagne en Roland belachelijk te maken. Alleen in Spanje waren de overleveringen van den Cid nog in eere. Spanje was door de Pyrenaeën van Europa afgescheiden; Spanje had zeven eeuwen tegen de Mooren gestreden; de Spaansche ridderschap was ernstig aan de oude traditiën gehecht. Gedurende de vijftiende eeuw waren riddergevechten en steekspelen in eere. Uit de chronijk van Alvaro de Luna deelt Eugène Baret [1] de volgende feiten mede: In 1434 had in de nabijheid van Léon bij de brug over den Orbigo een tournooi plaats. Een Leoneesch ridder, Don Suero de Quiñones, daagde ieder uit, die over de brug reed gedurende dertig dagen en juist op een tijdstip, toen vele ridders naar San-Jago di Compostella trokken. Hij wilde door een moedigen strijd zich vrijmaken van de gelofte ter eere zijner jonkvrouw uitgesproken, om elken Donderdag een ijzeren keten aan den hals te dragen. Koning Juan II regelde zelf den strijd. De ridder Quiñones werd door negen vrienden gesteund. Acht-en-zestig ridders namen de uitdaging aan, zes en zestig lansen werden gebro-

---

[1] T. a. pl. p, 77.

ken; een edelman uit Aragon gedood; voorts kwam er een groot aantal gewonden, waaronder Quiñones en acht zijner vrienden. Daarenboven hield deze dappere kampvechter den rechterarm ongeharnast ter eere zijner jonkvrouw, even als in den oorlog tegen de Mooren van Granada.

Deze ridderlijke ijver sloot zich in Spanje aan bij groote geestdrift voor de christelijke kerk, daar de Islam nog altijd in het Zuiden van het schiereiland heerschte. De inquisitie zal eerlang aan de Spaansche christelijke geestdrift haar machtigen arm verleenen; Mooren, Joden en Hervormden zullen geen voetbreed vrijen grond vinden op Spaanschen bodem.

Deze beide machtige beginselen: eerbied voor de al-oude instelling der Ridderschap en de daarmeê samenhangende vereering der christelijke Kerk, zouden in 1465 aan Montalvo den toonsleutel geven, waarin zijn „Amadis" is gecomponeerd. Maar er is meer. De roman is niet geheel te verklaren uit deze zuiver nationale richting. Tot nog toe hadden de Spaansche letteren geen uitzicht gegeven op een roman als Montalvo's „Amadis." Zelfs de grootsche epische zangen van den Cid — thans slechts in een merkwaardig fragment bewaard — kenden de eerbiedige, schuchtere, teedere vereering niet, die Amadis aan Oriana wijdt. En hier blijkt het zonneklaar, hoe groot de invloed der Arabische beschaving op de Spaansche letteren is geweest. Zeven eeuwen te zaam levende, voortdurend strijdende, moesten Spanjaarden en Arabieren op elkander een gunstigen invloed uitoefenen. Ridderschap en ridderlijke liefde werden door beide volken in hooge eere gehouden. Weinige woorden uit Fauriel's „Histoire de la littérature provençale" [1]) zullen er gemakkelijk van overtuigen:

„Je l'ai dit souvent, quel qu'il fût ou pût devenir en réalité „et dans la pratique, l'amour chevaleresque, dans la théorie, est „toujours exempt de sensualité; c'est une espèce de culte, „dégagé de toutes les habitudes, de tous les plaisirs qui pour„raient en ternir la pureté et affaiblir l'énergie morale, l'amour „de la gloire, dont il est censé l'âme. Or telle est aussi, sauf

[1]) Tome III, p. 331.

„les différences de rédaction, la théorie des poëtes arabes du „sixième et du septième siècle."

„Mais ce n'était pas seulement les poëtes que l'amour inspi„rait en Arabie; c'était aussi les chevaliers, car, en Arabie „aussi, un héros était un chevalier, et l'héroisme se nommait „chevalerie; et là, comme en Europe, comme en Occident, la „chevalerie consistait principalement à défendre le faible contre „le fort, et à combattre glorieusement pour l'amour des belles. „C'est un fait constaté par toutes les anciennes traditions des „tribus arabes, et si connu, que je ne crois par avoir besoin „de m'y arrêter."

Tallooze feiten staven, dat Mooren en Spanjaarden voortdurend met elkander in aanraking kwamen. De Christenen in het Zuiden van Spanje bezaten gebeden en litanieën in het Arabisch [1]). Beschaafde Spanjaarden muntten uit in het schrijven van Arabische verzen. Somtijds vindt men in de bibliotheken manuscripten in het Spaansch, maar met Arabische letters geschreven, of omgekeerd Arabische gebeden met Spaansche karakters. En deze Arabische invloed zal niemand verbazen, die de buitengewone stoffelijke en intellectueelė ontwikkeling der Mooren in de middel-eeuwen kent. Voor Nederlanders, die de uitstekende werken van den Leidschen hoogleeraar Dozy hebben gelezen, behoeft dit geen betoog. Onder de regeering van Hachem, den tweeden der Ommyaden, telde het Arabische deel van Spanje zes hoofdsteden, tachtig dicht bevolkte steden en drie honderd steden van den derden rang. Cordova bezat zestig moskeeën, vijftig hospitalen, tachtig openbare scholen en tweemaalhonderdduizend huizen.

Op deze wijze zou de invloed der Moorsche beschaving en der Moorsche letteren aan 't eind der vijftiende eeuw zich kunnen doen gelden op de Spaansche. De bevallige hoffelijkheid, de fijngevoelige eerbied van Amadis voor zijne Oriana, de algemeene toon der ridders uit zijne omgeving zijn iets geheel nieuws in de schepping van Montalvo en alleen verklaarbaar uit het voorbeeld der elegante Moorsche courtoisie. De teekening der liefde tusschen Amadis en Oriana

[1]) Baret, t. a. pl. bl. 84.

heeft bij de verschillendste kunstrechters, vooral in onze eeuw — Walter Scott, Dunlop (History of Fiction) en Saint-Marc-Girardin — warmen bijval gevonden.

De laatste vooral is niet karig met zijn lof. Een paar uitspraken uit zijn „Cours de littérature dramatique" [1]) mogen mij te hulp komen:

— „Amadis a contribué, pour sa part, à polir les moeurs et à discréditer la licence grossière."

— „(Dans) l'Amadis, l'amour est peint fidèlement, non „pas seulement comme une mode du jour, mais comme une „passion du coeur humain, avec ces traits vifs et délicats, qui „décèlent la passion, ces mouvements de joie et d'enthousi„asme, qui l'accompagnent, cet enchantement de deux coeurs „qui s'entretiennent de leur amour et qui oublient le monde „entier."

„Ce qui plaisait au seizième siécle (Saint-Marc-Girar„din heeft het oog op de Fransche vertalingen) dans le roman „d'Amadis, c'était l'invraisemblance merveilleuse des événe„ments et dissertations amoureuses, ce qui était de la mode „enfin. Ce qui m'en plait aujourd'hui, et ce qui fait que j'ai „essayé de renouveler le souvenir de ce roman trop oublié, „c'est que j'y trouve en beaucoup d'endroits la peinture fidèle „du coeur humain. Il représente l'amour tel que le rêvait le „seizième siècle, et par là il a pour nous un intérêt histori„que; mais il représente aussi l'amour tel qu'il est toujours „et c'est là ce qui fait son intérêt moral et littéraire."

De lof van Saint-Marc-Girardin, uitsluitend aan de opvatting van den hartstocht der liefde in den „Amadis" gewijd, bewijst tevens hoezeer Montalvo onder buitengewone invloeden heeft gestaan; hoe de Spaansche romancier van 't laatst der vijftiende eeuw door kennismaking met de Moorsche erotische poëzie iets buitengewoon liefelijks aan zijne helden en heldinnen heeft weten te verleenen.

Tevens blijkt uit de voorrede van Montalvo, dat hij een bewonderaar was der Ouden, inzonderheid der Romeinsche geschiedschrijvers, van welke hij Sallustius bij voorkeur

---

[1]) Tome III, p. 44 en volgende.

citeert. De regelmatigheid, de harmonische orde van zijn verhaal staan in verband met zijne classieke beschaving. Sedert het begin der vijftiende eeuw had de Renaissance in Spanje vasten voet verkregen. „Livius" werd vertaald door Lopez d'Ayala († 1407), Vergilius door den markies van Villena (1428). Drieërlei invloeden werkten dus tot de samenstelling van den „Amadis" mede: de Provencaalsche, de Arabische, de classieke.

De Provencaalsche troubadours evenwel brachten het meeste bij tot den eigenaardigen inhoud, welken zij aan de Bretonsche sagen van de Graalridders ontleenden. Als zoodanig is Amadis de rechtstreeksche afstammeling der helden uit den cyklus van Arthur van Bretagne, en volgt hij Lancelot en Tristan op den voet. Reeds de naam van: Amadis de Gaula getuigt luide voor den keltische oorsprong van den Spaanschen held. Gaula, door sommigen — Bernardo Tasso en den Franschen vertaler Herberay des Essarts — voor Frankrijk aangezien, beteekent Wales, zoo als telkens uit den inhoud blijkt. In het onvolprezen boek van Dunlop (History of Fiction) [1]) is de zaak uitgemaakt. „The general opinion" — schrijft Dunlop — „that Wales was the country „of Amadis, was not an innaturel one, since Gaules and Gaula, „in old English, was the name for Wales."

Al de lotgevallen van Amadis in de twee eerste boeken van Montalvo vallen in Wales, Engeland of Ierland voor — zoo als ettelijke avonturen der vroegere Graalridders. Daarenboven herinnert menige bijzonderheid uit Amadis' leven aan bekende „Arthur-romans." De welberoemde episode van le Beau Ténébreux — door Cervantes geparodiëerd — als Amadis, verbannen door Oriana, die hem ontrouw waant, zich terugtrekt in de eenzaamheid, stemt overeen met den midden-Franschen roman van Tristan. [2]) De aanhef van den „Amadis," de ontwakende liefde schilderend van den jonkman voor Oriana is bijna woordelijk ontleend uit „Lancelot," en stemt overeen met het eerste onderhoud tusschen Ginevra en den verliefden ridder.

[1]) Geciteerd door Baret t. a. pl. 103.
[2]) Baret, t. a. pl. p. 111.

Ondanks alles, wat Montalvo en zijne voorgangers in Spanje ontleenden aan „Arthur-romans,” aan Moorsche ridder- en liefdezangen, aan de studie van Vergilius of Sallustius, blijft ten slotte het grootste deel van dezen omvangrijken roman oorspronkelijk Spaansch.

Dat oorspronkelijk element kan gemakkelijk herkend worden, als men de oude chansons de gestes, 't zij Carolingische, 't zij Bretonsche, met den Spaanschen „Amadis” vergelijkt. Ware het proza niet reeds in den „Lancelot” door Walter Map gebezigd, het proza van Montalvo zou als iets geheel nieuws tegenover de naïeve strofen der „Arthur- en Karel-romans” hebben afgestoken. De middel-eeuwsche heldenzangen waren berijmd, om voorgedragen en gehoord te worden. Montalvo schreef, om gelezen te worden. De middel-eeuwsche minstrelen hadden in den epischen toon vrome dapperheid en ruwe mannelijke kracht bezongen, het slaan van „groote slagen” als ideaal van Roland en Olivier verheerlijkt. In 't laatste kwart der vijftiende eeuw dweepte Spanje met geheel andere idealen. De dapperheid was steeds in hooge eere, maar de vorm, waarin zij optrad, was nieuw. Reeds had de „Lancelot” voorbereid tot zachtere gemoedsstemmingen en vooral tot hulde der vrouwen. De oppervlakkige karakterschilderingen der Graal-romans konden echter het beschaafd publiek niet meer boeien, zoodat Montalvo er zich op toelegde zijne personen nader tot natuur en waarheid te brengen — zonder altijd zijn doel te bereiken.

Voor het eerst bevatte de „Amadis” beschrijvingen van paleizen en lustoorden, maar vooral gesprekken en brieven tusschen „minnende harten” gewisseld. Juist in deze elementen stelde men omstreeks 1465 het hoogst belang. Saint-Marc-Girardin is ten zeerst ingenomen met de koozerijen en ontboezemingen van Amadis en Oriana; Walter Scott denkt ongunstig over den stijl. Hier mag niet vergeten worden, dat al de lof, aan den „Amadis” geschonken, enkel aan Montalvo ten goede komt en geenszins toepasselijk is op de scheppingen van zijne navolgers. Allen zijn het hierover eens, dat het geslacht van Amadis, dat zijn zoon Esplandian, zijn kleinzoon Lisuarte en zijn achterkleinzoon

Amadis de Grecia hem op verre na niet evenaren. Zelfs is het hoogst eigenaardig, dat Cervantes, die zich op geniale wijze tegen de werkelijke overdrijving der latere „Amadissen" en „Palmerijns" aankantte, alleen voor den oorspronkelijken „Amadis" eene uitzondering maakte. Bij het bekende vuurgericht in de boekerij van den ingenieusen Hidalgo: Don Quixote wordt de „Amadis" van Montalvo ter zijde gelegd en gered, „omdat hij de beste was van dat slag van boeken en eenig in zijn soort."

Deze door ieder — zelfs door de grootste tegenstanders — erkende verdienste schuilt in het onmiskenbaar talent van Montalvo, om het hooge idealisme der Spaansche ridderlijke liefde uit te drukken. Castiliaansche liefde aan het eind der vijftiende eeuw gelijkt in de termen, geenszins in het wezen, op die theorie van Amerikanen en Engelschen onzer dagen, die aan den gehuwden of ongehuwden man eene nog levende vrouw voor het verkeer in de eeuwigheid uitkiest. „Spiritual wives" luidt het thans als vrome sluier voor een wezenlijk kwaad; „spiritual wives" luidde het toen als dichterlijke uitdrukking eener beminnelijke dweperij. De Castiliaansche edelen geloofden, dat de ideale liefde voor jonkvrouw of gade, 't zij eigen echtgenoote, 't zij die eens vriends, tot alle deugden kan opleiden. Nog eens... beminnelijke dwaling, die echter zeer gevaarlijk kan worden, zooals reeds het voorbeeld van Lancelot en Ginevra toonde.

Het is niet te ontkennen, dat de schoone theorieën der Castiliaansche liefde tot weinig stichtelijke practijken aanleiding gaven en dat Montalvo, maar veel meer nog zijne opvolgers, het niet aan voorbeelden van ergerlijken aard in hunne verdichte historiën hebben doen ontbreken. Doch men vergete niet, dat zoo er een Galaor — lichtzinnig in den trant der Lovelace's — door Montalvo van ter zijde is ten tooneele gebracht, zijn hoofdpersoon Amadis, de type der trouwe en eerbiedige verkleefdheid aan zijne uitverkoren jonkvrouw, steeds op den voorgrond blijft. In den „Lancelot" is de held kwijnende van liefde voor de gehuwde Ginevra. Montalvo weet, dat het Spaansche karakter zich met zoodanige voorstelling der liefde niet vereenigt. „Ce fut précise-

ment à cause de son caractère immoral, que le cycle breton ne put se naturaliser en Espagne" — zegt professor Dozy. [1]) Daarom klopt het hart van Amadis voor eene jonkvrouw, die hij eerbiedig liefheeft en door langdurige, trouwe liefde wint.

De eerste ontmoeting van Amadis en Oriana grijpt plaats op Castiliaansche wijs, aan het venster der prinses onder het licht van den starrenhemel. Oriana wil Amadis alleen spreken in tegenwoordigheid van hare vriendin Mabilia. Zoo ras de jonkman haar gewaar wordt, begint zijn hart luid te kloppen van verrukking: („el coraçon le saltava mucho") [2]). Zij belijden wederkeerig hunne liefde en verzekeren elkander, dat zij reeds zeer lang in 't geheim elkander hadden lief gehad, zonder het te durven zeggen. Amadis verhaalt haar, hoe veel hij heeft geleden, omdat hij wanhoopte haar ooit te zullen zien en spreken. En Oriana antwoordt, dat zij alles gaarne gelooft, wijl heur hart zegt, dat het waarheid is. („Mi señor, dixo Oriana, todo lò que me dezis creo yo sin dubda: por que mi coraçon en lo que siente me muestra ser verdad".) Amadis acht zich nu beloond voor al de moeielijke beproevingen zijns levens. De beide gelieven vergeten al sprekend den tijd, denken aan dag noch nacht, tot Amadis' vriend, Gandalin, hen komt waarschuwen, dat de dag aanbreekt, terwijl Mabilia, die geslapen heeft, zich haastig naar het balcon begeeft, om Amadis, ondanks zijne tranen, te doen vertrekken.

Reeds uit dit tooneel, en uit zoovele anderen, blijkt het met welke fijnheid en schuchterheid de ontwakende liefde is geteekend. In den geheelen „Amadis" blijft in hoofdzaak dit edel idealisme gehuldigd. Krijgsmansmoed en eerbied voor vrouwen; godsdienst en trouw aan het gegeven woord; de bescherming der zwakken en lijdenden — dit alles vormt voortdurend het thema, waarop wordt gevariëerd door de

---

1) „Recherches sur l'histoire politique et littéraire d l'Espagne," p. 687.
2) De Spaansche citaten volgens Baret, t. a. pl. 137, 138.

vrienden en gezellen van Amadis. De koning Lisuarte, vader van Oriana, heeft eene kroon en een schitterenden mantel met juweelen ontvangen onder voorwaarde, dat hij ze terug zal geven, of anders wat men hem daarvoor in plaats zou kunnen vragen. Daar de kostelijke voorwerpen door tooverij verdwijnen, eischt men van hem Oriana en wil hij als Jefta zijn kind opofferen, om zijn woord gestand te doen. Niemand uit heel den kring van Amadis, die niet denzelfden eerbied voor trouw en loyauteit aan den dag legt. Zoodra Oriana ten gevolge van een gevecht in handen van Amadis valt, laat hare moeder Brisena haar berichten, dat zij alleen voor eigen eer te zorgen heeft, daar het anders beter is te sterven. De koningin voegt er bij, dat God Oriana heeft doen geboren worden als dochter van een grooten koning, zoodat het natuurlijk is, wanneer zij de deugd hooger waardeert dan eene maagd van lage afkomst.

Blijkt uit deze karakterteekening, dat Montalvo een oorspronkelijk element uit eigen Spaansch genie aan zijne bewerkingen der „Amadis-sage" heeft toegevoegd, niet minder valt te prijzen de eenheid van plan, die, ondanks allerlei uitweidingen, dezen uitvoerigen roman kenmerkt. Het hoofddoel van den roman is het huwelijk van Amadis en Oriana — zoo als later in den roman der achttiende en der negentiende eeuw bijna regel is geworden. Juist door dit motief blijft de belangstelling levendig en vergezelt men Amadis, de zoon van Périon, koning van Wales, op al zijne langdurige en gewaagde ondernemingen. De ontknooping loont de belangstelling van den lezer, daar het Oosten van Europa met het Westen in strijd is, om het bezit van Oriana. Aan de eene zijde staat de Romeinsche keizer met den koning van Groot-Brittanje, aan de andere de Bizantijnsche keizer met Amadis en zijne ridders, de laatsten onder bevel van koning Périon.

Als schaduwzijde vàn den Amadis kan terecht gewezen worden op het gerekte en lankwijlige der gesprekken en redevoeringen, destijds eene schoonheid van den eersten rang; en in de tweede plaats op het kinderachtig wonderelement van betooverde wapenen, bovennatuurlijke monsters en tooverkasteelen met onzichtbare bewoners. Saint-Marc-Girardin

schrijft beide aan den geest des tijds toe, misschien ware het juister hier op de „Arthur-romans", inzonderheid op den „Lancelot" te wijzen en alzoo den weg aan te toonen, die van de middeleeuwen naar het eind van de vijftiende eeuw voert.

V.

In de periode 1475—1525 was de bijval aan de schepping van Montalvo geschonken uitsluitend tot zijn vaderland bepaald. Zoodra de chevalereske koning François I in zijne Madridsche gevangenis de lotgevallen van Amadis en Oriana had leeren kennen, bracht hij de bewondering voor dit heldengeslacht naar Frankrijk over. Een zijner hovelingen, Nicolas d'Herberay seigneur des Essarts bewerkte eene Fransche vertaling en sinds de eerste vier boeken gereed waren (1540) was in Frankrijk de bijval algemeen. De „Amadis" drong tot in de kloosters door. [1]) Reeds elders [2]) deelde ik het oordeel mede van „l'austère capitaine calviniste" la Noue in zijne „Discours politiques et militaires" Het zal evenwel niet overbodig zijn het nogmaals eenigszins uitvoeriger te herhalen. De meening van la Noue is, dat: „les livres d'Amadis sont venus en évidence parmi nous en ce dernier siècle (16de eeuw.) Mais pour en parler au vray l'Espagne les a engendrez, et la France les a seulement revestus de plus beaux habillements. Sous le règne du roi Henri II (1547—1559) ils ont eu leur principale vogue; et croy que si quelqu'un les eust voulu alors blasmer, on luy eust craché au visage, d'autant qu'ils servoient de pédagogues, de jouet et de entretien à beaucoup de personnes."

Evenzoo heb ik melding gemaakt van de oordeelvellingen door de jezuiet Possevino en door den wulpschen Brantôme uitgesproken [3]), die trouwens vrij algemeen bekend

1) Baret t. a. pl. p. 168.
2) Gebr. Adr. Breedroô, enz. bl. 134.
3) Aldaar bl. 135.

zijn. Possevino houdt het er voor, dat de duivel het denkbeeld der vertolking van den „Amadis" aan den heer Des Essarts heeft ingeblazen en dat Luther bij de lezing van dezen roman de gedachte aan eene kerkhervorming opvatte.

Joachim du Bellay (1524 – 1560), de groote taalzuiveraar, schreef eene ode ter eere van Des Essarts en noemde hem den Franschen Homerus. Pellicer, de Spaansche commentator van Cervantes' Don Quixotte beweert, dat in Frankrijk iedere familie een exemplaar van den Franschen „Amadis" bezat, omdat men er de schoonheid der taal uit leerde, en dat Henri III in zijne boekerij den „Amadis" naast „Plato" en „Aristoteles plaatste. [1])

Niemand twijfelt aan den opgang en den invloed van Montalvo's roman, inzonderheid na de vertolking in het Fransch. Om een juist begrip te vormen van de menigte der „Amadissen" en der vertalingen, dient niet vergeten, dat na de vijf eerste boeken van Montalvo er zich nog acht afzonderlijke romans als vervolgen bij den eersten oorspronkelijken roman aansloten. De oudste druk der vier eerste boeken, die bekend is, dagteekent van 1508, de jongste is van 1848. De druk van 1508 is als een hoogst zeldzaam boek te Ferrara ontdekt in 1872. De titel luidt:

1 – 4. „Los quatro libros del Uirtuoso cauallero Amadis de Gaula... Çaragoça... mil y quinientos y ocho años." (1508). fol.

Dit met gothische letters gedrukte exemplaar werd voor tienduizend francs door den – nu overleden – baron Seillière gekocht. [2])

Daarna komen een aantal zeldzame drukken van de jaren 1510, 1511, 1519, 1521, 1524, 1526, 1531, 1533, 1535, 1539, 1545, 1547, 1551, 1552, 1563, 1575, 1580, 1586 en 1587.

---

[1]) „El Amadis en frances era tan estimado en Francia, que a penas habia familia, donde no se hallasse un exemplar, por que se creia que sin él no se podia hablar ni escribir con perfection la lengua; y Enrique III le apreciaba tanto, que le tenia colocado en su libreria, entre las obras de Aristoteles y Platon." Pellicer, aanteekeningen op Don Quixotte, vermeld door Baret, t. a. pl. bl. 171–172.

[2]) Baret, t. a. pl. 222.

Bijna al deze uitgaven zijn in folio. De oudste drukken der vervolgen op „Amadis" zijn de volgende:

5. „Las Sergas de Esplandian" – 1510.
6. „Florisando" – 1510.
7. „Lisuarte de Grecia" – 1514.
8. „Lisuarte de Grecia y Muerte de Amadis" – 1526.
9. „Amadis de Grecia" – 1535.
10. „Florisel de Niquea" -- 1532.
11. „Rogel de Grecia" – 1535.
12. „Silves de la Selva" – 1546.

Met de vier eerste boeken vormen deze te zamen eene serie van twaalf boeken. De Spaansche „Amadissen" eindigen met „Silves de la Selva", maar worden aanstonds door een nieuw heldengeslacht: de „Palmerijns van Olijven," later door de „Primaleons" opgevolgd.

De Franschen hebben zich niet geheel aan de genealogie der Spanjaarden gehouden en er nog soms het een en ander aan toegevoegd. Zoo als gezegd is, vertolkte d'Herberay des Essarts de vier eerste boeken, den eigenlijken „Amadis" bij uitnemendheid, in 1540. Tot op 1577 volgden de uitgaven met kleine tijdvakken van twee of drie jaren elkander op. De boekerij der Leidsche maatschappij van Letterkunde bezit er eene van, getiteld:

„Le premier, deuxième, troisième et quatrième livre d'Amadis de Gaula, mis (de l'Espagnol) en Franç. par le Seigneur des Essarts, Nicolas de Herberay. Anvers (I et II) Chr. Plantin, 1561; III et IV) G. Silvius, 1573."

Het vijfde boek. „Las sergas de Esplandian" in 1490 door Montalvo zelven geschreven, werd evenzoo door d'Herberay in 1544 vertaald.

De seigneur Des Essarts vervolgde met het zesde boek: „Lisvart de Grèce, fils de Esplandian," 1545.

Het Spaansche zesde boek „Florisando," geschreven door Paez de Ribeira, is nooit in 't Fransch vertaald.

Ook het zevende boek der Fransche bewerking: „Amadis de Grèce, surnommé le chevalier de l'ardente

Epée, fils de Lisvart de Grèce et de la belle Onolorie" is door d'Herberay vertaald in 1546 uit het Spaansch van Juan Diaz; het achtste boek der Fransche „Amadissen", een vervolg van de geschiedenis uit het zevende, werd in 1548 als de laatste arbeid van den Seigneur Des Essarts uitgegeven.

De geheele werkzaamheid van den eersten Franschen vertolker bepaalt zich tot acht boeken, waarvan de vijf eerste, door Montalvo geschreven, letterkundige beteekenis bezitten. De latere Fransche vertalingen zijn vrije bewerkingen van den Spaanschen tekst, maar dalen evenzeer in waarde, als de Spaansche navolgers van Montalvo beneden hun meester staan. Zelfs hebben de Franschen nog oorspronkelijke vervolgen geschreven. Zekere Antoine Tyron heeft in 1577 het licht doen zien: „Les haults faits d'armes et amours loyales des vaillants et invincibles chevaliers don Sferamondi de Grèce et Amadis d'Astre." Ook hierop verschenen nog eenige vervolgen; alles zeer onbeduidend, zelfs hier en daar zeer aanstootelijk werk. In Spanje schreef men tevens over Amadis' voorouders en voegde nog een vijftiental deelen aan de verzameling der geheele heldenhistorie toe.

Het is bijna onnoodig te zeggen, dat de „Amadis" ook in andere moderne talen is overgebracht. Duitsche, Nederlandsche — waarvan de titels reeds zijn opgegeven — Italiaansche en Engelsche „Amadissen" werden gretig gelezen. Mag men Graesse gelooven, dan zag zelfs te Constantinopel eene Hebreeuwsche vertaling der vier eerste boeken van den „Amadis" door Jacob ben Mose Algabbai het licht.

Ook in later tijd werd de „Amadis" niet vergeten. Zelfs heeft Wieland als voorbereiding tot zijn „Oberon" in 1771 „Der Neue Amadis" geschreven, 't welk hij echter zonder ernstige plannen deed; hij noemde zijne schepping „Komisches Gedicht in 18 Gesängen." Wieland, een kunstenaar van groote kennis en fijnen smaak, was bij ongeluk in het zwaarmoedige Schwabenland geboren en had eigentlijk een Provencaal moeten zijn. Zijne herinnering aan den

„Amadis-cyklus" sproot uit zijne ironische richting, die met allerlei historische personen en toestanden gaarne een loopje nam.

Is er hier met eenige uitvoerigheid over „Amadis-romans" gesproken, men schrijve het toe aan mijn verlangen, om elk misverstand over een zoo gewichtig letterkundig verschijnsel uit den weg te ruimen. Bij het schrijven eener „Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde" is het onmogelijk niet alleen te zwijgen van buitenlandsche letteren, maar kan men geen stap voorwaarts doen zonder telkens allerlei vraagstukken van buitenlandsche litteratuur aan te raken. Het ware lichter vol te houden, dat wij Nederlanders voortdurend onder den invloed van vreemden gestaan hebben, dan dat wij eene geschiedenis van een eigenaardig nationaal letterkundig leven zouden kunnen schrijven. Eene kleine natie kan alleen onder buitengewone omstandigheden den toon geven op letterkundig gebied in Europa. Maar zij kan desniettemin de bewondering van het buitenland verdienen, als zij met het oog op de schoonste modellen naar oorspronkelijkheid streeft en karakteristieke kunstwerken schept, die van nationale vindingskracht getuigen.

Wellicht, dat men, de aandacht vestigend op het Amsterdamsche blijspel der 17de eeuw, op het proza van Hooft, op de „Leeuwendalers" en den „Lucifer" van Vondel, op den historiestijl van Brandt, op de romans van Wolff en Deken, op de „Camera Obscura," op „Onze Voorouders," op „Max Havelaar" en heel den bloei van ons tegenwoordig tijdvak, aan Nederland dien lof niet onthouden zal. Des te nauwkeuriger echter zullen onze geschiedschrijvers dan ook den historischen gang van zaken in het buitenland hebben na te gaan en des te ruimer deel zullen zij hebben te geven aan de studie der algemeene Europeesche litteratuurgeschiedenis. Hiertoe mede te werken was het doel dezer regelen, opdat er ten minste van de „Amadis-romans" niet langer geloofd worde, dat zij in de eerste helft der zeventiende eeuw in Frankrijk geschreven werden, 't zij dan al of niet „op Spaansche leest geschoeid."

RESTAURATIE VAN HET KASTEEL TE MUIDEN.

Restauratie van het kasteel te Muiden. — Viering van den 300sten gedenkdag der geboorte van den Drost Hooft.

October 1879.

Op den rechteroever van den Vechtstroom, waar deze zijne kalme wateren met de gele golven der Zuiderzee vermengt, staat nog heden het eenmaal vermaarde slot van Muiden, waarheen van 1609 tot 1647 het kunst- en letterlievend Amsterdam zoo dikwerf ter beêvaart ging. Het kasteel werd gebouwd in 1290 door Graaf Floris V, als een bolwerk voor de strooptochten der West-Friezen, voor de struikrooverijen der heeren van Aemstel en de aanmatigingen der Stichtsche Kerkvorsten. Allereerst diende het slot tot kerker van den edelmoedigen graaf, slachtoffer van het adellijk „eedgespan" — als Bilderdijk schrijft. Later volgde het hooge huis de staatkundige lotgevallen van het graafschap Holland en werd het, nadat in 1578 Amsterdam zich bij den opstand tegen den Spaanschen koning had aangesloten, nauw aan de belangen der machtige koopstad verbonden. De Staten van Holland zorgden immer, dat een geboren Amsterdammer voor het gewichtig ambt van Baljuw over het Gooiland en Drossaard van Muiden, tevens kastelein op het slot, in aanmerking kwam, zoodat het juist op hun weg lag, toen zij in 1609 daartoe met eenige anderen den zoon van burgemeester Cornelis Pieterssen Hooft voordroegen. Maurits van Nassau vestigde zijne keus op dezen candidaat, nadat een aanzienlijk Hollandsch edelman van „eerentfesten bloedt ende qualiteit" Heer Johan Beyeren van Schagen, uit vriendschap voor den Amsterdamschen burgemeester, ten gunste

van den jongen Hooft, tot den Stadhouder gesproken had....

Hoe bekend ook, getrooste men zich de herinnering aan deze feiten, omdat ze weldra weder eene versche belangstelling zullen opwekken.

Ten minste, dat ware zeer wenschelijk.

In September ontvingen velen onzer landgenooten wat men te Gent of Andwerpen een „omzendbrief" noemt — eene benaming, die Pieter Cornelissen Hooft, als schepper van „verneemschriften" in plaats van informatiën, en van „schriftwaranden" voor registers zeker niet zou gewraakt hebben. Deze „omzendbrief" vestigde de aandacht van alle beschaafde Nederlanders utriusque generis op den dag van 16 Maart 1881 — „den driehonderdsten gedenkdag der geboorte" van den Drost. Eenige mannen van naam, verdienste, wetenschap of talent — Mr. W. W. Van Lennep (Voorzitter), Mr. A. D. De Vries Az. (Secretaris), Prof. J. A. Alberdingk Thijm, H. Binger, J. W. Brouwers, P. J. H. Cuypers, J. F. Gebhard jr., G. Hooft van Vreeland, D. C. Meyer jr., Mr. J. C. De Marez Oyens, Mr. N. De Roever Az., Prof. J. Verdam, Dr. J. Van Vloten, A. A. Vorsterman Van Oyen en A. C. Wertheim — vereenigden zich, om, al wie in ons vaderland belangstelling voor geschiedenis en letteren mocht blijven koesteren, uit te noodigen dien driehonderdsten gedenkdag van Hooft's geboorte zoo luisterrijk mogelijk te vieren.

Een nationale jubeldag alzoo op 16 Maart 1881! Zal de beminnelijke nationale deugd, die men gewoon is „de moeder der porceleinkast" te doopen, hier niet aanstonds gereed zijn met het voorwendsel, dat het nog veel te vroeg is, en zal de achtenswaardige eigenschap van ons volk, die zich pleegt te tooien met den eerenaam van „degelijkheid," niet even spoedig de uitvlucht bedacht hebben, dat Pieter Cornelissen Hooft, een schrijver en dichter, slechts behoorde tot die kleine afdeeling Nederlanders, wier levensarbeid louter een twijfelachtig nut stichtte?

Is het waarlijk te vroeg?

De „omzendbrief" der vereerders van Hooft — werd aanvankelijk in Augustus 1879 verzonden, daarna met eene kleine

toevoeging eene maand later herhaald. Reeds op het zestiende Nederlandsche Congres te Kampen werd gesproken over de „instandhouding en, zoo noodig, de herstelling van het slot te Muiden.” Als eerste middel daartoe koos men de stichting eener boekerij op het slot. Zij, die zich deze zaak hadden aangetrokken, vereenigden zich later met enkele smaakvolle Amsterdammers, om tevens den driehonderdsten verjaardag van Hooft op 16 Maart 1881 te vieren. De middelen door de vereenigde vrienden aan te wenden zouden bestaan in: feestelijke bijeenkomsten te Amsterdam of te Muiden, eene tooneelvoorstelling, ontleend aan de werken van den dichter — de „Warenar” zou, dunkt mij, het meest in aanmerking komen — en eindelijk dan „eene kunstrijke herstelling en vernieuwing der groote zaal van het slot te Muiden.”

Dit laatste plan zou worden uitgevoerd door de zaal te meubelen in den stijl van de eerste helft der zeventiende eeuw, door haar op te luisteren met „geschilderde tafereelen en beeldwerken, die het leven, de omgeving en de werkzaamheid van Hooft in de herinnering zouden terugroepen.” Men rekent daartoe op de belangstelling van alle Noord- en Zuid-Nederlandsche beeldende kunstenaren, men heeft er op het zeventiende letterkundige Congres te Mechelen den bijval van velen voor gewonnen — en wat meer is — men heeft verscheiden Zuid-Nederlandsche kunstenaars gevonden, die zich bereid verklaarden hunne krachten in den aangegeven geest beschikbaar te stellen. Te twijfelen of de Noord-Nederlandsche hetzelfde zouden willen doen, zou eene grievende beleediging zijn van de talentrijkste mannen onder onze landgenooten.

Wil men echter in de practijk uitvoering geven aan deze schoone denkbeelden, dan dient geen dag, geen uur zelfs getoefd, en komt het voorwendsel, dat het thans nog te vroeg is, om over den gedenkdag van 16 Maart 1881 te spreken, in het geheel niet te pas.

De uitvlucht, dat men ter eere van dichters en schrijvers geene nationale jubeldagen mag vieren, omdat hun arbeid louter twijfelachtig nut sticht, is van te kwaadaardige natuur om er een woord aan te verspillen.

Een jubeldag voor Pieter Cornelissen Hooft, driehonderd jaren na zijne geboorte, heeft zijn goed recht van bestaan. Ons volk is oneindig veel verschuldigd aan het genie van Oranje, aan den degen van Maurits, aan het beleid van Frederik Hendrik, aan de kloekheid van Barnevelt, aan de wetenschap van Huig De Groot, aan alle staatslieden, kapiteinen en admiralen, die onzen kleinen Staat hebben gesticht, wier daden onze historiebladen vullen — maar niet minder is het verplicht aan den man, die het eerst de geschiedenis van onzen opstand tegen Spanje in de moedertaal schreef en naast Vondel het meest heeft bijgedragen tot vorming, afronding en zuivering onzer schrijf- en spreektaal, zooals die nog op dit oogenblik geschreven en gesproken wordt.

Het valt niet moeilijk Hooft's aanspraken op een jubeldag te bepalen.

Hooft opende een schitterend tijdvak van letterkundig verkeer op zijn slot te Muiden; Hooft werd een voorganger van het jonge Holland zijner dagen in dicht en ondicht. Hooft gaf als vrucht zijner Italiaansche kunst- en academiereis het eerste Nederlandsche herderspel, „Granida," waarin de betooverende melodieën van Tasso en Guarini eene echo schenen te vinden. Hooft voltooide vóór zijn acht-en-twintigste jaar de liefelijkste minneliederen, die de toondichters tot nog in onze dagen aanlokten, om er eene zangwijze bij te geven. Hooft waagde het reeds in 1612 een oorspronkelijk vaderlandsch treurspel te schrijven, maar slaagde beter, toen hij in 1617 de „Aulularia" van Plautus op de geestigste wijze naar Amsterdam overbracht. Hooft knoopte als gastheer op het hooge huis te Muiden eene briefwisseling aan met al wie beschaving, letteren en kunst lief hadden in Holland en leverde een model van eleganten briefstijl, waarvan de weergade nog moet aangewezen worden. Hooft opende een Hollandsch hotel Rambouillet in hetzelfde tijdvak, in dezelfde jaren (1618—1648), toen de markiezin De Vivonne en madame De Rambouillet haar salon toegankelijk stelden voor Voiture en Marino.

Hooft schiep den Nederlandschen historiestijl. Zijne lieve-

lingsschrijvers, Sallustius en Tacitus hadden hem voorbereid, om de bloeiende historische school in Italië te waardeeren, om de schriften van Macchiavelli, Bembo, Castiglione en Guicciardini te beoefenen, om in zuiver Nederlandschen stijl geschiedschrijver te worden — de eerste en de grootste van zijn vaderland in de gelukkige zeventiende eeuw. Hooft was de aartsvijand der bastaardwoorden en verklaarde den oorlog aan „hoofsch Duitsch," omdat hij niet wist, „waer 't eindighen wilde met het verloop der taele." „Hij heeft tal van zonderlinge „wurghende woorden, liever dan onduitsche" gebruikt, maar hij heeft zich toch den onsterfelijken roem verworven, de Nederlandsche taal met ontelbare schoone en zuivere uitdrukkingen te hebben verrijkt.

Er is nog meer.... maar reeds te over, om te bewijzen, dat men met onbeschroomde hand de feesttoorts kan ontsteken voor Hooft's jubeldag in 1881. Daarenboven — en dit is een zeldzaam geluk — de vloekbare harpijen der kerkelijke onverdraagzaamheid zullen de schim van den Muider Drost met haar zwadder niet durven aanroeren. De naam van Hooft zal geen oorlogswapen worden voor moderne ketterjacht. Het humanismus van Muiden's Kastelein moge niet vrij te pleiten zijn van zekere diplomatieke voorzichtigheid, het was in elk geval verkwikkender dan de vervolgingslust van Bogerman en Salmasius.

EEN HAAGSCHE PENKRASSER.

Een Haagsche Penkrasser. — Over veiligheid op straat. — Levensgevaar voor voetgangers.

November 1879.

Niet zonder aarzeling durf ik hier van Haagsche toestanden spreken. Sinds geruimen tijd las men in deze goede

stad aanplakbiljetten, waarop telkens de titel van een vlugschrift voorkwam. Onophoudelijk werd verkondigd, dat er weer een nieuw nummer der „Haagsche Penkrassen" van den heer J. A. De Bergh het licht had gezien, en vele residentiebewoners namen er met nieuwsgierigheid kennis van.

De auteur verkondigde van de eerste tot de laatste bladzijde, dat hij een vijand van alle persoonlijkheden is, dat hij zaken, alleen zaken behandelt. Hij doorkruist de stad in alle richtingen, onderzoekt huizen en gebouwen, neemt de straten en voetpaden op, kijkt of de roosters boven de rioolkokers recht liggen, houdt een scherp en wakker oog gevestigd op het dreigend levensgevaar den voetgangers boven het hoofd hangende door de grenzelooze woestheid der Haagsche koetsiers, en kijkt bij dit alles gestaag toe, of de faits et gestes der plaatselijke politie ook iets te wenschen overlaten.

Hoewel het niet te ontkennen valt, dat de auteur der „Haagsche Penkrassen" in sommige opzichten aan eene zeer gewone zwakheid — vooroordeel — offert, zal een onpartijdig lezer aanstonds erkennen, dat hij vernuft en goede luim bezit, dat zijne vliegende blaadjes van eene frischheid getuigen, als zeldzaam in de Nederlandsche periodieke litteratuur onzer dagen kan gewaardeerd worden. Daarom mag wellicht de aandacht op zijn arbeid gevestigd worden, mocht ook de een of ander mijner lezers de wenkbrauwen fronsen, als hier over stoep- en rioolquaestiën, over voetgangers, huur- en andere koetsiers, over de gallomanie der uithangborden en andere wetenswaardige zaken zal gehandeld worden.

Men veroorlove mij bij deze gelegenheid de vraag, of er ten onzent niet in het algemeen eene al te groote deftigheid in het opstellen van dagblad- en tijdschrift-artikelen wordt in acht genomen? Prettige, vroolijke causeriën worden nog immer met een bedaard schouderophalen ter zijde gelegd. De heer J. A. De Bergh slaat somtijds den bal geheel mis — zooals onder anderen in alles wat het nieuwe gebouw voor het departement van Justitie betreft — maar dat neemt niet weg, dat hij in zijn eigenaardigen vernuftigen toon zoo vermakelijk doorkeuvelt, dat men hem onwillekeurig volgt.

De Nederlandsche deftigheid zal deze manier van schrijven

misschien niet op haar waren prijs schatten. In plaats van beweeglijker en sierlijker wordt de Nederlandsche stijl onzer voornaamste dagbladen en tijdschriften — er is eene ruime plaats voor uitzonderingen! — voortdurend omslachtiger en plomper. Van oudsher trachtten onze prozaschrijvers naar nuttigheid, degelijkheid, wetenschappelijkheid. Van Maerlant af heeft ieder goed Nederlander, die iets te zeggen had aan zijne landgenooten, er naar gestreefd, dat er uit zijne woorden minstens ééne nuttige les ware te trekken.

Dat voortdurend streven naar moreel of wetenschappelijk nut heeft menig opstel vervelend en onleesbaar gemaakt, ook als een kunstenaar van naam de pen voerde. Justus Van Effen kan somtijds ondragelijk lankwijlig worden, als hij zich verdiept in zijne maatschappelijke bespiegelingen, die plotseling weer onze aandacht winnen, waar hij een kort verhaal, eene schildering van menschen, van hun bedrijf en zeden invlecht. Het heeft zeer lang geduurd, voordat men het wilde toegeven — het heeft zelfs al het vernuft en den onweerstaanbaren humor van De Genestet gekost, voordat men wilde erkennen, dat de kinderversjes van Van Alphen ondragelijk pedant waren. Juist omdat die gedichtjes voor de lieve jeugd zich voortsleepten op de loodzware voeten eener conventioneele moraal, waren ze allerminst geschikt de jonge harten te treffen!

Het is niet op te tellen hoeveel Nederlandsche schrijvers hun aanleg verschreven hebben door de onophoudelijke zorg, om bij elke gelegenheid te pas of te onpas te moraliseeren. Juist hieruit kan het verschijnsel verklaard worden, dat de romans van Wolff en Deken nog heden leven en dat die van Loosjes voor goed gestorven zijn. Het onvergelijkelijk talent van zedenschildering der beide eersten redde haar van ongepaste zedeleerarij, aan welke laatste hebbelijkheid, bij ontstentenis van eenig talent voor de vertelling, de Haarlemsche romanschrijver is overleden.

Schoon het in het algemeen ook door onze beste schrijvers erkend is, dat al te veel moralisatie uitloopt op lankwijligheid — men herleze Potgieter passim! — duikt in de laatste tijden weder eene liefhebberij voor „leerlijkheid" op, die zich uit in zoo statigen vertoogtoon, dat zelfs Joseph

Prudhomme er pleizier in zou gehad hebben. De pittige, losse, gemakkelijke stijl van de dagelijksche Parijsche pers — van Camille Desmoulins tot Emile De Girardin — schijnt voor een groot deel onzer stylisten (?) uit louter dissonanten te bestaan.

Bij het doorloopen van de — nu onlangs in een netten omslag verschenen — tien eerste „Penkrassen" des heeren J. A. De Bergh trof mij herhaaldelijk de niet alleen eigenaardige, maar ook zeer aardige manier van zeggen. Juist daarom schijnt het mij niet overbodig hem op een of ander der door hem aangevoerde stoffen te woord te staan. Over het justitiegebouw, over de koninklijke stallen heeft hij zeer uitvoerig gehandeld. Het moet in onze tegenwoordige atmosfeer liggen, dat men zich telkens warm maakt over alles wat nieuw ontworpen of nieuw gebouwd wordt. De opgewondenheid van sommigen slaat tot anderen over, en daar ik zelf vrees reeds eenigszins onder den invloed dier algemeene animositeit te staan, zie ik er van af den Haagschen Penkrasser over dit onderwerp aan te spreken. Zoo ik een wensch mocht uiten, dan zou ik hem dringend willen uitnoodigen wat meer aandacht te wijden aan de aesthetische zijde van het vraagstuk en eens te overwegen of hij liever een gelijk en gelijkvormig pendant van het ministerie van koloniën voor het nieuwe gebouw in de plaats zag?

Met groote instemming lees ik hetgeen hij schrijft over „veiligheidsmaatregelen voor voetgangers." Parijs en Londen bieden beide hunne eigenaardige gevaren, maar men is door breede voetpaden, zonder eenige vooruitstekende stoep, althans voor het grootste deel van zijn weg in veiligheid. Alleen bij het oversteken van boulevard of straat beginnen de bezwaren. Wie denkt hier niet aan den gedienstigen Londenschen Policeman, die met een enkel gebaar den stroom der rijtuigen stuit; — wie prijst niet in stilte de gilde der Parijsche huurkoetsiers met hunne witte, glimmende hoofddeksels en roode dito neuzen, die altijd op hunne hoede zijn, als een voetganger met de uiterste bedaardheid in den chaos der bonte vehikelen zijn weg zoekt?

Het mag daarom met nadruk gezegd worden, dat men in

de straten onzer residentie „bijna iederen morgen de vuilniswagens met die vermaledijde breede achterwielen, welke reeds den dood van drie menschen hebben veroorzaakt" — den doorgang voor voetgangers ziet versperren. De dood van drie menschen! Volkomen historisch. In eene vrij breede straat (Boekhorststraat) werd een arm werkman, wiens leven voor een hulpeloos gezin volstrekt noodzakelijk scheen, door de wielen van eene vuilniskar vermorseld. Eene Haagsche familie, die uit hare woning dit vreeselijk tafereel moest aanschouwen, siddert nog bij de herinnering aan de hartverscheurende noodkreten door het ongelukkig slachtoffer geslaakt. In eene andere, overigens stille en volstrekt niet gevaarlijke straat (Nieuwe Molstraat) heeft een wagen met steenen een grijsaard — gepensioneerd generaal van het Nederlandsche leger — die door doofheid de raderen niet vernemen kon, zonder veel ceremoniën verpletterd. Een veewagen heeft aan de Wagenbrug het aanvallig, eenig kind van een gezeten burgerfamilie bij het uit de school komen de hersenpan gespleten. Dit alles geschiedde van 1866—1879.

Wanneer men in Nederland den grooten voorraad van gemoedelijkheid en sentimentaliteit in aanmerking neemt, dan is het verwonderlijk op te merken, hoe weinig van dit alles aan dergelijke rampzalige martelaars ten goede komt. Een enkel konijn, door een wetenschappelijk man onder de luchtpomp gebracht — een verstoord kraaiennest — een gemuilbande hond brengt tal van tongen en pennen in beweging.... maar de noodlottige, volstrekt onverwachte, lichtelijk te vermijden dood van een natuurgenoot wordt met gemoedelijke kalmte onder de „gemengde berichten" van een krant gelezen, zonder dat men er zich zijn kop thee of zijn glas wijn een zier minder om doet smaken.

Het zou ten eenenmale onrechtvaardig zijn, dit enkel aan het gebrekkige toezicht der Haagsche overheden te wijten. Onze Haagsche penkrasser heeft ook in dit opzicht overvraagd, en veel gezegd, waarin ik hem ongaarne zou volgen. Dergelijke maatschappelijke ellende, als door koetsiers of voerlieden wordt veroorzaakt, vloeit voort uit den algemeenen toestand des volks, veelal ook uit de gebruiken en zeden

eener hofstad, waar het woest rijden niet alleen aan „Manus den Snorder" is te wijten. Mocht ook dit zijn gevoelen zijn, dan verwacht ik eerlang daarover een nieuwe „penkras" van den heer J. A. De Bergh.

BESLUIT.

Besluit. — Op Sint-Sylvesteravond. — Koolemans Beynen. — Jonge geestdrift en oude bezadigdheid.

31 *December* 1879.

De oude heer Dinges zat bij den haard in gezelschap van zijn zoon Jan, die te Leiden in de natuurphilosofie studeerde.

Het was geen weer om uit te gaan. Hunne gewone wandeling konden ze dus niet doen. Ze zaten nu rustig te rooken en zwegen.

De oude heer Dinges ontwaakte het eerst uit zijne mijmering en zei:

— „Binnen een paar dagen alweer Nieuwjaar! Wat is dat 1879 voorbijgevlogen! En welk een legaat maakt dat oude jaar aan de historie!"

— „Me dunkt, dat is zooveel niet!" — antwoordde de, als gewoonlijk, wat nurks gestemde student. — „De Engelschen hebben een dikken Kafferkoning gevangen; de Franschen een nieuwen President en de Spanjaarden eene nieuwe Koningin gekregen. De Czaar slaapt alles behalven op rozen en Bismarck ging bijna naar Canossa."

— „Neen, zoo meen ik 't niet, Jan! Ik denk alleen aan mijn lief vaderland! Ons Vorstenhuis plotseling zwaar getroffen door den dood van den Kroonprins; algemeene rouw bij

hoog en laag. Daarna de gewone wisseling van ministeriën, een constitutioneel koortsje, dat om de twee of drie jaren geregeld terugkeert. Tot de heugelijke gebeurtenissen kunnen we rangschikken 's Konings feestelijken intocht aan de zijde zijner tweede gemalin binnen Amsterdam en Den Haag en het einde van onzen langdurigen en kostbaren oorlog met Atjeh!"

— „Gelooft u dat?"

— „Nu ja, ik weet wel, dat de heeren in de Tweede Kamer op dit punt nog lang niet harmonisch denken, maar ik geloof graag het beste en ben een vijand van jelui nieuwerwetsch pessimisme."

— „Dat is hier de quaestie niet. De vraag is: heeft men in 1879 het eind beleefd van den oorlog tegen Atjeh?"

— „Ik zeg met nadruk: ja! Zullen de feiten in de toekomst mij logenstraffen? Dat moeten wij afwachten, maar in geen geval mag een goed vaderlander vergeten op Oudejaarsavond een glas te wijden aan den dapperen en bereidvollen generaal Van der Heyden, die een frisschen lauwerkrans heeft gehecht aan onze nationale vlag..."

— „'n Glas wijden! Al de goede vaderlanders hebben geen glas te wijden..."

— „Met je permissie. Nu ben jij buiten de orde, Jan! Het doet me innig veel genoegen, dat hier en daar een stem opgaat, die een beetje geestdrift, een beetje waardeering vraagt voor een uitstekend legeraanvoerder als generaal Van der Heyden! Ik wou, dat jelui jongelui daar eens aan meedeedt. Een vonkje van enthousiasme zou er bij jelui, dunkt me, nog wel op kunnen overschieten. Ik hoop, dat ik in 1880 mijn wensch krijg."

— „Ik hoop het voor u, maar enthousiasme is een slechte leidsvrouw voor jongelui! Ik onderzoek liever alles en wanneer ik dan volkomen op de hoogte ben, begin ik met critiek!"

— „Hoor eens, kerel! praat me niet van critiek. Disraeli heeft, geloof ik, eens gezegd: „Critics are men who failed in live and literature," en hoewel ik dit lang niet voor een axioma houd, zou ik toch wel willen, dat er

minder critiek geoefend en wat meer gedaan werd! Sint-Sylvester staat op den drempel en bij zijn komst moogt ge wel eens overwegen, wie de meest betreurde doode is onder de duizenden, die ons vaderland in 1879 verloor. Ik denk aan een kloek onverschrokken jong officier onzer Marine, die door zijn wil alleen tot stand bracht, wat in het buitenland, bijzonder in Engeland, als de hoofdgebeurtenis van ons nationaal leven zal gelden: de tweede tocht naar de Noordpool. Het doet me zoo weldadig en weemoedig aan, wanneer ik denk, dat een jong Nederlander als Koolemans Beynen nog eens gestaafd heeft, dat het geslacht met „daden in de vuist" niet geheel is uitgestorven. Nauwelijks was het hem gelukt zijn groot ideaal: eene Nederlandsche expeditie naar de Noordpool tot tweemaal toe verwezenlijkt te zien, of ons volk, ons vaderland moest dien kloeken jonkman missen.... Op Oudejaarsavond zal zijn naam door geheel Nederland met innigen weedom genoemd worden!"

Uit een diep stilzwijgen was het ditmaal af te leiden, dat de heer Dinges zijn stamhouder had overtuigd.

— „Nog zooveel herinneringen komen mij voor den geest" — ging de vader voort. — „Wij zouden in 1879 de voor drie eeuwen gesloten Unie schitterend hebben moeten herdenken, wanneer geestdrift voor glorie van het voorgeslacht ons allen het hart even warm had doen kloppen als Koolemans Beynen. De hoofdader van het Sticht heeft geklopt, 't is waar en prijzenswaardig, maar verbeeld-je eens, amice! dat men de Unie gesloten had tusschen Hollandsche, Vlaamsche en Brabantsche gewesten, en dat we van 1579 tot 1879 „auf ewig ungetrennt" waren gebleven, hoe zouden die zelfde Vlamingen en Brabanders dan den nationalen gedenkdag hebben gevierd! Ze gaan in 1880 de gouden bruiloft van hunne Belgische onafhankelijkheid vieren — je zult er wat van beleven!"

— „In het Zuiden kunnen ze zich beter zoo wat luidruchtig aanstellen, dat is waar!"

— „Natuurlijk — als jelui in de wereld wat tegenkomt, dat naar warmte, hartelijkheid, levendigheid, frissche uitstorting van het gevoel zweemt, dan heet dat „aanstellen"! Voor

zoo'n vogelverschrikker ben ik niet bang! 't Gaat er meê, als met de viering der Vondelsfeesten in Februari. Belangstelling in den grooten dichter bracht ons bijeen op dien barren wintermorgen en van allerwegen werden kransen aangeboden, om het statig standbeeld te tooien! Eén daarvan — vergeet dat niet! — werd door den Senaat van het Amsterdamsche Studentencorps geschonken. Ondanks dat alles klonk er weer zooveel critiek en werd het zoo luid herinnerd, dat Vondel het inconveniënt had van Roomsch te zijn geworden, dat er van hulde aan den dichtervorst bitter weinig inkwam!"

— „Mag ik even herinneren, dat die lastige critiek niets anders bedoelde, dan ontmaskering der ultramontaansche aanslagen! In het vrije Nederland geen geestelijk dwangbuis, behendig verborgen onder de dikke plooien van Vondel's fluweelen dichtermantel!"

— „Wel, wel! Dat is de man, die me verzekerde, dat enthousiasme eene slechte leidsvrouw is voor jongelieden! Hoor eens, vriend! ontmasker jij de ultramontanen en laat mij op bescheiden wijze meêwerken, om in dit vrije Nederland op werkelijk vrijzinnige wijze den geniaalsten poëet te kronen, dien ons volk ooit heeft bezeten!"

Een stilzwijgen volgde.

Vader en zoon waren hier beiden op een te glibberig terrein, om aangenaam door te spreken.

Plotseling zei de oude heer:

— „Ter eere van 1879 moet ik in elk geval zeggen, dat het Nederlandsch „Woordenboek" door onze patres conscripti in bescherming genomen is. Wij hebben er van onze nationale armoede nog een drieduizend gulden voor afgezonderd. Dat is het gevolg van het zeventiende Nederlandsche Congres te Mechelen! Schimp nu nog eens op de geestdrift van het Zuiden! Ziedaar een practisch resultaat voor 1879. Laat 1880 die goede traditie niet vergeten en blijven volharden. 't Is een ouderwetsch spreekwoord, maar het is toch zeer waar: de aanhouder wint!"

— „Ik hoop innig, dat onze achterkleinzonen er getuigen van zullen wezen! Maar ik vind het in elk geval opmerkelijk, dat, terwijl we met groote moeite een klein sommetje afzon-

deren, om onze taalschat fatsoenlijk voor bederf te vrijwaren, we met nog grooter spanning den wedstrijd aanschouwen van hen, die de beste en soliedste brandkasten aan de verschrikkelijkste proeven onderwerpen."

— „Ja, jongen! Daar moet jij je niet over beklagen. De brandkast is het nuttigste meubel der negentiende eeuw! Denk eens, dat we allen eigentlijk onze waarden en effecten zelf zouden moeten bewaren en beschermen en dat we dus een brandkast noodig hebben. De Arnhemsche tentoonstelling predikte luide: „o priesters van het gouden kalf, o hovelingen van den koning der eeuw! koopt u een onverwoestelijke brandkast en bewaart uwe schatten zelven, opdat niet de een of ander zich er op een gegeven oogenblik mede verwijdere!"

— „Verder predikte diezelfde tentoonstelling, dat het gamelanorkest niet geschikt is voor Europeesche ooren en dat de mooiste Javaansche ronggings nog een heelen boel moeten veranderen eer ze kunnen gaan zitten als model voor eene moderne Ariadne of voor een tweede Venus van Melos!"

— „Op dien toon kan je nog vrij wat van 1879 zeggen. Vergeet niet op te merken, dat Nederland het zeer dubbelzinnig genoegen had midden onder zijne zonen een zich zelven Mr. Nori noemenden Pruisenvriend te zien optreden, 't geen bij onze vaderlandsche gewoonte, om vreemdelingen en vreemde volken te bewierooken niet, geheel onverklaarbaar is. In den Haag circuleert bij zekere kringen een inteekenlijst voor een marmeren standbeeld, op te richten ter eere van zekeren Belg, die op het Fransche tooneel de harten der bedaagde Haagsche dames stal! Nu, dat kan altijd gebeuren en daarvoor mogen we 1879 niet aansprakelijk stellen! Bij het einde van den jaarkring behooren ernstiger gedachten ons bezig te houden...."

— „Daar weet ik goeden raad voor! Neem het papier, dat daar juist bezorgd wordt: Beschrijvingsbiljet voor de Volkstelling, en vul de dertien rubrieken op oudejaarsavond in, opdat men nauwkeurig wete of de tot uw gezin behoorende personen in den nacht van 31 December of 1 Januari ten dezen uwen huize aanwezig zijn!"

